ROMANUL SECOLULUI XX

SIMONE DE BEAUVOIR

toți oamenii sînt muritori

UNIVERS

«Omul poartă răspunderea unei lumi ce nu e opera cuiva din afară, ci a lui însuşi şi în care se înscriu deopotrivă înfrîngerile ca şi victoriile sale.»

SIMONE DE BEAUVOIR

«Dacă Dumnezeu nu există, spune Dostoievski, totul e îngăduit.» Simone de Beauvoir afirmă, dimpotrivă, că absenţa lui Dumnezeu, departe de-a da mînă liberă, conferă angajamentelor umane un caracter absolut şi definitiv. Ea nu concepe libertatea decît în afirmarea ei concretă şi pentru toţi. «E necesar ca bucuria de-a exista să se afirme în fiecare, în fiece clipă».

PIERRE DE BOISDEFFRE

Lei 9,75

Toți oamenii sînt muritori

Editura
UNIVERS
București ● 1976

© SIMONE DE BEAUVOIR.
TOUS LES HOMMES SONT MORTELS
Gallimard, Paris, 1948.

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS.

Sub cascada timpului

S-AR PUTEA, DESIGUR, ANALIZA ROMANELE scriitoarei Simone de Beauvoir fără luarea în considerație a celor trei volume de memorialistică, dintre care primul, *Mémoires d'une jeune fille rangée*, a cunoscut, în 1965, și o traducere în limba română : *Amintirile unei fete cuminți*. Aceasta cu atît mai mult cu cît, nu o dată, între intenția mărturisită de autori și intenționalitatea estetică a operei rezultate există relații de adîncă — pentru unii, fructuoasă — incompatibilitate.

A citi, însă, textul în lumina indicațiilor creatorilor lui, este, fără îndoială, o operație pasionantă și, cum se întîmplă în cazul de față, profund îndreptățită. Căci la Simone de Beauvoir forța magnetică pe care jurnalele „fără literatură" o exercită *à rebours* asupra literaturii însăși este de netăgăduit și, în afara oricărei prejudecăți critice, acesta ni se pare a fi nerestrictivul drum spre înțelegerea ei mai dreaptă și mai nuanțată.

În 1939, cînd începe războiul, Simone de Beauvoir are treizeci și unu de ani. Nu publicase nimic pînă la acea dată. Acum, mărturisește în *La force de l'âge (Puterea vîrstei)*, pe fundalul unei epoci de profunde restructurări sociale și politice, pe fundalul unei epoci în care „răul" irumpe în lume cu o forță nu mai puțin patetică decît a „binelui", scriitoarea consideră că intră în „faza morală" a destinului său, cînd „literatura îmi devine la fel de necesară ca aerul pe care îl respir".

În vara lui 1941, termină *L'Invitée (Invitata)*, iar în luna ianuarie a anului viitor acest roman îi apare deja ca o etapă depășită. *Le sang des autres (Sîngele celorlalți)*

devine principala sa preocupare. „Tactica" naratorului este acum alta, o viziune mai „largă" și mai „adevărată" fiind proiectată asupra relațiilor umane și a „experienței sociale". O adîncire a raportului dintre individ și lume, în eseul *Pyrrhus et Cinéas*, din 1943. În același an, Simone de Beauvoir părăsește definitiv cariera didactică (agregat în filosofie, profesoară la Marsilia, Rouen, Paris), începe cel de al treilea roman, *Tous les hommes sont mortels* și este sărbătorită pentru debutul literar : apare *L'Invitée*, care a rămas pînă azi una din cele mai răspîndite cărți ale sale (în 1956, o reeditare franceză poartă numărul 57). Gabriel Marcel vede în Xavière, una din eroinele romanului, perfecta încarnare a *celuilalt*, concept cheie în existențialism. Cocteau și Mauriac trimit scrisori de felicitare.

„Am avut șansa, recunoaște Simone de Beauvoir, de a intra în viața literară avînd în jur buni prieteni." În acei ani, ei sînt Camus, Merleau Ponty și, bineînțeles, Sartre. Împreună, intenționează să redacteze capitolul de etică dintr-un volum dedicat filosofiei și proiectat la Gallimard.

Evenimentele războiului îi marchează acut conștiința. Acțiunile rezistenței și ale grupărilor democrate, debarcarea în Normandia sînt salutate cu entuziasm. Viitorul începe să se desprindă din tenebrele prezentului.

În iulie 1944, paralel cu redactarea romanului *Tous les hommes sont mortels*, începe piesa *Les bouches inutiles (Gurile de prisos)*, în care dezvoltă o idee dintr-un capitol al acestuia. „Idealismul piesei mă jenează — spune autoarea în memoriile publicate după șaisprezece ani — și-i deplîng didacticismul. Este o operă din aceeași serie cu *Le sang des autres* și *Pyrrhus et Cinéas* dar defectele lor comune se suportă mai greu în teatru decît în altă parte."

În august. Eliberarea Parisului. Responsabilitatea față de sine și față de alții, angajarea în și pentru existență, transformarea acțiunii în imperativ moral și țel al vieții, idei teoretizate de generația Simonei de Beauvoir, devin idei ale actualității. În *Le sang des autres* și *Pyrrhus et Cinéas*, spune astfel scriitoarea, am încercat să definesc raportul dintre *eu* și *celălalt*, fiind convinsă că putem și trebuie să ne asumăm responsabilitatea de a interveni în destinele celorlalți. Dar, dilemă dialectică, încrederea are ca față ascunsă, scepticismul.

Aceasta va fi una din temele dominante din *Tous les hommes sont mortels*, unde „încercam să rectific optimismul moral al celor două opere precedente", descriind moartea nu numai ca o relaţie a fiecărui om cu universul, ci în acelaşi timp „ca un scandal al solitudinii şi despărţirii".

Tous les hommes sont mortels, replică la cărţile anterioare şi, în acelaşi timp, punct de plecare pentru altele noi care să-i valideze sau să-i contrazică concluziile, iată o incitantă sugestie de lectură. Căci, pentru Simone de Beauvoir propria operă nu este un conglomerat ci o structură programatic armonioasă şi echilibrată („fiecare carte mă îndreaptă spre o carte nouă"), lanţ foşnitor, povară şi sprijin, în care scrierile îşi transmit continue ecouri pe dimensiunea deschisă a creaţiei.

La force des choses (Puterea lucrurilor) — a treia parte, apărută în 1963, a ciclului din care fac parte *Mémoires d'une jeune fille rangée* şi *La force de l'âge* — ne aduce noi ştiri despre romanul pe care îl prefaţăm. Imediat după Eliberare, i se consacră „în întregime şi fără scrupul". Dimineaţa, lungi lecturi în sălile Bibliotecii Mazarine, pentru „documentare". În acelaşi timp, alături de Sartre, Raymond Aron, Merleau Ponty, Michel Leiris..., intense pregătiri pentru revista *Temps modernes* (Picasso oferă un proiect de copertă) care va apare la 1 octombrie 1945.

Cunoaşte pe Hemingway („deborda de vitalitate"), Genet, Nathalie Sarraute, Boris Vian iar, într-o seară, Camus îi arată un bărbat taciturn : „El mi-a servit ca model în *L'Etranger*" *(Străinul)*.

La începutul anului 1945, încep la teatrul Vieux Colombier repetiţiile piesei *Les bouches inutiles*. Simone de Beauvoir face o scurtă călătorie în Spania în urma căreia publică în *Combat-Magazine* o serie de reportaje. Apoi, la Megève, continuă să scrie *Tous les hommes sont mortels*, „o experienţă imaginară", „divagaţie organizată" pe tema morţii şi a dimensiunii acţiunilor umane, pe care le consideră nu finite sau infinite, ci indefinite.

Romanul apare în 1947 şi este întîmpinat cu rezerve atît de critici cît şi de autoare. „După succesele anterioare — crede aceasta — era un incontestabil eşec".

Nu tot astfel apare, însă, cartea cititorului de azi, lector și al celorlalte lucrări : *Les Mandarins (Mandarinii)* (1954, Premiul Goncourt), *Une mort très douce (O moarte ușoară)* (1964), *Les belles images (Frumoasele imagini)* (1966), *La femme rompue (Femeia sfîrșită)* (1967)...

Mai mult decît acestea, *Tous les hommes sont mortels* supune materia narativă ideii de demonstrat, fiind astfel o carte tezistă în sensul pur și înalt al cuvîntului, ceea ce nu duce la rarefierea romanescului (critică adusă adeseori prozei scriitoarei), ci dimpotrivă, la o altă structurare a lui, cu atît mai interesantă pentru publicul modern ce are o nouă conștiință asupra granițelor și finalității conceptului însuși de literatură.

Romanul debutează cu un tablou al unei lumi cunoscute nouă din *L'Invitée*, cea a culiselor teatrului unde jocul orgoliilor și al ambițiilor este condus cu perfectă lucidi[illegible] de protagoniști. Régine, o frumoasă și tînără actriță, își apără cu vehemență cariera, dorind mai mult decît orice succesul, gloria, notorietatea. Pentru ea, viitorul se clădește etapă cu etapă, ca o împlinire organică a trecutului și a timpului prezent iar sensul acestei sigure, liniștitoare ascensiuni îi dă, în afara oricărei umbre de arivism, argumente pentru marea sa vanitate : aceea de a se crede unică, excepție de la regula comună, deosebită de semeni. Régine întruchipează ideea tipic existențialistă : „în măsura în care aleg, exist, dacă nu aleg, nu exist", sau cum ar teoretiza chiar Simone de Beauvoir, existența ambiguă se deosebește de cea absurdă, lipsită de sens, prin aceea că sensul există, dar nu e fixat, și de aceea trebuie continuu cucerit.

Eșafodajul de probe și justificări atît de abil înălțat de eroină se prăbușește, însă, odată cu ceea ce va deveni marea aventură a destinului său : întîlnirea cu Raymond Fosca, imixtiune a straniului în coerent, a supranaturalului în domeniul logicii comune, a miraculosului în banal, imixtiune care se produce — așa cum o probaseră pînă la acea dată și cum o vor proba în continuare atîtea opere celebre ale literaturii moderne — după toate legile verosimilității.

Fosca este, deci, la prima vedere un om perfect „normal", neliniștitoare fiind doar impenetrabila sa indiferență față de mediu și intensitatea insuportabilă a privirii, privirea Meduzei (cum ar spune Sartre), privirea „celuilalt", „a cărui apariție îmi

jefuieşte lumea", privirea torturantă, privirea angoasantă ce nu poate fi învinsă decît printr-un act violent. Fosca este un sclav al „vertijului" indiferenţei, un sclav al timpului, închis pentru totdeauna în moarte, pentru că el, născut la 1279 are, la întîlnirea cu Régine, peste 650 de ani, vîrstă incredibilă şi de neimaginat pentru experienţa omului muritor. Fosca este un nemuritor care nu soseşte din spaţiul extraterestru ci din infinitul tunel al timpului, din evul mediu cînd, ca un alt Faust, a semnat pactul său ireversibil, cu urmări atunci nebănuite. Pentru a-şi salva viaţa de mînia supuşilor, el, conducătorul cetăţii Carmona, bea elixirul vieţii veşnice care se va dovedi mai cumplită decît orice moarte. Fosca încearcă la început cu disperată încredere, apoi cu disperat scepticism orice cale de ieşire din cercul vicios al timpului său fără de limite, orice formă de comunicare cu oamenii, dar punţile între el şi lume îi apar a fi irevocabil rupte, iar orice iniţiativă supusă eşecului. „Nemuritor şi rece", Fosca epuizează treptat căile de acces spre realitate : calea puterii (de la a fi conducătorul temut şi celebru al unei mici cetăţi, aspiră la stăpînirea universului, dar planurile sale se rotesc în gol : „Carmona era prea mică, Italia era prea mică iar Universul nu există", nu există decît oameni al căror bine depinde doar de ei înşişi, al căror bine nu poate fi modificat de iluzoriile, trecătoarele strategii dominatoare...) ; calea iubirii (Catarina, Beatrice, Marianne, acum Régine, toate supuse morţii, nu pot să trezească la viaţă decît pentru cîteva decenii inima îngheţată de timp a eroului) ; calea paternităţii (Tancred, Antonio..., copii multiubiţi, cad unul după altul victimă aspiraţiilor de mărire sau libertate sub bătaia sonoră a secolelor) ; calea prieteniei (Carlier) ; calea acţiunilor practice echivalînd cu implicarea angajată în evenimente...

Lungul monolog al eroului [o altă carte a scriitoarei purta un semnificativ motto din Flaubert : „Elle se venge par le monologue" („Se răzbună vorbind de una singură")], duce la o unică concluzie, şi ea înscrisă în programul existenţialist : avem nevoie de *celălalt*, pentru ca existenţa noastră să devină fondată şi necesară. Abdicarea de la acest principiu atrage după sine eşecul total, aneantizarea, moartea. Absolutizînd mecanismul existenţial („*In veci aceleaşi doruri mascate*

cu-altă haină...", spunea Eminescu) și adîncind vidul care-l izolează de umanitatea trecătoare, Fosca are sentimentul că destinul i se decide fără el. De aici, abdicarea de la ideea de progres, certitudine, speranță, viitor, de aici spaima de acțiune căci Fosca își dă seama că toate încercările sale de a deveni om între oameni, atrag, ca un blestem, moartea celorlalți. Damnat, ce-și poartă în eternitate strigătul nefericirii, Fosca se simte „străin", stigmatizat, singur, sechestrat în totala sa singurătate, pentru el nu există un „după aceea" și nici răspuns la firești le întrebări : cui servește ? util pentru cine ? întrebări la care Simone de Beauvoir încercase constructive răspunsuri în eseul *Pyrrhus et Cinéas*. Aici, în această ataraxie a resemnării și opacității față de lume se află și sursa tristeții fără leac a eroului, sursa ratării sale iremediabile. Situat, în fond, în adîncul viitorului, Fosca privește prezentul ca pe un încheiat trecut iar viața ca pe o moarte veșnică. Refuzîndu-și salvarea prin acțiune și comunicare, Fosca părăsește scena istoriei pentru a se pierde în hăul rotitor al absenței.

În galeria personajelor Simonei de Beauvoir, Fosca reprezintă o sublimă excepție : el nu întrupează direct ideile autoarei ci este, asemenea negativului filmului fotografic, silueta lor inversă, cu trăsături neguroase și ochi albi, nemișcați, de statuie. Privirea nu este, însă, mai puțin penetrantă.

ANTOANETA TĂNĂSESCU

LUI JEAN-PAUL SARTRE

Prolog

Capitolul I

CORTINA SE RIDICĂ. RÉGINE SE ÎNclină și zîmbi. Sub luminile candelabrului mare, pete trandafirii sclipeau deasupra rochiilor multicolore și a vestoanelor întunecate. Pe fiecare chip era o pereche de ochi și în adîncul tuturor acestor ochi Régine se înclina și zîmbea. Vuietul cataractelor, prăvălirea avalanșelor năpădeau teatrul vechi. O forță nestăvilită o smulgea de pe pămînt, o azvîrlea spre cer. Se înclină din nou. Cortina se lăsă. Simți mîna Florencei în mîna ei. Se desprinse iute și se îndreptă spre ieșire.

— Cinci chemări la rampă, e bine, zise directorul de sală.

— E bine pentru un teatru de provincie.

Coborî treptele care duceau spre foaier. Oamenii o așteptau cu flori. Dintr-o dată se trezi pe pămînt. Cînd stăteau în umbră, nevăzuți, anonimi, nu știai cine sînt. Te puteai crede în fața unei adunări de zei. Dar, cum îi vedeai unul lîngă altul, te pomeneai în fața unor bieți oameni fără însemnătate. Rosteau cuvinte care se cădea a fi spuse : „E genial ! E răscolitor !" și ochii lor străluceau de entuziasm : o flăcăruie care se aprindea exact la momentul potrivit și care era stinsă din spirit de economie îndată ce nu mai era nevoie de ea. O înconjurau și pe Florence. Îi aduseseră flori și cînd îi vorbeau își aprindeau flăcăruia în adîncul ochilor. Ca și cînd ar putea să ne iubească pe amîndouă, gîndi Régine mînioasă,

şi bruna şi blonda, încătuşată fiecare în deosebirea sa personală ! Florence zîmbea. Nimic nu o împiedica să creadă că avea tot atît de mult talent ca şi Régine şi că era la fel de frumoasă.

Roger o aştepta pe Régine în cabină. O îmbrăţişă :

— Niciodată n-ai jucat aşa de bine ca în astă seară ! spuse el !

— Prea bine chiar pentru un asemenea public, răspunse Régine.

— Te-au aplaudat îndelung, spuse Annie.

— O ! Au aplaudat-o pe Florence la fel de mult ca şi pe mine.

Se aşeză dinaintea măsuţei de toaletă şi începu să-şi pieptene părul, pe cînd Annie îi descheia rochia. Gîndea : „Florence nici nu se sinchiseşte de mine, ar trebui să nu mă sinchisesc nici eu de ea". Dar o rodea şi simţea un gust acru în gîtlej.

— E-adevărat că Sanier se află aici ? întrebă.

— Da. A sosit de la Paris cu trenul de ora opt. A venit să-şi petreacă week-end-ul cu Florence.

— E într-adevăr prins, spuse ea.

— Aşa s-ar zice.

Se ridică şi îşi lăsă rochia să alunece pe podea. Puţin îi păsa de Sanier, îl găsea chiar uşor ridicol, totuşi vorbele lui Roger o duruseră.

— Mă întreb ce zice Mauscot.

— Îi trece cu vederea multe lucruri Florencei, spuse Roger.

— Şi Sanier îl acceptă pe Mauscot ?

— Bănuiesc că nu e la curent, spuse Roger.

— Asta bănuiesc şi eu, răspunse Régine.

— Ne aşteaptă la *Royal* să bem un pahar împreună. Mergem ?

— Bineînţeles, să mergem.

O pală de vînt rece se ridica dinspre fluviu către catedrală, din care se zăreau doar turnurile dantelate. Régine se înfioră.

— Dacă *Rosalinde* este un succes, n-am să mai fac niciodată un turneu în provincie.

— Va fi un succes, spuse Roger. — O strînse pe Régine de braţ. — Vei fi o mare actriţă.

— Este o mare actriţă, spuse Annie.

— E drăguţ din partea voastră că mă socotiţi aşa.

— Tu nu te socoţi aşa ? întrebă Roger.

— Există vreo dovadă ? spuse ea. — Îşi strînse fularul în jurul gîtului. — Ar trebui să existe un semn. De pildă, să se pogoare o aureolă deasupra capului tău şi atunci ai şti că eşti Rachel sau Eleonora Duse...

— Vor fi semne, spuse Roger cu voioşie.

— Nici unul nu va fi cu adevărat sigur. Ai noroc că nu eşti ambiţios.

El rîse :

— Cine te împiedică să faci ca mine ?

Rîse şi ea, dar nu se simţea veselă :

— Eu însămi, spuse.

O grotă roşie se căsca la capătul străzii negre. Era barul *Royal*. Intrară. Îndată îi şi văzu, aşezaţi la o masă împreună cu restul trupei. Sanier îşi petrecuse un braţ în jurul umerilor Florencei, şedea ţeapăn în costumul său elegant de postav englezesc şi o privea, cu acea privire pe care Régine o cunoştea bine deoarece o întîlnise adesea în ochii lui Roger. Florence zîmbea arătîndu-şi dinţii frumoşi de copil. Asculta înlăuntrul ei cuvintele pe care el i le spusese mai înainte, cuvintele pe care avea să i le spună : „Vei fi o mare actriţă. Nu te asemeni cu celelalte femei.“ Régine se aşează lîngă Roger. Sanier se înşală, gîndi, Florence se înşală ; nu-i decît o fetişcană fără talent ; nici o femeie nu se poate compara cu mine. Dar cum să dovedesc asta ? În ea, ca şi în mine, există aceeaşi certitudine. Şi ei puţin îi pasă de mine. Pe cînd ea înseamnă rana asta usturătoare din inima mea. Am s-o dovedesc, îşi spuse cu patimă.

Scoase din poşetă o mică oglindă şi se prefăcu a-şi corecta arcul buzelor. Avea nevoie să se vadă. Îşi îndrăgea chipul, îi plăcea nuanţa vie a părului său blond, duritatea semeaţă a frunţii înalte şi a nasului, ardoarea gurii, cutezanţa ochilor albaştri. Era frumoasă, de o

frumusețe atît de aprigă și solitară încît uimea la prima vedere. „Ah ! dacă cel puțin în mine ar fi fost două femei, gîndi, una care vorbește și cealaltă care ascultă, una care trăiește și cealaltă care privește, cît de bine aș fi știut să mă iubesc ! N-aș mai fi invidiat pe nimeni.“ Își închise poșeta. În clipa aceea existau mii de femei care zîmbeau îngăduitor imaginii lor.

— Dansăm ? întrebă Roger.

— Nu, n-am chef.

Ceilalți doi se ridicaseră și dansau. Dansau prost, dar nu-și dădeau seama și erau fericiți. Ochii lor erau plini de dragoste : dragoste deplină. Între ei marea dramă omenească se desfășura ca și cum niciodată nimeni n-ar fi iubit pe pămînt, ca și cum niciodată Régine n-ar fi iubit. Pentru prima oară, cu spaimă și cu duioșie, un bărbat dorea o femeie, pentru prima oară o femeie se simțea în brațele unui bărbat devenind un idol de carne. O primăvară nouă înmugurea, unică, așa cum este fiecare primăvară, și Régine murise de mult. Își înfipse unghiile ascuțite în podul palmelor. Nici o dezmințire nu era cu putință ; nici o izbîndă, nici un triumf nu puteau împiedica în această clipă ca, în inima lui Sanier, Florence să nu strălucească într-o splendoare suverană. „Nu suport, nu pot suporta asemenea lucru.“

— Vrei să plecăm ? o întrebă Roger.

— Nu.

Voia să rămînă aici, voia să-i privească. Îi privea și se gîndea : „Florence îl minte pe Sanier ; Sanier se înșală în ce o privește pe Florence, dragostea lor este o prefăcătorie.“ Dar de îndată ce îi va lăsa singuri împreună, Sanier ignorînd duplicitatea Florencei, Florence evitînd să se gîndească la ea, nimic nu va deosebi dragostea lor de o dragoste adevărată și mare. „De ce sînt făcută eu așa ? gîndi Régine. Cînd oamenii trăiesc, cînd oamenii iubesc și sînt fericiți în jurul meu, mi se pare că mă asasinează.“

— Pari tristă în seara asta, spuse Sanier.

Régine tresări. Rîseseră, dansaseră, goliseră mai multe sticle. Acum barul era aproape pustiu. Nu simțise scurgerea timpului.

— Totdeauna după ce joc sînt tristă, spuse.

Făcu o sforțare și zîmbi :

— Ai mare noroc că ești scriitor : cărțile rămîn. Glasul nostru, al celorlalți, se pierde mai repede.

— Ce-are a face ? spuse Sanier. Important este să reușești în ceea ce faci.

— Pentru ce ? spuse ea. Pentru cine ?

Era ușor beat. Chipul lui rămînea neclintit, de parcă era cioplit în lemn, dar vinele de pe frunte se umflaseră. Spuse cu înflăcărare :

— Sînt sigur că voi amîndouă veți face o carieră strălucită.

— Există atît de multe cariere strălucite ! spuse Régine.

El rîse :

— Ești foarte exigentă.

— Da. Ăsta-i viciul meu.

— E prima dintre virtuți.

O privea cu un aer amical și era mai rău decît dacă ar fi disprețuit-o. O vedea, o aprecia și, totuși, o iubea pe Florence. E-adevărat că era prietenul lui Roger, e-adevărat că Régine nu încercase niciodată să-l cucerească. Oricum, o cunoștea și totuși o iubea pe Florence.

— Mi-e somn, zise Florence.

Muzicanții începuseră să-și acopere instrumentele cu husele. Plecară. Florence se îndepărtă la braț cu Sanier. Régine îl luă de braț pe Roger. Merseră pe o străduță cu fațadele tencuite proaspăt și împodobite cu firme în culori de vitraliu : *Moara Verde, Maimuța Albastră, Motanul Negru.* Femei bătrîne stînd în pragul ușilor îi ademeniră să intre. Apoi apucară pe străzi burgheze cu obloane de scînduri străpunse de cîte o inimă. Se crăpa de ziuă, dar întreg orașul dormea. Hotelul dormea. Roger se întinse și căscă : „Tare mi-e somn".

Régine se apropie de fereastra care dădea spre mica grădină a hotelului. Trase spre ea una din draperii.

— Ce om ! spuse. S-a şi sculat. De ce se scoală atît de devreme ?

Omul şedea acolo, culcat într-un şezlong, nemişcat ca un fachir. În fiecare dimineaţă era acolo. Nu citea, nu dormea, nu vorbea cu nimeni. Ţintuia cerul cu ochii larg deschişi. Zăcea în mijlocul peluzei, fără să se clintească, din zori şi pînă în noapte.

— Nu vii să te culci ? o întrebă Roger.

Trase şi a doua draperie şi închise fereastra. Roger îi zîmbea. Se va strecura în aşternut, îşi va aşeza capul pe perna umflată şi el o va cuprinde în braţe. Nu va mai exista nimeni pe lume decît ea şi el. Şi, în alt pat, Florence cu Sanier... Se îndreptă spre uşă.

— Nu. Mă duc să iau aer.

Străbătu palierul şi coborî scara tăcută unde sclipea arama vaselor cu jeratic pentru încălzit paturile. O îngrozea gîndul să adoarmă. Totdeauna în vreme ce dormeai existau alţi oameni care rămîneau treji şi nu mai puteai avea nici o influenţă asupra lor. Deschise uşa dinspre grădină : o peluză verde înconjurată de alei cu pietriş şi încinsă de patru ziduri pe care se căţăra, pricăjită, o viţă de vie sălbatică. Se întinse pe un şezlong. Bărbatul nici nu clipise. Părea că niciodată nu vede nimic şi nu aude nimic. Îl invidiez. Nu ştie că pămîntul e atît de vast şi viaţa atît de scurtă. Nu ştie că mai există şi alţi oameni. Se mulţumeşte cu bucata asta pătrată de cer deasupra capului. Eu aş vrea ca fiecare lucru să-mi aparţină de parcă n-aş iubi nimic pe lume în afara acelui lucru ; dar le vreau pe toate ; şi am mîinile goale. Îl invidiez. Desigur, habar n-are ce înseamnă urîtul.

Îşi repezi capul pe spate şi privi cerul. Încercă să se gîndească : sînt aici şi deasupra capului meu este cerul, asta-i tot, asta-i de ajuns. Dar era o prefăcătorie. Nu se putea împiedica să se gîndească la Florence, dormind în braţele lui Sanier, care nu se gîndea la ea. Privi iarba din jur. Era o durere veche. Pe o pajişte

asemănătoare, stătea întinsă cu obrazul lipit de pămînt, gîzele mișunau la umbra ierburilor și pajiștea era un codru întins și monoton în care mii de mărunte tăișuri verzi se sumețeau, egale toate, toate asemănătoare, fiecare ascunzînd celeilalte lumea. Se gîndise atunci cuprinsă de neliniște : nu vreau să fiu un fir de iarbă. Își întoarse capul. Nici bărbatul acesta nu se gîndea la ea. Abia dacă o deosebea de pomii și de fotoliile răspîndite în iarbă : nu era nimic altceva decît o bucată din decor. O scotea din sărite. Îi veni deodată să-i tulbure liniștea și să existe pentru el. N-avea decît să vorbească. Era ceva ușor întotdeauna : oamenii răspundeau și taina se risipea, deveneau transparenți și găunoși și îi puteai arunca departe de tine cu nepăsare. Era ceva chiar atît de ușor încît jocul acesta n-o mai distra, era sigură dinainte că va cîștiga. Totuși bărbatul acesta liniștit îi stîrnea curiozitatea. Îl cercetă. Era destul de frumos, avea un nas mare și arcuit, părea foarte înalt și foarte voinic. Era tînăr. Cel puțin avea pielea și obrazul unui om tînăr. Părea că nu simte nici o prezență lîngă el. Chipul lui era calm ca și al unui mort, ochii lui erau goi. Privindu-l, un soi de spaimă o cuprinse. Se ridică fără să rostească o vorbă.

Probabil el auzi ceva. O privi. Privirea lui cel puțin o învălui și ea schiță un zîmbet. Ochii bărbatului o fixau cu o stăruință care ar fi putut să pară insolentă ; dar el nu o vedea. Nu știa ce vedea el, și o clipă se gîndi : oare eu nu exist ? Nu sînt eu ? O dată văzuse asemenea ochi, atunci cînd tatăl ei o ținuse de mînă, culcat în pat, cu un horcăit în gîtlej. O ținea de mînă și ea nu mai avea mînă. Rămase încremenită locului, fără glas, fără chip, fără viață : o impostură. Și apoi își veni în fire. Făcu un pas. Bărbatul închise ochii. I se păru că, dacă nu s-ar fi mișcat, ar fi rămas amîndoi față în față o veșnicie.

*

— Ce om ciudat ! zise Annie. Nici măcar nu s-a dus să ia prînzul.

— Da, e un om ciudat, zise Régine.

Îi întinse lui Sanier o ceaşcă de cafea. Prin ferestrele verandei se zărea grădina, cerul înnourat, bărbatul culcat pe un şezlong, cu părul său negru, cămaşa albă, pantalonul de flanelă. Privea mereu acelaşi colţ de cer cu ochi ce nu vedeau nimic. Régine nu uitase privirea aceea ; ar fi vrut să ştie cum arăta lumea cînd era ţintuită de asemenea ochi.

— E un neurastenic, spuse Roger.

— Asta nu-i o explicaţie, spuse Régine.

— Eu cred că-i un bărbat care a fost nefericit în dragoste, spuse Annie. Nu crezi, Regina mea ?

— Poate, spuse Régine.

Poate că o imagine se lipise de acei ochi şi îi acoperea ca o albeaţă. Ce chip o fi avut ea ? De ce avusese ea asemenea noroc ? Régine îşi trecu mîna peste frunte. Atmosfera era grea. Simţea greutatea aerului apăsîndu-i tîmplele.

— Încă puţină cafea ?

— Nu, spuse Sanier. I-am făgăduit Florencei să mă duc s-o iau la ora trei.

Se ridică şi Régine gîndi : „Acum ori niciodată".

— Încearcă s-o convingi pe Florence că rolul acesta nu-i pentru ea, spuse Régine. Îşi va crea neajunsuri degeaba.

— Voi încerca. Dar e încăpăţînată.

Régine tuşi. Avea un nod în gît. Acum ori niciodată. Nu trebuia să-l privească pe Roger, nu trebuia să se gîndească la viitor, să nu se gîndească la nimic şi să se arunce în gol. Îşi aşeză ceaşca de cafea pe farfurie.

— Ar trebui să fie scoasă de sub influenţa lui Mauscot. Îi dă sfaturi foarte proaste. Dacă va mai rămîne multă vreme cu el, îşi va rata cariera.

— Mauscot ? rosti Sanier.

Buza de sus îi dezvelea dinţii, era felul lui de a zîmbi ; dar se făcuse roşu la faţă şi vinele de pe frunte i se umflaseră.

— Cum ? Nu ştiai ? întrebă Régine.

— Nu, răspunse Sanier.

— Toată lumea ştie, zise Régine. De doi ani sînt împreună.

Şi adăugă :

— A ajutat-o foarte mult pe Florence.

Sanier îşi îndreptă haina.

— Nu ştiam, spuse cu un aer absent.

Îi întinse Réginei mîna :

— Pe curînd.

Mîna lui era caldă. Se îndreptă spre uşă cu pasul lui calm şi afectat, părea că mînia îl stînjeneşte. Se aşternu o tăcere îndelungată. Lucrul se făcuse şi nimic nu-l mai putea desface. Régine ştiu că niciodată nu va uita clinchetul ceştii pe farfurie, rotocolul de cafea neagră pe fundul porţelanului galben.

— Régine ! Cum ai putut să faci asemenea lucru ? spuse Roger.

Glasul îi tremura ; duioşia, voioşia obişnuită din privirea lui dispăruseră ; era un străin, un judecător şi Régine era singură pe lume. Se aprinse la faţă şi îi era ciudă pe ea că se roşise.

— Ştii prea bine că nu sînt bună la suflet, zise ea cu încetineală.

— Dar ce-ai făcut e un lucru josnic.

— Aşa se zice, că e josnic, îi răspunse ea.

— Ce ai cu Florence ? Ce s-a întîmplat între voi ?

— Nu s-a întîmplat nimic.

Roger îi cercetă chipul cu o expresie de suferinţă :

— Nu înţeleg, spuse el.

— Nu-i nimic de înţeles.

— Cel puţin încearcă să-mi explici, spuse el. Nu mă lăsa să cred că ai acţionat din răutate gratuită.

— Poţi să crezi ce vrei, spuse ea cu violenţă.

O prinse de încheietura mîinilor pe Annie, care o privea consternată :

— Ţie nu-ţi îngădui să mă judeci, spuse.

Ieşi. Afară un cer opac strivea oraşul. Nici o adiere. Régine îşi simţi ochii umplîndu-i-se de lacrimi. Ca şi cînd răutatea ar fi vreodată gratuită ! Ca şi cînd oamenii erau răi pentru plăcerea lor personală ! Nu vor înţelege niciodată, nici Roger nu putea înţelege. Erau nepăsători şi uşuratici ; nu aveau în pieptul lor arsura

asta ascuțită. Nu fac parte din specia lor. Iuți pasul ; mergea pe o stradă îngustă pe lîngă care curgea un rîu ; doi băieței se fugăreau rîzînd înlăuntrul unui closet public ; o fetiță cu părul creț bătea mingea de un perete. Nimănui nu-i păsa de ea : o trecătoare oarecare. Cum de puteau să se resemneze ? gîndi. Eu n-am să mă resemnez. Un val de sînge îi năvăli în obraji. Acum Florence știa și diseară, la teatru, toți vor ști. Își zărea imaginea în fundul ochilor lor : invidioasă, perfidă, meschină. Le-am oferit un prilej și vor fi prea fericiți să mă deteste. Nici măcar în Roger nu putea afla un ajutor. O țintuia cu o privire dezolată : perfidă, invidioasă, meschină.

Se așeză pe parapetul de piatră de pe malul rîului ; într-una din casele prăpădite dimprejur scîrțiia o vioară ; ar fi vrut să adoarmă și să se trezească mult mai tîrziu, foarte departe de aici ; rămase multă vreme nemișcată ; deodată simți picături de apă pe frunte și rîul se încreți, ploua. Porni din nou la drum. Nu voia să intre într-o cafenea cu ochii înroșiți de lacrimi, nu voia să se întoarcă la hotel.

Strada dădea într-o piață unde se ridica o biserică gotică și rece ; în copilărie îndrăgise bisericile și își îndrăgea copilăria ; intră. Îngenunche dinaintea altarului mare și își lăsă capul în mîini. „Tu, Doamne, care vezi în străfundul inimii mele..." Odinioară se rugase adeseori astfel în zilele de restriște ; Dumnezeu citea în sufletul ei și întotdeauna îi dădea dreptate ; pe vremea aceea visa să devină o sfîntă, se flagela, noaptea dormea pe dușumea. Dar în ceruri existau prea mulți aleși, prea multe sfinte. Dumnezeu îi iubea deopotrivă pe toți oamenii, ea nu se putea mulțumi cu această bunăvoință acordată fără deosebire ; încetase să mai creadă în el. N-am nevoie de el, gîndea sumețindu-și capul. Blamată, arătată cu degetul, osîndită, ce are a face dacă îmi voi rămîne credincioasă ? Voi rămîne credincioasă mie însămi ; nu mă voi părăsi. Îi voi sili să mă admire atît de pasionat, încît fiecare dintre gesturile mele va deveni pentru ei sacru. Într-o bună zi voi simți aureola pe creștetul meu.

Ieşi din biserică, opri un taxi. Ploua mereu şi în inima ei se aşternu o răcoare adîncă şi calmă. Învinsese ruşinea ; gîndea : „Sînt singură, sînt puternică, am făcut ceea ce voiam să fac. Am dovedit că dragostea lor nu era decît o minciună, i-am dovedit Florencei că exist. Pot să mă deteste şi să mă dispreţuiască mult şi bine : eu am cîştigat."

Cînd străbătu holul hotelului aproape se lăsase noaptea. Îşi şterse de preş tălpile ude şi aruncă o privire pe geam ; o ploaie oblică biciuia peluza şi aleile de pietriş ; bărbatul stătea mai departe culcat pe şezlong, nu se clintise din loc. Régine se întoarse spre slujnica ce ducea spre sala de mese un vraf de farfurii.

— Ai văzut, Blanche ?

— Ce ? întrebă femeia.

— Unul dintre clienţii voştri a adormit în ploaie. O să facă pneumonie. Ar trebui adus înăuntru.

— A ! Încercaţi numai să-i vorbiţi, zise Blanche. Ai zice că-i surd. Am vrut să-l urnesc, din cauza fotoliului care-o să se strice de-atîta apăraie, dar nici măcar nu s-a uitat la mine.

Îşi scutură claia de păr roşcovan şi spuse :

— E un fenomen...

Avea chef de vorbă, dar Régine nu avea chef s-o asculte. Deschise uşa dinspre grădină şi se apropie de bărbatul acela :

— Ar trebui să intraţi înăuntru, spuse cu blîndeţe. Nu simţiţi că plouă ?

El întoarse capul, o privi şi de data asta ea îşi dădu seama că o vedea.

Repetă :

— Trebuie să intraţi înăuntru.

Privi cerul înnegurat şi apoi o privi pe Régine ; clipi din pleoape ca şi cum acel rest de lumină care mai zăbovea pe pămînt l-ar fi orbit ; părea suferind. Ea spuse :

— Intraţi în casă. O să vă îmbolnăviţi !

Rămase nemişcat. Ea nu mai scoase o vorbă şi el încă mai asculta, de parcă vorbele ajunseseră la el de

foarte departe și fusese nevoit să facă o mare sforțare pentru a le auzi. Buzele i se mișcară :

— O ! Nu-i nici o primejdie, spuse.

*

Régine se întoarse pe partea dreaptă, îi fugise somnul, dar nu se hotărî să se scoale ; era doar ora unsprezece și nu știa cum să-și omoare ziua lungă ce-o despărțea de seară. Zărea pe fereastră o bucată de cer bine spălat și strălucitor : după ploaie, vreme bună. Florence nu-i făcuse nici un reproș, nu era o femeie certăreață ; și Roger începuse din nou să zîmbească. S-ar fi putut crede că nimic nu se întîmplase. De fapt nu se întîmpla nimic niciodată. Tresări :

— Cine bate ?

— E camerista care a venit să ia tava, spuse Annie.

Femeia intră ; luă tava așezată pe măsuță și spuse cu glas aspru :

— Azi e frumos afară.

— Așa s-ar părea, spuse Régine.

— Știți că țicnitul de la cincizeci și doi a stat în grădină pînă noaptea tîrziu, spuse femeia. Și de dimineață a venit cu hainele ude leoarcă, și nici măcar nu s-a schimbat.

Annie se apropie de fereastră și privi în grădină :

— De cît timp stă aici în hotel ?

— Să tot fie o lună. De cum răsare soarele, coboară în grădină ; nu pleacă de-acolo decît noaptea. Și nici nu-și face măcar patul să se culce.

— Cum se hrănește ? întrebă Annie. I se aduce mîncarea în cameră ?

— Niciodată, răspunse slujnica. Toată luna asta n-a pus piciorul afară din hotel, nimeni n-a venit să-l vadă. Îți vine să crezi că nu mănîncă nimic.

— Poate că-i un fachir, zise Annie.

— Desigur are provizii în cameră, spuse Régine.

— N-am văzut nici urmă de așa ceva, zise femeia.

— Poate le ascunde...

— Poate.

Femeia zîmbi și se îndreptă spre ușă. Annie rămase o clipă aplecată la fereastră, apoi se întoarse :

— Tare aș vrea să știu dacă are provizii în camera lui.

— S-ar putea.

— Aș vrea într-adevăr să știu, zise Annie.

Ieși fuga din cameră. Régine se întinse și căscă ; privi cu silă mobilierul rustic, cretona de culoare deschisă cu care erau tapetați pereții. Nu putea suferi camerele anonime de hotel prin care trecuseră mii de oameni fără să lase urme, în care nici ea nu va lăsa nici o urmă. Totul va rămîne neschimbat, și eu nu voi mai fi aici. „Asta înseamnă moartea, gîndi. Dacă cel puțin am lăsa în văzduh o amprentă în care vîntul să se năpustească vuind ; dar nu ; nici o cută, nici o fisură. O altă femeie se va culca în patul acesta..." Dădu învelitoarea la o parte. Zilele îi erau măsurate cu zgîrcenie, n-ar fi trebuit să piardă nici o clipă, și iată că stătea aici întemnițată într-un oraș trist de provincie, unde nu putea decît să-și omoare timpul, timpul care moare atît de repede. „Zilele astea n-ar trebui să fie socotite", gîndi ea. „Ar trebui să se considere că nu le-am trăit. Douăzeci și patru înmulțit cu opt ar face o rezervă de o sută nouăzeci și două de ore de adăugat în perioadele cînd zilele sînt prea scurte..."

— Régine ! o strigă Annie.

Stătea în pragul ușii cu un aer misterios.

— Ce este ?

— Am zis că mi-am lăsat cheia în cameră și am cerut un șperaclu la recepție, spuse Annie. Vino cu mine la fachir. Vom vedea dacă are provizii.

— Tare mai ești curioasă, spuse Régine.

— Dumneata nu mai ești ? o întrebă Annie.

Régine se apropie de fereastră și se aplecă spre bărbatul ce stătea nemișcat. Nu o interesa să știe dacă mînca sau nu. Ceea ce ar fi vrut să ghicească era taina privirii lui.

— Vino, spuse Annie. Nu-ți mai amintești cît de nostim a fost cînd am scotocit căsuța de la Rosay ?

— Vin îndată, spuse Régine.

— E la cincizeci și doi, zise Annie.

Merse în urma lui Annie de-a lungul coridorului pustiu.

Annie vîrî cheia în broască și ușa se deschise. Intrară într-o cameră cu mobilă rustică și pereții tapetați cu cretonă de culoare deschisă. Draperiile erau trase și storurile lăsate.

— Ești sigură că e camera lui ? întrebă Régine. N-ai zice că-i locuită.

— Stă la cincizeci și doi. Sînt sigură, răspunse Annie.

Régine se roti încet în jurul ei. Nu se zărea nici urmă de prezență omenească : nici o carte, nici o hîrtie, nici un muc de țigară. Annie deschise dulapul normand : era gol.

— Unde-și ține proviziile ? zise Annie.

— Poate în baie, spuse Régine.

Camera era într-adevăr a lui. Deasupra chiuvetei se afla un aparat de ras, un pămătuf, o perie de dinți, un săpun ; aparatul de ras semăna cu toate aparatele de ras, săpunul era un săpun adevărat, obiectele acestea sănătoase erau dătătoare de certitudine. Régine trase spre ea ușa dulapului. Pe o poliță văzu cămăși proaspăt spălate și pe un umeraș atîrna o haină de flanelă. Vîrî mîna într-un buzunar.

— Devine interesant, zise.

Scoase mîna : era plină de monezi de aur.

— Dumnezeule sfinte ! zise Annie.

În celălalt buzunar se afla un petec de hîrtie. Era un certificat eliberat de Ospiciul din Sena-Inferioară. Omul suferea de amnezie. Pretindea că se numește Raimundo Fosca. Nu i se cunoșteau nici locul de naștere, nici vîrsta și, după o ședere în ospiciu, a cărei durată nu era precizată, i se dăduse drumul cu o lună mai înainte.

— Ah ! exclamă Annie cu ton decepționat. Domnul Roger avea dreptate. E un nebun.

— Firește, e un nebun, spuse Régine.

Puse hîrtia la locul ei :

— Tare aş vrea să ştiu de ce a fost internat în ospiciu.

— În orice caz, nici urmă de provizii, nicăieri, zise Annie. Înseamnă că omul ăsta nu mănîncă.

Privi în jurul ei cu uimire :

— Poate într-adevăr e un fachir, zise. Un fachir poate fi şi nebun.

*

Régine se aşeză într-un fotoliu de paie, alături de bărbatul nemişcat, şi îl strigă pe nume :

— Raimundo Fosca !

El se ridică. O privi pe Régine.

— Cum de-mi cunoaşteţi numele ?

— Ei ! Mă pricep puţin la vrăjitorie, spuse Régine. Cred că asta nu vă miră, deloc, doar şi dumneavoastră sînteţi un vrăjitor : trăiţi fără să mîncaţi.

— Ştiţi şi asta ? întrebă el.

— Ştiu multe lucruri.

El se lungi din nou pe spate.

— Lăsaţi-mă, îi spuse, plecaţi. Nimeni n-are dreptul să mă urmărească pînă aici.

— Nimeni nu vă urmăreşte, spuse ea. Locuiesc în acest hotel şi de cîteva zile vă observ. Aş vrea să-mi împărtăşiţi taina dumneavoastră.

— Ce taină ? N-am nici o taină.

— Aş vrea să mă învăţaţi cum faceţi de nu vă plictisiţi niciodată.

El nu răspunse. Îşi închise ochii. Ea îl chemă din nou, cu glas blînd :

— Raimundo Fosca ! Mă auziţi ?

— Da, spuse el.

— Eu mă plictisesc foarte tare.

— Ce vîrstă aveţi ? o întrebă Fosca.

— Douăzeci şi opt de ani.

— Vă mai rămîn cel mult cincizeci de ani de trăit, spuse el. Vor trece repede.

Îi puse o mînă pe umăr, îl zgîlțîi cu violență și îi spuse :

— Cum, doar sînteți tînăr, sînteți puternic și ați ales calea de a trăi ca un mort !

— N-am găsit nimic mai bun de făcut, îi spuse.

— Căutați, zise ea. Vreți să căutăm împreună ?

— Nu.

— Spuneți nu fără să mă fi privit măcar. Priviți-mă.

— N-are nici un rost, spuse el, v-am văzut de o sută de ori.

— De-atît de departe....

— De departe și de aproape !

— Cînd s-a întîmplat asta ?

— Dintotdeauna, răspunse el, pretutindeni.

— Dar nu eram eu, spuse ea.

Se aplecă spre el :

— Trebuie să mă priviți. Spuneți-mi, m-ați văzut vreodată ?

— Poate că nu, zise el.

— Știam eu.

— Pentru numele lui Dumnezeu, plecați, spuse el. Plecați, dacă nu totul va începe de la capăt.

— Și ce-i dacă totul va începe de la capăt ? întrebă ea.

*

— Vrei într-adevăr să-l iei cu tine la Paris pe nebunul ăsta ? întrebă Roger.

— Da. Vreau să-l vindec, răspunse Régine.

Își potrivea cu grijă în valiză rochia de catifea neagră.

— De ce ?

— E amuzant, spuse ea. Nici nu-ți dai seama ce progrese a făcut în patru zile. Acum, cînd îi vorbesc, chiar dacă nu răspunde, știu că mă aude. Și adesea îmi răspunde.

— Și după ce se va vindeca ?

— Atunci n-o să-mi mai pese de el, zise ea cu voioșie.

Roger își lăsă creionul și o privi pe Régine.

— Mi se face frică de tine, spuse el. Ești un adevărat vampir.

Se aplecă spre el și își împleti brațele în jurul gîtului lui :

— Un vampir care nu ți-a făcut niciodată vreun rău prea mare.

— O ! Nu ți-ai spus ultimul cuvînt, zise el cu un aer neîncrezător.

— Știi bine că n-ai de ce să te temi de mine, zise ea lipindu-și obrazul de obrazul lui.

Îi plăcea tandrețea lui gîndită, devotamentul lui inteligent ; îi aparținea trup și suflet și ea îl îndrăgea atît cît putea îndrăgi o altă ființă în afară de ea însăși.

— Ai spor la lucru ?

— Cred că mi-a venit o idee bună pentru decorul pădurii.

— Atunci te las. Mă duc să-mi văd bolnavul.

Merse pe coridor și bătu la ușa camerei cincizeci și doi.

— Intră.

Deschise ușa și el îi veni în întîmpinare din fundul camerei.

— Pot să aprind lumina ? întrebă ea.

— Aprindeți.

Apăsă pe întrerupător. Pe măsuța de la capătîiul patului zări o scrumieră plină de resturi și un pachet de țigări.

— Ei, fumați ? întrebă ea.

— Azi dimineață am cumpărat țigări, îi răspunse el. Îi întinse pachetul :

— Ar trebui să fiți mulțumită.

— Eu ? De ce ?

— Timpul reîncepe să curgă.

Ea se așeză pe un scaun, își aprinse o țigaretă și îi spuse :

— Știți că plecăm mîine dimineață.

El rămase în picioare, lîngă fereastră, și privea cerul spuzit de stele.

— Veşnic aceleaşi stele, spuse.
— Plecăm mîine dimineaţă, repetă. V-aţi pregătit ?
Se aşează în faţa Réginei.
— De ce vă bateţi capul cu mine ?
— Am hotărît să vă vindec.
— Nu sînt bolnav.
— Nu vă încumetaţi să trăiţi.
O cercetă cu o expresie îngrijorată şi rece :
— Spuneţi-mi, mă iubiţi cumva ?
Ea începu să rîdă şi îi răspunse în doi peri :
— Asta-i treaba mea.
— V-am întrebat pentru că nu trebuie să faceţi una ca asta.
— N-am nevoie de sfaturi.
— E vorba de un caz special, spuse el.
Régine rosti semeţ :
— Ştiu.
— Ce ştiţi la urma urmei ? spuse el rar.
Ea îi înfruntă privirea :
— Ştiu că aţi ieşit dintr-un ospiciu şi că suferiţi de amnezie.
El zîmbi.
— Vai mie !
— Cum adică, vai mie ?
— Dacă aş avea norocul să sufăr de amnezie...
— Norocul ! exclamă ea. Trebuie să ne acceptăm trecutul.
— Dacă aş suferi de amnezie, aş fi aproape un om ca toţi ceilalţi. Poate aş izbuti să vă iubesc.
— Vă scutesc de asta, zise ea. Fiţi liniştit, nu vă iubesc.
— Sînteţi frumoasă. Vedeţi ce progrese rapide fac. Acum ştiu că sînteţi frumoasă.
Se aplecă spre el şi îi prinse în palmă încheietura mîinii :
— Veniţi la Paris cu mine.
El şovăi, apoi spuse cu tristeţe :
— De ce nu ? Oricum, viaţa a pornit din nou acum.
— Într-adevăr regretaţi lucrul acesta ?

— O, nu vă port pică. Şi fără dumneavoastră lucrul s-ar fi întîmplat într-o zi sau alta. O dată am izbutit să-mi ţin răsuflarea vreme de şaizeci de ani. Dar de îndată ce cineva mă atinge pe umăr...

— Şaizeci de ani.

El zîmbi şi spuse :

— Dacă vreţi, şaizeci de secunde. Ce importanţă are ? Există momente cînd timpul se opreşte în loc.

Îşi privi îndelung mîinile :

— Momente cînd eşti dincolo de viaţă şi cînd vezi. Şi-apoi timpul se porneşte iarăşi să meargă, inima bate, întinzi mîna, pui piciorul înainte ; încă mai ştii, dar nu mai vezi.

— Da, zise ea. Te pomeneşti în camera ta — pieptănîndu-ţi părul.

— Trebuie să-ţi piepteni părul, spuse el. În fiecare zi.

Îşi aplecă fruntea şi chipul lui întreg se descompuse. Multă vreme îl privi în tăcere.

— Spuneţi-mi, aţi stat mult timp în ospiciu ?

— Treizeci de ani.

— Treizeci de ani ? Atunci ce vîrstă aveţi ?

Nu îi răspunse.

Capitolul II

— Şi ce mai face fachirul dumitale ? întrebă Laforêt.

Régine umplea, zîmbind, paharele de porto.

— Merge la restaurant de două ori pe zi, poartă haine de gata şi e la fel de plicticos ca şi un funcţionar. L-am vindecat prea bine.

Roger se aplecă spre Dulac :

— La Rouen am întîlnit un biet vizionar care se credea fachir. Régine s-a străduit să-l readucă la realitate.

— Şi aţi reuşit ? spuse Dulac.

— Ea reuşeşte totdeauna în ceea ce-şi propune, spuse Roger. E o femeie de temut.

Régine zîmbi :

— Mă iertaţi o clipă, spuse. Mă duc să văd cum stăm cu cina.

Străbătu studioul. Simţea în ceafă privirea lui Dulac, care aprecia ca un cunoscător linia piciorului, rotunjimea taliei, supleţea mersului : un geambaş. Deschise uşa bucătăriei.

— Totul merge bine ?

— Totul merge bine, răspunse Annie. Dar ce fac cu sufleul ?

— Pune-l în cuptor de îndată ce va sosi doamna Laforêt. N-o să întîrzie mult.

Îşi vîrî un deget în sosul raţei cu portocale ; niciodată nu făcuse ceva mai bun.

— Arăt bine în astă seară ?

Annie o cercetă cu un ochi critic :

— Îmi place mai mult cum îţi stă cu coade.

— Ştiu, spuse Régine. Dar Roger m-a sfătuit să-mi atenuez toate ciudăţeniile. Ăstora nu le plac decît frumuseţile banale.

— Păcat, spuse Annie.

— Nu-ţi fie teamă. După ce voi turna două sau trei filme, îi voi sili să accepte adevăratul meu chip.

— L-ai sedus pe Dulac ?

— Nu se lasă uşor seduşi.

Rosti printre dinţi :

— Îi urăsc pe toţi geambaşii ăştia.

— Mai ales nu stîrni vîlvă, spuse Annie neliniştită. Nu bea prea mult şi nu-ţi pierde răbdarea.

— Voi fi răbdătoare ca un înger. Voi rîde la toate glumele lui Dulac. Şi dacă va trebui să mă culc cu el, mă voi culca.

Annie se porni pe rîs :

— N-o să ceară chiar un asemenea preţ !

— Puţin îmi pasă. Am să mă vînd fie cu grămada, fie cu amănuntul.

Se privi în oglinda agăţată deasupra chiuvetei :

— Nu mai am timp să aştept.

Se auzi soneria de la intrare ; Annie se repezi spre uşă şi Régine continuă să-şi cerceteze chipul ; nu-i plăceau coafura şi machiajul de stea de cinema ; nu-i plăceau zîmbetele pe care le şi simţea pe buze, nici inflexiunile mondene ale glasului său. „E înjositor", gîndi mînioasă. Apoi îi trecu prin minte : „Am să mă răzbun mai tîrziu".

— Nu e doamna Laforêt, spuse Annie.

Şedea în pragul bucătăriei, înmărmurită.

— Cine-i ? întrebă Régine.

— Fachirul, spuse Annie.

— Fosca ? Ce caută aici ? Sper că nu l-ai poftit să intre ?

— Nu, aşteaptă în vestibul.

Régine închise uşa de la bucătărie în urma ei.

— Dragul meu Fosca, regret foarte mult, spuse pe un ton rece. Dar îmi este absolut cu neputinţă să te primesc acum. Te rugasem să nu vii la mine.

— Voiam să ştiu dacă nu cumva sînteţi bolnavă. Nu v-am văzut de trei zile.

Îl privi enervată. Îşi ţinea pălăria în mînă, purta un pardesiu de gabardină, părea deghizat.

— Ai fi putut să-mi telefonezi, spuse ea sec.

— Voiam *să ştiu*, îi spuse el.

— Ei bine, acum ştii. Scuză-mă, dar astă seară dau un dineu şi e foarte important. Am să trec pe la dumneata de îndată ce voi avea o clipă liberă.

El zîmbi :

— Un dineu nu-i un lucru prea important.

— E vorba de cariera mea, îi răspunse ea. Mi se oferă şansa de a face un debut senzaţional într-un film.

— Nici filmul nu-i important.

— Şi ceea ce ai să-mi spui este de cea mai mare importanţă ? rosti ieşindu-şi din sărite.

— A ! Dumneavoastră aţi vrut să fie aşa, îi răspunse el. Înainte nimic nu mi se părea important.

Soneria de la intrare ţîrîi din nou.

— Intră aici, spuse Régine.

Îl împinse în bucătărie :

— Spune că vin îndată, Annie.

Fosca zîmbi :

— Ce bine miroase !

Luă dintr-o compotieră un pesmecior mov şi îl vîrî în gură.

— Dacă ai ceva să-mi spui, spune-mi, dar grăbeşte-te, zise ea.

O privi amabil :

— M-aţi adus la Paris. M-aţi îmboldit să revin la viaţă. Ei bine, acum trebuie să-mi faceţi viaţa suportabilă. Nu trebuie să mă lăsaţi trei zile fără să vă văd.

— Trei zile nu-i un răstimp atît de lung, spuse ea.

— Pentru mine e lung. Gîndiţi-vă că n-am altceva de făcut decît să vă aştept.

— E vina dumitale. îi răspunse ea. Eu am o mie de lucruri de făcut... Nu pot să mă ocup de dumneata de dimineaţa pînă seara.

— Dumneavoastră aţi vrut să fie aşa, îi spuse el. Aţi vrut să vă văd. Tot restul a rămas în umbră. Dar dumneavoastră existaţi şi în mine e un gol.

— Să pun sufleul în cuptor ? întrebă Annie.

— Ne aşezăm la masă îndată, spuse Régine. Ascultă, vom discuta despre toate astea mai tîrziu. Voi veni în curînd să te văd.

— Mîine, spuse el.

— Întocmai, mîine.

— La ce oră ?

— Pe la ora trei.

Îl împinse uşor spre uşă.

— Aş fi vrut să vă văd acum... Plec. — Zîmbi : Dar trebuie să veniţi.

— Voi veni, spuse ea.

Trînti ușa în urma lui :

— Ce îndrăzneală ! Să mă aștepte mult și bine ! Dacă mai vine vreodată să nu-l lași să intre.

— Sărmanul, e nebun, spuse Annie.

— Nu prea mai pare.

— Are niște ochi atît de ciudați.

— Bine, dar nu sînt soră de caritate, spuse Régine.

Intră în salon și se îndreptă zîmbind spre doamna Laforêt.

— Iertați-mă, spuse ea. Închipuiți-vă că am fost victima fachirului meu.

— Trebuia să-l fi invitat, spuse Dulac.

Toți izbucniră în rîs.

*

— Încă puțin rachiu ? întrebă Annie.

— Da, mai vreau.

Régine bău o gură de alcool și se ghemui dinaintea focului din cămin ; îi era cald, se simțea bine. La radio se auzea încet o melodie de jaz, Annie aprinsese lampa cea mică și își dădea în cărți. Régine nu făcea nimic ; privea flăcările, privea pereții studioului pe care dansau umbre deșirate și se simțea fericită. Repetiția mersese foarte bine ; Laforêt, de obicei zgîrcit la complimente, o felicitase cu căldură ; *Rosalinde* va fi un succes și după *Rosalinde* se puteau nutri multe speranțe. „Îmi ating scopul", gîndi ea. Zîmbi. Foarte adesea, tolănită dinaintea focului în casa de la Rosay, își jurase : voi fi iubită, voi fi celebră ; ar fi voit să o ia de mînă pe fetița înfocată, să o aducă în această cameră și să-i spună : „Ți-am ținut făgăduiala. Iată ce ai ajuns".

— Sună cineva, spuse Annie.

— Du-te să vezi cine este.

Annie alergă în bucătărie. Cățărîndu-se pe un scaun putea vedea palierul printr-o ferăstruică.

— E fachirul.

— Bănuiam eu. Să nu deschizi, spuse Régine.

Soneria zbîrnîi încă o dată.

— O să sune toată noaptea, spuse Annie.

— Pînă la urmă va obosi.

Un timp se făcu liniște ; apoi urmă o serie de țîrîituri grăbite și prelungite, apoi din nou tăcere.

— Vezi, a plecat, spuse Régine.

Își acoperi picioarele cu poalele capotului și se ghemui din nou pe covor. Dar soneria fusese de ajuns să tulbure desăvîrșirea acelei clipe. Acum, restul lumii exista de cealaltă parte a ușii, Régine nu mai era singură cu ea însăși. Privi abajurul de pergament, măștile japoneze, toate bibelourile pe care le alesese unul cîte unul și care îi aminteau clipe prețioase ; obiectele tăceau, clipele se ofiliseră ; și clipa de față avea să se ofilească la fel ca și celelalte. Fetița înflăcărată murise, tînăra femeie avidă avea să moară, și acea mare actriță în care dorea cu atîta patimă să se transforme avea să moară și ea. Poate că oamenii își vor mai aminti cîtăva vreme de numele ei. Dar acest gust al vieții de pe buzele sale, această patimă care îi pîrjolea inima, frumusețea flăcărilor roșii și tainicele lor fantasmagorii, nimeni nu și le va mai putea aminti.

— Ascultă, spuse Annie.

Își înălțase capul, speriată.

— Aud zgomot în camera dumitale, spuse.

Régine se uită la ușă. Clanța se mișca.

— Nu vă fie teamă, spuse Fosca. Îmi cer scuze, dar se pare că nu ați auzit cînd am sunat.

— Ah ! E dracul gol, spuse Annie.

— Nu, spuse Fosca. Am intrat pur și simplu pe fereastră.

Régine se ridică și spuse :

— Regret că fereastra nu a fost închisă.

— Aș fi spart geamul, răspunse Fosca.

Zîmbi. Și ea zîmbi.

— Nu știi ce-i frica, spuse ea.

— Nu. Nu mi-e frică niciodată. Dealtfel n-am nici un merit în asta.

Ea îi arătă un fotoliu și umplu două pahare.

— Ia loc.

El se așeză. Escaladase trei etaje cu riscul de a-și frînge gîtul și o surprinsese cu părul ciufulit, cu obrajii lucioși, îmbrăcată într-un capot plușat, roz-pal. Avea un avantaj net asupra ei.

— Poți să te duci la culcare, Annie.

Annie se aplecă și o sărută pe obraz.

— Dacă ai nevoie de mine, cheamă-mă, spuse ea.

— Da. Vezi să nu visezi urît, spuse Régine.

Ușa se închise. Îl privi îndelung pe Fosca și spuse :

— Așadar ?

— Cum vedeți, răspunse el. Nu-mi scăpați atît de lesne. Dacă nu veniți să mă vedeți, atunci vin eu la dumneavoastră. Dacă îmi închideți ușa în nas, sar pe fereastră.

— Mă obligi să-mi baricadez ferestrele, spuse ea tăios.

— Vă voi aștepta la ușă, vă voi urmări pe stradă...

— Și ce-ai să cîștigi din asta ?

— Înseamnă să vă văd, spuse el. Să vă aud glasul.

Se ridică și se apropie de fotoliul ei.

— Să vă țin în brațe, spuse prinzînd-o de umeri.

— Nu-i nevoie să mă strîngi atît de tare, spuse ea. Ți-e egal gîndul că îmi vei deveni odios ?

— Cum să mă atingă asemenea lucru ?

O privi drept în față, cu milă :

— În curînd vei muri și toate gîndurile vor muri odată cu dumneata.

Ea se ridică și se trase puțin îndărăt.

— În clipa asta trăiesc.

— Da, spuse el, și eu te văd.

— Și nu vezi că mă deranjezi ?

— Ba da. Mînia îți face ochii mai frumoși.

— Deci puțin te interesează sentimentele mele ?

— Vei fi prima care le vei uita, răspunse el.

— Ah ! spuse ea scoasă din sărite. Îmi tot vorbești mereu despre vremea cînd voi fi moartă ! Dar chiar dacă va fi să mă ucizi în clipa următoare, nu vei schimba nimic cu asta : acum prezența dumitale îmi este nesuferită.

El începu să rîdă și spuse :

— Nu vreau să te ucid.
— Trag nădejdea.
Se așează din nou, dar nu mai era atît de sigură pe sine.
— De ce mă lași în părăsire ? o întrebă. De ce te ocupi de musculițele acelea și niciodată de mine ?
— Ce musculițe ?
— Oamenii aceia mărunți de-o zi. Rîzi împreună cu ei.
— Crezi că pot rîde cu dumneata ? spuse ea iritată. Nu știi decît să mă privești fără să-mi spui o vorbă. Refuzi să trăiești. Eu însă iubesc viața, înțelegi ?
— Ce păcat ! spuse el.
— De ce ?
— Se va sfîrși atît de repede.
— Iarăși ?
— Iarăși. Mereu.
— Nu poți vorbi despre altceva ?
— Dar cum te poți gîndi la altceva ? întrebă el. Cum poți să te crezi bine înfiptă în lumea asta, pe cînd adevărul e că o vei părăsi peste cîțiva ani, deși abia ai intrat în ea ?
— Cel puțin, cînd voi muri, voi ști că am trăit, spuse ea. Dumneata, dumneata în schimb ești un mort.
El își plecă fruntea, își privi mîinile și spuse :
— Și Beatrice îmi vorbea la fel. Un mort.
Își ridică creștetul.
— La urma urmei, ai dreptate. De ce să te gîndești la moarte dacă tot mori ? Va fi atît de simplu, va veni fără voia dumitale. N-ai nevoie să te ocupi de ea.
— Și dumneata ?
— Eu ? spuse.
O privi. Privirea lui era atît de disperată încît ei i se făcu frică de ce avea să spună. Dar spuse doar :
— E cu totul altceva.
— De ce ? îl întrebă ea.
— Nu pot să-ți explic.
— Poți dacă vrei.
— Nu vreau.
— M-ar interesa.

— Nu, spuse el. Totul s-ar schimba între noi.

— Tocmai. Îmi vei părea poate mai puțin plicticos.

El privi focul, ochii îi scăpărau deasupra nasului puternic și arcuit, apoi privirea i se stinse.

— Nu.

Ea se ridică.

— Ei bine ! Du-te acasă dacă nu ai nimic mai amuzant să-mi spui.

Se ridică și el :

— Cînd vei veni să mă vezi ?

— Cînd te vei hotărî să-mi spui taina dumitale, spuse ea.

Chipul lui Fosca se înăspri.

— Bine. Vino mîine, spuse el.

*

Ședea culcată în lungul patului de fier, nesuferitul pat de fier cu vergele scorojite ; vedea o bucată din cuvertura galbenă, și noptiera cu placă de marmură falsă, și geamurile de la fereastră, îmbîcsite de praf ; nimic însă n-o mai atingea, nici mirosul de amoniac, nici țipetele copiilor de cealaltă parte a zidului : totul exista cu nepăsare, nici aproape, nici departe de ea : în altă parte. Nouă bătăi de orologiu răsunară una după alta în noapte. Nu se clinti. Nu mai existau ceasuri, nici zi, nici timp, nici loc. Dincolo, sosul fripturii se sleise ; dincolo, pe scenă, se repeta *Rosalinde* și nimeni nu știa unde se ascunsese Rosalinde. Dincolo, un bărbat se ridica deasupra meterezelor și își întindea mîinile victorioase spre un soare mare și roșu.

— Crezi într-adevăr toate astea ? întrebă ea.

— Acesta-i adevărul.

Ridică din umeri :

— Odinioară lucrul nu părea atît de extraordinar.

— Oamenii ar trebui să-și amintească de dumneata.

— Există locuri unde încă se mai vorbește despre mine. Dar ca despre o veche legendă.

— Poți să te arunci pe fereastra asta ?

El întoarse capul și privi îndelung fereastra :

— Aș risca să mă rănesc grav și să zac multă vreme. Nu sînt invulnerabil. Dar pînă la urmă trupul meu izbutește să se adune.

Se ridică și îl privi țintă :

— Crezi într-adevăr că n-ai să mori niciodată ?

— Chiar cînd vreau să mor, nu pot, spuse el.

— Ah ! exclamă ea. Dacă m-aș crede nemuritoare !

— Ce s-ar întîmpla ?

— Lumea ar fi a mea.

— M-am gîndit și la asta, spuse el. Cu multă vreme în urmă.

— De ce nu mai gîndești la fel ?

— Nu-ți poți imagina : voi fi aici mereu, voi fi aici totdeauna.

Își prinse capul în mîini. Ea privea țintă în tavan și își repeta în sinea ei : „Voi fi aici mereu, voi fi aici totdeauna". Exista un om care îndrăznea să gîndească așa, un om destul de orgolios și destul de singuratic pentru a se crede nemuritor. Ziceam : sînt singură. Ziceam : n-am întîlnit niciodată un bărbat sau o femeie care să mă întreacă. Dar niciodată n-am îndrăznit să spun : sînt nemuritoare.

— Ah ! spuse ea. Aș vrea să cred că niciodată nu voi putrezi în pămînt.

— E un mare blestem, spuse el.

O privi :

— Trăiesc și nu am viață. Nu voi muri niciodată și nu am nici un viitor. Nu sînt cineva. Nu am istorie și nici chip.

— Ba da, spuse ea blînd. Eu te văd.

— Mă vezi, rosti el.

Își trecu mîna peste frunte.

— Cel puțin dacă s-ar putea să nu fii absolut nimic. Dar totdeauna există și alți oameni pe pămînt și ei te văd. Vorbesc și tu nu poți să nu-i auzi, și le răspunzi, și reîncepi să trăiești, știind că nu exiști. Necurmat.

— Dar dumneata exiști, spuse ea.

— Exist pentru dumneata, în clipa aceasta. Dar dumneata exiști oare ?

— Bineînțeles, spuse ea. Și dumneata de asemenea.

Îl prinse de braț :

— Nu simți cum mîna mea îți strînge brațul ?

El îi privi mîna :

— Mîna asta, da, însă ce înseamnă ea oare ?

— E mîna mea, spuse Régine.

— Mîna dumitale.

Șovăi.

— Ar trebui să mă iubești, spuse el. Și eu să te iubesc. Atunci ai fi aici și eu aș fi unde ești dumneata.

— Bietul meu Fosca, spuse ea și adăugă : Nu te iubesc.

O privi și rosti rar, cu toată silința :

— Nu mă iubești.

Scutură capul.

— Nu, spuse el. Asta nu slujește la nimic. Ar trebui să fi spus : te iubesc.

— Dar dumneata nu mă iubești, răspunse ea.

— Nu știu.

Se aplecă spre ea și spuse brusc :

— Știu că gura dumitale există.

Buzele i se striviră de buzele Réginei : ea închise ochii. Noaptea izbucnise ; începuse cu secole în urmă și avea să nu se mai sfîrșească niciodată. Din străfundul epocilor, o dorință arzătoare, sălbatică, se așternuse pe gura ei, și ea se lăsa pradă sărutului. Sărutul unui nebun, într-o cameră cu miros de amoniac.

— Lasă-mă, spuse ea, ridicîndu-se. Trebuie să plec !

Nu făcu nici un gest să o rețină.

De îndată ce trecu pragul casei, Roger și Annie apărură din studio.

— De unde vii ? o întrebă Roger. De ce n-ai venit la cină ? De ce ai lipsit de la repetiție ?

— Am uitat de timp, spuse Régine.

— Ai uitat de timp ? Cu cine ?

— Nu poți sta mereu cu ochii țintuiți pe o pendulă, răspunse ea pierzîndu-și răbdarea. Ca și cînd toate orele ar fi absolut egale ! Ca și cînd ar avea vreun sens să vrei să măsori timpul !

— Ce te-a apucat ? zise Roger. De unde vii ?

— Şi eu care pregătisem o cină atît de bună, spuse Annie. Făcusem şi clătite cu brînză.

— Clătite... spuse Régine.

Începu să rîdă. La ora şapte, clătite, şi la ora opt, Shakespeare. Fiecare lucru la locul lui, fiecare minut la locul lui : să nu le risipim, se vor isprăvi repede. Se aşeză şi îşi scoase mănuşile cu încetineală. Dincolo, într-o cameră cu geamurile îmbîcsite de praf, există un bărbat care se crede nemuritor.

— Cu cine ai fost ? întrebă Roger.

— Cu Fosca.

— Din pricina lui Fosca ai lipsit de la repetiţie ? spuse Roger cu glasul plin de îndoială.

— O repetiţie nu-i un lucru prea important, spuse ea.

— Régine, spune-mi adevărul, zise Roger.

O privi în ochi şi rosti cu glas răspicat.

— Ce s-a întîmplat ?

— Eram cu Fosca şi am uitat de oră.

— Atunci înseamnă că ai înnebunit şi tu, spuse Roger.

— Tare-aş vrea să fie aşa, zise ea.

Privi în jurul ei. Salonul meu. Bibelourile mele. El stă întins pe cuvertura galbenă, în locul unde eu nu mai sînt, şi crede că a văzut zîmbetul lui Dürer, ochii lui Carol Quintul. Îndrăzneşte să creadă asta...

— E un om foarte special, spuse ea.

— E un nebun, spuse Roger.

— Nu. E mai ciudat. Adineauri mi-a spus că e nemuritor.

Îi privi cu dispreţ ; păreau nişte prostănaci.

— Nemuritor ? întrebă Annie.

— S-a născut în secolul al XIII-lea, spuse Régine cu glas imparţial. În 1848 a adormit într-o pădure şi a rămas acolo şaizeci de ani, apoi a petrecut treizeci de ani într-un ospiciu.

— Încetează cu joaca, spuse Roger.

— Și de ce n-ar fi nemuritor ? întrebă ea semeț. Nu mi se pare a fi un miracol mai mare decît a te naște și a muri.

— O, te rog ! spuse Roger.

— Și chiar dacă nu e nemuritor, se crede nemuritor.

— E un delir clasic de grandoare, spuse Roger. Nu e cu nimic mai interesant decît un om care se crede Carol cel Mare.

— Cine ți-a spus că un om care se crede Carol cel Mare nu e interesant ? spuse Régine.

Brusc mînia i se urcă în obraji.

— Voi doi credeți că sînteți mai interesanți ?

— Nu ești deloc politicoasă, spuse Annie pe un ton jignit.

— Și ați vrea să semăn cu voi, spuse Régine. Iar eu am și început să semăn cu voi !

Se ridică, merse spre cameră și trînti ușa în urma ei. „Semăn cu ei", spuse cu violență. Oameni mărunți. Vieți mărunte. De ce n-am rămas pe patul acela, de ce m-am temut ? Sînt într-atît de lașă ? Umblă pe stradă, modest de tot cu pălăria și pardesiul lui de gabardină, și se gîndește : „Sînt nemuritor". Lumea e a lui ; timpul e al lui, și eu nu sînt decît o musculiță. Atinse cu vîrful degetelor narcisele așezate pe masă. Și dacă aș crede și eu : sînt nemuritoare. Parfumul narciselor este nemuritor, și febra care îmi umflă buzele. Sînt nemuritoare. Strivi narcisele în mînă. Era inutil. Moartea se afla înlăuntrul ei, și ea știa acest lucru și era gata să o primească. A putut să se mulțumească cu asemenea modeste ambiții : să fie frumoasă încă vreo zece ani, să joace Fedra și Cleopatra, să lase în inimile oamenilor muritori o palidă amintire care se va spulbera încetul cu încetul. Își scoase acele cu care își strînsese părul și pletele grele îi căzură pe umeri. Într-o bună zi voi îmbătrîni, într-o bună zi voi muri, într-o bună zi voi fi dată uitării. Și în vreme ce mie îmi trec prin minte asemenea gînduri, există un bărbat care gîndește : „Sînt nemuritor".

— E un triumf, spuse Dulac.

— Îmi place că Rosalinde creată de dumneata păstrează sub hainele bărbăteşti multă cochetărie şi graţie echivocă, spuse Frénaud.

— Să nu mai vorbim despre Rosalinde, spuse Régine. A murit.

Cortina se lăsase. Rosalinde murise, murea în fiecare seară, şi va veni o zi cînd nu va mai renaşte. Régine luă cupa de şampanie şi o goli ; mîna îi tremura ; de cînd ieşise din scenă, tremura întruna.

— Aş vrea să mă distrez, spuse cu ton plîngăreţ.

— Să dansăm împreună, zise Annie.

— Nu. Voi dansa cu Sylvie.

Sylvie aruncă o privire asupra publicului decent aşezat în jurul meselor :

— Nu te temi că o să ne facem remarcate prea mult ?

— Şi cînd joci teatru nu te faci remarcat ? zise Régine.

O prinse de mijloc pe Sylvie ; nu se ţinea prea bine pe picioare, dar era în stare să danseze chiar şi cînd nu mai putea umbla ; orchestra cînta o rumbă şi ea începu să danseze ca negrii, făcînd mimici obscene. Sylvie părea foarte jenată, se împiedica în faţa Réginei fără să ştie cum să-şi mişte trupul, şi zîmbea cu un aer de bunăvoinţă politicoasă. Toţi îşi compuseseră acelaşi zîmbet pe feţe. În seara asta putea face tot ce-i plăcea şi toată lumea va aplauda. Se opri brusc.

— N-ai să ştii niciodată să dansezi, spuse ea. Eşti mult prea raţională.

Se prăvăli în fotoliu.

— Dă-mi o ţigară de foi, îi spuse lui Roger.

— O să ţi se facă greaţă, spuse Roger.

— Ei şi ? Am să vomit. Asta o să mă distreze.

Roger îi întinse o ţigară, ea o aprinse cu grijă şi trase primul fum ; un gust înţepător îi umplu gura : cel puţin era prezent, gros, tangibil. Tot restul părea atît de îndepărtat : muzica, glasurile, rîsetele, chipu-

rile cunoscute și necunoscute, ale căror imagini sclipitoare erau reflectate la infinit de oglinzile cabaretului.

— Probabil ești frîntă, spuse Merlin.

— Mai ales mi-e sete.

Goli altă cupă. Să bea, să bea mereu. Și cu toate acestea simțea frig în inimă. Adineauri, ardea : oamenii se ridicaseră în picioare, strigau bătînd din palme. Acuma, dormeau sau sporovăiau, și ei îi era frig. Oare doarme și el ? Nu aplaudase ; ședea pe scaun și privea. Din străfundul veșniciei mă privea și Rosalinde devenea nemuritoare. „Dacă l-aș crede, gîndi. Dacă aș putea să-l cred ?“ Sughiță și gura îi deveni cleioasă.

— De ce nu cîntă nimeni ? spuse... Cînd omu-i vesel, cîntă. Sînteți veseli, nu-i așa ?

— Sîntem fericiți de triumful dumitale, spuse Sanier cu aerul său intim și grav.

— Atunci, cîntați.

Sanier zîmbi și îngînă o melodie americană.

— Mai tare, spuse ea.

El nu ridică glasul. Îi puse o mînă peste gură și spuse mînioasă :

— Taci. Am să cînt eu.

— Nu fă scandal, îi spuse Roger.

— Nu-i nimic scandalos să cînți.

Începu furtunos :

Fetele din Camaret că-s fecioare, zic.

Vocea nu o asculta așa cum ar fi vrut ; tuși și reluă :

Fetele din Camaret că-s fecioare, zic.
Dară cînd se urcă-n pat...

Sughiță și simți cum sîngele îi fuge din obraji.

— Iertați-mă, spuse pe un ton monden. Mai întîi am să vomit.

Se îndreptă spre fundul încăperii clătinîndu-se puțin. Toți o priveau, prietenii, necunoscuții, chelnerii, șeful restaurantului, dar ea trecea printre privirile lor la fel de ușor ca o fantomă prin pereți. În oglinda de la toaletă își zări chipul ; era palidă, cu nările supte și cu pete de pudră pe obraji.

— Iată tot ce a rămas din Rosalinde.

Se aplecă deasupra closetului și vomită :

— Și-acum ? își spuse.

Trase apa, se șterse la gură și se așeză pe marginea scaunului. Pe jos erau plăci de mozaic, în jur pereți goi ; părea o sală de operații, sau chilia unui călugăr sau a unui nebun. Nu voia să se întoarcă printre ei ; nu puteau face nimic pentru ea, nici măcar s-o distreze într-o seară ; mai degrabă ar rămîne aici, toată noaptea, toată viața, izolată în alb și în singurătate, izolată, îngropată, uitată. Se ridică. Nici o clipă nu încetase să se gîndească la el, la el care nu aplauda și care o devora cu privirea lui fără vîrstă. „E norocul meu, singurul meu noroc."

Își luă mantoul de la vestiar și le strigă în trecere :

— Ies să iau aer.

Ieși și făcu semn unui taxi.

— Hotelul Havana. Strada Saint-André-des-Arts.

Închise ochii și, vreme de cîteva clipe, izbuti să facă tăcere înlăuntrul ei, apoi gîndi cu silă : „E o comedie, nu cred în ea". Șovăi. Putea să bată în geam și să ceară a fi condusă înapoi la *O mie și una de nopți.* Și ce-are a face ? A crede sau a nu crede ? Ce sens aveau cuvintele ? Avea nevoie de el.

Străbătu curtea igrasioasă și urcă scara. Bătu la ușă. Nimeni nu răspunse. Se așeză pe o treaptă rece. Unde era el în clipa asta ? Ce viziuni se depuneau în el spre a nu se mai șterge niciodată ? Își lăsă capul în mîini. Să cred în el. Să cred că Rosalinde pe care am creat-o este nemuritoare și să ajung nemuritoare în inima lui.

— Régine ! strigă el.

— Te așteptam, spuse ea. Te-am așteptat multă vreme.

Se ridică.

— Du-mă.

— Unde ?

— Oriunde ; vreau să petrec noaptea asta cu dumneata.

El deschise ușa camerei :

— Intră.

Ea intră. Da. De ce nu aici, între pereții ăștia scorojiți ? Sub privirea lui, ea era în afara spațiului, în afara timpului ; decorul nu avea importanță.

— De unde vii ? îl întrebă.

— Am umblat în noapte, spuse el.

Atinse umărul Réginei.

— Și dumneata mă așteptai ! Ești aici.

Ea rîse ușor.

— Nu m-ai aplaudat, îi spuse.

— Aș fi vrut să plîng. Poate altă dată voi putea plînge.

— Fosca, răspunde-mi. În noaptea asta nu trebuie să mă minți. Totul e adevărat ?

— Nu te-am mințit niciodată, îi spuse el.

— Ești sigur că nu sînt visuri ?

— Par eu să fiu nebun ?

Își așeză mîinile pe umerii ei.

— Îndrăznește să mă crezi. Îndrăznește.

— Nu poți să-mi dai o dovadă ?

— Pot.

Se apropie de chiuvetă și cînd se întoarse spre ea își ținea briciul în mînă.

— Să nu-ți fie teamă, spuse el.

Înainte ca ea să fi putut face vreun gest, un val de sînge țîșnea din gîtlejul lui Fosca.

— Fosca ! strigă ea.

Se clătinase ; zăcea pe pat cu ochii închiși, palid ca un mort, și sîngele curgea din beregata crestată ; năclăise cămașa, cearșafurile de pe pat. Picura pe podea, tot sîngele din trupul lui țîșnea din tăietura adîncă cu marginile căscate. Régine luă un prosop, îl înmuie în apă și îl apăsă pe rană. Tremura din tot trupul. Cu spaimă își ațintise privirea pe obrazul lui fără cute, fără tinerețe, care era, poate, al unui cadavru : un fir de spumă îi tremura în colțul gurii. Părea că nu mai respiră. Strigă :

— Fosca ! Fosca !

El întredeschise ochii. Respiră adînc :

— Nu-ţi fie teamă.

Blînd, îi îndepărtă mîna, dădu la o parte prosopul însîngerat. Sîngele încetase să mai curgă, marginile tăieturii se apropiaseră. Deasupra cămăşii înroşite, pe gît, nu mai rămăsese decît o mare cicatrice trandafirie.

— Nu e cu putinţă, spuse ea.

Îşi ascunse obrazul în mîini şi începu să plîngă.

— Régine ! spuse el. Régine ! Mă crezi ?

Se ridicase, o luase în braţe, ea simţea pe gît umezeala vîscoasă a cămăşii.

— Te cred.

Rămase mult timp nemişcată, lipită de trupul acela apropiat şi misterios, trupul acela viu pe care timpul nu lăsa urme. Apoi ridică ochii, îl privi cu groază, cu speranţă :

— Scapă-mă, îi spuse. Scapă-mă de moarte.

— A ! rosti el cu înflăcărare, dumneata trebuie să mă scapi.

Prinse capul Réginei în mîini ; o privi atît de intens de parcă ar fi vrut să-i smulgă sufletul :

— Scapă-mă de noapte şi de nepăsare, spuse el. Fă în aşa fel încît să te iubesc şi să exişti între toate celelalte femei. Atunci lumea îşi va regăsi forma. Vor exista lacrimi, zîmbete, aşteptări, spaime. Voi fi un om viu.

— Eşti un om viu, spuse ea întinzîndu-i buzele.

*

Mîna lui Fosca se odihnea pe masa lustruită şi Régine o privea. Mîna asta, care m-a mîngîiat, oare ce vîrstă are ? Poate că peste o clipă carnea avea să putrezească brusc, dezvelind oasele albe... Îşi ridică fruntea : „Oare Roger are dreptate ? Sînt pe cale să înnebunesc ?“ Seninul amiezii lumina barul liniştit unde oameni fără taine, înfipţi confortabil în fotolii de piele, beau aperitive. Era la Paris, era în secolul XX. Din nou Régine fixă mîna. Degetele erau robuste şi fine, cu unghii puţin prea lungi. „Îi cresc unghiile, şi părul.“

Privirea ei se ridică spre gît, un gît neted, fără urmă de cicatrice : „Trebuie să existe o explicație", gîndi ea. „Poate este într-adevăr un fachir : cunoaște unele secrete..." Duse la gură un pahar de apă Perrier. Simțea o măciucă în cap și avea gura cleioasă : „Am nevoie de un duș rece, de odihnă. După asta voi vedea limpede". Spuse :

— Mă duc acasă.

— A ! spuse el. Bineînțeles.

Adăugă cu mînie în glas :

— După zi, vine noaptea ; după noapte, ziua. Niciodată nu va exista vreo excepție.

Se făcu tăcere. Ea își luă poșeta și el nu spuse nimic ; își luă mănușile, și el tot nu spunea nimic. În sfîrșit, îl întrebă :

— Cînd ne vom mai vedea ?

— Ne vom mai vedea oare ? spuse el.

Și privi cu un aer absent părul platinat al unei femei tinere. Ea gîndi deodată : „De la o clipă la alta poate să dispară" și i se păru că se prăbușește vertiginos într-o prăpastie, străbătînd straturi tulburi de ceață ; ajungea în fundul hăului și redevenea un fir de iarbă pe care iarna îl va ofili pentru totdeauna.

— Doar n-o să mă părăsești, spuse ea cu spaimă.

— Eu ? Dumneata ești cea care pleci...

— Mă voi întoarce, spuse ea. Nu fi supărat. Trebuie să-i liniștesc pe Roger și pe Annie, or fi îngrijorați.

Își așeză mîna pe mîna lui Fosca :

— Aș vrea să rămîn.

— Rămîi, spuse el.

Își aruncă mănușile pe masă și își așeză poșeta. Avea nevoie să simtă privirea aceasta pe ea. Îndrăznește să mă crezi... îndrăznește. Ce credea ea ? Nu părea să fie nici șarlatan, nici nebun.

— De ce mă privești așa ? o întrebă. Ți-e frică de mine ?

— Nu, răspunse ea.

— Arăt altfel decît ceilalți ?

Ea șovăi ;

— Nu în clipa asta.

— Régine ! spuse el. — Glasul lui avea un accent de rugă. — Crezi că mă vei putea iubi ?

— Lasă-mi puțin timp, spuse ea.

Îl privea stăruitor în tăcere.

— Nu știu aproape nimic despre tine. Trebuie să-mi vorbești despre tine.

— Nu e ceva interesant, spuse el.

— Ba da.

Îl întrebă :

— Ai iubit multe femei ?

— Cîteva.

— Cum erau ?

— Régine, să lăsăm trecutul, spuse el pe ton repezit. Dacă vreau să redevin un om printre oameni, trebuie să uit trecutul. Viața mea începe aici, astăzi, alături de tine.

— Da, zise ea. Ai dreptate.

Femeia tînără cu părul platinat se îndrepta spre ușa barului ; un domn copt o urma ; se duceau să dejuneze împreună. Viața de toate zilele mergea mai departe într-o lume supusă docil legilor firii. „Ce fac eu aici ?“, gîndi Régine. Nu găsea ce să-i mai spună lui Fosca. El își sprijinea bărbia în pumn, căzuse pe gînduri cu o mutră încrîncenată.

— Ar trebui să-mi dai ceva de făcut, spuse el.

— Ceva de făcut ?

— Da. Toți oamenii normali fac cîte ceva.

— Ce te-ar interesa ? îl întrebă.

— Nu înțelegi, spuse el. Trebuie să-mi spui ceea ce te interesează pe tine și cu ce pot să te ajut.

— Nu poți să mă ajuți, spuse ea. Nu poți să joci rolurile în locul meu.

— Asta așa-i.

Căzu din nou pe gînduri.

— Atunci am să-mi caut o meserie.

— E o idee, spuse Régine. Ce știi să faci ?

— Puține lucruri utile, spuse el cu un zîmbet firav.

— Ai bani ?

— Nu mai am aproape deloc.

— Ai muncit vreodată ?
— Am fost vopsitor.
— Asta nu duce prea departe, spuse Régine.
— O ! N-am nevoie să ajung departe.
Adăugă cu ton decepționat :
— Aș fi vrut să pot face unele lucruri pentru tine.
Ea îi atinse mîna :
— Rămîi lîngă mine, Fosca, privește-mă și nu uita nimic.
El zîmbi :
— E simplu, zise, am o memorie bună.
Chipul i se întunecă :
— Am o memorie prea bună.
Ea îl strînse nervos de mînă. El vorbea, ea îi răspundea, ca și cum totul ar fi fost adevărat : „Dacă e adevărat, își va aminti de mine în vecii vecilor. Dacă e adevărat, iată-mă iubită de un nemuritor !“ Ochii ei făcură înconjurul barului. O lume de toate zilele ; oameni fără taine. Dar nu știuse ea totdeauna că era deosebită de ei ? Nu se simțise totdeauna străină printre ei, făgăduită unei soarte care nu era a lor ? Încă din copilărie existase un semn deasupra capului ei. Îl privi pe Fosca : „El e. El e destinul meu. Din străfundul veacurilor, a venit către mine și mă va purta în memoria lui pînă la sfîrșitul veacurilor.“ Inima îi bătea foarte repede. „Și dacă totul e fals ?“ Cercetă mîna lui Fosca, gîtul, chipul lui. Și gîndi din nou, cu mînie : „Sînt oare asemenea lor ? Am oare nevoie de dovezi sigure ?“ Îi spusese : „Îndrăznește ! Îndrăznește !“ Voia să îndrăznească. Dacă era o iluzie, un delir, exista mai multă măreție în această nebunie decît în toată înțelepciunea lor. Îi zîmbi lui Fosca.
— Știi ce-ar trebui să faci ? spuse ea. Ar trebui să-ți scrii memoriile. Ar fi o carte extraordinară.
— Există și-așa destule cărți, spuse el.
— Dar asta va fi deosebită de celelalte.
— Toate sînt deosebite.
Se aplecă spre el :
— N-ai încercat niciodată să scrii ?
El zîmbi :

— La ospiciu, am scris. Am scris timp de douăzeci de ani.

— Trebuie să-mi arăți ce-ai scris.

— Am rupt totul.

— De ce ? Poate că era ceva excelent.

El se porni pe rîs :

— Am scris timp de douăzeci de ani. Și într-o zi mi-am dat seama că era mereu aceeași carte.

— Dar acum ești un alt om, spuse ea. Trebuie să începi o nouă operă.

— Un alt om ?

— Un om care mă iubește și care trăiește în secolul acesta. Încearcă să reîncepi a scrie.

O privi și chipul i se lumină :

— Fiindcă dorești, am s-o fac, spuse el pătimaș.

O privea și ea gîndi : „Mă iubește. Sînt iubită de un nemuritor". Zîmbi, dar nu avea chef să zîmbească. Îi era frică. Privirea ei făcu ocolul pereților. Nu trebuia să se mai aștepte la nici un ajutor din partea lumii care o înconjura ; intra într-un univers straniu, unde va fi numai ea singură cu bărbatul acesta necunoscut. Gîndi : „Acum ce se va mai întîmpla ?"

*

— E timpul, spuse Régine.

— Ce timp ?

— Timpul să plecăm.

Prin fereastra cabinei se vedea cum cad fulgii de zăpadă în jurul unui felinar. Bănuiai trotuarele vătuite cu alb, tăcerea. Rochia Rosalindei zăcea pe un fotoliu.

— Să presupunem că timpul s-a oprit în loc, spuse Fosca.

— Dincolo, se simte curgerea lui.

El se ridică. De fiecare dată era uimită de statura lui înaltă : un bărbat din altă epocă.

— De ce trebuie să te duci acolo ? întrebă el.

— Este util.

— Util cui ?

— Carierei mele. O actriță trebuie să vadă multă lume și să se arate pretutindeni, dacă nu, oamenii o îngroapă repede.

Zîmbi :

— Vreau să ajung celebră. Nu vei fi mîndru de mine cînd voi fi celebră ?

El răspunse cu glas cam înfundat :

— Îmi placi așa cum ești.

O trase spre el și o sărută apăsat pe gură.

— Ce frumoasă ești în seara asta !

O privea și ei i se făcea cald sub privirea lui ; i se părea de neîndurat gîndul că acești ochi aveau să se desprindă de ea și că un lung moment din viața ei se va prăbuși în indiferență și uitare. Șovăi, apoi spuse :

— Poți să mă însoțești dacă vrei.

— Știi bine că vreau, spuse el.

Salonul Florencei era plin de lume. Régine se opri o clipă în prag : de fiecare dată simțea acea mușcătură în inimă. Fiecare dintre aceste femei se prefera celorlalte, și pentru fiecare femeie exista cel puțin un bărbat care o prefera tuturor celorlalte. Cum să ai îndrăzneala să afirmi : eu singură am dreptate să mă prefer. Se întoarse către Fosca :

— Sînt multe femei frumoase aici.

— Da, spuse el.

— Ah ! Ai văzut deci !

— Tot privindu-te, am învățat să văd.

— Spune-mi care este cea mai frumoasă ?

— Din ce punct de vedere ?

— Ce întrebare ciudată.

— Pentru a prefera trebuie să ai un punct de vedere.

— Și tu nu ai unul ?

El șovăi, apoi un zîmbet îi lumină chipul.

— Ba da. Sînt un bărbat care te iubește.

— Așadar ?

— Așadar tu ești cea mai frumoasă. Cine ar putea să-ți semene mai mult decît tu însăți ?

Îl privi cu o ușoară neîncredere :

— Într-adevăr gîndești că sînt cea mai frumoasă ?

— Numai tu exişti, spuse el cu înflăcărare.

Ea se îndreptă spre Florence ; de obicei îndura greu să fie primită ca invitată în casa alteia, în viaţa alteia ; dar îl simţea pe Fosca mergînd în spatele ei, cu înfăţişarea lui stîngace şi timidă, şi pentru inima lui nemuritoare, numai ea exista. Îi zîmbi Florencei :

— Mi-am îngăduit să aduc cu mine un prieten.

— Este binevenit.

Făcu înconjurul salonului strîngînd mîini. Prietenii Florencei n-o iubeau, bănuia rea-voinţa ascunsă în spatele zîmbetelor lor. Dar în seara asta criticile lor n-o atingeau : „Curînd vor muri, şi gîndurile lor odată cu ei. Nişte musculiţe." Se simţea invulnerabilă.

— Ai să-l tîrăşti pretutindeni după tine pe omul ăsta ? o întrebă Roger.

Părea foarte nemulţumit.

— Nu voia să mă părăsească, spuse ea cu nepăsare.

Luă din mîinile lui Sanier o cupă cu fructe.

— Florence e încîntătoare în astă seară.

— Da, spuse el.

Pînă la urmă se împăcaseră şi Sanier părea mai îndrăgostit ca niciodată. Régine îi urmări din ochi pe cînd dansau lipiţi, obraz lîngă obraz. În zîmbetele lor era dragostea toată : dar nu era decît o biată dragoste muritoare.

— Ar trebui să stăm serios de vorbă, spuse Roger.

— Cînd doreşti.

Era fără grijă, era liberă ; nu mai simţea acreală în gîtlej. Era ca un stejar mare, al cărui vîrf atingea cerul şi ierburile preriei fremătau sub ea.

— Vreau să-ţi cer o favoare, spuse Sanier.

— Cere-mi.

— Vei consimţi să ne spui cîteva poeme ?

— Ştii bine că nu vrea niciodată, spuse Florence.

Régine înconjură salonul cu privirea. Fosca stătea cu spatele sprijinit de un perete, cu braţele aîrnînde, n-o slăbea din ochi. Se ridică.

— Dacă vreți, am să vă spun *Les Regrets de la Belle Heaumière* [1].

Înaintă în mijlocul salonului pe cînd în jurul ei se făcea tăcere.

— Fosca, șopti, ascultă cu atenție. Pentru tine voi spune versurile.

El înclină capul. O contempla avid, cu acei ochi care priviseră în față atîtea femei celebre prin frumusețea lor, prin talentele lor. Pentru el, toate aceste destine împrăștiate alcătuiau o singură istorie, și Régine intra în această istorie ; putea să se măsoare cu rivalele ei defuncte, cu cele care încă nu se născuseră. „Le voi învinge și voi cîștiga partida în trecut și în viitor." Buzele i se mișcară și fiecare inflexiune a glasului se repercuta de-a lungul șirului de veacuri.

— Régine, aș vrea să mergem acasă, spuse Roger cînd, în mijlocul aplauzelor, ea reveni să se aș[illegible]e.

— Nu mă simt obosită, spuse.

— Dar eu sînt. Te rog, zise el.

Accentul său implorator și imperios o irită pe Régine.

— Bine, rosti ea sec. Să plecăm.

Pe stradă merseră în tăcere. Se gîndea la Fosca, pe care îl părăsise brusc în mijlocul salonului și care se uita la alte femei. Încetase să mai existe pentru el și în eternitate ; în jurul ei lumea era găunoasă ca un zurgălău. Gîndi : „Trebuie să fie aici, mereu".

— Iartă-mă, spuse Roger intrînd în studio, simțeam nevoia să-ți vorbesc.

Un foc de cărbuni învăpăia căminul. Perdelele erau trase, lămpile ocrotite de abajururi de pergament răspîndeau o lumină chihlimbarie pe măștile negre și pe bibelouri. Și toate lucrurile păreau că așteaptă o privire pentru a deveni reale de tot.

— Vorbește, spuse ea.

— Cînd se va sfîrși ? spuse Roger.

— Ce ?

— Povestea asta cu nebunul.

[1] *Frumoasa armurăreasă*, baladă de François Villon.

— Nu se va sfîrşi, zise ea.

— Ce vrei să spui ?

Îl privi şi îşi aminti : „E Roger, ne iubim, nu vreau să-l fac să sufere". Dar gîndurile acestea păreau amintiri dintr-o altă lume.

— Am nevoie de el.

Roger se aşeză lîngă ea şi spuse cu glas persuasiv :

— Îţi joci o farsă. Ştii bine că e bolnav.

— Tu n-ai văzut cum şi-a crestat beregata, spuse Régine.

Roger ridică din umeri :

— Şi ce dacă-i nemuritor ?

— Peste zece mii de ani, cineva îşi va mai aminti încă de mine.

— Te va uita.

— Zice că are o memorie implacabilă, spuse Régine.

— Atunci vei sta acolo, prinsă în acul amintirilor, ca un fluture într-un insectar.

— Vreau să mă iubească aşa cum n-a iubit niciodată, aşa cum nu va iubi niciodată.

— Crede-mă, zise Roger, este mai bine să fii iubită de un muritor dar care nu te iubeşte decît pe tine.

Glasul îi tremura.

— În inima mea nu exişti decît tu. De ce nu ţi-e de ajuns dragostea mea ?

Privi în fundul ochilor lui Roger foarte mărunta ei imagine, cu toca de blană pe părul blond : „Nimic mai mult decît reflectarea mea într-o oglindă".

— Nimic nu-mi este de ajuns, spuse ea.

— În sfîrşit, doar nu-l iubeşti ? întrebă Roger.

O privea cuprins de temeri. Îi tremura colţul gurii şi vorbea anevoie : suferea. O mică suferinţă tristă care palpita foarte departe, în străfundul unei neguri. „Mă va fi iubit, va fi suferit şi va muri : o viaţă printre altele." Ştiu că din clipa cînd îşi părăsise cabina, hotărîrea ei era luată.

— Vreau să trăiesc cu el, spuse.

Capitolul III

O clipă, Régine rămase nemişcată în pragul odăii, îmbrăţişă dintr-o privire draperiile roşii, bîrnele tavanului, patul îngust, mobilele de lemn întunecat, cărţile rînduite pe rafturi ; apoi închise uşa şi se îndreptă spre mijlocul studioului.

— Mă întreb dacă Fosca se va simţi bine în camera asta, spuse.

Annie ridică din umeri.

— La ce bun să-ţi baţi atîta capul pentru un om care se uită la cei din jur de parc-ar fi aburi ! N-o să vadă nimic.

— Tocmai. Trebuie învăţat să vadă, spuse Régine.

Annie freca cu poalele şorţului un pahar de porto pe care îl aşeză pe gheridon.

— Oare ar fi văzut mai puţin bine dacă i-ai fi cumpărat mobile de brad ?

— Nu înţelegi nimic, spuse Régine.

— Înţeleg foarte bine, răspunse Annie. După ce-o să plăteşti ebenistul şi zugravii, n-o să-ţi mai rămînă un ban. Şi pe-urmă, n-o să-l poţi ţine cu cei patru gologani vechi de aur din buzunarul lui.

— A ! Iar începi, spuse Régine.

— Doar nu-ţi trece prin minte că va fi în stare să cîştige bani, nu-i aşa ?

— Dacă te temi să nu mori cumva de foame, n-ai decît să-ţi cauţi o slujbă şi să mă laşi, spuse Régine.

— Ce rea eşti ! spuse Annie.

Régine ridică din umeri fără să răspundă ; îşi făcuse toate socotelile ; restrîngîndu-se puţin, puteau trăi în trei. Dar se simţeà şi ea puţin neliniştită. Zi şi noapte el va fi aici.

— Toarnă porto în carafă, spuse ea. Porto din cel vechi.

— N-a mai rămas decît o sticlă, spuse Annie.

— Şi ce-i ?

— Păi atunci ce vei oferi domnului Dulac și domnului Laforêt ?

— Toarnă porto din cel vechi în carafă, spuse Régine iritată.

Tresări. Înainte de-a se fi auzit soneria, îi recunoscuse pașii pe scară. Se duse spre ușă. Ședea acolo cu pălăria lui moale și pardesiul de gabardină, ținea în mînă o valiză mică și, ca de fiecare dată cînd îi întîlnea privirea, se întrebă : „Oare ce vede ?“

— Intră, îi spuse.

Îl luă de mînă și îl conduse în mijlocul încăperii.

— Îți va plăcea să trăiești aici ?

— Cu tine, îmi va plăcea oriunde, spuse el.

Zîmbea cu un aer blajin și ușor tîmp. Ea îi luă valiza din mînă și îi spuse :

— Aici însă nu e oriunde.

După o scurtă tăcere, adăugă :

— Scoate-ți pardesiul, stai jos, doar nu ești în vizită.

Își scoase pardesiul, dar rămase în picioare. Privea în jurul lui silindu-se să se arate binevoitor :

— Singură ai mobilat încăperea asta ?

— Bineînțeles.

— Singură ai ales fotoliile, bibelourile ?

— Se-nțelege.

Se roti lent în jurul lui și spuse :

— Fiecare dintre lucrurile acestea ți-a spus ceva. Și le-ai adunat aici spre a-ți istorisi povestea.

— Și tot eu am cumpărat măslinele și crevețiii, spuse Régine cu o undă de nerăbdare. Am prăjit cartofii cu mîinile mele : vino să-i guști.

— Ți-e foame cîteodată ? îl întrebă Annie.

— Desigur. De cînd am reînceput să mănînc, mi-e foame.

Zîmbi.

— Mi-e foame la ore fixe, de trei ori pe zi.

Se așeză și luă o măslină dintr-o farfurioară. Régine turnă puțin porto într-un pahar și spuse :

— Nu e porto din cel vechi.

— Nu, recunoscu Annie.

Régine luă paharul şi îl goli în cămin ; se duse la bufet şi scoase o sticlă prăfuiţă.

— Ştii să recunoşti un porto vechi de unul cumpărat de la băcănie ? îl întrebă Annie.

— Nu ştiu, răspunse Fosca, pe un ton de scuză.

— A ! Vezi ? spuse Annie.

Régine aplecă încetişor sticla veche şi umplu paharul lui Fosca :

— Bea, îi spuse.

O privi pe Annie cu dispreţ :

— Ce zgîrcită eşti ! Urăsc zgîrcenia !

— Da ? se miră Fosca. De ce ?

— De ce ? spuse Régine.

Rîse scurt.

— Eşti cumva zgîrcit ?

— Am fost.

— Nu sînt zgîrcită, spuse Annie, rănită. Dar mi se pare îngrozitor să risipeşti lucrurile.

Fosca îi zîmbi :

— Îmi amintesc, spuse. Bucuria de a simţi fiecare lucru la locul său, fiecare clipă, fiecare gest la locul său. Sacii de grîu erau rînduiţi în hambare : fiecare bob cîntărea greu !

Annie asculta cu un aer năucit şi flatat şi sîngele năvăli în obrajii Réginei.

— Înţeleg lăcomia de bani, spuse ea, dar nu şi avariţia. Poţi dori pătimaş unele lucruri, însă de îndată ce intri în posesia lor trebuie să fii detaşat de ele.

— O ! Dar dumneata nu eşti deloc detaşată, spuse Annie.

— Eu ? zise Régine. Priveşte aici !

Luă sticla cu vin vechi de Porto şi o vărsă în cămin.

Annie rînji :

— Bineînţeles ! Porto ! spuse ea. Dar în ziua cînd am spart una din măştile astea fioroase, ce săpuneală mi-ai tras !

Fosca le privea pe amîndouă, cu interes.

— Pentru că o spărsesesi tu ! spuse Régine.

Glasul îi tremura de mînie.

— Eu însă pot să le fac mici fărîme pe toate, acum, pe loc.

Apucă una dintre măştile agăţate pe pereţi. Fosca se ridicase ; se apropie şi o prinse blînd de încheietura mîinii.

— La ce bun ? îi spuse.

Zîmbi.

— Ştiu şi asta : patima de a distruge.

Régine respiră adînc şi îşi recompuse obrazul :

— Deci, după tine, fie una, fie alta, nu e nici mai bine, nici mai rău ?

— De ce ar fi bine sau rău ?

— Dacă aş fi fost zgîrcită şi lașă, ţi-aş fi plăcut la fel de mult ?

— Îmi placi aşa cum eşti.

Zîmbi cu gingăşie, dar Régine avea un nod în gît. Nu punea el oare nici un preţ pe virtuţile cu care ea se împăuna-atîta ? Se ridică brusc.

— Vino să-ţi vezi camera.

Fosca o urmă. Cercetă camera în tăcere ; chipul lui nu exprima nimic. Régine îi arătă masa pe care era rînduit un vraf de hîrtie albă :

— Iată unde ai să lucrezi, îi spuse ea.

— La ce voi lucra ?

— Nu ne-am înţeles oare că vei reîncepe să scrii ?

— Ne-am înţeles despre aşa ceva ? spuse el cu voioşie.

Mîngîie mapa roşie, hîrtia neîncepută.

— Mi-a plăcut să scriu. O să mă ajute să-mi trec timpul cît te voi aştepta.

— Nu trebuie să scrii numai pentru a-ţi trece timpul.

— Nu ?

— Mi-ai cerut odată să-ţi dau ceva de făcut, să faci ceva pentru mine.

Îl privi drăgăstos.

— Încearcă să scrii o piesă frumoasă pe care o voi juca.

El atinse hîrtia cu o mutră nedumerită :

— O piesă pe care o vei juca ?

— Cine știe ? Poate vei face o capodoperă. Și atunci și tu și eu vom fi încununați de glorie.

— Gloria este un lucru atît de important pentru tine ?

— Nimic altceva nu contează, spuse ea.

O privi și o prinse iute în brațe :

— De ce n-aș fi în stare să fac ceea ce fac toți muritorii ? spuse cu un soi de furie. Te voi ajuta. Vreau să te ajut.

O strîngea la pieptul lui cu disperare. Ochii îi erau plini de dragoste și de ceva care semăna cu mila.

*

Régine se strecură prin mulțimea care trăncănea în holul teatrului.

— Sîntem invitați să bem șampanie cu Florence, dar nu știi să mergem, nu-i așa ?

— Nu țin să mergem.

— Nici eu.

Purta un taior nou, simțea că arată bine, dar nu avea poftă să facă paradă în fața unor oameni de-o zi.

— Ce gîndești despre Florence ? întrebă ea cu teamă.

— N-am simțit nimic, spuse Fosca.

Ea zîmbi :

— Nu-i așa ? Nu știe să emoționeze.

Ieșind din sala închisă, respiră cu nesaț aerul călduț al străzii ; era o zi frumoasă de februarie și începea să miroasă a primăvară.

— Mi-e sete.

— Și mie, spuse Fosca. Unde mergem ?

Ea chibzui ; îi arătase micul bar din Montmartre, unde o cunoscuse pe Annie, și cafeneaua de pe unul din marile bulevarde unde hăpăia un sandviș înaintea cursurilor lui Berthier, și colțul din Montparnasse unde locuise pe vremea cînd jucase primul ei rol. Se gîndi la restaurantul de pe chei pe care îl descoperise cu puține zile după sosirea ei la Paris.

— Cunosc un loc încîntător spre Bercy.

— Să mergem acolo, spuse el.

Totdeauna era supus. Chemă un taxi şi el îi cuprinse umerii cu braţul. Arăta tînăr în hainele bine croite pe care i le alesese ea ; nu părea travestit, ci un om ca toţi oamenii. Acum mînca, bea, dormea, făcea dragoste, privea şi asculta ca un bărbat. Numai cîteodată i se aprindea o luminiţă îngrijorătoare în fundul ochilor. După ce taxiul se opri, îl întrebă :

— Ai mai fost pe-aici ?

— Poate, spuse el. Totul a devenit atît de deosebit. Odinioară, Parisul încă nu se întindea pînă aici.

Intrară într-un fel de cabană şi se aşezară pe o terasă îngustă de lemn, care domina malul fluviului. Un şlep era ancorat la mal, o femeie spăla rufe şi un cîine lătra. De cealaltă parte a apei se zăreau case joase cu faţade verzi, galbene şi roşii ; în zare, poduri şi coşuri înalte de fabrici.

— E un loc plăcut, nu-i aşa ? întrebă Régine.

— Da, răspunse Fosca. Îmi plac fluviile.

— Am venit deseori aici, spuse ea. Mă aşezam la masa aceea ; studiam roluri visînd că le voi juca într-o bună zi. Beam limonadă, căci vinul costa scump şi eu eram săracă.

Se întrerupse :

— Fosca, asculţi ce spun ?

Nu puteai fi niciodată cu totul sigur că el auzea.

— Desigur, spuse el. Erai săracă, beai limonadă.

Rămase o clipă cu gura întredeschisă, ca şi cînd i-ar fi trecut prin minte o idee imperioasă.

— Acum eşti bogată ?

— O să devin, spuse ea.

— Nu eşti bogată şi cheltuieşti pentru mine. Trebuie să-mi găseşti repede o meserie.

— Nu-i un lucru chiar atît de grabnic.

Îi zîmbi. Nu voia să-l trimită într-un birou sau într-o uzină unde să petreacă ore întregi, avea nevoie să-l păstreze alături de ea şi să împărtăşească cu el toate clipele vieţii. Era aici, contempla apa, şlepul, casele joase ; şi toate aceste lucruri pe care Régine le iubise intrau împreună cu ea în eternitate.

— Mi-ar plăcea să am însă o meserie, spuse el stăruitor.

— Încearcă mai întîi să scrii piesa pe care mi-ai făgăduit-o, spuse ea. Te-ai gîndit la ea ?

— Desigur.

— Ai vreo idee ?

— Am multe idei.

— Eram sigură ! spuse ea înveselită.

Făcu un semn patronului care ședea proțăpit în cadrul ușii.

— O sticlă de șampanie.

Se întoarse spre Fosca :

— Ai să vezi, noi doi vom face lucruri mari.

Chipul lui Fosca se întunecă ; părea că în mintea lui reînviase o amintire neplăcută.

— Mulți oameni mi-au spus asta.

— Dar eu nu sînt ca și ceilalți, spuse ea cu înflăcărare.

— E-adevărat, răspunse el repede. Nu ești ca și ceilalți.

Régine umplu paharele :

— Pentru planurile noastre ! spuse.

— Pentru planurile noastre.

Bău, privindu-l în același timp cu oarecare neliniște. Nu era cu putință să știi vreodată exact ce gînduri îi treceau prin minte.

— Fosca, dacă nu m-ai fi întîlnit, ce-ai fi făcut ?

— Poate aș fi izbutit să adorm din nou. Dar nu se știe. E nevoie de-un noroc excepțional.

— Un noroc ? spuse ea cu reproș. Regreți că ai redevenit un om viu ?

— Nu, spuse el.

— E minunat să fii viu.

— E minunat.

Își zîmbiră. Țipete de copii răzbăteau pînă la ei dinspre șlep ; pe un alt șlep, sau într-una dintre căsuțele vopsite, cineva cînta la chitară. Se lăsa seara, dar un strop de soare rămăsese încă aninat de paharele cu vin gălbui. Fosca o prinse pe Régine de mîna pe care și-o așezase pe masă.

— Régine, îi spuse. În astă seară mă simt fericit.
— Doar în astă seară ? întrebă ea.
— A ! Nu poți ști cît de nou e pentru mine simțămîntul acesta ! Regăsisem așteptarea, plictisul, dorința. Dar niciodată încă această iluzie de plinătate.
— Nu e decît o iluzie ? spuse ea.
— Ce importanță are ! Vreau să cred în ea.
Se plecă spre ea și, sub buzele lui nemuritoare, simți cum i se umflă buzele : buzele ei de copilă trufașă, de fată singuratică, de femeie răsfățată de viață ; și sărutul acesta se grava în inima lui Fosca împreună cu imaginea tuturor lucrurilor pe care ea le iubea. E un bărbat cu mîini și cu ochi, tovarășul meu, iubitul meu : și totuși e nemuritor ca un zeu. Soarele se prăvălea pe bolta cerului : pentru el și pentru mine există același soare. Un miros de apă se urca dinspre fluviu, în depărtare chitara cînta și, deodată, nici gloria, nici moartea, nimic nu mai avea importanță decît intensitatea acestei clipe.
— Fosca, mă iubești ?
— Te iubesc.
— Îți vei aminti această clipă ?
— Da, Régine, mi-o voi aminti.
— Totdeauna ?
O strînse de mînă și mai tare.
— Spune : totdeauna.
— Clipa aceasta există, spuse el, este a noastră. Să nu ne gîndim la nimic altceva.

*

Régine făcu la dreapta. Nu era în drumul ei, dar îi plăcea străduța mărginită de șuvoaie de apă neagră, cu stîlpi de lemn ce sprijineau zidurile ; îi plăcea noaptea de primăvară, călduță și umedă, și luna mare și galbenă care rîdea sus, pe cer. Annie se culcase, aștepta sărutul Réginei ca să adoarmă ; Fosca scria ; din timp în timp se uitau la pendulă ; se gîndeau că Régine ar fi trebuit să se întoarcă de la teatru ; dar ea voia să se mai plimbe încă puțin pe străzile care-i plăceau și pe care într-o zi nu se va mai plimba.

Făcu din nou la dreapta. Existaseră atîția bărbați, atîtea femei, care respiraseră cu același nesaț gingășia nopților de primăvară și pentru care acum lumea pierise ! Într-adevăr, nu se afla nici un leac împotriva morții lor ? Nu puteau fi reînviați pentru un ceas ? Mi-am uitat numele, trecutul, chipul : nu mai există decît cerul, vîntul umed și această amărăciune nedeslușită a serii blînde ; nici eu, nici ei ; ei ca și mine.

Régine făcu la stînga. Eu sînt. Pe cer, aceeași lună ; dar în fiecare inimă, deosebită, fără seamăn. Fosca va umbla pe străzi gîndindu-se la mine : eu nu voi mai fi. A ! de ce nu se poate sparge această cochilie dură și transparentă care ne închide pe fiecare cu sine însuși ? O singură lună într-o singură inimă : care ? Cea a lui Fosca, sau a mea ? Eu nu voi mai fi. Pentru a cîștiga totul trebuie să pierzi totul. Cine a făcut legea asta ?

Deschise ușa de la intrare și străbătu curtea casei vechi. Fereastra camerei lui Annie era luminată, toate celelalte zăceau întunecate. Oare Fosca a adormit ? Urcă repede scara și, fără zgomot, răsuci cheia în broască. De cealaltă parte a ușii lui Annie se auzeau rîsete : rîsul ei și rîsul lui Fosca. Sîngele năvăli în obrajii Réginei și gheare i se înfipseră în gît : de multă vreme nu mai simțise o asemenea sfîșiere. Se apropie tiptil.

— Și în fiecare seară, spunea Annie, mă duceam la galerie. Nu puteam îndura gîndul că juca pentru alții și eu n-o vedeam.

Régine ridică din umeri : „Uite-o cum își dă ifose", gîndi ea iritată. Bătu, deschise ușa. Annie și Fosca ședeau în fața unei farfurii cu clătite, avînd alături două pahare de vin alb ; Annie își pusese capotul vișiniu și cerceii, obrajii îi erau rumeni de însuflețirea cu care vorbea. „O parodie", gîndi Régine cu o tresărire de mînie. Rosti cu glas înghețat :

— Ce veseli sînteți.

— Uite ce clătite frumoase am făcut noi, Reinette, spuse Annie. E foarte îndemînatic, știi. Le-a întors fără să strice nici una.

— Zîmbind, îi întinse Réginei o farfurie :
— Sînt fierbinți.
— Mulțumesc, nu mi-e foame, spuse Régine.

Îi privea cu ură. Deci nu există nici un mijloc de a-i împiedica să existe fără mine ? Cum de îndrăznesc ? „Ce neobrăzare", gîndi. În unele clipe stătea mîndră în vîrful unui munte singuratic, îmbrățișa dintr-o privire pămîntul neted, fără relief, ale cărui linii și culori alcătuiau un singur peisaj. Și, în alte clipe, se afla jos și își dădea seama că fiecare bucată de pămînt exista de capul ei, cu scobiturile ei, cu movilele și foișoarele ei. Annie îi povestea amintiri lui Fosca și el asculta !

— Despre ce vorbeați ?
— Îi povesteam lui Fosca cum te-am cunoscut.
— Iarăși ? spuse Régine.

Bău o înghițitură de vin. Clătitele păreau calde și ademenitoare, îi făcură poftă și asta îi spori furia :

— E bucata ei favorită. Trebuie s-o îndruge tuturor prietenilor mei. Dealtfel, e o poveste fără nimic miraculos. Annie e o romantică : nu trebuie să crezi tot ce născocește.

Ochii bietei Annie se umpleau de lacrimi, dar Régine părea că nu le bagă în seamă și gîndi satisfăcută : „Am să te fac eu să plîngi de-a binelea."

— M-am întors acasă pe jos, spuse ea pe ton firesc. Era o vreme atît de frumoasă ! Știi ce m-am hotărît, Fosca ? Între două reprezentații cu *Rosalinde* mergem să dăm o raită la țară.

— E o idee bună, spuse Fosca.

Minca clătite, una după alta, cu un aer placid.

— Mă luați cu voi ? spuse Annie.

Era întrebarea pe care o aștepta Régine.

— Nu, răspunse ea. Vreau să petrec cîteva zile singură cu Fosca. Și eu vreau să-i spun povești.

— De ce ? spuse Annie. Nu v-aș deranja. Altădată te însoțeam pretutindeni și ziceai că nu te tulbur.

— Altădată, poate, spuse Régine.

— Dar ce-am făcut ? spuse Annie izbucnind în hohote de plîns. De ce ești atît de aspră cu mine ? De ce vrei să mă pedepsești ?

— Nu vorbi ca un copil, spuse Régine. Eşti prea bătrînă şi nu-ţi şade bine. Nu te pedepsesc. N-am chef să te iau cu mine, asta-i tot.

— Rea ce eşti ! spuse Annie. Rea !

— Nu prin lacrimi ai să mă faci să-mi schimb hotărîrea. Cînd plîngi, te faci îngrozitor de urîtă.

Régine aruncă o privire de regret spre clătite şi căscă :

— Mă duc să mă culc.

— Rea ! Rea !

Annie se prăvălise pe masă şi hohotea.

Régine intră în odaia ei, îşi scoase mantoul şi începu să-şi desprindă părul : „A rămas alături de ea. O consolează !" gîndi. Ar fi vrut s-o strivească pe Annie călcînd-o în picioare.

Se şi vîrîse în pat cînd el bătu la uşă : „Intră".

Fosca înaintă zîmbind.

— Nu trebuia să te grăbeşti atît de tare, spuse ea. Cel puţin ai avut vreme să mănînci toate clătitele ?

— Iartă-mă, spuse Fosca. Nu puteam s-o las singură pe Annie, era atît de disperată.

— Plînge uşor.

Régine rîse.

— Bineînţeles, ţi-a povestit totul : cum era casieră la bărulețul teatrului, şi apariţia mea costumată în ţigancă, cu un ochi de cîrpă neagră ?

Fosca se aşează la picioarele patului şi spuse :

— Nu trebuie să te superi pe ea. Încearcă şi ea să existe.

— Şi ea ?

— Noi toţi încercăm, spuse el.

Şi timp de o clipă revăzu în ochii lui privirea aceea care o înspăimîntase atît de tare în grădina hotelului.

— Mă dojeneşti ?

— Nu te dojenesc niciodată.

— Socoţi că sînt rea.

Îl privi pe Fosca sfidător.

— E-adevărat. Nu-mi place cînd alţii sînt fericiţi, şi mă bucur cînd îi fac să-mi simtă puterea. Annie nu m-ar deranja ; doar din răutate n-o voi lua cu mine.

— Înţeleg, spuse el blînd.

Ar fi preferat s-o privească îngrozit, ca Roger.

— Cu toate astea eşti un om bun, spuse ea.

Dădu din umeri nesigur şi ea îi aruncă o privire rapidă. Ce se putea spune despre el ? Nici zgîrcit, nici generos, nici cutezător, nici fricos, nici rău, nici bun ; în faţa lui toate aceste cuvinte îşi pierdeau înţelesul. Părea chiar un lucru extraordinar ca părul şi ochii lui să fi avut o culoare.

— Să pierzi o seară întorcînd clătite cu Annie, spuse ea, e un lucru nedemn de tine.

El zîmbi :

— Clătitele erau bune.

— Aveai altceva mai bun de făcut.

— Ce anume ?

— Nici n-ai scris încă prima scenă din piesa mea.

— A ! În seara asta nu aveam inspiraţie.

— Puteai să citeşti : toate cărţile de-aici pentru tine le-am ales...

— Totdeauna afli în ele aceeaşi poveste, spuse el.

Îl privi neliniştită :

— Fosca ! Doar n-ai de gînd să adormi iarăşi !

— Nu, spuse el. Nu.

— Mi-ai promis că mă vei ajuta. Mi-ai spus : sînt în stare să fac tot ceea ce face un muritor.

— Ah ! Aici e buba ! spuse el.

*

Régine sări din taxi şi urcă repede scara ; era pentru prima dată cînd Fosca nu venea la o întîlnire. Deschise uşa şi rămase încremenită în prag. Cocoţat pe o scară, Fosca spăla geamurile fredonînd.

— Fosca !

El zîmbi.

— Am spălat toate geamurile, spuse.

— Ce te-a apucat ?

— Azi dimineaţă i-ai spus lui Annie că geamurile ar trebui spălate.

Cu o cîrpă în mînă coborî de pe scară.

— N-am făcut o treabă bună ?

— Trebuia să ne întîlnim la ora patru în holul sălii Pleyel. Ai uitat ?

— Da. Am uitat ! spuse el fistîcit.

Stoarse cîrpa într-o găleată.

— Munceam cu spor și-am uitat de toate.

— Acum am pierdut concertul, spuse Régine iritată.

— Vor mai fi și altele, spuse Fosca.

Ea ridică din umeri :

— Pe ăsta voiam să-l ascult.

— Chiar pe ăsta ?

— Întocmai.

Și adăugă :

— Du-te să te îmbraci. Nu poți rămîne în halul ăsta.

— Aș fi vrut să șterg și tavanele, care nu sînt prea curate.

— Ce te-a apucat ? spuse Régine.

— Vreau să-ți fiu de folos.

— N-am nevoie de asemenea servicii.

Fosca se îndreptă docil spre camera lui și Régine aprinse o țigaretă : „M-a uitat, gîndi ea ; numai eu existam pentru el, și iată că acum mă dă uitării ; s-o fi schimbat atît de repede ? Ce se petrece oare în capul lui ?“ Umbla în lung și în lat și se simțea neliniștită. Cînd Fosca intră în studio, îl întrebă rîzînd :

— Deci te amuză să faci treburi gospodărești ?

— Da. La ospiciu, eram tare fericit cînd mă puneau să mătur dormitoarele.

— Dar de ce ?

— Asta îți crează o ocupație.

— Există și alte ocupații, spuse ea.

El se uita în tavan cu o umbră de regret. Spuse :

— Ar trebui să-mi găsești o meserie.

Régine tresări :

— Te plictisești atît de mult ?

— Trebuie să mi se dea de lucru.

— Îți propusesem...

— Aș vrea o muncă în care să nu fiu obligat să gîndesc.

Privirea lui mîngîia geamurile transparente.

— Doar n-ai vrea să ajungi spălător de geamuri ? spuse ea.

— Şi de ce nu ?

Ea făcu cîţiva paşi prin odaie, în tăcere. Într-adevăr, de ce nu ? Ce-avea mai bun de făcut ?

— Dacă ai avea o meserie, am sta despărţiţi toată ziua.

— Aşa trăiesc oamenii, spuse el. Sînt despărţiţi şi se regăsesc.

— Dar noi nu sîntem ca alţii, spuse ea.

Chipul lui Fosca se întunecă.

— Ai dreptate, spuse el. Degeaba mă voi strădui, nu voi semăna cu ceilalţi.

Régine îl privi tulburată. Îl iubea pentru că era nemuritor ; şi el o iubea în speranţa de a redeveni asemănător unui muritor. „Nu vom alcătui niciodată o pereche."

— Nu încerci să-ţi organizezi timpul, spuse ea. Citeşte, du-te să vezi muzee... însoţeşte-mă la concerte.

— Asta nu slujeşte la nimic, spuse el.

Îşi aşeză mîinile pe umerii lui :

— Nu-ţi mai sînt de ajuns ?

— Nu pot trăi în locul tău.

— Mă priveai, îmi spuneai că e de ajuns...

— Cînd eşti un om viu, nu te mulţumeşti doar să priveşti.

Ea şovăi, apoi spuse :

— Ei bine ! Studiază şi apoi vei putea face o meserie interesantă. Fă-te inginer sau medic.

— Nu. Durează prea mult.

— Prea mult ? Îţi lipseşte timpul ?

— Am nevoie să fac ceva, pe dată, spuse el. Nu trebuie să fiu obligat a-mi pune întrebări.

Îi aruncă Réginei o privire rugătoare :

— Dă-mi să curăţ cartofi sau să spăl cearşafuri...

— Nu, spuse ea.

— De ce ?

— Ar fi un mod de-a adormi iar, şi eu vreau să rămîi treaz.

Îl luă de mînă :

— Vino să te plimbi cu mine.

El o urmă docil, dar în prag se opri o clipă :

— Totuși tavanul se cerea să fie curățat, spuse el cu regret.

*

— Iată-ne ajunși, spuse Régine.

— Am și ajuns ? întrebă Fósca.

— Bineînțeles. Trenurile merg repede, mai repede decît diligențele.

— Tare-aș vrea să știu ce fac oamenii cu tot timpul ăsta pe care îl cîștigă, spuse el.

— Mărturisește că de o sută de ani încoace au inventat o mulțime de lucruri.

— Oh ! Inventează mereu aceleași lucruri.

Părea îmbufnat. De cîtva timp era mereu îmbufnat. Coborîră pe peron în tăcere, trecură de portița gării mici și o porniră pe stradă. Fosca mergea cu capul în pămînt dînd de-a dura cu piciorul o pietricică. Régine îl prinse de braț.

— Privește, spuse ea. Aici mi-am petrecut copilăria și iubesc meleagurile astea. Privește bine.

Stînjenei înfloriseră pe acoperișurile de paie ; trandafiri agățători șerpuiau pe zidurile caselor joase ; în ogrăzi împrejmuite cu garduri de lemn, piguleau găini sub merii în floare. În inima Réginei trecutul se umplea de sevă ca un buchet ce recapătă viață : penele de păun, ciorchinii de glicine, mireasmă brumărelelor din grădină sub clar de lună și lacrimile pătimașe : voi fi frumoasă, voi fi celebră. La poalele dealului, în spatele lanurilor de grîu necopt, era un sat ale cărui acoperișuri de ardezie sclipeau în soare în jurul unei bisericuțe ; băteau clopotele. Un cal urca povîrnișul dealului, trăgînd o cotigă, și un țăran mergea pe lîngă el, cu biciul în mînă.

— Nimic nu s-a schimbat, spuse Régine. Cîtă pace ! Vezi, Fosca, pentru mine asta înseamnă veșnicia : casele liniștite de colo, dangătul clopotelor care vor bate pînă la sfîrșitul lumii, calul bătrîn care urcă dealul, așa cum îl urca și străмoșul lui în copilăria mea.

Fosca dădu din cap :

— Nu... Nu asta înseamnă veşnicia.

— De ce ?

— Nu întotdeauna vor exista sate, nici cotigi, nici cai bătrîni.

— E-adevărat, zise ea uluită.

Îmbrăţişă cu privirea peisajul încremenit sub cerul albastru, încremenit ca un tablou, ca un poem :

— Ce va fi în locul lor ?

— Poate o mare exploatare agricolă, cu tractoare şi ogoare geometrice ; poate un oraş nou, şantiere, uzine.

— Uzine...

Era cu neputinţă de imaginat aşa ceva. Un singur lucru era sigur : că această cîmpie, mai bătrînă decît oricare amintire, va dispărea într-o bună zi. I se strînse inima. Într-o veşnicie neclintită ar fi putut să-şi afle partea ei, dar, dintr-o dată, lumea nu mai era decît o perindare de imagini fugitive, şi mîinile-i erau goale. Îl privi pe Fosca. Cine putea avea mîinile mai goale decît el ?

— Cred că încep să înţeleg, spuse ea.

— Ce anume ?

— Blestemul.

Mergeau unul alături de celălalt, dar fiecare era singur : „Cum să fac pentru a-l învăţa să vadă lumea asta cu ochii mei ?...“ Nu-şi închipuise că va fi atît de anevoios ; în loc să se apropie de ea, i se părea că din zi în zi el se îndepărtează. Arătă la dreapta un drum umbrit de ştejari stufoşi :

— Aici e.

Cu emoţie recunoştea pajiştile înflorite, sîrma ghimpată pe sub care se strecura pe burtă, iazul cu peşti înotînd în apele căptuşite cu muşchi ; totul era aici, aproape : copilăria ei, plecarea la Paris, întoarcerea minunată. Domol, făcu înconjurul parcului încercuit cu un gard alb. Portiţa era încuiată, zăvorul pus. Sări peste pîrleaz : „O singură copilărie, o singură viaţă, viaţa mea“. Pentru ea, timpul se va opri într-o zi, se şi oprise, se zdrobea de zidul de nepătruns al morţii : viaţa Réginei era un lac întins în care lumea se reflecta în pure

imagini încremenite. Pe vecie fagul roşietic fremăta în bătaia vîntului, brumărelele îşi răspîndeau mireasma dulceagă, undele rîului susurau şi, în freamătul frunzelor, în albastrul cedrilor înalţi, în parfumul florilor, universul întreg era prizonier.

Mai avea încă timp. Trebuia să-i strige lui Fosca : „Lasă-mă singură. Singură cu amintirile mele şi scurta mea soartă, resemnată să fiu eu însămi şi să mor într-o zi". O clipă rămase nemişcată în faţa casei cu obloanele închise : singură, muritoare şi veşnică. Şi-apoi îşi întoarse ochii spre el. Stătea rezemat de pîrleazul alb, privea fagul şi cedrii cu acea privire care nu se va stinge niciodată, şi din nou timpul fugea spre infinit, imaginile pure se tulburau. Régine era purtată de torent, nu era cu putinţă să afle nici o oprire, tot ceea ce îşi putea dori era să mai plutească încă puţin deasupra apei înainte de a se preface în spumă.

— Vino, spuse ea.

Sări peste parii de lemn şi ea îl prinse de braţ.

— Aici m-am născut eu. Stăteam în odaia de deasupra tufişului de dafin. Prin somn auzeam cum curge apa izvorului ; mirosul magnoliei îmi intra pe fereastră.

Se aşezară pe o treaptă a prispei ; piatra era caldă şi în jurul lor gîzele zumzăiau. Şi pe cînd Régine vorbea, parcul se popula de fantome. O fetiţă se plimba pe aleile de nisip într-o rochie lungă cu trenă ; o fată înaltă şi slabă declama la umbra salciei plîngătoare. Soarele pogora la asfinţit, şi Régine vorbea mereu, dornică să reînvie pentru o clipă micile moarte străvezii în care bătuse propria ei inimă.

Cînd tăcu se lăsase seara. Se întoarse spre Fosca :

— Fosca, ai ascultat ce-am spus ?

— Bineînţeles.

— Îţi aminteşti totul ?

El dădu din umeri :

— E o poveste pe care am auzit-o de nenumărate ori.

Ea se ridică brusc :

— Nu, spuse. Nu. Nu-i aceeaşi.

— Aceeași. Singura.

— Nu-i adevărat.

— Veșnic aceleași strădanii, aceleași eșecuri, spuse el cu silă. Veșnic unul după altul o iau de la capăt. Și eu o iau de la capăt, ca și ceilalți. N-o să se isprăvească niciodată.

— Dar eu sînt cu totul altfel, spuse ea. Dacă n-aș fi fost cu totul altfel, de ce m-ai fi iubit ? Mă iubești, nu-i așa ?

— Da, spuse el.

— Și pentru tine sînt unică.

— Da, spuse el iarăși. O femeie unică, la fel ca toate femeile.

— Dar eu sînt eu, Fosca ! Nu mă mai vezi ?

— Te văd. Ești blondă, generoasă și ambițioasă, ți-e groază de moarte.

Clătină din cap :

— Biata de tine !

— Să nu mă căinezi ! Îți interzic să mă căinezi.

Și o luă la fugă.

*

— Trebuie să plec, spus Régine.

Privea ostenită ușa barului. În spatele ușii era o stradă care șerpuia pînă la Sena și, pe celălalt mal al apei, casa ei, și Fosca așezat în fața mesei de lucru și care nu scria un rînd. O va întreba : „A mers bine repetiția ?“ Ea va răspunde : „Da“, și tăcerea se va lăsa din nou între ei. Îi întinse mîna Florencei.

— La revedere.

— Mai ia un pahar de porto, spuse Sanier. Ai tot timpul.

— Timpul, spuse ea. Da, am tot timpul.

Fosca nu urmărea pendulele.

— Regret că repetiția a fost atît de proastă, spuse ea.

— O ! E minunat să te vadă cineva lucrînd, spuse Florence.

— Ai găsit soluții uimitoare, adăugă Sanier.

Amîndoi îi vorbeau cu glas blînd, împingeau în fața ei farfuria cu sandvișuri, îi ofereau țigarete cu ges-

turi catifelate și ochii lor erau plini de bunăvoință grijulie. „Nu-mi poartă pică", se gîndi. Dar nu-și simțea inima zvîcnind voios de dispreț : nu mai putea disprețui pe nimeni.

— Într-adevăr v-ați hotărît ? Plecați vineri ? întrebă ea.

— Da. Din fericire, spuse Florence, sînt la capătul puterilor.

— E vina ta, spuse Sanier cu reproș.

O privi pe Régine.

— Nu știe să-și economisească forțele nici în viață și nici pe scenă.

Régine zîmbi înțelegător. „O privește așa cum mă privea Roger", gîndi. El îi cîntărea oboseala Florencei, îi împărtășea bucuriile, grijile, o sfătuia, și ea stătea la căldură în inima lui : o pereche. Régine se ridică.

— Acum, trebuie să plec.

Nu era făcută pentru asemenea zîmbete, asemenea flecăreli tandre și asemenea înțelegere simplă între oameni. Împinse ușa și se cufundă în singurătate. Singură, traversă Sena, se îndreptă spre apartamentul roșu. Dar nu mai era singurătatea orgolioasă de odinioară. Nu era decît o femeie pierdută sub imensitatea cerului.

Annie ieșise, ușa lui Fosca era închisă. Régine își scoase mănușile și rămase nemișcată. Masa mare, draperiile, bibelourile de pe rafturi, toate obiectele păreau adormite. Ai fi spus că era un mort în casă și că lucrurile, intimidate, se abțineau să existe. Făcu, șovăielnic, cîțiva pași : nici un gest de-al ei nu era așteptat. Își scoase pachetul cu țigarete și îl puse din nou în poșetă : n-avea chef să fumeze, n-avea chef de nimic. În oglindă, pînă și chipul ei dormea. Își potrivi o șuviță de păr și-apoi se îndreptă spre camera lui Fosca și bătu la ușă.

— Intră.

Ședea pe marginea patului și tricota, cu un aer de străduință îndărătnică, o bandă lungă de lînă verde.

— Ai muncit cu spor ?

— A ieșit foarte prost, răspunse ea sec.

El spuse pe un ton reconfortant :
— Mîine va merge mai bine.
— Nu, spuse ea.
— Pînă la urmă tot va merge bine.
Ea ridică din umeri.
— Nu poți să-ți lași o clipă lucrul ?
— Dacă vrei.
Așează eșarfa lîngă el, cu regret parcă.
— Ce-ai mai făcut ? îl întrebă ea.
— Vezi bine.
— Și piesa pe care mi-ai făgăduit-o ?
— A ! Piesa aceea !...
Adăugă pe un ton de scuză :
— Speram ca lucrurile să capete altă întorsătură.
— Ce lucruri ? Cine te împiedică să lucrezi ?
— Nu pot.
— Nu vrei.
— Nu pot. Mi-ar fi plăcut să-ți vin în ajutor. Dar nu pot. Ce am eu să le spun oamenilor ?
— Nu-i chiar atît de complicat să faci o piesă, spuse ea abia ținîndu-și firea.
— Ți se pare firesc pentru că faci parte din lumea lor.
— Încearcă. N-ai așternut pe hîrtie nici măcar un cuvînt.
— Încerc, spuse el. Sînt clipe cînd unul dintre personajele mele începe să respire ; dar îndată piere. Se nasc, trăiesc, mor, n-am ce să spun în plus despre ei.
— Totuși, ai iubit femei, spuse ea. Unii bărbați ți-au fost prieteni.
— Da, am amintîri, spuse el. Dar asta nu-i de ajuns.
Închise ochii. Părea că se străduie cu disperare să-și amintească ceva.
— E nevoie de multă forță, spuse el, de mult orgoliu sau de multă dragoste pentru a crede că actele unui om au vreo însemnătate și că viața va birui moartea.
Se apropie de el. Avea un nod în gît, se temea de ceea ce el avea să-i răspundă.

— Fosca, soarta mea este într-adevăr lipsită de importanță în ochii tăi ?
— Ah ? N-ar fi trebuit să-mi pui această întrebare.
— De ce ?
— N-ar trebui să-ți pese ce gîndesc eu. E o slăbiciune.
— O slăbiciune, repetă ea. Ar fi mai curajos să fug de tine ?
— Am cunoscut un bărbat, spuse Fosca. Nu fugea ; mă privea în față, mă asculta. Dar hotăra singur.
— Vorbești despre el cu mult respect.
Se simțea geloasă pe acest necunoscut.
— Nu era oare și el un biet om care încerca zadarnic să existe ?
— Făcea ceea ce voia să facă, spuse Fosca, și nu spera nimic.
— Este deci important să faci ceea ce vrei să faci ? întrebă ea.
— Pentru el era important.
— Și pentru tine ?
— Puțin îi păsa de mine.
— Dar avea dreptate, sau greșea ?
— Nu pot să răspund pentru el.
— S-ar părea că-l admiri.
El clătină din cap :
— Nu-s în stare să admir.
Régine făcu doi-trei pași prin cameră, era descumpănită. Îl întrebă.
— Și eu ?
— Tu ?
— În ochii tăi sînt o biată femeie ?
— Te gîndești prea mult la tine, răspunse el. Nu e bine.
— La ce-ar trebui să mă gîndesc ?
— Ah ! Nu știu, spuse el.

*

Régine coborî de pe scenă ; Fosca ședea în umbră, în fundul sălii pustii ; se duse spre el. Un glas o opri în trecere : „Régine".

Se întoarse : era Roger.

— Nu te superi c-am venit ? spuse el. Laforêt m-a invitat să vin și doream atît de mult să te văd în *Bérénice*...

— De ce să mă supăr ? îi spuse ea.

Îl privea mirată. Își închipuise că va fi emoționată cînd îl va revedea : odinioară, tot ceea ce aparținea trecutului ei o răscolea. Dar el avea o înfățișare familiară și indiferentă.

— Régine, spuse el, ești admirabilă în *Bérénice*. Poți să joci tragedie la fel de bine ca și comedie. Acum sînt sigur că în curînd vei fi cea mai mare actriță a Parisului.

Glasul îi tremura puțin și colțul gurii îi tresărea nervos. Era foarte emoționat. Ea privi în fundul sălii fotoliul de pe care Fosca tocmai se ridicase. El, care putea să-și amintească, văzuse oare ? Înțelesese în sfîrșit că nu trebuia confundată cu nici o altă femeie ?

— Ești foarte drăguț, spuse ea.

Și își dădu seama că rămăseseră o clipă îndelungată fără să-și vorbească. Roger o cerceta cu atenție și neliniște.

— Ești fericită ? întrebă cu glas scăzut.

— Desigur, spuse ea.

— Pari obosită...

— Din pricina repetițiilor.

Se simți stînjenită sub privirea lui ; nu mai avea obiceiul să fie privită cu asemenea interes minuțios.

— Ți se pare că m-am urîțit ?

— Nu. Dar ești schimbată, spuse el.

— Poate.

— Altădată n-ai fi suportat să-ți spun : ești schimbată. Doreai cu ardoare să rămîi aceeași.

— Asta înseamnă că m-am schimbat, spuse ea.

Și zîmbi forțat :

— Trebuie să-ți spun la revedere, sînt așteptată.

Îi păstră mîna o clipă în mîinile lui.

— Ne vom mai vedea ? Cînd ?

— Cînd vei vrea. N-ai decît să-mi telefonezi, spuse ea cu nepăsare.

Fosca o aștepta în fața intrării teatrului.

— Iartă-mă, îi spuse ea. Am fost reținută...

— Nu te scuza. Îmi place să aștept...

Zîmbi.

— Ce noapte frumoasă. Ne întoarcem pe jos ?

— Nu. Sînt obosită.

Se urcară într-un taxi. Ea tăcea. Ar fi vrut ca el să vorbească neîmboldit, dar, tot timpul drumului, nu scoase un cuvînt. Intrară în dormitor și ea începu să se dezbrace, dar el tot nu scotea o vorbă.

— Ce spui, Fosca ? Ești mulțumit de seara asta ?

— Totdeauna îmi place să te văd jucînd, răspunse el.

— Dar am jucat bine ?

— Presupun.

— Presupui, spuse ea. Nu ești sigur ?

El nu răspunse.

— Fosca, ai văzut-o pe Rachel jucînd, pe vremuri ?

— Da.

— Juca mai bine decît mine ? Mult mai bine decît mine ?

El ridică din umeri :

— Nu știu.

— Dar trebuie să știi, spuse ea.

— A juca bine, a juca prost, nu știu ce înseamnă cuvintele astea, spuse el sîcîit.

Réginei i se păru că simte cum i se golește inima.

— Trezește-te, Fosca ! Adu-ți aminte ! Era o vreme cînd veneai să mă vezi în fiecare seară, păreai fascinat... O dată chiar mi-ai spus : aș fi vrut să plîng.

— Da, spuse Fosca.

Zîmbi cu blîndețe :

— Îmi place să te văd jucînd.

— Dar de ce ? Nu pentru că joc bine ?

Fosca o privea cu duioșie. Spuse :

— Cînd joci, crezi în existența ta cu o credință pătimașă ! Am văzut asta la două sau trei femei de la ospiciu ; dar ele nu credeau decît în ele. Pentru tine și ceilalți există și uneori ai izbutit să mă faci și pe mine să exist.

— Cum ? spuse Régine. E tot ce-ai văzut în Rosalinde, în Bérénice ? Doar în asta e tot talentul pe care mi-l recunoşti ?

Îşi muşcă buzele, îi venea să izbucnească în lacrimi.

— Nu-i chiar atît de rău, spuse Fosca. Nu toată lumea izbuteşte a se preface că există.

— Dar nu e o prefăcătorie, spuse ea cu disperare. E-adevărat, exist.

— O ! Nu eşti prea sigură de asta, spuse el. Dacă nu, n-ai fi stăruit atît de mult să mă iei cu tine la teatru.

— Sînt sigură ! spuse ea furioasă. Exist, şi am talent, şi voi fi o mare actriţă. Eşti orb !

El zîmbi fără să răspundă.

*

— E bine aşa ? întrebă Annie.

Aşeza cu grijă ananasul solzos pe banchize de îngheţată. Régine aruncă o privire asupra mesei. Totul era la locul potrivit : florile, cristalurile, pateurile, sandvişurile.

— Mi se pare că e bine, spuse.

Începu să bată cu furculiţa gălbenuşurile de ouă crude şi ciocolata topită. Recepţiile pe care le dădea Florence erau îngrijite, dar se putea evalua în cifre preţul vinurilor de marcă şi al prăjiturelelor brevetate : articole de serie luxoase şi impersonale. Régine voia să facă din serata aceasta o capodoperă cu neputinţă de copiat. Îi plăcea să primească. Toată noaptea ochii oaspeţilor vor reflecta decorul unde îşi petrecea ea viaţa, vor mînca feluri pregătite de ea, vor asculta discuri pe care ea le alesese pentru ei : toată noaptea va domni asupra plăcerilor lor. Bătea ouăle cu energie şi crema începea să se lege pe fundul compotierei. Dar în anticameră se auzea acel pas monoton care nu se mai oprea.

— Ah ! Mă scoate din sărite, spuse ea.

— Vrei să mă duc să-i spun ?

— Nu... N-are rost.

De o oră umbla ca un urs în cuşcă, în cuşcă pe vecie. Ea bătea ouăle şi el umbla în lung şi-n lat ; picătură cu

picătură fiecare secundă se depunea neagră, plină, savuroasă pe fundul compotierei : fiecare pas se pierdea în aer fără să lase vreo urmă. Mişcarea picioarelor sale, mişcarea mîinilor sale : crema va fi mîncată, vasul spălat, nu va mai rămîne nici o urmă. *Rosalinde, Bérénice,* contractul pentru *Furtuna*... Zi după zi, ea îşi clădea cu răbdare existenţa. Şi el umbla de colo pînă colo, ştergînd paşii pe care îi făcuse mai înainte. Eu, totul se va şterge dintr-o dată...

— Am isprăvit, spuse ea. Mă duc să mă îmbrac.

Îşi trase rochia lungă de tafta neagră şi alese un colier din cutia de bijuterii. Spuse cu glas tare : „Astă seară îmi voi împleti părul în cozi". De cîtva timp căpătase obiceiul de a vorbi cu glas tare. Se auzi soneria de la intrare, invitaţii începeau să vină. Ea îşi împletea domol părul. „Astă seară vreau să le arăt adevăratul meu chip..." Se apropie de oglindă şi îşi zîmbi. Zîmbetul îi îngheţă pe buze. Chipul acesta pe care îl îndrăgise atît de mult avea acum înfăţişarea unei măşti ; nu-i mai aparţinea ; şi trupul îi era străin : un manechin. Din nou vru să zîmbească, şi manechinul zîmbi în oglindă. Îşi întoarse capul : peste o clipă ar fi fost în stare să se strîmbe la ea însăşi. Deschise uşa. Lămpile mici erau aprinse, oaspeţii şedeau în fotolii sau pe divane : Sanier, Florence, Dulac, Laforêt. Fosca şedea în mijlocul lor şi le vorbea cu glas voios ; Annie servea cocteiluri. Totul părea real. Ea le întinse mîna zîmbind, şi ei zîmbiră.

— Ce frumoasă eşti în rochia asta, spuse Florence.

— Ba tu eşti încîntătoare.

— Cocteilurile sînt minunate.

— E o invenţie de-a mea.

Beau cocteiluri şi o priveau pe Régine. Din nou se auzi soneria de la intrare ; din nou ea zîmbea, ei zîmbeau şi priveau şi ascultau. În ochii lor binevoitori, răuvoitori, captivaţi, rochia ei, obrazul ei, decorul studioului se irizau în mii de scîntei. Şi totul avea totdeauna un aspect real. O recepţie strălucită. Doar dacă ea ar fi putut să nu-l privească pe Fosca...

Își întoarse capul. Era sigură : o țintuia cu privirea, cu ochii lui plini de milă care o dezgoleau. Vedea manechinul, vedea comedia. Ea luă de pe masă o farfurie cu prăjituri și o trecu prin fața fiecăruia.

— Serviți-vă.

Dulac mușcă dintr-o prăjitură și gura i se umplu de cremă neagră și densă. „E un moment din viața mea, gîndi Régine, un prețios moment din viața mea în gura lui Dulac. Ei îmi aspiră viața prin gură, prin ochi. Și după asta ?“

— Ceva nu-i în ordine ? întrebă un glas afectuos.

Era Sanier.

— Nimic nu-i în ordine, spuse Régine.

— Mîine vei semna contractul pentru *Furtuna*, premierele cu *Bérénice* sînt un adevărat triumf și zici că nimic nu merge bine ?

— Caracterul meu e prost croit, spuse ea.

Chipul lui Sanier deveni grav :

— Dimpotrivă.

— Dimpotrivă ?

— Nu-mi plac oamenii satisfăcuți.

O privea cu atîta prietenie, încît în inima ei intră o licărire de speranță. O gîtui dorința de a spune vorbe sincere și de a face în așa fel încît cel puțin această clipă să fie adevărată.

— Credeam că mă disprețuiești, spuse ea.

— Eu ?

— Da. Cînd ți-am vorbit despre Mauscot și despre Florence, a fost ceva josnic...

— Nu cred că vreunul dintre actele dumitale poate fi josnic.

Ea zîmbi. O flacără nouă se aprindea înlăuntrul ei : „Dac-aș vrea...“ Avea poftă să se simtă arzînd în inima aceasta probă și pătimașă.

— Întotdeauna am crezut că mă judeci cu severitate.

— Te-ai înșelat.

Îl privi drept în față :

— În fond, ce gîndești despre mine ?

El șovăi :

— Există ceva tragic în dumneata.

— Ce ?

— Gustul dumitale pentru absolut. Eşti făcută pentru a crede în Dumnezeu şi pentru a intra la mînăstire.

— Există prea mulţi aleşi, spuse ea. Prea multe sfinte. Ar fi trebuit ca Dumnezeu să nu mă iubească decît pe mine.

Dintr-o dată, flacăra se stinse. Erà la cîţiva paşi de ea, o cerceta. O vedea cum îl priveşte pe Sanier, cum îl priveşte pe Sanier care o privea, încercînd să-i înfierbînte inima ; vedea acel du-te-vino al cuvintelor şi al privirilor, jocul oglinzilor, oglinzile goale reflectînd una în alta doar vidul lor. Întinse mîna spre o cupă de şampanie :

— Mi-e sete, spuse ea.

Goli cupa, o umplu iarăşi. Roger ar fi spus : „Nu mai bea“ şi ea ar fi băut şi ar fi fumat şi capul i-ar fi devenit greu de scîrbă, de revoltă şi de zgomot. Dar el nu spunea nimic, pîndea, gîndea : „Încerci tu, încerci tu...“ Şi era adevărat, încerca : jocul de-a stăpîna casei, jocul de-a gloria, jocul de-a seducţia, toate astea nu erau decît un singur joc : jocul de-a existenţa.

— Te distrezi bine ! spuse ea.

— Trece timpul, spuse el.

— Îţi baţi joc de mine. Dar nu mă intimidezi !

Îl privi provocator. În ciuda lui, în ciuda zîmbetului lui compătimitor, voia să mai simtă încă o dată arsura vieţii ; putea să-şi smulgă veşmintele şi să danseze goală, putea s-o ucidă pe Florence : ceea ce s-ar întîmpla după aceea n-avea nici o importanţă. Chiar şi numai pentru un minut, chiar şi numai pentru o secundă, ar fi o flacără care spintecă noaptea. Începu să rîdă. Dacă distrugea într-o clipă trecutul şi viitorul, ar fi cu adevărat sigură că acest minut exista. Sări pe canapea, ridică cupa şi spuse cu glas puternic :

— Dragii mei prieteni...

Toate feţele se întoarseră spre ea.

— ...A sosit clipa să vă spun de ce v-am adunat în astă seară. Nu pentru a sărbători semnarea contractului pentru *Furtuna*...

Îi zîmbi lui Dulac.

— Iartă-mă, domnule Dulac, nu voi semna acest contract.

Chipul lui Dulac se însăpri, și ea zîmbi triumfătoare, în toți ochii citea uluirea.

— Nu voi turna acest film și nici un alt film. Abandonez *Bérénice*. Mă retrag din teatru. Beau pentru sfîrșitul carierei mele.

Un minut, numai un minut. Exista. O priveau fără să înțeleagă și le era puțin teamă ; era fulgerul, torentul, avalanșa, hăul deschis deodată la picioarele lor și de unde se urca neliniștea. Exista.

— Régine, ai înnebunit, spuse Annie.

Toți vorbeau, îi vorbeau : de ce ? e oare cu putință ? nu poate fi adevărat. Și Annie se agăța de brațul ei, cu fața răvășită.

— Beți împreună cu mine, spuse Régine. Beți pentru sfîrșitul carierei mele.

Bău și începu să rîdă tare.

— Un sfîrșit frumos.

Îl privi, îl sfidă : ardea, exista. Lăsă să-i cadă mîna și cupa se sparse pe jos. El zîmbea și ea era goală pînă la os. El îi smulgea toate măștile, pînă și gesturile, cuvintele, zîmbetele ; nu mai era decît o filfîire de aripi în mijlocul vidului. „Încerci tu, încerci tu...“ Și mai vedea și de ce încerca ea : în spatele cuvintelor, gesturilor, zîmbetelor, în toți aceeași impostură, același vid.

— Ah ! spuse ea rîzînd. Ce comedie !

— Régine, ai băut prea mult, spuse Sanier cu blîndețe în glas. Vino să te odihnești.

— N-am băut deloc, îi răspunse ea pe un ton vesel. Văd limpede.

Îl arătă pe Fosca cu degetul, rîzînd mereu.

— Văd prin ochii lui.

Rîsul i se frînse. Prin ochii lui, vedea pătrunzător această nouă comedie, comedia rîsului lucid și a cuvintelor fără speranță. Cuvintele i se uscară în gîtlej. Totul se stinse. Rămași afară, ceilalți tăceau.

— Vino să te odihnești, spunea Annie.

— Vino, spunea Sanier.

îi urmă.

— Fă-i să plece, îi spuse lui Annie. Fă-i să plece pe toți.

Adăugă cu mînie :

— Și voi doi, lăsați-mă în pace !

Rămase nemișcată în mijlocul camerei, apoi se răsuci pe călcîie, pierdută ; privi măștile negre de pe pereți, statuetele de pe gheridon, și marionetele vechi în teatrul lor minuscul : tot trecutul meu și îndelungata dragoste de mine însămi se află în aceste bibelouri prețioase. Și nu sînt nimic altceva decît niște obiecte de bazar ! Azvîrli măștile pe jos.

— Obiecte de bazar ! repetă cu glas tare călcîndu-le în picioare. Aruncă pe jos statuetele, marionetele. Le călca în picioare ; strivea toate minciunile.

Cineva o atinse pe umăr.

— Régine, spuse Fosca. La ce bun ?

— Nu mai vreau minciuni în jurul meu, spuse ea.

Se prăvăli pe un scaun și își lăsă capul în mîini. Era îngrozitor de obosită.

— Eu însămi sînt o minciună, spuse ea.

Se lăsă o lungă tăcere, după care el spuse :

— Am să plec.

— Să pleci ? Unde ?

— Departe de tine. Mă vei uita și vei putea reîncepe să trăiești.

Îl privi înspăimîntată. Nu mai era nimic. Trebuia ca el să rămînă lîngă ea.

— Nu, spuse. E prea tîrziu. Nu voi uita niciodată. Nu voi uita nimic.

— Régine, biata de tine ! Ce-i de făcut ?

— Nu-i nimic de făcut. N-ai să pleci.

— N-am să plec.

— Niciodată, spuse ea. Nu trebuie să mă părăsești niciodată.

Îi înlănțui gîtul cu brațele, își apăsă buzele pe buzele lui și își strecură limba în gura lui. Mîinile lui Fosca o strînseră și ea fremătă. Altădată, cu ceilalți bărbați, nu simțea decît mîngîierile, nu le simțea și mîinile ; pe

cînd mîinile lui Fosca existau, și Régine nu mai era decît o pradă. Febril, își aruncă hainele, ca și cînd și el ducea lipsă de timp, ca și cînd fiecare secundă ar fi devenit un tezaur care nu trebuia risipit. O înlănțui cu brațele și o pală de foc se ridică în ea, măturînd cuvintele, imaginile : nimic nu mai rămase pe pat decît un mare fior negru. Era în ea, și ea era prada acestei dorințe vechi cît pămîntul, acestei dorințe sălbatice și noi pe care ea singură o putea potoli, și care nu era dorința față de ea, ci față de tot : ea era dorința, vidul fierbinte, absența densă, ea era tot. Clipa ardea, veșnicia era învinsă. Încordată, crispată într-o patimă de așteptare și de neliniște, respira în același ritm gîfîit ca și Fosca. El gemu și ea își înfipse unghiile în carnea lui, sfîșiată de spasmul triumfător, fără speranță, prin care totul se încheia și totul se desträma, smulsă din pacea fierbinte a tăcerii, aruncată din nou cu totul în ea însăși, Régine, inutilă, trădată. Își trecu mîna peste fruntea năduşită, dinții îi clănțăneau.

— Régine, spuse el blînd.

Îi săruta părul, o mîngîia pe obraji.

— Dormi, spuse el. Ne-a fost îngăduit somnul.

Atîta tristețe din glasul lui o împinse să deschidă ochii, să-i vorbească : oare nu era nici un leac ? Dar el îi citea gîndurile prea repede, bănuia în spatele lui prea multe alte nopți, prea multe alte femei. Se întoarse și își cufundă obrazul în pernă.

Cînd Régine deschise ochii, abia se crăpa de ziuă. Întinse brațul de-a latul patului. Nu era nimeni lîngă ea. Strigă :

— Annie !

— Da, Régine.

— Unde e Fosca ?

— A ieșit, spuse Annie.

— A ieșit ? La ora asta ? Unde s-a dus ?

Annie își ferea privirea.

— Ți-a lăsat o vorbă.

Luă biletul ; nimic altceva decît un capăt de hîrtie împăturit în două :

Adio, dragă Régine, uită că exist. La urma urmelor, numai tu exişti şi eu nu însemn nimic.

— Unde s-a dus ? întrebă ea.

Sări din pat şi începu să se îmbrace în grabă.

— E cu neputinţă ! Doar i-am spus să nu plece.

— A plecat astă noapte, spuse Annie.

— Şi de ce l-ai lăsat să plece ? De ce nu m-ai trezit, spuse Régine prinzînd-o pe Annie de braţ. Spune-mi, eşti o idioată ? De ce ?

— Nu ştiam.

— Ce nu ştiai ? Ţi-a dat biletul ăsta, l-ai citit ?

O privi pe Annie cu mînie.

— L-ai lăsat să plece dinadins ; ştiai şi l-ai lăsat să plece. Putoare ! Putoare !

— Da, zise Annie. E-adevărat. Trebuia să plece : pentru binele dumitale.

— Binele meu ! exclamă Régine. A ! Amîndoi aţi uneltit împreună pentru binele meu !

O zgîlţîi pe Annie.

— Unde-i ?

— Nu ştiu.

— Nu ştii !

Régine o privi ţintă pe Annie ; se gîndi : „Dacă ea nu ştie, nu-mi rămîne decît să mor". Dintr-un salt ajunse la fereastră.

— Spune-mi unde este, dacă nu mă arunc pe fereastră.

— Régine !

— Nu te mişca sau de nu, sar. Unde-i Fosca ?

— La Lyons, în hanul unde aţi petrecut trei zile împreună.

— E-adevărat ? întrebă Régine neîncrezătoare. De ce ţi-ar fi spus ?

— Am vrut să ştiu, răspunse Annie. Mi-era... Mi-era teamă de dumneata.

— Aşa deci, ţi-a cerut sfatul ! spuse Régine.

Îşi trase mantoul pe mîneci.

— Mă duc să-l caut.

— Am să mă duc eu să-l caut, spuse Annie. Diseară

trebuie să te duci la teatru...

— Am spus ieri că renunț la teatru.

— Dar băuseși. Lasă-mă pe mine să mă duc. Îți făgăduiesc că am să ți-l aduc înapoi.

— Vreau să-l aduc înapoi singură, spuse Régine. Trecu pragul.

— Și dacă nu-l găsesc, n-ai să mă mai vezi niciodată, spuse ea.

* * *

Fosca ședea la o masă mică de pe terasa hanului ; alături de el era o sticlă de vin alb ; fuma. Cînd o zări pe Régine, zîmbi, deloc mirat.

— Ah ! Ai și venit ! spuse. Biata Annie ! N-a rezistat mult.

— Fosca, de ce ai plecat ?

— Annie mi-a cerut-o.

— Ea ți-a cerut-o !

Régine se așeză în fața lui Fosca și spuse mîhnoasă :

— Dar eu ți-am cerut să rămîi !

El zîmbi :

— De ce ar fi trebuit să mă supun ție ?

Régine își turnă un pahar de vin și bău cu nesaț ; mîinile îi tremurau.

— Nu mă mai iubești ? îl întrebă.

— O iubesc și pe ea, spuse el blînd.

— Nu în același fel.

— Cum aș putea face o deosebire ? Biata Annie.

O greață cumplită se urcă spre buzele Réginei : pe cîmp, milioane de fire de iarbă, toate egale, toate asemenea...

— A fost o vreme cînd pentru tine doar eu singură existam...

— Da. Și-apoi mi-ai deschis ochii...

Ea își ascunse obrajii în mîini. Un fir de iarbă, nimic mai mult decît un fir de iarbă. Fiecare se credea deosebit de ceilalți ; fiecare se credea mai grozav ; și toți se înșelau ; se înșelase și ea ca și ceilalți.

— Întoarce-te, spuse ea.

— Nu, răspunse el. N-are rost. Am crezut că aș putea redeveni încă o dată un om : mi s-a mai întîmplat, după alte căderi în somn. Dar iată că nu mai pot.

— Să mai încercăm.

— Sînt prea obosit.

— Atunci sînt pierdută.

— Da, pentru tine e-o nenorocire, spuse el.

Se aplecă spre ea.

— Îmi pare rău. M-am înșelat. N-ar fi trebuit să mă mai înșel, spuse el rîzînd ușurel. Nu mai am vîrsta cînd te poți înșela. Dar cred că lucrul acesta nu poate fi evitat. Și cînd voi avea zece mii de ani în plus, tot mă voi înșela : oamenii nu fac progrese.

Îl prinse pe Fosca de mîini.

— Îți cer douăzeci de ani din viața ta. Douăzeci de ani ! Ce înseamnă asta pentru tine ?

— A ! Nu înțelegi, spuse el.

— Nu, nu înțeleg ! În locul tău, aș încerca să le vin oamenilor în ajutor ; în locul tău...

El o opri :

— Nu ești în locul meu.

Ridică din umeri :

— Nimeni nu-și poate închipui, doar ți-am spus : nemurirea este un blestem.

— Tu faci din ea un blestem.

— Nu, am luptat, spuse el. Nici nu știi cît am luptat !

— Dar de ce ? întrebă ea. Explică-mi.

— E cu neputință. Ar trebui să-ți povestesc totul.

— N-ai decît ! Povestește, spuse ea. Avem tot timpul, nu-i așa, avem tot timpul ?

— La ce bun ? spuse el.

— Fă asta pentru mine, Fosca. Va fi poate mai puțin îngrozitor cînd voi înțelege.

— Mereu aceeași poveste, spuse el. Nu se va schimba niciodată. Va trebui s-o tîrăsc după mine, la nesfîrșit.

Privi în jurul lui.

— Bine. Am să ți-o povestesc, spuse el.

Partea întîi

M-AM NĂSCUT ÎN ITALIA, LA 17 MAI 1279, într-un palat din orașul Carmona. Mama a murit la scurtă vreme după nașterea mea. Am fost crescut de tata, care m-a învățat să încalec pe cal și să trag cu arcul ; educația mea a fost încredințată unui călugăr care s-a străduit să-mi vîre în cap teama de Dumnezeu. Dar încă din fragedă copilărie nu-mi păsa decît de pămînt și nu mă temeam de nimic.

Tata era un bărbat frumos și puternic, îl admiram. Cînd îl vedeam trecînd pe Francesco Rienzi cu picioarele lui crăcănate călare pe un cal negru, întrebam plin de mirare :

— De ce-i el stăpînul Carmonei ?

Tata mă privea cu un aer grav :

— Nu dori niciodată să-i iei locul, îmi răspundea.

Poporul îl ura pe Francesco Rienzi. Se spunea că poartă pe sub haine o tunică groasă de zale, și veșnic avea zece străji în juru-i. În odaia lui, la picioarele patului, zăcea un sipet mare încuiat cu trei lacăte, și sipetul acesta era doldora de aur. Îi învinuia de trădare pe nobilii orașului, unul după altul, și le confisca bunurile : un eșafod era ridicat în piața mare și de cîteva ori pe lună un cap se rostogolea pe caldarîm. Lua deopotrivă și banul săracului, și al bogatului. Cînd mă plimbam cu bătrîna mea doică, îmi arăta cocioabele din mahalaua boiangiilor, copiii mur-

dari la fund, cerşetorii aşezaţi ciorchine pe treptele catedralei şi îmi spunea :

— Numai ducele poartă vina pentru toată mizeria asta.

Carmona se ridica pe vîrful unei stînci sterpe, şi în pieţele ei nu exista nici o fîntînă. Oamenii se duceau pe jos în cîmpie să umple burdufele şi apa costa la fel de scump ca şi pîinea.

Într-o dimineaţă clopotele catedralei bătură dangătul de moarte şi faţadele caselor se acoperiră cu pînză neagră. Alături de tatăl-meu, pe cal, urmăririm cortegiul care îl ducea spre ultimul lăcaş pe Francesco Rienzi. Bertoldo Rienzi, înveşmîntat în negru din cap pînă în picioare, se afla în capul cortegiului funebru : umbla zvonul că îşi otrăvise fratele.

Uliţele Carmonei răsunară de zarva unei zile de sărbătoare ; eşafodul ridicat în faţa palatului fu dărîmat ; în alaiuri magnifice, seniorii înveşmîntaţi în mătăsuri şi brocarturi călăreau pe străzi ; turniruri se desfăşurau în piaţa mare ; pînă în cîmpie răzbătea sunetul cornurilor, lătratul voios al ciinilor ; seara, palatul ducal strălucea în mii de lumini. Dar în temniţe trăgeau să moară cu încetul tîrgoveţii bogaţi şi nobilii cărora Bertoldo le confiscase averile. Sipetul cu trei lacăte era mereu gol ; neîncetat biruri noi loveau în meşteşugarii amărîţi şi, în maghernitele răspîndind miasme pestilenţiale, copiii se băteau pentru un codru de pîine neagră. Poporul îl ura pe Bertoldo Rienzi.

Adesea, noaptea, prietenii lui Pietro d'Abruzzi se adunau în casa tatălui meu şi şopoteau la lumina torţelor ; în fiecare zi se iscau încăierări între partizanii lui şi cei ai lui Rienzi. Pînă şi copiii din Carmona erau împărţiţi în două clanuri şi, sub metereze, printre mărăcini şi stînci ne băteam cu pietre ; unii strigau : „Trăiască ducele !“ şi ceilalţi : „Jos cu tiranul !“ Ne băteam straşnic, dar niciodată nu m-au putut satisface aceste jocuri ; adversarul doborît la pămînt se ridica în picioare, morţii înviau ; a doua zi după lupte, învin-

gători și învinși se trezeau nevătămați ; nu erau decît simple jocuri și mă întrebam cu nerăbdare :

— Multă vreme voi mai rămîne copil ?

Aveam cincisprezece ani cînd focuri de sărbătoare se aprinseră la toate răspîntiile. Pietro d'Abruzzi îl înjunghiase pe Bertoldo Rienzi pe treptele palatului ducal și mulțimea îl purta în triumf. Din balcon, vorbi poporului, făgăduind o ușurare a neajunsurilor. Porțile temnițelor se deschiseră, foștii magistrați erau destituiți, clica lui Rienzi alungată în afara cetății. Timp de mai multe săptămîni lumea dănțui în piețe, chipurile străluceau de voioșie și în casa tatălui meu se vorbea cu glas tare. Îl priveam fermecat pe Pietro d'Abruzzi care străpunsese inima unui bărbat cu un pumnal adevărat și care își mîntuise orașul de pacoste.

Un an mai tîrziu nobilii din Carmona îmbrăcîndu-și din nou armurile grele se repeziră în galop de-a curmezișul cîmpiei ; împinși de clica exilaților, genovezii le invadaseră teritoriile. Zdrobiră armata noastră și Pietro d'Abruzzi fu ucis cu o lovitură de lance. Sub cîrmuirea lui Orlando Rienzi, Carmona deveni vasala Genovei. La începutul fiecărui anotimp, care încărcate cu aur coborau din piața mare și furia punea stăpînire pe inimile noastre cînd le priveam cum dispăreau luînd calea mării. Ziua și noaptea războaiele de țesut zumzăiau în fundul atelierelor întunecoase, și totuși tîrgoveții din oraș umblau în picioarele goale, înveșmîntați în robe zdrențuite.

— Nu se poate face nimic ? întrebam eu.

Tata și Gaetano d'Agnolo clătinau din cap, tăcuți. Vreme de trei ani, zi de zi, puneam aceeași întrebare și ei clătinau din cap. În sfîrșit, Gaetano d'Agnolo zîmbi.

— Poate, spuse el, poate e ceva de făcut.

Orlando Rienzi purta pe sub tunică o cămașă de zale ; își petrecea aproape toate zilele în spatele unei ferestre cu gratii din palatul său ; cînd ieșea, douăzeci de străji erau în jurul lui ; servitori anume îi gustau vinul din cupă, carnea din fălurile de mîncare. Cu toate acestea, într-o duminică dimineața, pe cînd asculta slujba în

catedrală, ostaşii din escorta lui fiind tocmiţi dinainte, patru tineri se năpustiră asupra lui şi îi tăiară beregata: erau Jacopo d'Agnolo, Leonardo Vezzani, Lodovico Pallaio şi eu. I-am tîrît trupul în piaţa din faţa catedralei şi l-am aruncat mulţimii, care îl sfîşie în bucăţele, în timp ce bătea clopotul de alarmă. Deodată toţi tîrgoveţii din Carmona apărură înarmaţi pe uliţe. Genovezii şi partizanii lor pieriră în măcel.

Tata refuză să ia puterea şi îl aşezarăm în fruntea cetăţii pe Gaetano d'Agnolo. Era un bărbat cinstit şi prudent. Negociase în taină cu condotierul Pietro Faenza, ale cărui armate veniră grabnic să se înşiruie la picioarele zidurilor cetăţii. Sprijiniţi de aceste trupe mercenare, îi aşteptarăm neînfricaţi pe genovezi. Atunci pentru prima oară în viaţa mea, am luat parte la o adevărată bătălie între bărbaţi. Morţii nu mai înviau, învinşii fugeau în derută, fiecare lovitură pe care o dădeam cu lancea salva Carmona. În ziua aceea aş fi murit zîmbind, sigur că îi dăruisem cetăţii mele un viitor triumfal.

Zile întregi focurile arseră la răspîntii, oamenii dansară în pieţe, şi procesiuni făcură înconjurul zidurilor de apărare aducînd slavă lui Dumnezeu. Apoi ţesătorii începură să ţească iarăşi, cerşetorii să cerşească şi sacagiii să străbată uliţele, sub povara burdufelor cu apă. Grîul creştea prost în cîmpia pustiită şi pîinea pe care o mînca poporul era neagră. Tîrgoveţii purtau încălţări şi robe de postav nou, foştii magistraţi erau destituiţi, dar altă schimbare nu se petrecuse în Carmona.

— Gaetano d'Agnolo este prea bătrîn, îmi spunea adesea, sîcîit, Leonardo Vezzani.

Leonardo era prietenul meu ; era neîntrecut la toate exerciţiile corporale şi simţeam în el o fărîmă din focul care mă mistuia. Într-o seară, la un ospăţ unde fusesem poftiţi, îl înhăţarăm pe bătrînul Gaetano şi îl silirăm să abdice. Fu trimis în surghiun împreună cu fiul său, şi Leonardo Vezzani luă puterea în mînă.

Poporul nu mai aştepta nimic din partea lui Gaetano ; primi cu bucurie naşterea unei noi speranţe. Vechii magistraţi erau înlocuiţi cu oameni noi şi în pieţe se desfăşurară serbări. Era într-o primăvară, migdalii înfloreau în cîmpie şi niciodată cerul nu păruse atît de albastru. Adesea urcam călare dealurile care stăvileau zarea şi priveam vasta întindere verde şi trandafirie care se pierdea la poalele altei linii de dealuri albăstrii. Mă gîndeam : „În spatele acestui deal există alte cîmpii, şi alte dealuri". Şi apoi priveam Carmona cocoţată pe stîncă, sumeţindu-şi ţepii celor opt turnuri mîndre : aici bătea inima lumii neţărmurite, şi în curînd oraşul meu avea să-şi împlinească soarta.

Trecură anotimpurile şi iarăşi înfloriră migdalii. Serbări se desfăşurau sub cerul albastru ; dar nici o fîntînă nu ţîşnea în pieţe, cocioabele vechi rămîneau în picioare, şi uliţele late şi netede, palatele albe, nu existau decît în visurile mele. L-am întrebat pe Vezzani :

— Ce aştepţi ?

Mă privi uimit :

— Nu aştept nimic.

— Ce aştepţi ca să treci la fapte ?

— N-am trecut la fapte ? mă întrebă el.

— De ce-ai luat puterea dacă nu faci nimic ?

— Am luat-o, o am ; asta mi-e de ajuns.

— Ah ! am spus eu cu aprindere. Dacă eram în locul tău !

— Ce-ai fi făcut ?

— Aş fi încheiat alianţe solide pentru Carmona, aş fi purtat războaie, i-aş fi mărit teritoriul, aş fi zidit palate...

— Toate astea ar cere mult timp, spuse Vezzani.

— Tu doar ai timp.

Chipul i se întunecă :

— Ştii bine că nu.

— Poporul te iubeşte.

— N-o să mă iubească multă vreme.

Îmi puse o mînă pe umăr.

— Marile fapte despre care îmi vorbeşti ar avea nevoie de ani de zile pentru a fi duse la îndeplinire !

Și cîte jertfe ar cere la început ! Oamenii ar ajunge repede să mă urască și să mă răpună.

— Te poți apăra.

— Nu vreau să semăn cu Francesco Rienzi, spuse el. Dealtfel știi bine că orice măsură de prevedere e fără rost.

Zîmbi cu acel surîs care îmi plăcea mie :

— Nu mă tem de moarte. Cel puțin, cîțiva ani, voi fi trăit.

Spunea adevărul ; era osîndit ; doi ani mai tîrziu, Gianfredo Massigli le porunci zbirilor săi să-l stranguleze ; era un bărbat viclean, care îi atrase de partea sa pe nobilii din Carmona acordîndu-le mari privilegii ; nu cîrmuia nici mai bine, nici mai rău decît un altul ; oricum, cine speră ca un om să poată păstra frînele cetății în mîinile sale destul de multă vreme pentru a-i dărui prosperitate și glorie ?

Tata îmbătrînea ; îmi ceru să mă căsătoresc cît mai rămînea pe lumea asta spre a le putea zîmbi nepoților. M-am însurat cu Catarina d'Alonzo, o tînără nobilă, frumoasă și cucernică, al cărei păr lucea ca aurul curat ; mi-a dăruit un fiu, căruia i-am pus numele de Tancredi. Puțin timp după aceea tata a murit. A fost înmormîntat în cimitirul care domină Carmona. Priveam cum coboară în groapă sicriul în care zăcea propriul meu trup secătuit, trecutul meu inutil, și în jurul inimii mele simțeam strîngîndu-se o menghină. „Voi muri oare ca și el, fără să fi făcut nimic ?“ În zilele următoare, cînd îl vedeam trecînd călare pe Gianfredo Massigli, mîna mi se încleșta pe garda sabiei ; dar mă gîndeam : „Totul este fără rost, pentru că și pe mine mă vor ucide la rîndul meu“.

La începutul anului 1311, genovezii porniră război împotriva Florenței ; erau bogați, puternici și roși de ambiție ; supuseră Pisa, voiau să devină stăpîni peste toată Italia de miazănoapte, și poate că planurile lor ambițioase țînteau și mai departe. Pretinseră să ne aliem cu ei spre a putea zdrobi Florența mai ușor și spre a ne înrobi : cereau bărbați, cai, merinde, nutreț

și liberă trecere peste pămînturile noastre. Gianfredo Massigli îl primi cu mare pompă pe ambasadorul lor ; se zicea că genovezii erau gata să-i cumpere sprijinul cu aur, și el era un om lacom.

În 12 februarie, la ora două după-amiază, cînd un alai măreț îl escorta spre cîmpie pe trimisul genovezilor, Gianfredo Massigli trecînd călare pe sub ferestrele mele primi o săgeată în inimă : eram cel mai bun arcaș din Carmona. În aceeași clipă oamenii mei se răspîndiră în oraș strigînd : „Moarte genovezilor !“ și tîrgoveții pe care îi vestisem în taină năvăliră în palatul ducal. Seara eram principele Carmonei.

I-am înarmat pe toți bărbații ; țăranii au părăsit cîmpia și s-au adăpostit în spatele meterezelor, luînd cu ei grîul și vitele lor ; am trimis soli la condotierul Carlo Malatesta spre a-l chema în ajutorul nostru. Și am închis porțile Carmonei.

*

— Lasă-i la casele lor, spuse Catarina. Pentru numele lui Dumnezeu, de dragul meu, în numele copilului nostru, lasă-i la casele lor.

Căzu în genunchi dinaintea mea, lacrimile îi curgeau pe obrajii plini de pete roșii. Mi-am așezat mîna pe părul ei. Păru-i devenise spălăcit și îi cădea, ochii erau lipsiți de culoare, trupul slab și cenușiu în roba de bumbac.

— Catarina, știi bine că hambarele sînt goale !

— Nu se cade, nu-i cu putință, spuse ea cu glas pierdut.

Mi-am întors capul. Prin fereastra crăpată intra în palat aerul rece al ulițelor și tăcerea. În tăcere, cortegiul negru venea în jos pe strada mare, și oamenii, în picioare pe pragul caselor sau aplecați la ferestre, îl priveau cum trece în tăcere. Nu se auzeau decît pașii docili ai mulțimii și tropotul metalic al cailor.

— Lasă-i la casele lor, spuse ea.

L-am privit pe Giovanni, apoi pe Ruggero.

— Mai există și altă cale ?
— Nu, spuse Giovanni.
Ruggero dădu din cap :
— Nu.
— Atunci de ce nu mă alungați și pe mine ? întrebă Catarina.
— Tu ești soția mea, i-am răspuns.
— Sînt o gură în plus. Locul meu este lîngă ei. Ah ! Ce lașă sînt.
Își ascunse fața în mîini.
— Doamne ! Iartă-ne nouă, Doamne ! Iartă-ne !
Coborau din cetățuie, urcau din marginea orașului. Un soare înghețat aurea acoperișurile de țigle trandafirii cu crăpături de umbră neagră între ele. Din fiecare crăpătură, înaintau în grupuri mici, înconjurați de jandarmi călare.
— Doamne ! Iartă-ne. Doamne ! Iartă-ne.
— Încetează cu jelaniile astea, i-am spus. Știu că Dumnezeu ne apără.
Catarina se ridică și se apropie de fereastră.
— Uite-i pe toți oamenii ăștia ! spuse ea. Privesc și tac !
— Vor să salveze Carmona, spun eu. Își iubesc orașul.
— Nu știu ce vor să facă genovezii cu nevestele lor ?
Cortegiul se revărsa în piață : femeile, copiii, bătrînii și ologii ; veneau puhoi din ulițele de sus și din ulițele de jos ; țineau în mîini boccele ; nu-și pierduseră încă orice nădejde ; unele femei aveau spinarea încovoiată sub povară, ca și cînd de cealaltă parte a meterezelor, velințele, oalele și amintirile fericite mai puteau sluji la ceva. Jandarmii le opriseră caii și, în spatele acestui stăvilar, marele bazin trandafiriu se umplea încet de o mulțime mută și neagră de oameni.
— Raimundo, trimite-i la vetrele lor, îmi spuse Catarina. Genovezii nu-i vor lăsa să treacă. Vor muri cu toții de foame și de frig în șanțurile de apărare.
— Ce li s-a împărțit azi dimineață soldaților ? am întrebat.
— O fiertură de tărîțe și o supă de ierburi, spuse Ruggero.

— Şi astăzi intrăm în iarnă ! Pot eu să-mi fac griji pentru femei şi bătrîni ?

Am privit pe fereastră. „Maria, Maria !“ Un strigăt sfîşia tăcerea. Striga un tînăr ; străbătu piaţa de-a curmezişul, se năpusti pe sub burţile cailor şi despică mulţimea în două. „Maria !“ Doi soldaţi îl înşfăcară şi îl azvîrliră de cealaltă parte a stăvilarului. El se zbătea.

— Raimundo ! strigă Catarina. Raimundo, ar fi mai bine ca oraşul să se predea.

Se agăţa cu amîndouă mîinile de gratiile ferestrei ; ai fi zis că avea să cadă, strivită de o povară prea grea.

— Ştii ce au făcut din Pisa ? am spus. I-au ras zidurile, i-au dus pe toţi oamenii în robie. Mai bine să-ţi tai un braţ decît să mori de tot.

Am privit turnurile înalte de piatră albă care se ridicau semeţ deasupra acoperişurilor trandafirii. „Dacă nu le predăm Carmona, nu vor putea niciodată s-o cucerească.“

Soldaţii îi dăduseră drumul tînărului, care acum şedea ţeapăn sub ferestrele palatului ; ridică fruntea şi strigă : „Moarte tiranului !“ Nimeni nu se clinti. Clopotele catedralei începură să bată : ca la mort. Catarina se întoarse spre mine.

— Unul dintre ei te va ucide, spuse repezit.

— Ştiu, i-am răspuns.

Mi-am lipit fruntea de geam. „Mă vor ucide.“ Simţeam pe piept răceala cămăşii de zale. Toţi purtaseră o cămaşă de zale şi nici unul dintre ei nu domnise mai mult de cinci ani. Acolo sus, în podul îngheţat, închişi între alambicurile şi filtrele lor, medicii căutau de luni întregi, dar pînă acum nu găsiseră nimic. Ştiam că nu vor găsi nimic niciodată. Eram osîndit la moarte.

— Catarina, i-am spus. Jură-mi că dacă mor nu vei preda oraşul.

— Nu, spuse ea, nu voi jura.

M-am îndreptat spre cămin. Tancredi era culcat pe covor în faţa firavului foc de vreascuri ; se juca cu cîinele. L-am luat în braţe ; era trandafiriu şi blond,

semăna cu maică-sa ; era un copilaș. L-am așezat din nou pe jos, fără să scot o vorbă. Eram singur.

— Tată, spuse Tancredi. Mă tem să nu se fi îmbolnăvit Kunak. Pare abătut.

— Bietul Kunak, am spus. E foarte bătrîn.

— Dacă moare Kunak, o să-mi dai un alt cîine ?

— Nu mai e nici un cîine în Carmona, i-am spus.

M-am înapoiat la fereastră. Bătea clopotul de moarte și mulțimea neagră se unduia. Fără o vorbă, fără un gest, oamenii priveau cum trec tații și mamele lor, nevestele și copiii lor. Turma resemnată cobora încet spre metereze.

— Atîta vreme cît voi fi aici, nu se vor pleca, mă gîndeam.

Un frig imens mi se strecură în inimă. „Voi rămîne aici destul de multă vreme ?“

— Trebuie să înceapă slujba, am spus.

— Ah ! Acum vă rugați pentru ei, spuse Catarina. Bărbații se vor ruga în timp ce genovezii le vor necinsti nevestele !

— Ceea ce fac, trebuie făcut ! am spus.

M-am apropiat de ea.

— Catarina...

— Nu mă atinge, spuse ea.

Le-am făcut semn lui Giovanni și lui Ruggero.

— Să mergem.

Albă, roșie, verde, aurie, veselă ca o dimineață de pace, catedrala strălucea în capătul de sus al străzii mari. Clopotele băteau dangăt de moarte și bărbații în robe întunecate urcau în tăcere spre biserică ; pînă și chipurile lor erau mute ; mă priveau cu ochi lipsiți de ură și de speranță. Firmele ruginite de deasupra dughenelor închise scîrțîiau în bătaia vîntului. Nu mai rămăsese un fir de iarbă printre pietrele caldarîmului, nici o urzică la temelia zidurilor. Am urcat treptele de marmură și m-am întors.

La poalele stîncii năpădite de mărăcini pe care se ridica cetatea Carmona se zăreau, printre măslinii argintii, corturile roșii ale genovezilor. Un puhoi negru se

revărsa în afara orașului, cobora dealul și se îndrepta spre cîmpie.

— Crezi că genovezii îi vor primi ? spuse Giovanni.

— Nu, i-am răspuns.

Am trecut pragul catedralei. Clinchetul armelor se împletea cu imnul funebru care răsuna sub bolțile de piatră. Cînd Lorenzo Vezzani pășea printre florile și draperiile stacojii, în jurul lui nu era picior de străjer, și zîmbea ; nu se gîndea la moarte și murise sugrumat. Am îngenuncheat. Zăceau toți sub lespezile altarului : Francesco Rienzi, mort otrăvit, Bertoldo Rienzi, mort asasinat, Pietro d'Abruzzi, ucis de-o lovitură de lance, și Orlando Rienzi, Lorenzo Vezzani, Gianfredo Massigli, precum și bătrînul Gaetano d'Agnolo, care murise de bătrînețe în surghiun... Era un loc gol alături de ei. Mi-am plecat capul. Peste cîtă vreme ?

Preotul se ruga cu glas stins, în genunchi la picioarele altarului, și voci grave se înălțau spre bolți. Mi-am strîns fruntea în mîinile înmănușate. Un an ? O lună ? Străjerii stăteau în picioare în spatele meu ; dar în spatele lor începea vidul : doar oameni, ființe slabe și trădătoare, între vid și mine. Pe la spate, așa va fi... Mi-am strîns fruntea și mai tare ; nu trebuia să întorc capul ; nu trebuia ca oamenii să știe. *Miserere nobis... Miserere nobis...* Va fi aceeași înșiruire monotonă de rugăciuni și catafalcul negru presărat cu lacrimi de argint se va ridica chiar în locul acesta. Și lupta pe care o duceam de trei ani nu va sluji la nimic. Dacă întorc capul, or să mă socotească un laș ; nu sînt un laș. Dar nu vreau să mor fără să fi făcut nimic.

— Doamne ! am spus. Lasă-mă să trăiesc !

Murmurul rugăciunilor se umfla și descreștea ca vuietul mării ; urcau ele oare pînă la Dumnezeu ? Era adevărat că pe morți îi așteaptă o viață în ceruri ? Mă gîndeam : nu voi mai avea nici mîini, nici glas ; voi vedea cum Carmona își deschide porțile, îi voi vedea pe genovezi dărîmîndu-ne turnurile și nu voi putea face nimic. Ah ! Sper că preoții mint și că voi muri de tot !

Glasurile tăcură. O halebardă bătu în lespezi. Am ieşit din biserică ; lumina m-a orbit. O clipă am rămas locului în capul scării mari. Nici un olog nu cerşea, nici un copil nu se mai juca pe trepte. Marmura lustruită sclipea sub razele soarelui. Acolo, departe, coasta dealului era pustie ; în jurul corturilor roşii se zărea o forfotă nelămurită. Mi-am ferit ochii. Ce se petrecea în cîmpie, ce se petrecea în ceruri, nu mă privea. Femeilor şi copiilor le e dat să se întrebe : ce fac ei oare ? vor ţine piept încă multă vreme ? Carlo Malatesta va sosi la primăvară ? ne va scăpa Dumnezeu ? Eu nu aşteptam nimic. Ţineam închise porţile Carmonei şi nu aşteptam nimic.

Încet, am coborît iarăşi spre palat. O tăcere grea ca un blestem strivea oraşul. Şi m-am gîndit : Sînt aici, şi nu voi mai fi aici, nu voi mai fi nicăieri ; pe la spate, aşa va fi, şi nici nu voi apuca să ştiu că s-a întîmplat. Apoi m-am gîndit pătimaş : Nu, e cu neputinţă ; n-o să mi se întîmple mie ! M-am întors spre Ruggero :

— Urc pînă la pod, i-am spus.

M-am căţărat pe scara răsucită, am luat o cheie de la cingătoare şi am deschis uşa. Un miros acru şi searbăd m-a strîns de gît. Pe podea erau aşternute ierburi putrezite. Tăviţe şi retorte ardeau pe o plită în pîcla unui fum gros. Petrucchio stătea aplecat deasupra mesei înţesate de fiole şi de bocale şi măcina într-un mojar o pastă galbenă.

— Unde sînt ceilalţi ?

Petrucchio îşi ridică ochii.

— Dorm.

— La ora asta ?

Am împins cu piciorul uşa căscată. Opt medici erau culcaţi în paturi rînduite pentru ei la perete. Unii dormeau şi alţii priveau cu ochi împăienjeniţi bîrnele groase ale tavanului. Am închis uşa.

— Muncesc prea mult ! Îşi vor da sufletul trudind !

M-am aplecat spre umărul lui Petrucchio :

— Ce faci ? Un leac împotriva otrăvii ?

— Nu. Un balsam împotriva degerăturilor.

Am luat mojarul în mîini și l-am aruncat furios pe podea. Petrucchio mă privea cu răceală.

— Încerc să fac un lucru folositor.

Se aplecă și ridică mojarul greu de marmură.

M-am îndreptat spre plită.

— Sînt sigur că se poate găsi ceva, am spus. Orice lucru își are potrivnicul său. Dacă există otrăvuri, trebuie să existe și un leac împotriva lor.

— Se poate ca peste o mie de ani să fie descoperit.

— Deci există ! De ce să nu-l descoperim acum ?

Petrucchio dădu din umeri.

— Am nevoie de el acum, grabnic, am spus.

Am privit în jurul meu. Leacul era aici, ascuns în acele ierburi, în pulberile roșii și albastre, și eu nu eram în stare să-l văd ; stăteam ca un orb în fața curcubeului bocalurilor și fiolelor, și nimeni în lume nu era în stare să-l vadă.

— O ! Doamne ! am spus.

Și am trîntit ușa în urma mea.

*

Vîntul sufla pe drumul de strajă. Mi-am așezat coatele pe parapetul de piatră și am privit flăcările ce se ridicau pîrîind din fundul șanțurilor de apărare. Ceva mai departe, luceau lumini în tabăra genoveză. Și în spate, în întuneric, se întindea cîmpia cu drumuri pustii, cu case părăsite, imensă și inutilă ca marea. Singură pe stînca ei, Carmona era o insulă pierdută în largul mării. Vîntul aducea în pale miros de mărăcini arși, și scîntei roșii zburau în văzduhul negru. Ei ard mărăcinii de pe deal, asta va ține cel mult două zile, m-am gîndit.

Un zgomot de pași, un zornăit de fiare m-a făcut să ridic capul. Înaintau în șir, cîte unul, în spatele unui străjer care purta o torță ; aveau mîinile legate la spate : străjerul trecu pe dinaintea mea, apoi o femeie, cu obraji plini și roșii, o bătrînă, o tînără care ținea ochii în pămînt și al cărei chip nu putea fi văzut,

o alta care părea frumoasă ; în urma lor venea un bătrîn bărbos şi încă un alt bătrîn ; se ascunseseră să nu moară ; şi acum erau duşi la moarte.

— Unde-i duceţi ? am întrebat.

— Pe meterezul de la apus. Acolo-i povîrnişul mai abrupt.

— Nu sînt prea mulţi.

— E tot ce-am găsit, spuse străjerul.

Se întoarse spre prizonieri.

— Hai ! Înaintaţi.

— Fosca, strigă unul dintre bărbaţi, cu glas ascuţit. Lasă-mă să-ţi vorbesc ; nu mă trimite la moarte.

L-am recunoscut ; era Bartolomeo, cel mai bătrîn şi cel mai calic dintre cerşetorii care întindeau mîna sub porticul catedralei. Străjerul îl lovi uşor :

— Mergi înainte.

— Cunosc leacul, strigă bătrînul. Lasă-mă să-ţi vorbesc.

— Leacul ?

M-am apropiat de el. Ceilalţi şi dispăruseră în noapte.

— Care leac ?

— Leacul. E ascuns în casa mea.

L-am scrutat pe cerşetor ; desigur mintea. Buzele îi tremurau şi, în ciuda vîntului îngheţat, picături de sudoare i se prelingeau pe fruntea gălbejită. Trăise peste optzeci de ani şi se mai lupta încă să nu moară.

— Minţi, i-am spus.

— Jur pe Sfînta Evanghelie că nu mint. Tatăl tatălui meu l-a adus din Eghipet. Dac-am mintit, să mă ucizi mîine.

M-am întors spre Ruggero.

— Să mi se aducă la palat acest om împreună cu leacul lui.

M-am aplecat peste creneluri şi am aruncat o ultimă privire asupra focurilor fără speranţă care se răsuceau în beznă. Un strigăt cumplit sfîşie tăcerea ; venea dinspre meterezul de la apus.

— Să ne întoarcem, am spus.

Catarina ședea în colțul căminului, înfășurată într-o pătură ; cosea la lumina unei torțe. Cînd am intrat în încăpere, nu ridică ochii.

— Tată, spuse Tancredi, Kunak nu mai mișcă.

— Doarme, i-am spus. Lasă-l să doarmă.

— Nu mai mișcă deloc, deloc.

M-am aplecat și am atins părul spălăcit al cîinelui bătrîn.

— A murit.

— A murit ! repetă Tancredi.

Chipu-i trandafiriu se încreți și lacrimi îi țîșniră din ochi.

— Hai, nu mai plînge, i-am spus. Fii bărbat.

— A murit pentru totdeauna, spuse el.

Plîngea în hohote. Treizeci de ani de prudență, treizeci de ani de frică și, într-o bună zi, voi zăcea totuși întins și țeapăn, și nimic nu va mai depinde de mine ; Carmona va intra pe mîini slabe. Ah ! Cît e de scurtă pînă și cea mai lungă viață ! La ce bun leacurile împotriva otrăvii, spionii, cămașa de zale ? La ce bun toate omorurile ?

M-am așezat lîngă Catarina ; cîrpea o bucată de stofă și degetele ei erau pline de degerături. Am chemat-o blînd pe nume :

— Catarina...

Întoarse spre mine un chip mort.

— Catarina, e ușor să mă condamni. Dar încearcă o clipă să te pui în locul meu.

— Să mă ferească Dumnezeu să fiu vreodată, spuse ea.

Se aplecă iarăși asupra lucrului și spuse :

— La noapte dă înghețul.

— Da.

Am privit palidele umbre șovăitoare care tremurau pe tapiseria de pe perete și, deodată, m-am simțit foarte ostenit.

— Copii, spuse ea. Cu o viață lungă în fața lor.

— Ah ! Taci !

M-am gîndit : „Vor muri cu toții, și Carmona va fi salvată. Și atunci, voi muri și eu și cetatea salvată va cădea în mîinile florentinilor sau milanezilor. Voi fi salvat Carmona și tot nu voi fi făcut nimic."

— Raimundo, lasă-i să se întoarcă în Carmona.

— Atunci vom muri cu toții, am spus.

Catarina își plecă ochii. Împingea acul cu degetele-i umflate și roșii. Îmi venea să-mi așez capul pe genunchii ei, să-i mîngîi picioarele, să-i zîmbesc. Dar nu mai știam să zîmbesc.

— Asediul a durat mult, spuse ea. Genovezii sînt obosiți ; de ce nu încerci să negociezi cu ei ?

Am simțit o izbitură surdă în coșul pieptului, am întrebat :

— Într-adevăr așa gîndești tu ?

— Da.

— Vrei să le deschid genovezilor porțile ?

— Da.

Mi-am trecut mîna peste față. Toți gîndesc la fel, știam asta. De ce mă mai băteam ? Ce însemna Carmona ? Niște pietre nesimțitoare și niște oameni cărora le era groază să moară. În ei, ca și în mine, aceeași groază. Dacă cedez Carmona genovezilor, poate ne vor cruța, vom mai trăi cîțiva ani încă. Un an de viață, o noapte de viață : pentru o noapte mă implora cerșetorul bătrîn. O noapte, o viață întreagă. Copii, cu o viață întreagă dinaintea lor. Mi-a venit deodată să las totul baltă.

— Monseniore, spuse Ruggero. Iată-l pe omul acela cu leacul.

Îl ținea pe Bartolomeo de umăr și îmi întinse o sticlă prăfuită, plină cu un lichid verzui. L-am privit pe cerșetor : obrazul ridat, barba murdară, ochii tremurători. Dacă scap de otravă, de tăiș, de boală, voi semăna cu el.

— Ce-i cu leacul ? am spus.

— Aș vrea să-ți vorbesc între patru ochi, spuse Bartolomeo.

I-am făcut un semn lui Ruggero.

— Lasă-ne singuri.

Catarina vru să se ridice, dar am prins-o de încheietura mîinii.

— N-am taine față de tine. Hai, vorbește, i-am spus cerșetorului.

Mă privi cu un zîmbet ciudat.

— În sticla asta, spuse, este elixirul nemuririi.

— Nimic mai mult !

— Nu mă crezi ?

Viclenia lui grosolană m-a făcut să zîmbesc la rîndul meu.

— Păi, dacă ești nemuritor, de ce ți-e teamă că vei fi aruncat în șanț ?

— Eu nu sînt nemuritor, spuse bătrînul. Sticla e plină.

— Și de ce n-ai băut din ea ?

— Dar tu, vei îndrăzni să bei ?

Am luat sticla în mînă ; lichidul era tulbure.

— Bea tu mai întîi.

Dădu din cap.

— În palatul ăsta e vreun animal viu, cît de mic ?

— Tancredi are un șoarece alb.

— Pune să-l caute, spuse bătrînul.

— Raimundo, știi cît ține la șoarece, spuse Catarina.

— Du-te să-l cauți, Catarina, am spus.

Ea se ridică. Am spus cu glas batjocoritor :

— Elixirul nemuririi ! De ce nu ți-a trecut mai devreme prin minte să mi-l vinzi ? N-ai mai fi avut nevoie să cerșești vreodată.

Bartolomeo își trecu degetul pe gîtul prăfuit al sticlei.

— Sticla asta blestemată a făcut din mine un cerșetor.

— Cum așa ?

— Tata a fost înțelept. A ascuns sticla în pod și a uitat de ea. Cînd a fost să moară mi-a dezvăluit taina, dar m-a sfătuit s-o uit și eu, la rîndul meu. Aveam douăzeci de ani și mi se aducea în dar o veșnică tinerețe : nu-mi mai păsa de nimic. Am vîndut prăvălia lăsată de tata, i-am risipit averea. În fiecare zi îmi spuneam : o voi bea mîine.

— Şi n-ai băut ? l-am întrebat.

— A venit sărăcia peste mine şi tot n-am îndrăznit să beau. Au venit bătrîneţea şi neputinţele. Îmi ziceam : am s-o beau în clipa morţii. Adineauri, cînd jandarmii tăi au dat de mine în fundul colibei unde mă ascundeam, tot n-am băut.

— Mai ai încă timp, i-am spus.

Clătină din cap.

— Mă tem de moarte, dar o viaţă veşnică e prea lungă !

Catarina puse pe masă o cuşcă mică de lemn şi se aşeză la locul ei, în tăcere.

— Uită-te bine, spuse bătrînul.

Scoase dopul sticlei, vărsă cîteva picături în podul palmei şi luă şoarecele. Acesta scoase un chiţăit scurt şi îşi vîrî botul în lichidul verde.

— E-o otravă, am spus.

Şoarecele zăcea în palma bătrînului, nemişcat, lovit parcă de trăsnet.

— Aşteaptă.

Aşteptarăm. Deodată, micul corp imobil se mişcă.

— Adormise, am spus.

— Acum, spuse Bartolomeo, răsuceşte-i gîtul.

— Nu, spuse Catarina.

Bătrînul îmi puse şoarecele în palmă. Era cald şi viu.

— Răsuceşte-i gîtul.

Brusc am strîns pumnul ; oasele mici se frînseră. Am aruncat cadavrul pe masă.

— Gata.

— Priveşte, priveşte spuse Bartolomeo.

O clipă şoarecele rămase nemişcat, culcat pe-o parte. Apoi se ridică şi începu să alerge de colo-colo pe masă.

— Era mort, am spus.

— N-o să mai moară niciodată.

— Raimundo, alungă-l, e-un vrăjitor, spuse Catarina.

L-am apucat pe bătrîn de umăr.

— Toată sticla trebuie băută ?

— Da.

— Voi îmbătrîni ?

— Nu.
— Alungă-l, spuse Catarina.
L-am privit pe bătrîn cu neîncredere.
— Dacă m-ai mințit, știi ce te așteaptă ?
Își plecă fruntea :
— Dar dacă n-am mințit, o să-mi cruți viața ?
— Ei ! A dat norocul peste tine, i-am spus.
Am strigat :
— Ruggero !
— Monseniore ?
— Nu-l slăbi din ochi pe omul ăsta.
Ușa se închise. M-am îndreptat spre masă. Am întins mîna.
— Raimundo, doar n-o să bei ! spuse Catarina.
— Nu minte, am spus. De ce-ar minți ?
— Ah ! Tocmai, spuse ea.
Am privit-o și mîna mi-a căzut în jos. Îmi spuse cu aprindere :
— Cînd Hristos a vrut să-l pedepsească pe iudeul care îi rîsese în față, l-a osîndit să trăiască pe vecie.
N-am răspuns nimic. M-am gîndit : „Cîte lucruri voi putea face !" și am luat sticla. Catarina își ascunse fața în mîini.
— Catarina.
Am privit în jurul meu. Niciodată n-aveam să mai văd începerea cu aceiași ochi.
— Catarina, dacă mor, deschide porțile cetății.
— Să nu bei, spuse ea.
— Dacă mor, poți face tot ce vrei.
Am dus sticla la gură.

*

Cînd am deschis ochii, era în puterea zilei și începerea era plină de lume.
— Ce s-a întîmplat ?
M-am ridicat într-un cot ; capul mi-era greu. Catarina, în picioare la căpătîiul patului, mă privea cu ochi împietriți.

— Ce s-a întîmplat ?

— Sînt patru zile de cînd stai culcat în pat, rece ca un mort, spuse Ruggero.

Părea și el înspăimîntat.

— Patru zile !

Am sărit în sus.

— Unde-i Bartolomeo ?

— Iată-mă.

Bătrînul se apropie și mă privi ciudos :

— Mi-ai tras o spaimă !

L-am prins de braț și l-am dus spre pragul ușii :

— S-a făcut ?

— Păi da.

— N-am să mai mor niciodată ?

— Nu. Chiar dac-ai dori.

Începu să rîdă, dînd din mîini.

— Ce de timp, spuse, ce de timp !

Mi-am dus mîna la gît ; mă sufocam.

— Mantia, repede.

— Vrei să ieși ? întrebă Giovanni. Să le spun străjerilor.

— Nu. N-am nevoie de străjeri.

— Nu-i bine, spuse Ruggero. Orașul e cam agitat.

Își feri privirea :

— Nu te poți obișnui să auzi zi și noapte gemetele ce se urcă pînă la noi din șanțuri.

M-am oprit în prag :

— Au fost tulburări ?

— Nu tocmai. Dar în fiecare noapte unii oameni încearcă să arunce de-ale mîncării peste metereze. S-au furat saci cu grîu din prăvălii. Și oamenii murmură.

— Douăzeci de lovituri de bici pentru fiecare murmur, am spus. Și orice om prins noaptea pe metereze va fi spînzurat.

Catarina se schimbă la față ; făcu un pas către mine :

— Nu mai vrei să-i lași să se întoarcă acasă ?

— Ah ! Iar o iei de la capăt, am spus plin de nerăbdare.

— Mi-ai spus : „Dacă mor, deschide porțile."
— Dar n-am murit.

I-am privit ochii umflați și obrajii supți. De ce-i atît de tristă ? De ce toți par atît de triști ? Bucuria țipa în mine.

Am traversat piața trandafirie. Nimic nu se schimbase ; aceeași tăcere, aceleași dughene orbite de obloanele grele de lemn. Și, cu toate acestea, totul era nou ca zorile ; zorile mute și argintii ale unei zile strălucitoare. Am privit soarele roșu, agățat de cerul ca de bumbac și am zîmbit ; mi se părea că aș fi putut culege din nori balonul acela mare și voios. Cerul era la îndemîna mea și simțeam tot viitorul lipit de inima mea.

— Totul e-n ordine ? Nimic de semnalat ?
— Nimic de semnalat, spuse santinela.

Am luat-o pe drumul de strajă ; stînca dealului era golașă ; nici un foc în șanțuri, nici un fir de iarbă. „Vor muri cu toții." Mi-am sprijinit mîna de piatra crenelului, mă simțeam mai tare ca piatra. Ce le-am luat lor ? Zece ani, o jumătate de veac ? Ce însemna un an ? Ce însemna un veac ? M-am gîndit : „Erau născuți să moară". M-am aplecat. Și genovezii mureau, furnicile negre care se agitau în jurul corturilor. Dar Carmona nu va muri. Se va ridica necurmat sub soare, străjuită de cele opt turnuri înalte, mereu mai mare și mai frumoasă ; va năpădi cîmpia, va stăpîni toată Toscana. Am țintuit cu privirea crupele unduioase care stăvileau zarea. M-am gîndit : „În spatele lor e lumea", și ceva pocni în inima mea.

*

Trecu iarna. În șanțuri, focurile se stinseseră și gemetele încetaseră. Odată cu primele zile călduroase de primăvară, adierea vîntului aduse în Carmona o duhoare fadă de hoit. O trăgeam pe nări fără silă. Știam că miasmele ucigătoare care se răspîndeau din șanțuri infectau tabăra genovezilor. Le cădea părul, mădularele li se umflau, sîngele devenea violet și mureau. Cînd Carlo Malatesta apăru cu armata sa pe creasta dealu-

rilor, genovezii își strînseră tabăra în grabă și o luară la fugă fără să se lupte.

Căruțe încărcate cu saci de făină, hălci de carne și burdufuri pline cu vin veneau în urma trupelor condotierului. Focuri mari se aprinseră în piețe și cîntece de victorie răsunară în oraș. La colțul uliței, oamenii se îmbrățișau. Catarina îl strîngea pe Tancredi în brațe și, pentru prima oară de patru ani încoace, zîmbea. Seara se făcu un mare ospăț ; așezat la dreapta Catarinei, Malatesta bea și rîdea ca un om care și-a atins ținta. Și eu simțeam căldura vinului care îmi curgea prin vine și bucuria își făcuse sălaș înlăuntrul meu. Dar ea nu semăna cu bucuria celorlalți, era dură și neagră, îmi strivea inima ca un bolovan. M-am gîndit : „Asta nu-i decît un început".

Cînd ospățul se isprăvi, l-am condus pe Malatesta în sala Vistieriei și i-am dat suma de bani făgăduită.

— Și-acum, am zis, te învoiești să-i urmărești pe genovezi și să pui mîna pe castelele și orașele din vecinătatea pămînturilor mele ?

Zîmbi.

— Sipetul ți-e gol.

— Mîine va fi plin.

De cum se crăpă de ziuă, am trimis heralzi să bată orașul ; sub pedeapsa cu moartea, fiecare trebuia să-mi predea înainte de lăsarea serii tot aurul, tot argintul, toate nestematele pe care le poseda. Mi s-a spus că mai mulți murmurară, dar nici unul nu îndrăzni să nu se supună : la apusul soarelui, mormane de giuvaeruri se îndesau în sipete. Am împărțit aceste bogății în trei părți. Una dintre ele a fost dată prefectului cu aprovizionarea, spre a cumpăra grîu ; alta a fost încredințată postăvarilor, spre a le îngădui să-și procure lînă. Al treilea sipet i l-am arătat lui Malatesta.

— Cîte luni pot să-ți păstrez trupele în slujba mea ?

Își cufundă mîna în giuvaierurile scînteietoare.

— Mai multe luni.

— Cîte ?

— Asta depinde de prăzile de război, spuse. Zîmbi : Ca şi de bunul meu plac.

Lăsa să-i curgă nepăsător printre degete pietrele preţioase şi eu îl priveam ars de nerăbdare ; fiecare mărgăritar, fiecare diamant însemna grîne pentru viitoarele secerişuri, o fortăreaţă pentru apărarea hotarelor noastre, o bucată de pămînt smulsă genovezilor. Am convocat experţi care au stat o noapte să evalueze exact averea mea şi am căzut de acord cu Malatesta pentru o soldă fixă pe zi şi pe cap de om. Atunci am poruncit să se adune în piaţa palatului bărbaţii din Carmona şi le-am vorbit :

„Nu mai aveţi femei în căminele voastre şi nici grîu în hambare. Să mergem şi să culegem grîul genovezilor şi să le luăm fiicele pentru a le aduce în casele noastre."

Am adăugat că Fecioara mi se arătase în vis şi îmi făgăduise că nici un fir de păr nu-mi va cădea pînă cînd Carmona nu va ajunge în rînd cu Genova şi cu Florenţa.

Tinerii îşi îmbrăcară armurile. Toţi aveau obrajii supţi, ochii încercănaţi, feţele ofilite, însă foamea care le măcinase trupurile în acelaşi timp le călise sufletele şi mă urmară fără să se plîngă. Spre a le reînsufleţi curajul, le-am arătat leşurile vineţii ale genovezilor care zăceau de-a lungul şanţurilor. Soldaţii lui Malatesta, cu obrajii rumeni şi plini, cu umerii laţi, ni se păreau că aparţin unei rase supraomeneşti. Condotierul îi conducea după cum îi venea cheful, cînd prelungind un popas mai mult decît era necesar pentru odihna lor, cînd gonind fără oprire pentru că i se năzărise să călărească la lumina lunii. În loc să-i urmărească îndeaproape pe genovezii ce fugeau cuprinşi de panică, vru să ia cu asalt fortăreaţa Monteferti, spunînd că se plictisise de cînd întîlnea în cale doar muribunzi sau morţi în loc de duşmani. Pierdu astfel o zi şi mai mulţi căpitani. I-am reproşat asemenea risipă şi mi-a răspuns trufaş :

— Mă războiesc pentru plăcerea mea.

Datorită acestui răgaz pe care li-l lăsasem, genovezii izbutiră să ocolească o luptă față în față închizîndu-se în Villana, oraș fortificat și apărat de metereze de netrecut. Malatesta declară atunci că trebuia să renunțăm la planul nostru. I-am cerut să mai aibă răbdare o noapte. Pe flancul de apus al Villanei, un apeduct ducea în oraș apele care erau înghițite sub metereze de un canal subteran. Nici un om n-ar fi putut intra în această țeavă fără să se înece. N-am pomenit nimănui despre planul meu ; le-am ordonat doar locotenenților mei să stea la pîndă în fața ușii tainice ce se deschidea spre șanțul apusean și, scoțîndu-mi armura, m-am cufundat în tunelul întunecos. La început am putut respira aerul stătut de sub boltă, apoi tavanul coborî și am văzut că nu mai era nici un spațiu între pietre și apă. Am șovăit ; curentul era foarte puternic ; dacă mergeam înainte, n-aș mai fi avut forța să mă reîntorc la lumină. „Și dacă bătrînul a mințit ?" m-am gîndit. În fața mea, în spatele meu se întindea o noapte adîncă și nu auzeam alt zgomot decît clipocitul apei ; dar dacă bătrînul mă mințise, dacă eram muritor, ce importanță mai avea dacă viața mi se curma azi sau mîine ? M-am gîndit : „Acum voi ști", și m-am aruncat în apă.

Mințise. Capul îmi vîjîia, o menghină parcă îmi strîngea pieptul ; aveam să mor, genovezii își vor asmuți cîinii asupra leșului meu umflat de apă ; cum am putut da crezare unei asemenea povești smintite ? Furia și apa înghețată îmi tăiau deopotrivă răsuflarea ; mi-am urat ca această agonie să se sfîrșească repede : nu mai venea odată moartea ! Și, deodată, am înțeles că înotam de multă vreme și că nu aveam să mor. Am înotat pînă la ieșirea din tunel. Nu mai încăpea nici o îndoială : într-adevăr eram nemuritor. Aș fi vrut să cad în genunchi spre a-i mulțumi diavolului sau lui Dumnezeu, dar în jurul meu nici urmă de prezența lor. Nu vedeam decît cornul lunii care apunea pe cer în mijlocul unei tăceri de gheață.

Orașul era pustiu. Am ajuns la ușa tainică de la apus, m-am strecurat în spatele santinelei pe care am dobo-

rît-o cu o lovitură de spadă ; în postul de gardă doi soldați dormeau. L-am ucis pe primul fără să se trezească și pe al doilea după o luptă scurtă. Am deschis ușa tainică ; oștirea, pătrunzînd fără zgomot în oraș, masacră prin surprindere întreaga garnizoană ; în zori, locuitorii înspăimîntați își dădură seama că își schimbaseră stăpînii.

Jumătate dintre bărbați au fost trimiși ca prizonieri la Carmona pentru a ne ara ogoarele ; împreună cu ei a pornit și un convoi de tinere la vîrsta măritișului care aveau menirea să ne asigure urmașii. Din Villana, trupele noastre dominau șesul și cuceriră fără prea multă greutate numeroase tîrguri. Am pornit primul la asalt sub ploaia de săgeți și oamenii mei mi-au pus numele de Neînvinsul.

Doream să-mi sporesc avantajele și să cuceresc portul Rivella, vasal Genovei, care i-ar fi dăruit Carmonei o ieșire la mare. Dar Malatesta hotărî brusc că era prea obosit să se mai bată și că se retrăgea cu trupele lui. Am fost nevoit să iau calea întoarcerii, călărind împreună cu Malatesta ; ne-am despărțit la o încrucișare de drumuri ; el cobora spre Roma, în căutarea unor noi aventuri. Multă vreme l-am urmărit cu privirea pe acest bărbat care nu tindea spre nici un țel și care dispunea de el însuși cu nepăsarea muritorilor. Apoi am dat pinteni calului și am pornit în galop spre Carmona.

Nu mai voiam ca soarta cetății mele să se afle în mîini mercenare și am decis să o înzestrez cu o armată. Aveam nevoie de bani mulți. Am decretat biruri grele ; am promulgat o lege împotriva luxului, interzicînd bărbaților și femeilor să aibă mai mult de două robe de pînză groasă și să poarte vreun giuvaer ; pînă și nobilii nu aveau voie să mănînce decît în veselă de lut ars sau de lemn ; aceia care s-au revoltat au fost aruncați în temniță sau trași pe roată în piața publică, averile fiindu-le confiscate. I-am obligat pe toți bărbații să se însoare înainte de a împlini douăzeci și cinci de ani și pe femei să dăruiască cetății numeroși copii. Plugari, postăvari, negustători și nobili — din toți am

făcut ostași. Eu însumi vegheam la instrucția recruților ; curînd am pus pe picioare o companie, apoi două, apoi zece. În același timp, pentru a ne spori avuțiile, am încurajat agricultura și comerțul, și în fiecare an un mare tîrg îi atrăgea pe negustătorii străini, care veneau să ne cumpere grîul și pînzeturile.

— Cîtă vreme va trebui să trăim astfel ? mă întrebă Tancredi.

Avea părul blond ca maică-sa și o gură lacomă ; mă ura. Nu știa că eram nemuritor, dar credea că sînt apărat de un drog misterios împotriva bolilor și a bătrîneții.

— Atîta vreme cît va fi necesar, i-am răspuns.

— Necesar ! La ce ? Cui ?

O mînie fără speranță îi înăsprea privirea.

— Sîntem la fel de bogați ca și cei din Siena și din Pisa, și nu cunoaștem alte petreceri decît nunțile și botezurile. Sîntem îmbrăcați ca niște călugări și locuim în mînăstiri. Sînt fiul tău și totuși sînt silit să fac exerciții dimineața și seara la ordinele unui căpitan mojic. Eu și camarazii mei vom îmbătrîni fără să ne fi bucurat de tinerețe.

— Viitorul ne va răsplăti pentru truda noastră, i-am spus.

— Și cine ne va da înapoi anii pe care ni-i furi tu ? Mă privi :

— N-am decît o viață.

Am ridicat din umeri. Ce însemna o viață ?

După treizeci de ani, armata mea era cea mai numeroasă și cea mai bine echipată din toată Italia ; am început să pregătesc o expediție împotriva Genovei, cînd o furtună groaznică izbucni în cîmpie. Timp de o zi și o noapte, plouă cu găleata. Rîurile se umflară, ulițele orașului de jos se prefăcură în șuvoaie de noroi care se revărsară în case. Dimineața, pe cînd femeile măturau dușumelele mînjite, bărbații priveau uluiți piețele năpădite de un mîl galben, drumurile desfundate și spicele tinere culcate la pămînt de puhoiul apelor. Cerul rămînea plumburiu. Seara ploaia începu

din nou. Atunci am înțeles pericolul de care eram amenințați. Fără să pierd o clipă, am trimis la Genova negustători împuterniciți să cumpere grîne în Sicilia, în Sardinia și pe coastele Africii.

Ploi necurmate căzură toată primăvara și vara. În toată Italia recoltele erau sub apă, pomii fructiferi prăpădiți, furajele pierdute. Dar înainte de sfîrșitul toamnei, hambarele Carmonei erau pline de saci cu grîne pe care corăbii echipate pe cheltuiala noastră îi aduseseră de peste mări ; cu patima avarului respiram mirosul lor de praf ; fiecare grăunte cîntărea greu. Am pus să se zidească mari cuptoare publice ; eu însumi măsuram în fiecare dimineață cele o sută de măsuri de grîu care erau împărțite brutarilor pentru a face pîine de tărîțe și de făină la greutatea cerută de mine ; cei nevoiași erau hrăniți fără plată. Toată Italia ducea lipsă de grîu ; prețul lui ajunse pînă la treizeci și șase de livre chintalul, și tărîțele costau aproape la fel de scump ; în cursul iernii, patru mii de oameni muriră la Florența. La Carmona totuși nu fu scos afară din oraș nici un sărac, nici un infirm, nici un străin, și rămaseră destule grîne pentru sămînță. În primele zile din primăvara anului 1348, pe cînd toate ogoarele din Italia erau golașe, holdele se legănau în cîmpia noastră și un tîrg se deschise în piața din Carmona. Aplecat peste metereze, priveam caravanele care urcau coasta dealului și îmi spuneam : „Am învins foametea".

*

Pe fereastra deschisă intrau zarva serbării, cerul albastru. Catarina ședea alături de Luisa și broda. Îl urcasem în cîrcă pe micuțul Sigismundo și galopam prin odaia înveselită de ramurile de migdali.

— La trap, striga copilul. La galop !

Îl iubeam. Era mai aproape de mine decît oricare om, nu știa că zilele-i erau numărate, habar n-avea ce înseamnă anii, lunile, săptămînile, era pierdut în miezul unei strălucitoare zile fără de mîine și fără de sfîrșit, un veșnic început, o veșnică prezență. Bucuria lui era

fără margini ca și cerul : „La trap ! La galop !“ Alergam gîndind : niciodată albastrul cerului nu se va șterge și primăverile vor renaște mai numeroase decît florile de migdal. Niciodată bucuria mea nu va pieri.

— Dar de ce vrei să pleci atît de curînd ? întrebă Catarina. Mai bine așteaptă să treacă Rusaliile. Sus la munte e încă frig.

— Vreau să plec, spuse Luisa. Vreau să plec mîine.

— Mîine ? Ce-ți trece prin minte ? Casa nu poate fi pregătită decît cel mai devreme peste opt zile.

— Vreau să plec, spuse Luisa.

M-am apropiat și am privit, curios, fețișoara-i îndărătnică.

— Și de ce ?

Luisa își înfipse acul în gherghef.

— Copiii au nevoie de aer curat.

— Dar mi se pare că se simt minunat, i-am spus. L-am ciupit de pulpă pe Sigismundo și le-am zîmbit celor două fetițe așezate pe covor într-o rază de soare.

— Primăvara e foarte frumoasă la Carmona.

— Vreau să plec, spuse Luisa.

Tancredi zîmbi rece :

— I-e teamă.

— Teamă ? am întrebat. De ce ?

— Se teme de ciumă, spuse Tancredi. Are dreptate. In ruptul capului n-ar fi trebuit să-i lași pe negustătorii străini să urce în cetate.

— Ce prostie, am spus. Roma și Neapole sînt departe.

— Se pare că la Assisi a căzut o ploaie de insecte mari și negre cu opt labe și cu clești, spuse Luisa.

— Și, lîngă Sienna, pămîntul s-a crăpat și a început să scuipe foc ! am zis în derîdere. Am ridicat din umeri.

— Dacă o să vă luați după toate zvonurile...

Catarina se întoarse spre Ruggero, care ațipise cu mîinile încrucișate pe burtă ; de cîtva timp dormea tot mereu, se îngrășa.

— Dar dumneata ce crezi, Ruggero ?

— Un negustător genovez mi-a spus că ciuma a ajuns pînă la Assisi, spuse el cu nepăsare.

— Chiar dacă e adevărat, n-o să ajungă pînă aici, am spus. Aerul e la fel de curat ca și la munte.

— Bineînțeles, dumneata n-ai de ce să te temi, spuse Luisa.

— Medicii dumitale au prevăzut și ciuma ? întrebă Tancredi.

— Vai, fiule dragă, au prevăzut totul, am spus.

L-am privit maliţios :

— Îţi făgăduiesc că peste douăzeci de ani îl voi face pe Sigismundo părtaș la domnie.

Se ridică și trînti furios ușa în urma lui.

— N-ar trebui să-l scoți din răbdări, spuse Catarina.

N-am răspuns. Mă privea cu un dram de șovăială în ochi :

— Nu vrei să-i primești pe călugării care au cerut să-ți vorbească ?

— Nu voi îngădui ca hoardele lor să intre în Carmona ! am spus.

— Dar nu poți refuza să-i asculți, spuse Catarina.

— Ar putea să ne spună cîte ceva despre ciumă, adăugă Luisa.

I-am făcut semn lui Ruggero.

— Bine. Spune-le să vină.

Din toate orașele Italiei bîntuite de foamete se ridicaseră bărbați care predicau cu ardoare pocăința. La glasul lor, negustorii își părăseau dughenele, meseriașii atelierele, plugarii ogoarele, se îmbrăcau în straie albe și își ascundeau fețele sub glugi ; cei mai săraci dintre ei se înfășurau în cearșafuri. Mergeau din oraș în oraș, desculți, cîntînd imnuri și îndemnînd locuitorii să li se alăture. De dimineață ajunseseră sub zidurile Carmonei și nu le dădusem voie să treacă pragul cetății. Totuși călugării care îi conduceau se urcaseră pînă la palat. Intrară în urma lui Ruggero ; erau înveșmîntați în rase albe.

— Ședeți, frații mei, le-am spus.

Călugărul cel scund făcu un pas spre jilțul învelit în damasc, dar celălalt îl opri cu un gest tăios.

— N-are rost.

L-am privit neprietenos pe călugărul înalt cu obrazul tăbăcit care stătea în picioare dinaintea mea, cu mîinile vîrîte în mîneci. „Omul acesta mă cîntărește", mi-am spus.

— De unde veniți ?

— De la Florența, răspunse călugărul cel scund. Am călătorit vreme de douăzeci de zile.

— Ați auzit spunîndu-se că ciuma s-ar fi urcat pînă în Toscana ?

— Dumnezeule mare ! Nu ! spuse călugărul cel mărunt.

M-am întors spre Luisa.

— Vezi ?

— E-adevărat, părinte, că la Florența peste patru mii de oameni au murit din pricina foametei ? întrebă Catarina.

Călugărul cel scund clătină din cap și spuse :

— Peste patru mii. Am mîncat pîine care era făcută din iarbă înghețată.

— Am trecut și noi odată prin asemenea încercări, am spus. Ați mai fost la Carmona ?

— O singură dată. Acum vreo zece ani.

— Nu-i așa că-i un oraș frumos ?

— Este un oraș care are nevoie să asculte de cuvîntul Domnului, spuse cu înflăcărare călugărul cel înalt.

Toate privirile se întoarseră spre el. M-am încruntat.

— Avem aici preoți care în fiecare duminică țin predici bune, am spus cu glas aspru. Dealtfel, oamenii din Carmona sînt credincioși și duc o viață cumpătată ; nu se află printre ei nici eretici, nici desfrînați.

— Dar orgoliul le putrezește inima, spuse călugărul cu glas fierbinte. Nu se mai îngrijesc de veșnica lor mîntuire ; iar tu nu te gîndești decît să le împarți bunuri pămîntești, și aceste bunuri nu înseamnă altceva decît deșertăciune. I-ai salvat de foamete, dar omul nu trăiește numai cu pîine. Crezi că ai săvîrșit fapte mari, dar ceea ce ai înfăptuit nu înseamnă nimic.

— Nu înseamnă nimic ? am întrebat.

Am început să rîd.

— Acum treizeci de ani erau douăzeci de mii de oameni în Carmona. Acum, sînt cincizeci de mii.

— Și cîți vor muri mîntuiți ? întrebă călugărul.

— Trăim în bună pace cu Dumnezeu, am spus cu mînie. N-avem nevoie nici de cuvîntări și nici de procesiuni. Călugării să fie duși în afara zidurilor noastre, i-am spus lui Ruggero, și pocăiții să fie alungați în cîmpie.

Călugării ieșiră în tăcere ; Luisa și Catarina tăceau. Pe vremea aceea nu eram sigur că cerul ar fi fost nelocuit, dar puțin îmi păsa de cer ; și pămîntul nu-i aparținea lui Dumnezeu. Pămîntul era moșia mea.

— Bunicule, du-mă să văd maimuțele, mă rugă Sigismundo, și mă trăgea de braț.

— Și eu vreau să văd maimuțele, spuse una din fetițe.

— Nu, spuse Luisa. Nu vă dau voie să ieșiți. Dacă ieșiți, o să vă îmbolnăviți de ciumă, o să vă înnegriți și o să muriți.

— Nu le mai împuia capul cu bazaconii ! am spus sîcîit.

Mi-am așezat mîna pe umărul Catarinei :

— Coboară cu noi pînă la iarmaroc...

— Dacă voi coborî, înseamnă că va trebui să mă și urc înapoi.

— Ei și, ce-i ?

— Uiți că sînt o femeie bătrînă.

— Ba nu, i-am spus, nu ești bătrînă.

Își păstrase același chip ; aceiași ochi sfioși, același zîmbet ; doar că, de multă vreme, părea ostenită ; obrajii i se buhăiseră și se gălbejiseră, în jurul gurii avea crețuri.

— Vom merge încet, i-am spus. Vino.

Am coborît pe vechea uliță a boiangiilor. Copiii mergeau în fața noastră. De fiecare parte a drumului, lucrători cu unghii albastre înmuiau sculuri de lînă în hîrdaie de azur și de sînge ; o apă liliachie curgea printre pietrele caldarîmului.

— Ah ! am exclamat. Cînd voi ajunge să dărîm cocioabele astea vechi ?

— Ce-ai să faci cu bieții oameni ?

— Știu eu, am spus. Toți vor trebui să moară.

Ulița dădea spre iarmaroc. În aer plutea miros de cuișoară și de miere. Peste strigătele negustorilor, se auzea răpăitul tobelor, sunetul alămurilor fanfarei. Mulțimea se înghesuia în jurul tarabelor încărcate cu postavuri, baloturi de pînză, fructe, mirodenii, dulciuri. Femeile mîngîiau cu mîna stofele grele, dantelele străvezii ; copiii mușcau din faguri, vinul curgea din ulcioarele grele așezate pe tejghelele de lemn. Inimile și burțile erau încălzite. Cum înaintam de-a curmezișul pieții, o uriașă aclamație se ridică : „Trăiască contele Fosca !“ „Trăiască contesa Catarina !“ Un buchet de trandafiri căzu la picioarele mele, un bărbat își scoase mantia și o așternu pe pămînt. Învinsesem foametea și toată bucuria lor era opera mea.

Copiii nu-și mai încăpeau în piele de plăcere. M-am oprit docil în fața maimuțelor dresate ; am aplaudat dansul ursului și măscăricii în costume dungate care umblau în mîini. Sigismundo mă trăgea nesățios cînd la dreapta, cînd la stînga.

— Pe-aici, bunicule ! Pe-aici ! spuse arătînd un cerc de gură-cască ce se uitau cu atenție încordată la un spectacol ascuns privirilor noastre. M-am apropiat și am vrut să dau la o parte mulțimea.

— Nu vă apropiați, Monseniore, îmi spuse un om întorcîndu-și spre mine chipul înspăimîntat.

— Ce se întîmplă ?

Mi-am croit drum prin mulțime ; un om, desigur un negustător străin, era culcat la pămînt, cu ochii închiși.

— Ei, ce mai așteptați să-l duceți la lazaret ?

Mă priviră în tăcere și nimeni nu făcu nici un gest.

— Ce mai așteptați ? am spus. Luați-l pe omul acesta.

— Ne e frică, îmi spuse un bărbat.

Și întinse brațele pentru a mă opri să trec.

— Nu vă apropiați.

L-am dat la o parte și am îngenuncheat lîngă trupul nemișcat. L-am prins pe străin de încheietura mîinii, i-am suflecat mîneca largă. Brațul alb era plin de pete negre.

*

— Preoții sînt jos, spuse Ruggero.

— Ah ! Au și venit, am spus eu.

Mi-am trecut mîna peste obraz.

— Tancredi e acolo ?

— Nu, spuse Ruggero.

— Cine-i acolo ?

— Nimeni, spuse Ruggero. Am fost nevoit să tocmesc patru oameni și încă a trebuit să le făgăduiesc că le voi da o groază de bani.

— Nimeni ! am spus.

Am privit în jurul meu. Lumînările erau pe sfîrșite, o zi cenușie intra în odaie. Aș fi spus : „Catarina, nimeni nu-i acolo" și ea mi-ar fi răspuns : „Se tem, e firesc". Sau poate ar fi roșit : „Sînt prea lași". Dar nu-i puteam născoci răspunsul. Am întins brațul și am mîngîiat lemnul sicriului.

— Nu sînt decît doi preoți, spuse Ruggero. Și spun că biserica-i prea departe. Vor ține slujba în capelă.

— Cum vor ei.

Mi-am lăsat brațul să cadă. Oamenii intrară cu pași grei în odaie, țărani vînjoși, roșii la față ; se îndreptară spre sicriu fără să mă privească și îl săltară pe umeri cu un gest brutal ; urau cadavrul firav ce zăcea între scînduri, cadavrul alb pătat cu negru ; mă urau ; de cînd începuse să bîntuie ciuma, umbla zvonul că tinerețea mea se datora unei înțelegeri făcute cu diavolul.

Cei doi preoți stăteau în picioare în fața altarului ; cîțiva servitori și ostași se trăseseră la o parte de-a lungul peretelui. Țăranii așezară sicriul în mijlocul naosului pustiu și preoții murmurară grăbit cîteva rugăciuni. Unul din ei făcu în aer un mare semn al crucii și porniră cu pași iuți spre ușă. Țăranii care purtau coșciugul îi urmară ; în spatele meu venea Ruggero, și după el cîțiva

străjeri. Se crăpa de ziuă, văzduhul era călduț și trandafiriu ; în casă, oamenii se trezeau și descopereau cu groază că aveau brațele pline de pete negre. Fuseseră scoși din odăi cei care muriseră peste noapte și cadavrele proaspete se înșiruiau de-a lungul uliței. Deasupra orașului plutea o miasmă atît de groasă, încît eram mirat că nu întuneca cerul.

— Monseniore, spuse Ruggero.

Doi oameni ieșiseră dintr-o casă purtînd o scîndură pe care era culcat un cadavru ; țineau pasul în urma străjerilor spre a profita de rugăciunile pe care le mormăiau preoții.

— Lasă-i ! am spus.

Un catîr cu samar în spinare apăru dintr-o uliță. Un bărbat și o femeie mergeau în urma lui ; fug au. Mulți oameni fugiseră în primele zile ; dar ciuma a urmărea ; alerga mai repede decît ei ; o regăsiră în sesuri și în munți ; nu mai exista nici un loc unde ai fi putut să fugi. Totuși aceștia doi fugeau. Trecînd pe lîngă mine, femeia scuipă la picioarele mele. Mai departe o ceată de tineri și de femei dezmățate coborau ulița cîntînd și țopăind ; petrecuseră noaptea zbenguindu-se într-unul din marile palate părăsite ; drumurile noastre se încrucișară și un glas strigă :

— Fiul diavolului !

Ruggero zvîcni.

— Lasă-i, lasă-i în pace ! i-am spus.

Am privit cefele groase ale țăranilor care purtau sicriul, mîinile noduroase cu care îl țineau. „Fiul diavolului !“ și scuipau. Dar cuvintele și gesturile lor erau lipsite de importanță ; erau cu toții osîndiți la moarte. Unii fugeau, alții se rugau, și alții dănțuiau ; și toți aveau să moară.

Sosirăm la cimitir. Erau patru coșciuge în spatele sicriului Catarinei. Din toate străzile cortegii funebre urcau spre țintirim ; o căruță cu coviltir trecu poarta și se opri lîngă o groapă unde se aruncau cadavrele claie peste grămadă. Pe aleile năpădite de buruieni mișunau

preoţi şi gropari ; se auzeau izbituri de lopeţi şi de tîrnăcoape : Carmona întreagă se refugiase în acest loc al morţii. Mormîntul Catarinei era săpat la umbra unui chiparos. Ţăranii lăsară sicriul în fundul gropii şi aruncară cîteva lopeţi de pămînt peste capac. Preotul făcu semnul crucii şi se îndreptă către alt mormînt.

Am ridicat capul şi mirosul cimitirului pătrunse în mine. Mi-am dus mîna la gură şi m-am îndreptat spre poartă. O căruţă urca încet strada şi oameni aruncau în ea cadavre pe care le adunau de la poalele zidurilor. M-am oprit. La ce bun să cobor pînă la palat ? În palat nu mai era nimeni. Unde era ea ? Sub chiparos zăcea o femeie bătrînă cu mutră rea şi în cer plutea un suflet fără chip, surd, mut, ca şi Dumnezeu.

— Vino, Monseniore, spuse Ruggero.

L-am urmat. În faţa palatului, urcat pe una dintre tarabele părăsite de neguţători, călugărul cu chipul întunecat predica agitîndu-şi mînecile largi. Încă de la începutul ciumei, se întorsese în oraş şi nu avusesem curajul să-l alung. Poporul îl asculta cu evlavie ; nu-mi mai rămăseseră decît prea puţini străjeri pentru a-l înfrunta printr-un sacrilegiu. Mă văzu şi ţipă cu glas strident :

— Conte Fosca ! Acum înţelegi ?

Nu i-am răspuns.

— Ai zidit case noi pentru oamenii din Carmona, şi iată că acum zac culcaţi sub pămînt ; i-ai îmbrăcat cu stofe frumoase, şi acum stau goi în linţolii ; i-ai hrănit, şi acum slujesc drept hrană viermilor. În cîmpie turmele fără păstori strivesc sub copite holdele rămase fără folos. Ai învins foametea. Dar Dumnezeu a trimis ciuma şi ciuma te-a învins.

— Asta dovedeşte că omul trebuie să înveţe să învingă deopotrivă şi ciuma, i-am răspuns cu mînie.

Am trecut pragul palatului şi m-am oprit, uimit. În vestibul, lipit de o fereastră, Tancredi părea că mă pîndeşte. M-am dus la el şi i-am spus :

— Există cineva mai laş decît tine ? Un fiu care nu îndrăzneşte să-şi ducă mama pe ultimul ei drum !

— Îmi voi dovedi curajul cu alte prilejuri, îmi răspunse disprețuitor.

Mi se așează în cale.

— Așteaptă !

— Ce vrei de la mine ?

— Atîta timp cît a trăit mama, am avut răbdare. Dar acum s-a isprăvit.

Mă privi cu ochi amenințători.

— Ai domnit destul. Acum e rîndul meu.

— Nu, i-am spus. Niciodată nu-ți va veni rîndul.

— E rîndul meu, se repezi el.

Își scoase sabia și mă lovi drept în piept. Zece conjurați ieșiră din încăperea învecinată strigînd : „Moarte tiranului !“ Ruggero se aruncă înaintea mea. Căzu. Am fulgerat și Tancredi căzu. Am simțit o durere vie între omoplați ; m-am întors și am lovit năprasnic. Văzîndu-l pe Tancredi la pămînt, mai mulți conjurați o luară la fugă și curînd sosiră și cîțiva ostași din gardă. Trei bărbați zăceau pe lespezi. Ceilalți aveau să fie înfrînți după o scurtă luptă.

Am îngenuncheat lîngă trupul lui Ruggero. Privea în tavan cu o expresie înspăimîntată. Inima nu-i mai bătea. Tancredi avea ochii închiși. Murise.

— Sînteți rănit, Monseniore, îmi spuse un străjer.

— Nu-i nimic.

M-am ridicat și mi-am strecurat mîna pe sub cămașă. Am scos-o plină de sînge. Am privit sîngele și m-am pornit pe rîs. M-am apropiat de fereastră și am respirat adînc. Aerul intra în plămînii mei și îmi umfla pieptul. Călugărul predica mai departe și mulțimea osîndiților la moarte îl asculta în tăcere ; soția mea murise, la fel și fiul și nepoții mei ; toți tovarășii mei muriseră. Eu trăiam și nu era nimeni pe potriva mea. Trecutul căzuse de pe mine ; nimic nu mă mai ținea înlănțuit : nici amintirile, nici dragostea, nici datoria ; nimic nu mă putea supune, eram singurul meu stăpîn și puteam dispune după bunul meu plac de bietele vieți omenești, toate hărăzite morții. Sub cerul fără chip mă ridicam viu și liber, singur pe vecie.

M-am aplecat la fereastră și am zîmbit. O armată ciudată ! În piață erau cel puțin trei mii de oameni, înfășurați în straie lungi care le ascundeau pînă și chipurile ; fiecare ținea un cal de căpăstru. Pe dedesubtul sutanelor erau îmbrăcați cu armuri și încinși cu spade. M-am apropiat de oglinda venețiană. Sub gluga de lînă albă, chipul meu părea negru ca și al unui maur, ochii mei nu erau de om cucernic. Mi-am tras gluga peste obraz și am coborît în piață. Spre sfîrșitul molimei, poporul înspăimîntat de flagelul de care scăpase, răscolit de predicile călugărilor, se dedase la toate excesele unei evlavii exaltate. Prefăcîndu-mă că sînt și eu cuprins de fanatism, i-am îndemnat pe toți bărbații valizi să plece cu mine într-un lung pelerinaj : nu purtam decît armele necesare pentru a ne apăra de tîlharii care bîntuiau țara. Cea mai mare parte a tovarășilor mei credeau în sinceritatea planurilor mele, însă unii nu mă urmau decît pentru că șovăiau să creadă.

Ieșirăm din oraș prin vechea uliță a boiangiilor ; din casele ei nu mai rămăseseră decît mormane de dărîmături ; fără îndoială diavolul îmi ascultase rugile : toți locuitorii din mahala muriseră de ciumă și acum muncitorii ștergeau de pe fața pămîntului ultimele resturi ale magherniților lor. Ei muriseră și alți oameni aveau să se nască : Carmona trăia. Se înălța pe stîncă, apărată de turnurile-i înalte, pustiită și neștirbită.

Mai întîi ajunserăm în Villana, pe care o străbăturăm cîntînd imnuri ; locuitorii ei se alăturară în mare număr trupei noastre. Apoi intrarăm pe teritoriul genovezilor ; de-a lungul drumului, mă duceam să-l caut pe guvernatorul fiecărui oraș spre a-i cere să ne primească, și înaintam în alai pe străzi, îndemnînd la pocăință și primind pomană. După ce am pătruns în inima țării, am susținut că magistrații genovezi refuzau să ne primească. Șesurile devastate de foamete și de ciumă nu ne ofereau aproape nici un fel de hrană. În curînd începurăm să suferim de foame. Cîțiva

pocăiți propuseră să ne reîntoarcem la Carmona ; m-am împotrivit spunîndu-le că eram prea departe și că vom pieri de inaniție înainte de a ajunge la căminele noastre ; era mai bine să mergem pînă la Rivella, mare port prosper, care nu va refuza să răspundă nevoilor noastre.

Guvernatorul Rivellei consimți într-adevăr să ne deschidă porțile ; dar, întors la ai mei, le-am spus că, încă o dată, oamenii nelegiuiți ne respinseseră rugămințile. Atunci pelerinii începură să murmure că vor fi în stare să ia cu forța ceea ce mila le refuza. M-am prefăcut că nu înțelegeam asemenea cuvinte decît cu inima îndoită ; dar, predicînd resemnarea, insinuam în același timp că nu ne mai rămînea altceva de făcut decît să murim acolo unde ne aflam : curînd mînia clocotea în toate inimile ; și am fost nevoit să mă plec voinței acestei hoarde înfometate.

Convoiul nostru trecu porțile Rivellei fără să iște bănuieli ; cînd ajunserăm în piața mare, mi-am smuls dintr-o dată roba albă și m-am îndreptat în galop spre palatul guvernatorului strigînd : „Înainte, oameni buni ! Trăiască cetatea Carmona !“ Pe loc toți pocăiții, îndepărtînd straiele albe în care erau înfășurați, apărură înarmați. Surpriza fu atît de mare, încît nimeni nu încercă să ne opună rezistență. Mirosul sîngelui, beția victoriei îi preschimbară repede în soldați pe piosii pelerini. O noapte de orgie desăvîrși metamorfoza. Magistrații genovezi fură masacrați, casele lor jefuite, nevestele violate. Timp de o săptămînă în cîrciumi vinul curse în valuri și cîntece deșănțate răsunară pe uliță.

Am lăsat în Rivella o mică armată ; cu restul trupei am pornit să cuceresc castelele și fortărețele care străjuiau drumul ce ducea de la Carmona spre mare. Garnizoanele decimate de ciumă și lipsite de provizii nu izbutiră să se apere de asalturile noastre. Îmi dădeam prea bine seama că perfidia mea stîrnea indignare de-a lungul Italiei întregi. Dar genovezii erau prea slabi încă pentru a porni un război și se văzură nevoiți să-mi cedeze cuceririle.

Stăpîn pe Rivella, am instituit pe loc biruri grele asupra tuturor mărfurilor care intrau în port ; negu-ţătorii florentini cerură zadarnic să fie scutiţi de acest impozit, eu n-am vrut să le acord nici un privilegiu. Ştiam că astfel aţîţam mînia florentinilor, dar n-am dat îndărăt în faţa perspectivei unui război împotriva puternicei Republici.

Mă pregăteam de luptă. Eram destul de bogat pentru a trata cu majoritatea căpitanilor care alcătuiseră în Italia companii răzleţe. Le-am dat o jumătate de soldă fixă şi în schimb ei se angajară să-şi pună bandele în slujba mea de îndată ce aş avea nevoie de ele. În aşteptarea acestui moment i-am poftit să se lupte pe socoteala lor şi să trăiască din jefuirea ţinutului dim-prejur : astfel slăbeau în timp de pace oraşele pe care aveam de gînd să le atac. Cînd mi se năzărea să iau prin surprindere vreun oraş fortificat, făţiş îi dădeam o permisie unuia dintre căpitani, care, în taină, avea misiunea să ducă la îndeplinire planul meu ; dacă dă-dea greş, tăgăduiam că aş fi avut cunoştinţă de cele întreprinse. Fără să declar vreun război, curînd in-trară în stăpînirea mea castelele şi fortăreţele de pe toate teritoriile din vecinătatea graniţelor mele. Atunci cînd genovezii luară hotărîrea să invadeze cîmpia Car-monei, eu reconstituisem de mult o armată şi cei mai buni condotieri din Italia erau în slujba mea.

Mai întîi i-am lăsat pe genovezi cu armata lor de mercenari catalani să se răspîndească în tot şesul : vestiţi de apropierea lor, ţăranii se refugiară, împreună cu recoltele şi vitele lor, în satele fortificate cu sprijinul meu ; astfel soldaţii inamici abia găsiră cu ce să-şi as-tîmpere foamea în locurile acestea părăsite. Încercară să cucerească unele sate fortificate ; dar, fiind aşezate pe muncele izolate şi apărate cu străşnicie de populaţie, castelele noastre sfidau toate atacurile. Trupele coman-date de Angelo de Tagliana se măcinau şi se istoveau în aceste asedii ; ne era lesne să atragem în ambuscade corpurile de ostaşi izolate şi să facem prizonieri sol-daţii care încercau să fure nutreţ din gospodăriile pă-

răsite. Cînd Tagliana înaintă pînă la malul rîului Mincia, m-am hotărît să deschid lupta.

Într-o frumoasă dimineaţă de iunie, cele două oştiri se rînduiră faţă în faţă. O ceaţă uşoară plutea deasupra rîului şi albastrul cerului bătea în cenuşiu ; oţelul armurilor scînteia în lumina proaspătă, caii cu părul lucios nechezau şi în inima mea simţeam o bucurie răcoroasă ca iarba umezită de rouă. Urmînd tactica obişnuită, Tagliana îşi împărţi armata în trei corpuri ; pe-a mea am împărţit-o în grupuri mici. Presimţind sub cenuşiul străveziu al cerului o după-amiază de arşiţă, am poruncit să se pregătească hîrdaie mari de apă pentru adăpatul cailor şi răcorirea soldaţilor după fiecare scurtă încăierare. Cînd s-a dat semnalul de începerea luptei, cele două armate se năpustiră cu larmă mare una asupra celeilalte. Curînd se văzu avantajul tacticei mele ; trupele genoveze nu se puteau deplasa decît în masă, pe cînd soldaţii mei atacau în mici grupuri independente, care se retrăgeau apoi spre a reface rîndurile şi a porni din nou la atac. Cu toate acestea, catalanii, grupaţi în jurul generalului lor, rezistară multă vreme atacurilor noastre ; soarele se urca pe cer, căldura devenea înăbuşitoare şi noi nu cîştigasem încă nici o palmă de teren ; în toiul după-amiezii, caii noştri striveau sub copite o iarbă uscată şi îngălbenită, aerul pe care îl respiram era îngroşat de praf. Oamenii mei se răcoreau în grabă între două atacuri, dar duşmanii noştri nu puseseră în gură nici o picătură de apă. Printre clinchetul oţelului şi tropotul greu al cailor se auzea susurul apelor care curgeau la cinci sute de picioare sub noi. În cele din urmă, ostaşii lui Tagliana nu-şi mai putură înfrîna ispita, se apropiară de rîu şi rupseră şirurile. Atunci, năpustindu-mă năvalnic asupra lor, am aruncat în valurile rîului o mare parte dintre ei. Restul o luă la fugă în derută, lăsîndu-mi în mînă cinci sute de prizonieri.

Am vrut să sărbătoresc această victorie prin serbări demne de un neam de luptători. Întorşi la Carmona, am organizat un mare turnir între oraşul de sus şi cel

de jos. Dimineața, copiii, apoi adolescenții se hărțuiră vreme de trei ceasuri în piața mare. După-amiază se înfruntară bărbații. Ușor înarmați, își aruncau pietre unul altuia și încercau să se ferească de ele cu ajutorul unei mantii largi în care își înfășurau brațul stîng ; cei din orașul de sus purtau mantii verzi, cei din orașul de jos mantii roșii. Apoi două falange mai greoaie intrară în piață. Combatanții erau îmbrăcați cu armură de fier, deasupra căreia purtau perniță umplute cu cîlți și cu scamă pentru a amortiza loviturile. Fiecare ținea în mîna dreaptă o lance fără vîrf și în mîna stîngă un scut. Victoria era de partea celor care aveau să ocupe centrul pieței. O mulțime imensă se înghesuia în jurul arenei ; la toate ferestrele din jur înflorea zîmbetul femeilor. Cu vorba și cu gestul spectatorii își încurajau rudele, prietenii, vecinii ; strigau : „Bravo celor verzi !“ sau „Bravo celor roșii !“ Eu nu aveam nici prieten, nici rudă, nici vecin. Așezat sub baldachinul de catifea, priveam cu nepăsare jocurile și goleam ulcele de vin.

— Beau pentru prosperitatea Rivellei și pentru ruina Genovei ! am spus ridicînd cupa.

Toți își ridicară cupele și unele glasuri docile răspunseră ca un ecou : „Pentru prosperitatea Rivellei !“, dar Palombo, căpetenia postăvarilor, rămase neclintit ; își contempla paharul dus pe gînduri.

— De ce nu bei ? l-am întrebat.

Își ridică privirea.

— Știu din sursă sigură că negustătorii florentini din Rivella au primit poruncă să-și încheie socotelile înainte de întîi noiembrie.

— Ei și ?

— La data aceea vor părăsi orașul ; vor merge să se stabilească la Sismona, în mlaștinile de la Evisa.

În jurul mesei se lăsă o tăcere grea.

— Să-i ia dracu pe negustătorii florentini ! am spus.

— Toți ceilalți negustători îi vor urma, spuse Palombo.

— Atunci, vai de Evisa și de Sismona.

— Florența le va susține, spuse el.

Toți mă priviră ; citeam în ochii lor : florentinii trebuie să fie scutiți de biruri. Dar m-aș fi putut numi învingător dacă mă luam după sfaturile acestor bătrîni ? M-aș fi putut numi învingător dacă mă plecam în fața Florenței ?

— Vai de Florența ! am spus.

M-am întors spre căpitanii mei și am dus cupa la buze.

— Beau pentru biruința noastră asupra Florenței !

— Pentru biruința noastră asupra Florenței ! strigară ei în cor.

Glasurile lui Bentivoglio și Puzzini mi se părură reci ; un zîmbet viclean arcuia buzele lui Orsini. Am luat de toartă o cană de vin și am aruncat-o la pămînt.

— Iată cum voi nimici Florența ! am spus.

Mă priviră netulburați ; războiul se sfîrșise, sărbătoream victoria ; nu cereau nimic mai mult. Eu însă voiam să-mi țin victoria cu amîndouă mîinile. Unde era ea oare ? Căutam zadarnic pe chipurile din jur dorul după o amiază de bătălie, după mirosul de praf și de năduşeală, după arșița soarelui apăsînd greu asupra armurilor de oțel. Aveau bucurii și griji mărunte. N-am mai vrut să-mi plec urechea la vorbele lor. M-am ridicat, am desfăcut iute cămașa care mă strîngea la gît. Sîngele-mi năvălea în cap și în piept ; viața mea avea să explodeze ca o ghiulea de foc. Pînza se sfîșie sub degete și mîinile-mi căzură de-a lungul trupului, mîinile mele goale. În mijlocul pieței, heraldul lăsa o barieră, proclamînd victoria celor roșii, și poporul în delir arunca flori, batiste, basmale la picioarele combatanților. Cinci dintre ei fuseseră uciși, nouă erau răniți. Dar toți acești oameni capabili să rîvnească o victorie de o zi nu erau decît niște biete făpturi neînsemnate ; jocurile lor nu mă puteau amuza. Cerul avea aceeași culoare ca și pe malul rîului Mincia, dar mi se părea searbăd. Numai sub zidurile Florenței, pe malul viitorului, strălucea în săgeți roșii și aurii, asemenea soarelui pe care îl purtam în amintire.

Palombo avusese dreptate ; în timpul iernii, toți negustătorii din Rivella își mutară prăvăliile la Sismona, port situat în mlaștinile de la Evisa ; meșteșugarii se pomeniră fără mijloace de trai. Profitînd de nemulțumirea poporului, clica lui Alboni ridică locuitorii la răscoală și proclamă independența orașului. Pentru a încerca recucerirea lui era nevoie de o flotă. Am fost silit să mă mulțumesc cu pustiirea șesurilor învecinate, arzînd lanurile și fermele, dar am hotărît să mă răzbun pe cetatea Evisa în chip exemplar.

Acest oraș aliat al Florenței era situat în bazinul inferior al rîului Mincia, al cărui curs superior se afla pe teritoriul meu ; de fiecare parte a meterezelor, rîul forma două brațe late de o milă, care țineau locul obișnuitelor șanțuri de apărare ; prea adînci pentru a fi trecute prin vad, malurile lor erau prea mîloase pentru ca bărcile să se poată încumeta a le atinge. Am poruncit unuia dintre inginerii mei să abată cursul rîului Mincia. Timp de șase luni oamenii lucrară la ridicarea unui dig de o forță extraordinară, pentru a tăia cursul rîului ; în același timp am pus să se străpungă un munte spre a deschide apelor o ieșire în șesul Carmonei. Locuitorii din Evisa credeau că și văd lacurile prefăcute în bălți puturoase și fortificațiile lor distruse odată cu aerul curat. Îmi trimiseră soli să mă implore a renunța la planurile mele ; dar le-am răspuns că fiecare avea dreptul să facă pe teritoriul său lucrările pe care le socotea necesare. Începusem să și calculez că orașul lipsit de apărarea sa naturală avea să-mi cadă lesne în mînă, cînd, pe nepusă masă, izbucni o mare furtună. Rîul Mincia umflat de ploaie tîrî la vale toate digurile și distruse într-o noapte lucrările la care inginerii mei trudeau de luni întregi.

Atunci i-am trimis pe căpitanii mei, Bentivoglio, Orsini, Puzzini, să devasteze împrejurimile Evisei. Dat fiind că Florența aduna o armată pentru a veni în ajutorul aliatei sale, am negociat un acord cu Sienna ; strînserăm laolaltă zeci de mii de oameni. Trupele mele și cele ale condotierilor se reuniră la Sienna și încer-

carăm să pătrundem pe teritoriul Florenței. Pe cînd făceam pe dinafară înconjurul frontierelor, armata republicii se înșiruia de-a lungul lor în interior pentru a le apăra de încălcare. M-am prefăcut că amenință statul Arrezzo : florentinii se străduiră din răsputeri să-mi taie calea spre această provincie. Atunci am intrat în Chianti prin valea Grevei și, urmînd cursul rîului Arno, am urcat pînă la Florența. Din provinciile cotropite am adunat o mare pradă, întrucît, războiul nefiind declarat, țăranii nu se gîndiseră să-și pună la adăpost vitele și lucrurile.

Vreme de zece zile înaintarăm fără să întîlnim piedici în cale ; soldații cîntau ; își puseseră flori după ureche și cavalcada noastră semăna cu un alai pașnic și triumfal. Cînd din vîrful unui deal zărirăm Florența și domurile sale aurite scăldate în lumina soarelui, un mare strigăt de bucurie izbucni din toate piepturile. Ne așezarăm tabăra și timp de patru zile soldații tolăniți în iarba presărată cu flori își trecură din mînă în mînă burdufe de vin ; boi și vaci cu ugere pline pășteau în jurul căruțelor încărcate cu covoare, oglinzi și dantele.

— Și-acum ? întrebă Orsini. Ce facem ?

— Ce vrei să facem ? i-am răspuns.

Nici în vis nu mă puteam gîndi să atac Florența. Se întindea la picioarele mele, luminoasă și calmă, tăiată de o panglică de apă verde ; nu exista nici un mijloc de a o șterge de pe fața pămîntului.

— Am adunat o pradă destul de bogată, am spus. O vom duce la Carmona.

Zîmbi fără să răspundă și eu m-am îndepărtat, iritat. Știam bine că această campanie costase foarte mulți bani și nu aducea nici un cîștig. Florența era la picioarele mele, și eu nu puteam face nimic. La ce serveau deci victoriile mele ?

Am anunțat trupele că vom porni pe drumul de întoarcere la Carmona ; murmure străbătură tabăra. Stăpîni pe Toscana, acum aveam s-o părăsim ? Ne-am strîns lucrurile cu încetineală. Cînd sosi clipa plecării,

ne dădurăm seama că Paolo d'Orsini nu mai era printre noi ; în timpul nopții trecuse în slujba Florenței, luînd cu el o parte din cavaleria mea.

Slăbiți de această dezertare, începurăm să coborîm în grabă valea rîului Arno ; soldații nu mai cîntau. Curînd trupele lui Orsini ne hărțuiră ariergărzile. Trupele mele, plictisite de succesele lor inutile, ardeau de nerăbdare să deschidă lupta ; dar el cunoștea regiunea mai bine decît mine și mă temeam de vicleșugurile lui. Ne urmări pînă la granițele Siennei și atacă sub ochii noștri satul Mascolo într-un loc înconjurat de mlaștini. Socotindu-se insultată, armata ceru cu mari strigăte să dea lupta ; lupta mi se părea periculoasă ; crusta care acoperea mîlul mlaștinilor secate putea suporta piciorul unor pedestrași, dar nu și copitele cailor.

— Mă tem să nu ne întindă o capcană, am spus.

— Sîntem și mai numeroși și mai tari decît ei, îmi spuse Puzzini cu înflăcărare.

Am decis să dăm bătălia ; și eu doream să cunosc gustul năprasnic al unei victorii împotriva unor dușmani în carne și oase. Un drum îngust trecea printre mlaștini ; se părea că Orsini îl lăsase nepăzit ; pe acolo mi-am îndreptat armata. Deodată, cînd nu mai aveam vreme să dăm înapoi, a fost luată cu asalt la dreapta și la stînga de o ploaie de săgeți ; în fiecare tufiș Orsini așezase ambuscade. Cavaleria ușoară și infanteria ne atacară atunci flancurile ; de îndată ce soldații mei ieșeau din firul drumului spre a respinge dușmanul, se înnămoleau în mlaștină și nu mai puteau face o mișcare. Odată ce coloana intră în dezordine, pedestrașii lui Orsini se aventurară pînă la drumul îngust și, străpungînd burțile cailor noștri, răsturnară din șei călărețiii care, striviți de greutatea armurilor, nu se mai puteau ridica de la pămînt. Pietro Bentivoglio găsi mijlocul să se salveze pe o potecă pe care o descoperi printre mlaștini ; eu însă, străbătînd drumul pînă la capăt, mi-am tăiat o ieșire prin mijlocul dușmanilor ; în schimb Lodovico Puzzini fu făcut prizonier, îm-

preună cu opt mii de ostaşi, fără ca vreunul să fie omorît. Tot calabalîcul nostru şi prada de război pe care o adunasem în Toscana căzură în mîinile învingătorului.

— Onoarea ne cere să răzbunăm această înfrîngere, declarară locotenenţii mei.

Ochii le scînteiau pe chipurile umilite.

— Ce înseamnă o înfrîngere ? am întrebat.

Soldaţii lui Orsini, care slujiseră sub ordinele mele la începutul campaniei, socotindu-şi prizonierii ca pe nişte fraţi de arme mai puţin norocoşi decît ei, le redaseră libertatea încă din prima noapte. M-am întors la Carmona cu trupe aproape neatinse ; doi armurieri din Villana îmi vînduseră cinci mii de armuri. Nu cîştigasem nimic de pe urma victoriilor mele şi, pierzînd o bătălie, nu pierdusem nimic.

Locotenenţii mă priveau cu sprîncenele încruntate, fără să înţeleagă. M-am închis în odaia mea de lucru şi am rămas acolo trei zile şi trei nopţi. Revedeam în minte obrazul lui Tancredi înăsprit de disperare. „Folositor cui ? La ce ?" Parcă auzeam glasul călugărului negru : „Ce-aï făcut tu nu înseamnă nimic".

*

M-am hotărît să schimb metoda. Renunţînd la paradele militare, la bătăliile rînduite, la cavalcadele zadarnice, m-am străduit de acum înainte să vlăguiesc republicile duşmane printr-o politică vicleană.

Prin tratate de comerţ am desprins Orci, Circio, Montechiaro de alianţa florentină. Agenţi statorniciţi ca negustători în oraşele supuse Genovei urzeau conspiraţii ; întreţineau rivalităţile dintre clici chiar în Genova. Aveam grijă să respect instituţiile oraşelor care trecuseră sub oblăduirea mea ; astfel, multe republici mici, plictisite de o libertate greu de apărat, preferînd securitatea decît independenţa, acceptară protecţia mea. Viaţa la Carmona era aspră ; bărbaţii dormeau sub cinci ore pe noapte, muncind din zori şi pînă

*

în seară, țesînd fără răgaz lîna în fundul atelierelor întunecoase și fiind constrînși la executarea unor manevre dure sub arșița soarelui ; tinerețea femeilor se irosea în aducerea pe lume și hrănirea copiilor care erau pregătiți din fragedă vîrstă la toate exercițiile fizice. Dar, după treizeci de ani, teritoriul nostru devenise la fel de întins ca și acela al Florenței. Dimpotrivă, Genova intrase prin grija mea în plină decădere ; căpitanii mei îi devastaseră ogoarele, îi distruseseră fortărețele ; comerțul ei slăbea, navigația fusese lăsată în părăsire și orașul era pradă tuturor dezordinilor anarhiei. O ultimă lovitură îi fu dată de ducele de Milano, care o atacă pe neașteptate. Generalul Carmagnola își croi lesne drum peste munți, cu trei mii de cai și opt mii de pedestrași, și începu să pustiască văile. Îndată după aceea m-am îndreptat spre portul Livorno, care străjuia gurile rîului Arno ; nici n-am avut nevoie să-l asediez, deoarece genovezii, nefiind în stare să-l apere, mi-l cedară în schimbul sumei de o sută de mii de florini. Plin de orgoliu am înfipt în vîrful cetățuii din Livorno stindardul Carmonei, pe cînd armata saluta prin strigăte puternice triumful uneltirilor mele migăloase. De îndată ce Genova ajunse în ruină, Livorno deveni primul port al Italiei.

Toate speranțele ni se păreau îngăduite, cînd un mesager veni să-mi anunțe că regele din Aragon, alăturîndu-și forțele celor ale ducelui de Milano, avea să atace Genova de pe mare. Și, pe loc, am văzut limpede ce ambiție nutrea ducele. Genova nu era în stare să țină piept în același timp celor doi puternici dușmani ai ei. Devenind stăpîn pe Liguria, ducele avea să năvălească în Toscana și să aducă în sclavie Carmona și apoi Florența. Nu văzusem în Genova decît o rivală mult prea fericită, făcusem totul pentru a-i slăbi forțele, fără să-mi imaginez că într-o bună zi ar putea să mă tragă după ea în prăpastie.

Am fost nevoit să-i ofer Genovei ajutorul meu. Sfîșiată de certurile pe care le aținasem cu bună-știință, nu se hotăra pe față să treacă la luptă ; șovăia dacă

n-ar fi fost mai bine să se predea ducelui. Am încercat să-i reînsufleţesc avîntul, dar de multă vreme neglijase să-şi întreţină o armată proprie şi mercenarii ei erau oricînd gata să-i întoarcă spatele. I-am ieşit înainte lui Carmagnola spre a-i tăia drumul ; am mers în sus pe valea rîului Arno, adeseori pustiită de incursiunile căpitanilor mei ; fortăreţele erau dărîmate, castelele distruse. În loc să ne ferim după ziduri solide, trebuia să ne batem în cîmp deschis ; cu greu găseam cu ce să ne hrănim pe aceste meleaguri prea des devastate. Toate succesele noastre din trecut se întorceau acum împotriva noastră. După o campanie de şase luni, armata mea înfometată, ostenită, slăbită de friguri nu mai era decît o umbră a ei. Tocmai atunci Carmagnola hotărî să ne atace.

Carmagnola avea în spate zece mii de cai şi optsprezece mii de pedestraşi. Cavaleria mea era atît de inferioară ca număr, încît am hotărît să risc o tactică nouă. În faţa jandarmilor lui Carmagnola am pus infanterişti înarmaţi cu halebarde, care întîmpinară neînfricaţi prima ciocnire. Pe mulţi i-am văzut cum tăiau dintr-o lovitură de spadă picioarele cailor care tăbărau asupra lor, sau cum îi apucau de copite şi îi trînteau la pămînt împreună cu omul care îi călărea. Au fost ucişi patru sute de cai şi Carmagnola dădu ordin călăreţilor să descalece. Lupta continuă cu înverşunare ; un mare număr de ostaşi pieri de o parte şi de alta. Seara, cel mai tînăr şi cel mai înfocat dintre locotenenţii mei, trecînd în taină munţii şi ajungînd în valea Miossena, sări în spatele ariergărzii lui Carmagnola cu şase sute de călăreţi răcnind din răsputeri. Milanezii, înspăimîntaţi de acest atac neaşteptat, o luară la fugă în dezordine. Pierdurăm trei sute nouăzeci şi şase de oameni şi Carmagnola un număr de soldaţi de trei ori mai mare.

— Acum, i-am spus dogelui Fregoso, nu trebuie să mai pierdem o clipă. Trebuie să-i pregătim de luptă pe toţi bărbaţii din Liguria, să reparăm fortăreţele, să

trimitem ambasadori la Florența și la Veneția spre a le cere să ne vină în ajutor.

Părea că nu mă aude. Plete lungi și albe îi încadrau chipul nobil și calm, iar ochii limpezi erau țintuiți în gol.

— Ce zi frumoasă ! spuse.

De pe terasa umbrită de oleandri trandafirii și de portocali, dominam strada mare. Femei îmbrăcate în catifele și mătăsuri păşeau languros la umbra palatelor ; mîndri cavaleri cu tunici brodate își făceau loc prin mulțime. Sub un portic ședeau patru soldați din Carmona, jigăriți, murdari, osteniți ; se uitau la un cîrd de fete care sporovăiau cu cîțiva băieți, lîngă fîntînă.

— Dacă nu vă apărați, am spus cu glas mînios, înainte de venirea primăverii Carmagnola se va afla sub zidurile Genovei.

— Știu, spuse Fregoso.

Adăugă pe un ton nepăsător :

— Nu ne putem apăra.

— Ba puteți, am spus. Carmagnola nu este invincibil, pentru că noi l-am învins. Soldații mei sînt obosiți ; acum e rîndul vostru.

— Nu e o dezonoare să-ți mărturisești slăbiciunea, spuse el cu blîndețe.

Zîmbi :

— Sîntem prea civilizați pentru a nu iubi pacea.

— Care pace ? am întrebat.

— Ducele de Milano ne-a făgăduit că ne garantează legile și libertatea internă, spuse el. Cu inima sfîșiată, mărturisesc, voi renunța la demnitățile cu care m-a învestit orașul meu, dar nu dau îndărăt în fața unui asemenea sacrificiu.

— Ce-aveți de gînd să faceți ?

— Voi abdica, spuse el cu demnitate.

M-am ridicat și mi-am strîns pumnii.

— Asta-i o trădare.

— Nu țin seama decît de interesul patriei mele.

— Iată pentru cine ne batem de șase luni ! am spus.

M-am aplecat peste balustradă ; fetele purtau în păr flori de nard, le auzeam rîsul ; soldaţii mei le priveau cu ochi înceţoşaţi ; ştiam ce vedeau : străzi trandafirii şi curate pe care pînă şi nobilii umblau pe jos ; femei îmbrăcate în negru, care îşi alăptau pruncii, mergînd cu pas iute şi fără să zîmbească ; fetiţe care urcau dealul purtînd găleţi cu apă prea grele pentru puterile lor ; bărbaţi care sorbeau o supă străvezie în pragul caselor, rupţi de oboseală ; în mijlocul oraşului, în locul vechilor cartiere, se întindea un deşert năpădit de buruieni. Nu aveam timp să construim palate, nici să sădim lămîi, nici să cîntăm, nici să rîdem.

Am spus :

— Nu e drept.

— Ducele de Milano doreşte să ducă tratative cu voi, spuse Fregoso.

— Nu stau la tocmeală, am spus.

În aceeaşi seară am pornit împreună cu oamenii mei spre Carmona ; mulţi lipsiră la apel. Auzeam glasuri care bombăneau în spatele chipurilor posace : „Cine-s deci învingătorii ?“ Şi nu puteam răspunde nimic.

Am trecut pe lîngă Pergola, oraş la care rîvnisem totdeauna, dar care refuza cu străşnicie să treacă sub oblăduirea mea ; pentru a le îndulci soldaţilor decepţia, am hotărît să le dăruiesc o victorie neîndoielnică. I-am condus sub zidurile mîndrei cetăţi şi le-am făgăduit că toată prada pe care o vor lua va fi împărţită între ei. Pergola era bogată şi speranţa jafului se aprinse în inimile lor. Cetatea era solid fortificată, la răsărit se sprijinea pe rîul Mincia ; zadarnic încercasem de mai multe ori să o nimicim, toate asalturile noastre fuseseră respinse. Dar acum aveam arme noi : bombarde grele, neputincioase împotriva unor grupuri în mişcare, dar care deveneau eficace împotriva unor ziduri de piatră. Întîi am somat Pergola să se predea ; soldaţii mei aruncau peste metereze săgeţi purtînd bilete în care ameninţam că vom distruge oraşul dacă refuza să ne deschidă porţile. Dar locuitorii îngrămădiţi în spatele creneluriilor nu răspundeau decît prin strigăte de ură

şi de sfidare. Atunci am aşezat la porţile oraşului patru corpuri de armată şi am netezit terenul care le despărţea, pentru a comunica mai bine între ele. Apoi am ordonat să se aducă bombardele ; soldaţii le priveau cu neîncredere ; primele ghiulele se sfărîmară de ziduri fără să le clatine. În vîrful donjonului cei din Pergola ne ocărau şi cîntau. Nu mi-am pierdut curajul. Inginerii mei izbutiră să facă un miracol : fiecare bombardă trăgea şaizeci de lovituri într-o noapte. Zidurile au fost bombardate vreme de treizeci de zile ; încetul cu încetul turnurile şi construcţiile care le uneau se prăbuşeau sfărîmate în bucăţi ; resturile lor umpleau şanţurile de apărare şi prin spărturi se putea intra în cetate. Cei asediaţi se retrăseseră de la metereze, nu se mai auzeau nici cîntecele, nici ocările lor. În ultima noapte, pe cînd ghiulelele se izbeau de pietrele ce se clătinau, o tăcere de plumb se lăsă peste oraş. Cînd se iviră zorile, văzurăm că zidul avea o spărtură imensă. Mi-am pornit oamenii la asalt. Se năpustiră cu strigăte de bucurie ; uitaseră de Genova şi de toate ispitele păcii ; săvîrşisem o faptă de arme fără seamăn : pentru prima oară metereze puternice fuseseră dărîmate de bombarde ; pentru prima oară o armată intra cu forţa într-un mare oraş fortificat.

Am trecut primul prin spărtura din zid ; cu uimire văzurăm că nimeni nu ne aştepta de partea cealaltă a meterezelor ; ulicele erau pustii. M-am oprit crezînd că e vorba de o capcană. Intimidaţi de tăcere, toţi soldaţii mei rămaseră muţi ; ne ridicarăm ochii spre acoperişuri şi spre ferestre, fără să zărim pe nimeni ; ferestrele caselor erau închise, uşile deschise. Înaintarăm cu băgare de seamă ; nici un zgomot ; la fiecare colţ de stradă oamenii mei îşi ridicau arbaletele spre acoperişuri, privind cu teamă la dreapta şi la stînga, dar nici o piatră, nici o săgeată nu tăia văzduhul. Ajunserăm în piaţa mare : era pustie.

— Să cercetăm casele ! am spus.

Soldaţii se îndepărtară în grupuri mici. Urmat de străji, am intrat în palatul guvernatorului ; lespezile

vestibulului erau goale, pereții goi. În saloane, toate mobilele erau la locul lor, dar nici urmă de covoare, de tapiserii, nici de bibelouri ; cuferele cu rufărie, lăzile cu argintărie erau goale, ca și sipetele cu giuvaeruri. Cînd am ieșit din palat am aflat că se găsiseră pe malul rîului Mincia saltele și crătiți de aramă. La adăpostul nopții, locuitorii se îmbarcaseră pe corăbii și, în timp ce noi îi credeam stînd la pîndă în dosul meterezelor, fugiseră, luînd cu ei toate bogățiile.

Am rămas încremenit în mijlocul pieței, și soldații stăteau încremeniți și tăcuți în jurul meu. În casele părăsite nu găsiseră ce să jefuiască decît ferecături vechi ; dușumelele tavernelor erau ude de vin ; toate burdufele fuseseră golite ; în vetrele mari, saci de făină, pîine, hălci de carne fuseseră prefăcute în cenușă. Crezusem că vom cuceri un oraș și țineam în mîini doar un înveliș de piatră.

Pe la ceasul prînzului, unul dintre locotenenți îmi aduse o femeie pe care soldații o găsiseră într-o casă de la marginea orașului ; era scundă, cu părul strîns în cozi groase în jurul capului ; în ochii ei nu se citea nici teamă, nici sfidare.

— De ce n-ai plecat împreună cu ceilalți ? am întrebat-o.

— Bărbatul meu e bolnav, nu putea fi scos din casă.

— Dar ceilalți de ce au plecat ? am spus cu mînie. Credeți că scot ochii pruncilor atunci cînd cuceresc un oraș ?

— Nu, spuse ea. Nu credem asta.

— Atunci, de ce ?

Nu-mi răspunse.

— Peste douăzeci de cetăți duc o viață prosperă sub oblăduirea mea. Oamenii din Montechiaro, din Orci sau din Paleva n-au fost niciodată mai fericiți.

— Cei din Pergola sînt alt soi de oameni, spuse ea.

Am privit-o pătrunzător și ea îmi înfruntă privirea. Oamenii din Pergola. Oamenii din Carmona. Într-o zi rostisem și eu asemenea vorbe. Alungasem femeile și

copiii în șanțurile de apărare. De ce ? Mi-am ferit ochii.

— Lăsați-o să plece, am spus străjilor.

Ea se îndepărtă fără grabă. Am spus :

— Să plecăm de aici.

Căpitanii își adunară soldații care se supuseră fără să opună rezistență. Nimeni n-ar fi dorit să petreacă noaptea în orașul acela blestemat. Am rămas ultimul în piața pustie ; tăcerea zidurilor de piatră îmi pîrjolea inima. La picioarele mele zăcea un mort, eu îl ucisesem și nu mai știam de ce.

Opt zile mai tîrziu am semnat un tratat cu ducele de Milano.

Am făcut pace. Mi-am lăsat armata la vatră, am scăzut birurile, am abolit legile împotriva luxului, am împrumutat bani negustătorilor din Carmona, am devenit bancherul lor ; sub imboldul meu, industria și agricultura au căpătat un nou avînt, averea mea a devenit la fel de legendară ca și veșnica mea tinerețe, pe care am consacrat-o orașului meu. Pe locul vechilor mahalale s-au ridicat palate mai mîndre decît cele din Genova ; am chemat la curtea mea arhitecți, sculptori, pictori ; am pus să construiască un apeduct și fîntîni țîșnind în toate piețele ; dealul s-a acoperit cu case noi și mahalale întinse au tăiat din cîmpie felii întregi. Atrași de prosperitatea cetății, mulți străini s-au statornicit între zidurile noastre. Am chemat medici din Bologna și am poruncit să se zidească lazarete. Numărul nașterilor a sporit, populația a crescut ; Carmona ajunse să aibă două sute de mii de locuitori și mă gîndeam cu trufie ; mie îmi datorează viața ; îmi datorează totul. Lucrurile au mers așa treizeci de ani.

Cu toate acestea poporul nu era mai fericit ca altădată. Era ceva mai bine îmbrăcat și ședea în case mai bune, dar muncea fără răgaz, și niciodată luxul nobililor și al tîrgoveților nu fusese etalat cu mai multă neobrăzare ; și celor săraci și celor bogați le crescuseră ambițiile, și an de an lucrătorii socoteau că traiul lor era mai de neîndurat. Doream să le îmbunătățesc soarta. Dar meșterii postăvari îmi demonstrau că dacă voi

micșora numărul orelor de muncă, sau dacă voi mări salariile, prețul postavului se va urca deopotrivă ; incapabili să îndurăm concurența străină, vom ajunge cu toții la ruină, și lucrătorii și negustătorii. Aveau dreptate. Nici o reformă serioasă nu era posibilă ; doar dacă erai stăpînul lumii. În vara anului 1449 recolta a fost slabă ; în toată Italia prețul grîului se urcă nemaipomenit de mult și țăranii lacomi vîndură Pisei și Florenței cea mai mare parte din grînele lor. Cînd veni iarna, pîinea costa atît de scump în Carmona, încît mulți lucrători nefiind în stare să-și hrănească familia se văzură nevoiți să ceară de pomană. Am cumpărat grîu, l-am împărțit poporului, care însă nu voia numai pîine ; voia și să nu mai fie silit să cerșească. Într-o dimineață, fără să se fi bănuit ceva despre planurile lor, corpurile de meșteșugari se adunară înarmați în jurul stindardelor lor ; se răspîndiră în oraș și jefuiră mai multe palate ; nobilii și tîrgoveții, luați pe nepusă masă, se baricadară în casele lor. Devenind stăpîni peste Carmona, postăvarii, țesătorii, boiangiii numiră șaizeci și patru de cavaleri care voiră să profite de răscoală pentru a scăpa de sub jugul meu. Făgăduiră poporului pîine, ștergerea tuturor datoriilor și, proclamînd că eu încheiasem un pact cu diavolul și că trebuia să fiu ars ca vrăjitor, îmi luară cu asalt palatul. Strigau : „Jos cu fiul diavolului ! Moarte tiranului !“ Străjile aruncau asupra lor de la ferestre o ploaie de săgeți ; atunci ei fugeau, piața se golea ; și-apoi se năpusteau iarăși asupra porții și încercau să o scoată din țîțîni. Era cît pe ce să fie smulsă cînd, seara, nobilii din cetățuia și din tîrgurile învecinate, chemați prin soli, împînziră ulițele orașului.

„Răscoala a fost înăbușită, Monseniore ! Gloata a fost măturată !“ vesti căpitanul străjilor intrînd în odaia mea. În spatele lui auzeam strigăte de bucurie și zăngănit de fiare ; salvatorii mei, Albozzi, Ferracci, Vicente Nero, urcau rîzînd scara de piatră ; caii tropăiau sub ferestrele mele și știam că aveau copitele mînjite de sînge.

„Opriți masacrul !" am răcnit din răsputeri. „Să se stingă incendiile și să fiu lăsat singur !"

Am încuiat ușa și m-am dus să-mi lipesc fruntea de gratiile ferestrei ; pe cerul luminat ca de auroră înflorea o enormă ciupercă de fum negru : casele țesătorilor ardeau, femeile și copiii țesătorilor ardeau în casele lor.

Tîrziu, în puterea nopții, am plecat de lîngă fereastră și am ieșit din palat ; cerul se întunecase, nu se mai auzea tropotul cailor, nici țipetele sălbatice ale soldaților.

La intrarea în mahalaua țesătorilor făceau de gardă ostași ; din dărîmături ieșea fum ; ulițele pustii erau așternute cu cadavre : femei cu piepturile străpunse de spade, copii cu fețele strivite de copitele cailor ; printre ruine zăceau trupuri calcinate. La colțul unei uliți, am auzit un bocet prelung. O halcă mare de lună plutea pe cer și departe un cîine urla a mort.

„Folositor cui ? La ce ?"

Tancredi rînjea în străfundul trecutului.

Cadavrele au fost îngropate, casele reconstruite ; i-am iertat pe meșteșugari de toate datoriile ; primăvara, migdalii au înflorit ca în fiecare primăvară și războaiele de țesut au început să zumzăie pe ulițele liniștite. Dar inima mea rămăsese plină de cenușă.

*

— De ce ești trist ? mă întrebă Laura. N-ai tot ce-și poate dori cineva pe lume ?

Dormisem toată noaptea în brațele ei : acum, zilele mi se păreau prea lungi și dormeam în toate nopțile. Cu capul pe pieptul ei, aș fi vrut să mă topesc din nou în moliciunea lăptoasă a trupului ei ; dar lumina și începuse să-mi săgeteze ochii, auzeam freamătul viu al orașului ; eram treaz și mă plictiseam. Am sărit din pat.

— Și ce-și poate dori cineva pe lume ?

— Multe lucruri.

Am început să rîd. Mi-ar fi fost ușor să-i îndeplinesc orice dorință. Dar n-o iubeam. Nu iubeam pe nimeni.

Cît mă îmbrăcam, mi-am simţit picioarele moi ca în ziua cînd o îngropasem pe Catarina, cînd nimic şi nimeni nu mă mai aştepta nicăieri. „Zi de zi aceleaşi gesturi, m-am gîndit. La nesfîrşit ! Mi se va întîmpla vreodată să mă trezesc într-o altă lume, unde pînă şi gustul aerului să fie diferit ?“

Am ieşit din odaie, am ieşit din palat. Aceeaşi lume, aceeaşi Carmona, cu uliţe trandafirii şi hornuri în formă de pîlnie. În pieţe existau statui noi ; ştiam că erau frumoase, dar mai ştiam şi că timp de veacuri vor rămîne nemişcate pe locurile unde fuseseră ridicate, şi mi se păreau la fel de vechi, la fel de îndepărtate ca şi statuile Venerei ascunse sub pămînt. Oamenii din Carmona treceau pe lîngă ele fără să le privească ; nu priveau nici monumentele, nici fîntînile. La ce slujeau aceste pietre sculptate ? Am trecut de metereze. La ce slujea Carmona ? Se ridica pe stînca ei, neclintită în timp de război, de pace, de ciumă, de răzmeriţe ; în Italia existau o sută de alte oraşe care se ridicau pe stîncile lor, la fel de mîndre, la fel de inutile. La ce slujeau cerul şi florile din lunci ? Era o dimineaţă frumoasă, dar ţăranii cu spinarea încovoiată nu priveau cerul. Şi eu mă plictisisem să-l tot văd de două sute de ani, mereu acelaşi.

Timp de mai multe ceasuri am umblat fără ţintă. „Tot ce-şi poate dori cineva pe lume.“ Îmi repetam aceste vorbe fără să izbutesc a trezi înlăuntrul meu nici cea mai mică dorinţă. Cît de departe mi se părea vremea cînd fiecare bob de grîu cîntărea greu în podul palmei !

Deodată, m-am oprit ; după un gard, unde ciuguleau besmetic nişte găini, o femeie aplecată peste albie spăla rufe şi, sub un migdal, o fetiţă mică de tot şedea şi rîdea ; pămîntul era acoperit cu petale albe, şi copila strîngea petalele în mînuţe şi le ducea la gură cu lăcomie ; era foarte oacheşă şi avea ochii mari şi negri. M-am gîndit : este pentru prima dată cînd ochii aceştia văd flori de migdal.

— Ce fetiţă frumoasă, am spus. E-a dumitale ?

Femeia se îndreptă din mijloc :

— Da. E cam slăbuță.

— Ar trebui să o hrănești mai bine, i-am spus aruncînd o pungă cu bani în poala copilei.

Femeia mă privi bănuitoare și nu zîmbi pînă mă îndepărtai ; fetița zîmbea, dar nu mie ; n-avea nevoie de mine ca să zîmbească. Mi-am ridicat capul. Cerul era de un albastru proaspăt, pomii înfloriți străluceau ca în ziua în care îl purtasem pe Sigismundo în circă. În ochii unui copil lumea întreagă era pe cale să se nască. M-a fulgerat un gînd :

— Voi avea un copil, un copil al meu.

Zece luni mai tîrziu Laura aducea pe lume un băiețel frumos și dolofan ; l-am exilat îndată într-un castel din împrejurimile Villanei ; nu înțelegeam să-mi împart fiul cu nimeni.

Pe cînd doicile îl alăptau, făuream înfierbîntat viitorul lui Antonio. Mai întîi, am întărit pacea, nu voiam să cunoască vreodată vanitatea sîngeroasă a războiului. De multă vreme Florența îmi cerea înapoi portul Livorno : am consimțit să i-l restitui. Se iscă o revoltă în Rivella și prințul mă imploră să-i vin în ajutor, oferindu-mi să pună orașul sub oblăduirea mea : am refuzat.

Pe un deal din fața Carmonei începu zidirea unei vile de marmură și plantarea unor grădini. Am atras la curtea mea artiști și cărturari, am adunat tablouri, statui, o bibliotecă vastă ; educația lui Antonio a fost încredințată celor mai distinși oameni ai veacului ; am asistat la lecțiile lor, și eu însumi l-am deprins pe fiul meu cu toate exercițiile corporale. Era un copil frumos, cam subțiratic după gustul meu, dar robust. La șapte ani știa să citească și să scrie în italiană, latină și franceză ; înota și trăgea cu arcul și era în stare să strunească un cal tînăr.

Avea nevoie de tovarăși cu care să-și împartă munca și joaca. Am adunat în jurul lui cei mai frumoși și cei mai înzestrați copii din Carmona. Între alții, am crescut-o la palat pe fetița cu florile de migdal ; se numea

Beatrice ; crescînd, își păstrase chipul tuciuriu și prelung, precum și zîmbetul ; se juca cu Antonio ca și un băiat, și dintre toți camarazii pe ea o prefera.

Într-o noapte pe cînd mă plictiseam în patul meu — pe vremea aceea mi se întîmpla să mă plictisesc, chiar și în vis — am coborît în grădină. Era o noapte fără lună, înmiresmată și caldă, brăzdată de stele căzătoare ; am făcut cîțiva pași pe aleile presărate cu nisip și i-am zărit pe amîndoi cum se plimbau pe iarbă ținîndu-se de mînă ; peste cămășile lor lungi de noapte împletiseră ghirlande de flori ; Beatrice își pusese în păr flori de rochița-rîndunicii și strîngea la piept o floare grea de magnolia. Mă zăriră și ei, și rămaseră încremeniți locului.

— Ce faceți aici ? i-am întrebat.

Beatrice îmi răspunse cu un glăscior limpede :

— Ne plimbăm.

— Vă plimbați adesea la ora asta ?

— El, prima dată.

— Și tu ?

— Eu ? Mă privi cutezător. În fiecare noapte ies pe fereastră.

Stăteau amîndoi dinaintea mea, vinovați și micuți în cămășile lor înflorate care le acopereau picioarele goale. Am simțit o mușcătură în inimă. Le dăruiam zile însorite, serbări, rîsete, jucării, bomboane, poze, și ei unelteau să guste în taină din dulceața nopților pe care nu le-o dăruiam eu.

— Ce-ați spune de o plimbare călare ? i-am întrebat.

Ochii le scînteiară. Mi-am înșeuat calul și l-am urcat pe Antonio în fața mea, și pe Beatrice pe crupa calului ; mă cuprinse de mijloc cu brațele ei mici ; am coborît în galop coasta dealului ; tot în galop am străbătut cîmpia și deasupra capetelor noastre fulgerau stelele căzătoare ; copiii scoteau strigăte de bucurie. L-am strîns pe Antonio la piept.

— Să nu mai ieși pe ascuns, i-am spus. Nu trebuie să faci nimic pe ascuns. Cere-mi tot ce vrei și vei avea.

— Da, tată, spuse el docil.

A doua zi am dăruit fiecăruia un cal și adesea, în nopțile calde, îi luam cu mine și galopam împreună. Am poruncit să se construiască o barcă cu pînze portocalii ca să-i plimb pe lacul Villamosa, la malul căruia petreceam adesea lunile călduroase de vară. M-am străduit să le îndeplinesc toate dorințele. Cînd erau prea obosiți să se mai joace, să înoate, să călărească, să alerge, mă așezam alături de ei la umbra caldă a pinilor și le spuneam povești. Antonio nu mai contenea cu întrebările despre trecutul Carmonei ; mă privea fermecat.

— Și eu, cînd o să cresc mare, ce-o să fac ? mă întreba uneori.

Rîdeam.

— Ai să faci tot ce-ai să vrei.

Beatrice nu spunea nimic, asculta cu o față pe care nu se putea citi nimic. Era o fetiță sălbatică, avea picioare lungi ca de păianjen. Nu-i plăceau decît lucrurile oprite ; dispărea ceasuri întregi și o găseam ba cocoțată pe un acoperiș, ba înotînd într-un lac foarte adînc, ba scormonind în gunoiul vreunei gospodării, ba zăcînd de-a curmezișul unei poteci azvîrlită de un cal prea nărăvaș pe care îl încălecase.

— Ce fetiță ciudată ! spuneam mîngîind-o pe păr.

Scutura capul cu un gest rebel, nu-i plăcea să fie atinsă de mîna mea ; cînd mă aplecam s-o sărut, se dădea îndărăt și îmi întindea mînuța cu demnitate.

— Nu-ți place aici ? Nu ești fericită ?

— Ba da.

Nici nu-i trecea prin minte că ar fi putut trăi în altă parte, spălînd rufe și plivind brazdele ; iar eu, care o vedeam aplecată cu silință asupra unei cărți groase, sau cățărîndu-se într-un copac, îmi spuneam cu mîndrie : eu îi făuresc soarta. Inima-mi tresărea și mai voioasă cînd îl auzeam rîzînd pe Antonio și mă gîndeam : îmi datorează viața, îmi datorează lumea.

Antonio iubea viața și lumea ; iubea grădinile, lacurile, diminețile de primăvară, nopțile de vară, ca și tablourile, cărțile, muzica ; la șaisprezece ani era

aproape la fel de erudit ca şi dascălii lui, şi compunea versuri pe care le cînta acompaniindu-se la violă. La fel de mult îi plăceau şi exerciţiile violente : vînătoarea, întrecerile călare, turnirurile ; nu îndrăzneam să-l opresc, dar mi se usca gura cînd îl vedeam aruncîndu-se în lac din vîrful unei stînci, sau sărind pe spinarea unui cal încă neîmblînzit.

Într-o seară, şedeam în biblioteca din Villamosa şi citeam, cînd Beatrice intră şi se apropie de mine cu paşi iuţi ; am rămas uimit, căci niciodată nu venea să-mi vorbească fără s-o fi chemat. Era foarte palidă la faţă.

— Ce s-a întîmplat ?

Mîinile i se crispaseră pe pînza rochiei ; părea că se luptă cu ceva ce-o strîngea de gît ; în cele din urmă rosti :

— Antonio e gata să se înece.

Am alergat spre uşă ; ea spuse într-un murmur :

— A vrut să treacă lacul înot, şi văd că nu se mai întoarce. Eu nu pot să-l salvez.

Într-o clipă am ajuns la malul apei, mi-am scos hainele şi am sărit în apă ; mai era încă lumină şi curînd am zărit o pată neagră în mijlocul lacului. Antonio era culcat pe spate ; cînd mă văzu, scoase un geamăt şi închise ochii.

L-am adus leşinat la mal ; l-am întins pe mantia mea şi l-am frecat cu toată puterea ; simţeam cum căldura mîinilor mele îi pătrunde în carne, simţeam sub palmă muşchii lui tineri, pielea-i mătăsoasă, oasele fragile, şi mi se părea că îi modelez un trup cu totul nou. M-am gîndit cu ardoare : voi fi mereu lîngă tine să te scap de toate relele. Cu duioşie mi-am dus în braţe fiul căruia îi dăruisem viaţa pentru a doua oară.

Beatrice şedea în pragul uşii, dreaptă, nemişcată şi lacrimi mari i se prelingeau pe obraji.

— A scăpat, i-am spus. Nu mai plînge.

— Văd bine c-a scăpat !

Mă privea şi în ochii ei se citea ura.

L-am culcat pe Antonio în patul lui. Beatrice mă urmase şi cînd el deschise ochii privirea i se opri asupra ei.

— N-am trecut lacul, spuse.

Ea se aplecă spre el :

— Ai să-l treci mîine, spuse cu glas pătimaş.

— Nu ! am spus. Ce, ai înnebunit ?

M-am aplecat şi eu spre Antonio.

— Jură-mi că n-o să mai încerci niciodată.

— O, tată !

— Jură-mi. În numele a tot ce am făcut pentru tine, în numele dragostei ce mi-o porţi, jură-mi.

— Bine, spuse el, îţi jur.

Închise iarăşi ochii. Beatrice se întoarse şi ieşi încet din odaie. Am rămas lîngă patul lui şi multă vreme i-am privit obrajii netezi, pleoapele transparente, chipul fiului meu drag. Îl salvasem, dar nu putusem să fac astfel încît să izbutească a trece lacul. Poate Beatrice avusese dreptate să plîngă. M-am gîndit, cuprins de o bruscă neliniştе : „Cît timp încă mă va mai asculta ?"

*

La poalele crîngului de chiparoşi şi de tisă, în dreptul teraselor trandafirii, se simţea tremurul verii ; se oglindea pe fundul havuzurilor de marmură, foşnea în cutele rochiilor de mătase şi mireasma ei se înalţa dintre sînii aurii ai Elianei. Glasul unei viole ascunse printre carpeni sparse tăcerea ; în aceeaşi clipă o vînă de apă de izvor ţîşni în mijlocul fiecărui bazin.

— Ah !

O rumoare se întinse de-a lungul balustradei, femeile băteau din palme. Din inima pămîntului fierbinte fusuri subţiri de cristal se sumeţeau spre cer ; pînzele de apă stătătoare se încreţeau, prindeau viaţă ; era apă curgătoare şi rece.

— Ah ! exclamă Eliana. Răsuflarea ei parfumată se lipea de obrazul meu. Eşti un vrăjitor !

— Mare lucru ! am spus. Nişte fîntîni arteziene.

Apa cădea de pe stînci în cascadă, gîlgîia și rîdea, și rîsul acesta se repercuta în inima mea în ritm sacadat, sec și dur : fîntîni arteziene !

— Uite cascada ! Bianca, privește cascada.

Antonio își așezase mîna pe umărul cărnos al tinerei. I-am privit chipul strălucind de plăcere și rîsul rău s-a stins. Nu neînsemnatele fîntîni arteziene erau opera mea, ci viața aceasta, bucuria aceasta. Antonio era frumos, avea ochii sclipitori ai maică-si și profilul mîndru al neamului Fosca. Era mai puțin voinic decît bărbații din veacurile trecute, dar trupul lui era agil și suplu. Mîngîia un umăr docil, zîmbea susurului voios al apei. Era o zi frumoasă.

— Tată, am timp să fac o partidă de joc cu mingea ?

Am zîmbit.

— Cine îți măsoară timpul ?

— Dar nu ne așteaptă solii din Rivella ?

Am privit în zare, acolo unde albastrul cerului începea să se șteargă : curînd se va face una cu pămîntul trandafiriu. M-am gîndit ; are atît de puține veri de trăit, va lăsa să-i scape seara asta frumoasă ?

— Vrei într-adevăr să iei parte la primirea lor ?

— Bineînțeles.

Chipul lui tînăr se înăsprise.

— Chiar vreau să-ți cer o favoare.

— Ți-o acord.

— Lasă-mă să-i primesc singur.

Am cules o rămurică de chiparos și am frînt-o între degete.

— Singur ? De ce ?

Antonio se îmbujoră la față.

— Ai spus că vrei să mă faci părtaș la domnie. Dar nu-mi îngădui niciodată să iau vreo hotărîre. E doar un joc ?

Am strîns din buze. Deodată, cerul fără pată devenise greu ca un cer prevestitor de furtună. Am spus :

— Ești încă lipsit de experiență.

— Trebuie să aștept pînă voi avea două secole în urma mea ?

Avea în ochi același foc ce se aprinsese odinioară în ochii lui Tancredi. I-am pus o mînă pe umăr.

— Ți-aș lăsa bucuros domnia, mă apasă greu. Dar, crede-mă, nu-ți va aduce decît griji.

— Tocmai asta doresc și eu, spuse Antonio cu înverșunare.

— Eu ți-am dorit fericirea. Nu ai tot ce-și poate dori un bărbat ?

— La ce bun mi-ai dat fericirea, dacă nu-mi îngădui să fac nimic cu ea ? Tată, spuse cu glas apăsat, n-ai fi acceptat niciodată o asemenea existență. Am fost învățat să gîndesc, să chibzuiesc : la ce bun, dacă trebuie să urmez orbește sfaturile tale ? Mi-am oțelit trupul doar pentru a merge la vînătoare ?

— Știu, am spus. Vrei ca toate acestea să slujească la ceva.

— Da.

Cum să-i spun : nimic nu slujește vreodată la ceva. Palatele, apeductele, casele noi, castelele, orașele cucerite, totul nu înseamnă nimic. Și-ar deschide ochii scînteietori și ar spune : văd lucrurile acestea, ele există. Poate că, pentru el, ele existau. Am aruncat rămurica ruptă. Toată dragostea mea nu-i slujea la nimic.

— Fie cum vrei tu, am spus.

Chipul i se lumină.

— Îți mulțumesc, tată !

Plecă în goană. Tunica lui albă strălucea pe verdele închis al tisei. Iată că voia să-și țină viața în propriile lui mîini, mîinile lui nebătătorite și neîndemînatice ; dar puteai închide această viață într-o seră pentru a o cultiva la adăpostul oricărei primejdii ? Înăbușită, înlănțuită, își pierdea strălucirea și parfumul. Urcă scara în trei salturi și dispăru în casă ; trecea prin vestibulurile de marmură, dar eu nu-l mai vedeam. M-am gîndit : „Într-o bună zi totul va fi aidoma ca și azi, dar el nu va mai fi nicăieri". Vor fi aceiași copaci întunecați, sub același cer, același van murmur de rîsete și de apă, și nici pe pămînt, nici pe cer, nici

pe apă, Antonio nu va fi lăsat nici cea mai ușoară urmă.

Eliana se apropie de mine și mă prinse de braț.

— Să mergem pînă la cascadă.

— Nu.

I-am întors spatele și m-am îndreptat spre vilă. Simțeam nevoia s-o văd pe Beatrice ; numai ei îi puteam vorbi și surîde fără să mă gîndesc îndată că într-o bună zi va muri.

Am deschis ușa bibliotecii ; așezată la un capăt al mesei de stejar, citea ; i-am privit în tăcere profilul atent ; citea și eu nu existam pentru ea. Rochia ei simplă, pielea netedă, părul negru păreau dure și înghețate ca o armură. M-am apropiat.

— Mereu cu cartea în mînă ?

Își ridică ochii fără să pară uimită ; a greu s-o iei pe neașteptate.

— Sînt atît de multe cărți...

— Prea multe și prea puține.

Rafturile erau înțesate cu mii de manuscrise ; întrebări, probleme : secole întregi vor trebui să treacă înainte de a se cunoaște răspunsurile. Oare de ce stăruia în această căutare fără speranță ?

— Ai ochii trași. Mai bine veneai să admiri fîntînile arteziene.

— Am să mă duc la noapte, cînd grădina va fi pustie.

Netezi cu podul palmei pagina manuscrisului. Aștepta să plec și eu nu găseam ce să-i spun. Totuși, avea nevoie de ajutor, și eu aș fi putut s-o ajut mai bine decît toate cărțile acestea neterminate. Dar cum să-i dau ceea ce se încăpățîna să nu ceară ?

— Nu vrei să lași o clipă cartea ? Am să-ți arăt ceva.

În cele din urmă tot eu ceream.

Se ridică fără să răspundă și zîmbi, un zîmbet scurt care nu-i lumina ochii. Trăsăturile-i erau atît de aspre, fața atît de slabă, încît toată lumea spunea că-i urîtă. Antonio spunea că-i urîtă. Străbăturăm în tăcere lungi coridoare și apoi am deschis o ușă.

— Privește.

Odaia mirosea a praf și a ghimber, un miros de trecut insolit în această vilă nouă. Storurile erau lăsate și lumina galbenă scălda sipete cu ferecături, covoare strînse în cilindre, bucăți de mătase și de brocart.

— Sînt mărfuri care vin din Cipru, am spus. Au sosit azi dimineață.

Am deschis un cufăr și îndată apăru o fulgerare de metal și nestemate.

— Alege.

— Ce ? mă întrebă.

— Tot ce-ți place. Uită-te la cingători, la coliere. Nu ți-ar plăcea o rochie din mătasea asta roșie ?

Își vîrî mîna în cufăr și ascultă zornăitul giuvaerurilor și al armelor încrustate cu pietre prețioase.

— Nu, spuse, nu vreau nimic.

— Giuvaerurile îți vor sta bine.

Aruncă cu dispreț colierul pe care îl ținea în mînă.

— Nu vrei să placi ? am întrebat-o.

Un fulger îi trecu prin ochi :

— Vreau să plac așa cum sînt.

Am închis cufărul. Avea dreptate. La ce bun ? Așa cum era, cu rochia ei cuminte, chipul nesulimenit, părul strîns într-o rețea, întocmai așa mi-era dragă.

— Atunci alege un covor pentru camera ta.

— N-am nevoie de covor.

— Dar de ce ai nevoie ? am spus scos din sărite.

— Nu-mi place luxul, spuse.

Am prins-o de braț. Îmi venea să-mi înfig unghiile în carnea ei. Douăzeci și doi de ani ! Și judeca, lua hotărîri, se simțea ca la ea acasă în lume, ca și cînd ar fi locuit în ea de secole. Mă judeca și pe mine.

— Vino, i-am spus.

Am dus-o pe terasă. Căldura se potolise, fîntînile arteziene susurau.

— Nici mie nu-mi place luxul, i-am spus. Doar pentru Antonio am zidit vila asta.

Beatrice își sprijini mîinile de piatra caldă a balustradei.

— E prea mare.
— De ce-i prea mare ? Nu există măsură.
— Bani aruncați pe fereastră.
— Și de ce n-am arunca banii pe fereastră ? Ce crezi că s-ar putea face cu ei ?
— N-ai gîndit întotdeauna așa, îmi spuse.
— Într-adevăr.

Împrumutasem bani postăvarilor și tîrgoveții din Carmona adunaseră averi întregi ; unii munceau la fel de aprig ca și odinioară spre a-și spori avuțiile, iar alții își iroseau viața în desfrîu searbăd. Pe vremuri moravurile Carmonei erau austere și neprihănite ; acum se iscau încăierări în fiecare noapte, soții își răzbunau cu pumnalul soțiile violate, tații fetele răpite ; și făcuseră atîția copii, încît aceștia ajunseseră și ei săraci la rîndul lor. Poruncisem să se ridice spitale și oamenii trăiau pînă la adînci bătrîneți, nu ca altădată, dar pînă la urmă tot mureau. Acum în Carmona existau două sute de mii de locuitori, și oamenii nu erau nici mai fericiți, nici mai buni ca altădată. Erau mai numeroși, dar fiecare rămînea singur cu bucuriile și grijile lui. Carmona era tot atît de plină ca și atunci cînd vechile ei metereze nu încercuiau decît douăzeci de mii de locuitori.

Am spus brusc :
— Spune-mi, două sute de mii de oameni e mai bine decît douăzeci de mii ? La ce folosește asta ?

Ea chibzui.
— Ciudată întrebare.
— Pentru mine așa se pune problema.
— Ah ! Pentru dumneata, poate, spuse ea.

Privi vag în zare, era foarte departe de mine, și simțeam în gură acel gust amar pe care nu-l cunoscusem decît alături de ea. Un roi de pete gălbui dansa în aer ; mi-ar fi plăcut să gîndesc : este întru totul asemănătoare acestor gîze de-o seară ; dar era atît de vie, atît de reală, ca și mine ; pentru ea existența efemeră cîntărea mai greu decît propriul meu destin. Multă vreme privirăm în tăcere cascada, perdeaua ne-

clintită și curgătoare care cădea de pe stînci și din care săreau fîșii de spumă albă ; mereu aceeași spumă, și mereu alta.

Deodată Antonio apăru în capul peronului ; în ochii Beatricei se aprinse o flacără ; de ce la el se uita cu înfocare ? Doar n-o iubea.

— Ce voiau pribegii aceia ? l-am întrebat.

Antonio mă privi cu o expresie gravă, ceva îi fremătă în gîtlej.

— Vor să-i ajutăm să pună mîna pe Rivella.

— A ! Și ce le-ai răspuns ?

— Am jurat că Rivella va fi a noastră în mai puțin de o lună.

Urmă un moment de tăcere.

— Nu ! am spus. Nu vom începe iarăși să ne războim.

— A, deci dumneata hotărăști, spuse Antonio abia stăpînindu-se. Spune drept, nu voi cîrmui niciodată Carmona ?

Am privit cerul neclintit. Timpul se oprise în loc. Acela trăsese pumnalul și îl ucisesem ; și acesta îmi dorea moartea.

— Vrei ca primul act al domniei tale să fie un război ?

— O ! exclamă Antonio. Cît timp va mai trebui să mucezim în pacea dumitale ?

— Mi-a trebuit mult timp și multă trudă pentru a cuceri această pace, i-am răspuns.

— Și la ce slujește ea ?

Fîntînile arteziene intonau mai departe cîntecul lor nătîng. Dacă nu mai bucurau inima lui Antonio, la ce mai slujeau ?

— Trăim în pace, continuă Antonio. Și toată istoria noastră se rezumă la aceste cuvinte. Nu ne-am amestecat în nimic, nici în revoltele din Milano, nici în războaiele din Neapole, nici în răzmerițele din orașele Toscanei. Toate se petrec de-a lungul și de-a latul Italiei, ca și cum Carmona n-ar mai exista pe fața pămîntului. La ce folosesc bogățiile noastre, cultura noastră,

înțelepciunea noastră, dacă rămînem înfipți pe stînca noastră ca o ciupercă mare ?

— Știu, am spus.

Știam de multă vreme.

— Și la ce va sluji războiul ?

— Dumneata întrebi ? spuse Antonio. Vom avea un port și căile pe mare. Carmona va fi egală cu Florența.

— Odinioară Rivella a fost a noastră, am spus.

— Dar de data asta o vom păstra.

— Neamul Manzoni e puternic, am spus. Pribegii nu vor putea găsi complici în Rivella.

— Se vor bizui pe sprijinul ducelui de Anjou, spuse Antonio.

Mi se urcă sîngele în obraz.

— Doar n-o să-i chemăm pe francezi în țara noastră !

— De ce nu ? Și alții i-au chemat pe vremuri. Vor fi chemați și de acum înainte, și poate chiar împotriva noastră.

— Din pricina asta în curînd Italia nu va mai exista, am spus.

Mi-am pus o mînă pe umărul lui Antonio.

— Nu mai sîntem atît de puternici ca în trecut. Țările pe care le numim barbare sînt pe cale să se întindă și să se întărească ; Franța și Germania rîvnesc la bogățiile noastre. Crede-mă, singura noastră salvare stă în unire, în pace. Dacă vrem ca Italia să reziste în fața năvălirilor care o amenință, trebuie să ne întărim alianța cu Florența, să formăm o ligă cu Veneția și cu Milano, să ne sprijinim pe trupele elvețiene. Dacă fiecare oraș își păstrează cu încăpățînare ambițiile egoiste, Italia este pierdută.

— Ai mai spus asta de o sută de ori, zise Antonio pe un ton îndărătnic.

Și adăugă cu mînie :

— Dar nu rămînem aliații Florenței decît cu condiția de a vegeta în umbra ei.

— Și ce dacă ?

— Te resemnezi, tocmai dumneata care ai făcut atîtea pentru gloria Carmonei ?

— Gloria Carmonei valorează prea puţin pe lîngă salvarea Italiei.

— Puţin îmi pasă de Italia, spuse Antonio. Patria mea e Carmona.

— E un oraş printre altele. Sînt atît de multe oraşe ! am spus.

— Într-adevăr gîndeşti ceea ce spui ?

— Aşa gîndesc.

— Atunci, cum de mai îndrăzneşti să ţii cîrma ţării ? spuse Antonio cu aprindere. Ce ai dumneata de-a face cu noi ? Eşti un străin în oraşul dumitale.

L-am ţintuit cu privirea, în tăcere. Un străin. Spunea adevărul. Nu mai eram de prin părţile astea. Pentru el, Carmona era pe măsura inimii lui muritoare, o iubea. Nu aveam dreptul de a-l împiedica să-şi împlinească soarta lui de om, soarta lui asupra căreia nu aveam nici o putere.

— Ai dreptate, i-am spus. Începînd de azi, vei domni peste Carmona.

Am luat-o de braţ pe Beatrice şi ne-am îndreptat spre cascadă. În urma mea, Antonio strigă cu glas nesigur : „Tată !“ dar n-am întors capul. M-am aşezat alături de Beatrice pe o bancă de piatră.

— Cred că aşa trebuia să se întîmple, am spus.

— Îl înţeleg pe Antonio, spuse ea cu semeţie.

— Îl iubeşti ? am întrebat-o brusc.

Clipi din pleoape.

— Ştii foarte bine.

— Beatrice, el nu te va iubi niciodată.

— Eu însă îl iubesc.

— Uită-l. Nu eşti făcută pentru a suferi.

— Nu mă tem de suferinţă.

— Ce orgoliu stupid ! am spus cu mînie.

El cerea să aibă griji, ea îşi iubea suferinţa. Ce demon îi poseda ?

— Ai rămas oare fetiţa de altădată, căreia nu-i plăceau decît jocurile oprite ? De ce trebuie să ceri singurul lucru care nu ţi se poate da ?

— Nu cer nimic.

— Ai totul, i-am spus. Lumea e atît de mare ; şi, dac-ai vrea, ar fi a ta.

— N-am nevoie de nimic.

Şedea dreaptă, puţin cam ţeapănă, ţinîndu-şi mîinile cu podul palmei lipit de genunchi, şi mă gîndeam că într-adevăr n-avea nevoie de nimic ; mulţumită sau dezamăgită, va rămîne totdeauna ea însăşi.

— Eşti făcută pentru a fi fericită, i-am spus. Vreau să te fac fericită.

Am prins-o de încheietura mîinii şi ea mă privi uimită.

— Uită-l pe Antonio. Fii soţia mea. Nu ştii că te iubesc ?

— Dumneata ?

— Nu mă crezi în stare să iubesc ?

Îşi retrase mîna.

— Nu ştiu.

— De ce ţi-e silă de mine ? am întrebat-o.

— Nu mi-e silă de dumneata.

— Te înspăimînt ? Crezi că sînt un diavol.

— Nu. Nu eşti un diavol, nu cred în diavol.

Şovăia.

— Atunci, ce-i ?

— Nu eşti un om, spuse cu bruscă violenţă.

Mă privi ţintă.

— Eşti un mort.

Am prins-o de umeri, aş fi vrut s-o sfărîm în bucăţi. Şi, deodată, m-am văzut în fundul ochilor ei : mort. Mort ca şi chiparoşii fără iarnă şi fără floare. I-am dat drumul şi m-am îndepărtat fără să scot o vorbă. Ea rămase nemişcată pe banca de piatră ; se gîndea la Antonio, care se gîndea la războiul lui. Şi eu eram din nou singur.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, Antonio, ajutat de armatele ducelui de Anjou, cuceri Rivella ; fu rănit în timpul asaltului ; în timp ce la Carmona se organizau serbări pentru a celebra victoria, m-am dus la Villana unde fusese transportat. L-am găsit în patul lui, alb la faţă, cu pielea lipită de oase ; avea burta sfîrtecată.

— Tată, spuse zîmbind, eşti mîndru de mine ?

— Da.

Am zîmbit şi eu, dar în pieptul meu un vulcan scuipa lavă fierbinte. O burtă sfîrtecată, şi douăzeci de ani de îngrijiri, douăzeci de ani de speranţă şi de dragoste se spulberaseră.

— Cei din Carmona sînt mîndri de mine ?

— În toată Italia nu se vor mai pomeni serbări mai frumoase decît acelea prin care ţi se va celebra victoria.

— Dacă mor, spuse el, nu le spune pînă cînd nu se vor termina serbările. Ce frumoasă e o serbare !

— Îţi făgăduiesc, i-am spus.

Închise ochii, fericit. Murea acoperit de glorie, mulţumit ; ca şi cînd victoria lui ar fi fost o victorie adevărată, ca şi cînd cuvîntul victorie avea un înţeles. Pentru el viitorul nu era ameninţător ; nu mai avea viitor ; murea, făcînd ceea ce voise să facă, şi rămînea pentru totdeauna un erou triumfător.

„Şi eu nu voi isprăvi niciodată", m-am gîndit privind cerul cuprins de flăcările apusului.

Mi-am ţinut făgăduiala ; doar Beatrice ştia că Antonio murise. Neştiutor şi vesel, poporul striga : „Trăiască cetatea Carmona ! Trăiască Antonio Fosca !" Timp de trei zile alaiuri străbătură străzile oraşului, în piaţa mare se desfăşurară turniruri, în trei biserici ale oraşului se jucară mistere. La San Felice, în timpul reprezentării misterului Pogorîrii Sfîntului Duh, scînteile care simbolizau limbile de foc ale Sfîntului Spirit căzură pe prapuri şi acum biserica ardea ; dar poporul privea cu nepăsare luminile incendiului. Cîntau, dansau. Candelabre cu sute de lumînări iluminau piaţa cu faţadele caselor învelite în ţesături cu fir de aur. Focuri de artificii însîngerau statuile de marmură.

— Nu se duc să stingă focul ? întrebă Eliana.

Stătea în picioare lîngă mine pe balcon ; colierul de aur şi de rubine pe care i-l dăruisem îi împodobea pieptul chihlimbariu.

— E sărbătoare, i-am spus. Şi pe urmă sînt destule biserici în Carmona.

Fusese construită în treizeci de ani de trudă; într-o singură noapte se va mistui. Cui îi păsa ?

M-am întors în marele salon iluminat. Înveşmîntaţi în brocarturi, scînteind de giuvaeruri, bărbaţi şi femei dansau. Pribegii din Rivella şi trimişii oraşelor cucerite şedeau sub un baldachin, în jurul ambasadorilor ducelui de Anjou. Francezii vorbeau cu glasuri aspre şi ceilalţi rîdeau slugarnic. În mijlocul dansatorilor am zărit-o pe Beatrice. Purta o rochie de mătase roşie şi dansa cu un gentilom francez. Cînd muzica s-a oprit, m-am îndreptat spre ea.

— Beatrice !

Îmi zîmbi sfidător.

— Credeam că stai în camera ta.

— Vezi bine, am coborît.

— Dansezi ?

— Nu trebuie să sărbătoresc şi eu triumful lui Antonio ?

— Frumos triumf, am spus. Viermii au şi început să-i colcăie în burtă.

Îmi şopti :

— Taci.

Chipul îi lucea ca jarul.

— Ai febră, i-am spus. De ce te chinui ? Ai de gînd să plîngi ?

— A murit învingător.

— Eşti la fel de oarbă ca şi el. Priveşte-i.

I-am arătat pe francezii cu chipuri neruşinate, cu mîini grosolane, care umpleau încăperea de rîsetele lor deşănţate.

— Iată-i pe adevăraţii învingători.

— Cum asta ? Doar sînt aliaţii noştri.

— Aliaţi prea puternici. Portul Rivella le va sluji drept bază pentru o expediţie împotriva cetăţii Neapole. Şi după ce o vor cuceri...

— Îi putem învinge şi pe francezi, spuse Beatrice.

— Nu, i-am spus.

După o lungă tăcere, rosti :

— Aş vrea să-ţi cer o favoare.

I-am privit chipul îndurerat :

— Este pentru prima oară cînd îmi ceri...

— Lasă-mă să plec de aici.

— Unde să te duci ?

— Mă duc să stau cu mama.

— Să speli rufe în fiecare zi şi să grijeşti vacile ?

— Şi de ce nu ? Nu vreau să mai rămîn aici.

— Atît de greu îmi înduri prezenţa ?

— L-am iubit pe Antonio.

— A murit fără să-i pese de tine, i-am răspuns tăios. Uită-l.

— Nu.

— Aminteşte-ţi de cînd erai mică. Cît de mult iubeai viaţa.

— Tocmai de aceea.

— Rămîi aici. Îţi voi da tot ce doreşti.

— Doresc să plec.

— Ah ! Eşti încăpăţînată ca un catîr. Ce viaţă vei duce acolo ?

— O viaţă, spuse. Nu înţelegi că în preajma dumitale nu se poate respira ? Ucizi dorinţele. Dai, dai mereu, dar nu dai niciodată decît nimicuri. Poate din cauza asta Antonio a ales moartea : nu i-ai lăsat alt fel de viaţă.

— Du-te la maică-ta, i-am spus cu mînie. Şi mori acolo de vie.

M-am răsucit pe călcîie şi m-am îndreptat spre ambasadori. Trimisul ducelui de Anjou se apropie de mine.

— Ce serbare magnifică !

— E o serbare ca oricare alta, i-am răspuns.

Mi-am amintit de pereţii vechi, acoperiţi din loc în loc de cîte o tapiserie de lînă aspră. Catarina broda, îmbrăcată într-o robă de lînă. Acum piatra dispărea sub draperiile de mătase, sub oglinzi ; bărbaţii şi femeile erau îmbrăcaţi în mătăsuri şi aur ; dar inimile

rămîneau nesătule ; Eliana o privea pe Beatrice cu ură, şi celelalte femei invidiau colierul Elianei ; soţii îşi priveau cu ochi geloşi nevestele care dansau la braţul străinilor ; erau cu toţii roşi de ambiţie, de silă, de ciudă, nepăsători la fastul devenit cotidian.

— Nu-l văd pe ambasadorul Florenţei, am spus.

— Un mesager i-a adus o scrisoare, spuse Jacques d'Attigny. A citit-o şi pe dată a şi părăsit sala.

— Ah ! am exclamat. Asta înseamnă război.

Am ieşit pe balcon. Artificii împroşcau cerul şi San Felice ardea mereu. Poporul dansa. Dansau deoarece Carmona repurtase o mare victorie şi războiul se isprăvise. Războiul abia începea. Florentinii cereau să redau Rivella familiei Manzoni ; francezii nu mă lăsau. A învinge Florenţa cu ajutorul francezilor însemna a le dărui acestora Toscana ; a lupta împotriva lor însemna a distruge Carmona şi a face din ea o pradă a Florenţei. Ce jug să aleg ? Antonio murise degeaba.

Unii îşi ridicară chipurile spre mine. Larma mulţimii deveni o singură voce : „Trăiască contele Fosca !“ Mă aclamau şi Carmona era pierdută.

Am strîns în mîini drugul de fier. De cîte ori am stat pe balconul acesta, cu mîndrie, cu bucurie, cu groază ? La ce bun atîta patimă, atîtea temeri şi atîta speranţă ? Dintr-o dată nimic nu mai avea importanţă, nici pacea şi nici războiul nu mai aveau nici o importanţă. Pacea : Carmona va vegeta mai departe sub soare, ca o ciupercă uriaşă. Războiul : ceea ce oamenii construiseră va fi distrus pentru a se reconstrui mîine. Oricum ar fi fost, toţi aceşti oameni care dansau vor muri în curînd, de o moarte inutilă ca şi viaţa lor. San Felice ardea. Îl adusesem pe Antonio pe lume şi el părăsise lumea. Nimic n-ar fi fost schimbat pe pămînt dacă n-aş fi existat eu.

— Să fi avut dreptate călugărul ? m-am întrebat. Nu se poate face oare nimic ? Mîinile mi se crispară. Cu toate acestea, existam. Aveam un cap, două braţe şi veşnicia în faţa mea.

— O, Doamne ! am rostit.

Mi-am lovit fruntea cu pumnul. Desigur că pot; pot face ceva. Dar unde? Dar ce? Îi înțelegeam pe acei tirani care dau foc unui oraș, sau care decapitează un popor întreg pentru a-și dovedi puterea: dar nu ucid decît oameni osîndiți dinainte la moarte, nu distrug decît viitoare ruine.

M-am întors; Beatrice se ținea în picioare, lipită de perete, privea în gol cu ochi ficși. Am mers spre ea.

— Beatrice, i-am spus, m-am jurat că vei fi soția mea.

— Nu.

— Te voi arunca în temniță și vei sta acolo pînă cînd vei consimți.

— N-ai să faci una ca asta.

— Nu mă cunoști bine, i-am spus. Am s-o fac.

Se dădu îndărăt și spuse cu un glas care tremura:

— Spuneai că-mi vrei fericirea.

— O vreau și ți-o voi dărui chiar și împotriva voinței tale. L-am lăsat pe Antonio stăpîn pe viața lui, și a pierdut-o; a murit degeaba. Nu voi mai repeta o asemenea greșeală.

*

Războiul începu din nou. Eram prea puțin pregătit pentru o luptă împotriva puternicilor mei aliați și am fost nevoit să refuz cedarea portului Rivella; atunci florentinii asediară mai multe castele situate la marginea teritoriilor mele. Luară prin surprindere cîteva fortărețe și tot prin surprindere îi atraserăm pe căpitanii lor în cîteva ambuscade. În armata mea erau înrolați cîțiva francezi și florentinii angajaseră opt sute de stratioți: bătăliile erau mai sîngeroase ca odinioară căci acești ostași străini nu cereau și nu aveau milă; dar rezultatele rămîneau la fel de nesigure; după cinci ani, Florența nu părea să aibă norocul de a termina vreodată cu noi, nici Carmona de a se elibera de sub jugul ei.

— Asta mai poate să dureze încă douăzeci de ani, am spus. Şi nu va exista nici învingător, nici învins.

— Douăzeci de ani, repetă Beatrice.

Şedea lîngă mine, în camera mea de lucru, şi privea seara pe fereastră ; îşi ţinea mîinile cu podul palmei lipit de genunchi. Pe degetul ei lucea o verighetă, dar buzele mele nu-i atinseseră niciodată buzele. Douăzeci de ani... Nu se gîndea la război. Se gîndea : peste douăzeci de ani voi avea aproape cincizeci de ani. M-am ridicat, m-am întors cu spatele la fereastră : nu mai puteam îndura culoarea amurgului.

— Auzi ? mă întrebă.

— Da.

Auzeam femeia care cînta pe stradă, şi mai auzeam cum clipoceşte în inima Beatricei aceeaşi apă sălcie care îmi umplea inima.

— Beatrice ! Într-adevăr îţi este cu neputinţă să mă iubeşti ?

— Să nu mai vorbim despre asta.

— Totul s-ar schimba dacă m-ai iubi.

— A trecut multă vreme de cînd nu te mai detest.

— Totuşi nu mă iubeşti.

M-am înfipt în faţa oglinzii mari, pătate de vreme. Un bărbat în puterea vîrstei, cu un obraz aspru, fără cute ; niciodată trupul acesta musculos nu va şti ce-i oboseala ; eram mai înalt şi mai voinic decît bărbaţii din vremea aceea.

— Sînt eu un monstru ? am întrebat.

Nu-mi răspunse. M-am aşezat la picioarele ei.

— Mi se pare totuşi că între noi există înţelegere. Mi se pare că te înţeleg şi că mă înţelegi.

— Desigur, îmi spuse.

Îmi atinse părul cu vîrful degetelor.

— Atunci ? Ce-mi lipseşte ? Nu afli în mine ceea ce ai iubit în Antonio ?

Îşi trase mîna.

— Nu.

— Ştiu. Era frumos, generos, viteaz şi mîndru. N-am nici una dintre virtuţile astea ?

— Pari să le ai...

— Par... Sînt oare un impostor ?

— Nu-i vina ta. Acum am înțeles că nu-i vina ta, și de aceea nu te mai detest.

— Explică-mi.

— La ce bun ? întrebă ea.

— Vreau să știu.

— Cînd Antonio sărea în apele unui lac, sau cînd pornea primul la atac, îl admiram deoarece își risca viața ; dar pentru tine, ce înseamnă oare curajul ? Iubeam generozitatea lui : tu dai fără să-ți numeri bogățiile, timpul, grijile, dar ai atîtea milioane de vieți de trăit, încît ceea ce sacrifici nu înseamnă niciodată nimic. Îi iubeam și mîndria ; un bărbat asemenea celorlalți și care alege să fie el însuși, e ceva frumos ; tu însă ești o ființă deosebită, și o știi ; asta nu mă înduioșează.

Vorbea cu glas limpede, fără ură, dar și fără milă, și în spatele vorbelor ei am auzit deodată un glas din trecut, un glas uitat de multă vreme, care spunea cu îngrijorare : „Nu bea !"

— Așadar, am spus, nimic din ceea ce fac, nimic din ceea ce sînt nu prețuiește în ochii tăi pentru că sînt nemuritor ?

— Da, asta-i, spuse ea.

Mă prinse de braț.

— Ascult-o pe femeia aceea care cîntă. Oare cîntecul ei ar fi tot atît de mișcător dacă n-ar fi sortită morții ?

Am spus :

— Deci este un blestem ?

Nu răspunse ; nu avea ce să răspundă : era un blestem.

Brusc m-am ridicat și am prins-o pe Beatrice în brațe.

— Și totuși sînt aici, i-am spus. Sînt viu, te iubesc și sufăr. În toată veșnicia niciodată nu te voi mai întîlni, niciodată nu vei mai fi tu.

— Raimundo !

De data asta în glasul ei se simțea milă și poate chiar duioșie.

— Încearcă să mă iubeşti, i-am spus. Încearcă.

Am strîns-o la piept şi am simţit cum se lăsa pradă braţelor mele. I-am strivit gura cu buzele ; sînii îi fremătau lipiţi de pieptul meu ; dar mîna îi alunecă de-a lungul şoldurilor.

— Nu, spuse ea, nu.

— Te iubesc, i-am spus. Te iubesc aşa cum un bărbat iubeşte o femeie.

— Nu.

Tremura ; se desprinse din îmbrăţişarea mea şi şopti :

— Iartă-mă.

— De ce ? am întrebat-o.

— Trupul tău îmi inspiră teamă. Faci parte din altă specie.

— E făcut din carne ca şi al tău.

— Nu.

Lacrimi îi ţîşniră din ochi.

— Nu înţelegi ? Nu pot îndura ideea să fiu mîngîiată de mîini care nu vor putrezi niciodată. Mi se face ruşine.

— Zi mai bine că ţi se face silă.

— E acelaşi lucru, spuse ea.

Mi-am privit mîinile ; mîini blestemate. Acum înţelegeam.

— Tu trebuie să mă ierţi, i-am spus. În două sute de ani nu înţelesesem încă nimic. Dar acum ştiu. Beatrice, eşti liberă ; dacă vrei să pleci de aici, poţi pleca ; dacă vreodată ai să iubeşti un bărbat, iubeşte-l fără remuşcări.

Am repetat :

— Eşti liberă.

— Liberă ? îngînă ea.

*

Vreme de zece ani, hotarele noastre au fost pustiite de incendii, jafuri şi masacre. După trecerea acestui răstimp, regele Franţei, Carol al VIII-lea, coborî în

Italia spre a revendica succesiunea la tronul regatului Neapole. Întrucît încheiase o alianță cu Florența, interveni ca mediator între ea și noi. Am păstrat Rivella, cu condiția de a plăti în schimb dușmanei noastre un tribut greu.

De ani de zile eram nevoit să îndur protecția francezilor ; dar mare mi-a fost disperarea cînd am văzut Italia supusă tiraniei lor și lăsată pradă tuturor neorînduielilor războiului civil și anarhiei. „E vina mea", îmi spuneam cu amărăciune. Dacă, odinioară, aș fi lăsat Carmona pe mîna genovezilor, fără îndoială că Genova ar fi izbutit să-și întindă dominația asupra Toscanei întregi și năvălirile străine s-ar fi sfărîmat de această stavilă. Ambiția mea măruntă, ambiția fiecărei mici cetăți împiedicase Italia de a se constitui într-o singură națiune, așa cum făcuseră Franța și Anglia, așa cum de curînd făcuse Spania.

— Mai e încă timp, îmi spunea cu înflăcărare Varenzi.

Era un cărturar vestit, autorul unei *Istorii a cetăților italiene*, care venise la Carmona pentru a mă implora să salvez nefericita noastră țară ; mă ruga stăruitor să mă străduiesc a uni statele Italiei într-o întinsă confederație, ale cărei interese să le țin în mîna mea. La început își pusese toate speranțele în Florența ; dar puternicul partid al Penitenților, împins la fanatism de Savonarola, nu se bizuia pe alte forțe decît acelea ale rugăciunilor și nu se ruga decît pentru gloria egoistă a orașului său. Atunci Varenzi se întoarse spre mine. Oricît de slabă ar fi fost Carmona, vlăguită de cincisprezece ani de război, planurile sale nu mi se păreau deloc himerice : în starea de anarhie și de nesiguranță în care se prăbușise Italia, era de ajuns un bărbat hotărît pentru a schimba fața destinului ei. Atunci cînd Carol al VIII-lea se resemnă să abandoneze Neapole și să treacă înapoi Alpii, m-am hotărît să intru în acțiune. Asigurîndu-mi alianța cu Florența prin punctualitatea cu care îmi plăteam subsidiile făgăduite, am început negocieri cu Veneția. Însă proiectele mele ajunseseră la urechea ducelui de Milano. Temîndu-se de puterea unei ligi al cărei șef n-ar fi fost el, trimise ambasadori

la nepotul său Maximilian, rege al Germaniei ; îl pofti să vină la Milano pentru a lua coroana Lombardiei, şi la Roma pe cea a Imperiului, în scopul de a restabili în întreaga Italie vechea autoritate a împăraţilor. Făcu presiuni asupra Veneţiei, ameninţînd-o că se va arunca în braţele regelui Franţei, despre care se credea pe-atunci că ar fi gata să treacă din nou Alpii. Şi, în cele din urmă veneţienii trimiseră şi ei ambasadori la Maximilian, făgăduindu-i că vor plăti un stipendiu.

Maximilian intră în Italia şi toate populaţiile mici din Toscana se declarară aliatele sale, sperînd că el avea să pună capăt hegemoniei pe care o deţineau Florenţa şi Carmona. Împresură Livorno, pe care îl atacă de pe uscat şi de pe mare. La această veste, Carmona întreagă fremătă de nelinişte. Ura vecinilor noştri invidioşi, neîncrederea ducelui de Milano nu ne lăsau sorţi de izbîndă să ne păstrăm independenţa, în cazul cînd Maximilian izbutea să devină stăpîn peste Italia. Or, după ce Livorno ar fi fost cucerit, toată Toscana cădea în mîna lui. Florentinii trimiseseră în port o garnizoană bună şi o artilerie numeroasă, îl fortificaseră de curînd prin lucrări noi. Maximilian era însă susţinut de flota veneţiană şi de armata milaneză. Cînd aflarăm că patru sute de cai şi tot atîţia pedestraşi germani înaintaseră de-a lungul ţărmului mării Tireniene, trecînd de Cicina, că ocupaseră tîrguşorul Balghein, victoria lui ni se păru sigură. Unica noastră speranţă era ca detaşamentele de soldaţi şi cele şase mii de baniţe de grîu, pe care Carol al VIII-lea le făgăduise Senioriei din Florenţa, să-i fie trimise fără zăbavă. Dar învăţaserăm de multă vreme să nu ne încredem în vorbele franţujilor.

— Cînd te gîndeşti că soarta noastră este în joc şi că jocul se poartă fără noi ! am spus.

Cu fruntea lipită de geam, pîndeam sosirea unui sol la cotitura drumului.

— Nu te mai gîndi la asta, spuse Beatrice. Nu slujeşte la nimic.

— Ştiu, am spus. Dar nu te poţi împiedica să gîndeşti.

— Oh ! Ba da, spuse ea. Slavă Domnului, se poate.

I-am privit ceafa, cum stătea aplecată, ceafa ei grasă. Şedea dinaintea unei mese pline de pensule, prafuri şi foi de pergament. Îşi păstrase părul negru şi mătăsos, dar trăsăturile, ca şi talia, i se îngroşaseră ; flacăra din ochii ei se stinsese. Îi dăruisem tot ceea ce un bărbat poate da unei femei, şi ea îşi petrecea zilele pictînd miniaturi pe manuscrise.

— Lasă pensulele alea, am spus pe neaşteptate.

Ridică fruntea şi mă privi mirată.

— Vino cu mine în întîmpinarea solilor, i-am spus. O să-ţi facă bine să iei nitel aer.

— De prea multă vreme n-am mai încălecat pe cal, spuse ea.

— Tocmai de aceea. Stai tot timpul în casă.

— Mă simt bine aici.

Am făcut cîţiva paşi prin cameră.

— De ce ţi-ai ales felul ăsta de viaţă ? am întrebat-o.

Îmi răspunse cu glas tărăgănat :

— Eu am ales ?

— Ţi-am lăsat deplina libertate ! i-am spus cu aprindere.

— Dar nu-ţi reproşez nimic, spuse ea.

Se apleacă din nou asupra miniaturilor.

— Beatrice, de cînd a murit Antonio, n-ai mai iubit niciodată ?

— Nu.

— Din pricina lui Antonio ?

După o mică tăcere, spuse :

— Nu ştiu.

— De ce ?

— Cred că nu eram în stare să iubesc.

— E vina mea ?

— De ce te tot chinui ? îmi spuse. Gîndeşti prea mult. Gîndeşti fără măsură de mult.

Îmi zîmbi, apoi rosti cu glas voios :

— Nu sînt deloc nefericită.

Din nou, mi-am sprijinit fruntea de geam, încercînd să nu gîndesc : soarta i se hotărîse în lipsa ei ; soarta mi se hotărăşte în lipsa mea. Dar încă nu ştiam să mă

împiedic a gîndi. Poate că Maximilian şi ajunsese la Livorno... Am ieşit iute din încăpere, am încălecat pe cal, am mers în galop pînă la răspîntie. Acolo se adunase o mulţime întreagă de oameni, veniţi pe jos, sau călare ; aşezaţi pe marginea şanţurilor, ţintuiau lacom cu privirea drumul care venea dinspre mare. Am trecut de răspîntie, am apucat-o pe firul drumului. Am întîlnit în cale solul, care mi-a spus că cetatea Castagneto se predase şi că Billona se pregătea să se predea.

Nimeni nu mîncă în seara aceea. Beatrice şi Varenzi se încuiară împreună cu mine în odaia de lucru şi din nou pîndirăm galopul cailor. Mi se părea că nu mai aveam ce altceva să fac pe pămînt, decît să stau nemişcat, cu fruntea lipită de un geam, iscodind cu privirea un drum pustiu.

— În seara asta portul Livorno va fi cucerit, am spus.

— Cum mai bate vîntul ! spuse Varenzi cu glas posomorît.

Vîrfurile copacilor se frămîntau cu turbare ; vîntul ridica vîrtejuri de praf pe drum şi cerul era ca de plumb.

— E furtună pe mare, spuse el mai departe.

— Da, am zis eu. Nu ne putem aştepta la nici un ajutor.

Pe drum, nici ţipenie de om. Acolo, departe, drumurile erau înţesate de pedestraşi germani, cu penele de la pălărie învolburate de vînt, care se îndreptau spre Livorno, masacrînd toţi locuitorii tîrgurilor prin care treceau ; tunurile germane bombardau portul. Marea înspumegată era pustie ca şi drumul.

— Va dărui Carmona ducelui de Milano, am spus.

— Un asemenea oraş nu poate să moară, spuse Beatrice cu înflăcărare.

— A şi murit, i-am răspuns.

Eram conducătorul acestui oraş şi mîinile îmi atîrnau neputincioase de-a lungul trupului. Acolo, departe, tunuri străine bombardau un oraş străin ; fiecare ghiulea atingea Carmona în inimă şi ea nu putea face nimic pentru a se apăra.

Se făcu noapte. Nu mai puteam să vedem deslușit drumul, nici să auzim vreun zgomot prin vuietul vîntului ; nu mai priveam pe fereastră ; priveam ușa pe care putea veni solul, trăgeam cu urechea să prind zgomotul pașilor lui. Dar noaptea trecu și ușa nu se deschise. Beatrice își încrucișase mîinile pe piept și, cu capul drept, dormea cu demnitate. Varenzi medita. A fost o noapte lungă. Timpul rămînea nemișcat pe fundul clepsidrei albastre pe care nici o mînă n-o mai răsturna.

Mi-am amintit toți acești ani, cele două veacuri în care luptasem pentru Carmona. Crezusem că îi țin destinul în mîini ; o apăram împotriva Florenței, împotriva Genovei, și mă neliniștea planurile urzite de Seniorie, spionam Sienna și Pisa, trimiteam iscoade la Milano ; și puțin îmi păsa de războaiele care se purtau între Franța și Anglia, sau de evenimentele de la curtea Burgundiei, sau de răfuielile dintre electorii germani ; nu bănuiam că aceste bătălii îndepărtate, aceste gîlcevi, aceste tratate vor duce, pentru mine, la această noapte de neputință și de necunoaștere, și că soarta Carmonei se hotăra în inima lumii întregi. La ceasul acesta ea se hotăra pe marea înspumată, în tabăra germană, în rîndurile garnizoanei florentine și, de cealaltă parte a Alpilor, în inima ușuratică și trădătoare a regelui Franței. Și nimic din ceea ce se petrecea în Carmona nu mai privea Carmona. Cînd se iviră zorile, orice teamă, ca și orice speranță muriseră în mine ; nici un miracol nu mai putea să-mi dăruiască victoria : Carmona nu-mi mai aparținea ; și, în rușinea așteptării inutile, încetasem să-mi aparțin pînă și mie însumi.

Abia către ora prînzului un călăreț apăru la cotitura drumului : portul Livorno era salvat. În ciuda furtunii, o flotă franceză alcătuită din șase corăbii de linie și din două galioane, încărcate cu grîu și cu soldați, sosise în port ; furia vîntului silind flota genoveză și cea venețiană să intre la adăpost pe rîul Melina, francezii, avînd liberă trecere, intraseră cu pînzele sus în portul Livorno.

Cîteva zile mai tîrziu aflarăm că flota împăratului fiind prinsă de furtună, Maximilian își întorsese armata

la Pisa, declarînd că nu se poate război deodată şi cu Dumnezeu şi cu oamenii. Ascultam veştile cu nepăsare : mi se părea că nu mă mai privesc.

— Trebuie să reîncepi negocierile cu Veneţia, spuse Varenzi. Maximilian nu are bani ; dacă Veneţia refuză să-i dea subsidii, va părăsi Italia.

Ceilalţi consilieri aprobau aceste cuvinte. Odinioară spuneau : „Binele Carmonei. Salvarea Carmonei". Acum auzeam : „Binele Italiei. Salvarea Italiei". De cîtă vreme tot vorbeau ? De ceasuri sau de ani ? Între timp îşi schimbaseră veşmintele şi chipurile, dar aveau aceleaşi glasuri măsurate, aceiaşi ochi gravi aţintiţi asupra unui viitor îngust ; aproape aceleaşi cuvinte. Soarele de toamnă aurea masa şi juca pe lanţul pe care îl săltam dintr-o mînă în alta. Mi se părea că mai trăisem exact această clipă : cu o sută de ani în urmă ? cu un ceas în urmă ? sau în vis ? M-am gîndit : „Oare gustul vieţii mele nu se va schimba niciodată ?" Şi am rostit brusc :

— Vom relua mîine discuţiile. Declar şedinţa închisă.

Am trecut pragul cabinetului de lucru şi am coborît să poruncesc a mi se înşeua calul. Simţeam că mă înăbuş ! Am pornit pe drumul nou ale cărui ziduri albe se îngălbeniseră. Le voi vedea oare şi peste o sută de ani ? Am dat pinteni calului. Simţeam că mă înăbuş în Carmona !

Multă vreme am mers în galop de-a curmezişul cîmpiei ; cerul fugea deasupra capului meu ; dedesubt, pămîntul tresălta ; aş fi vrut ca această goană să dureze mereu, cu vîntul ce-mi biciuia faţa şi tăcerea din inimă. Dar cînd burta calului ajunse lac de năduşeală, din nou izvorîră cuvinte din gîtlejul meu : Carmona este salvată încă o dată. Şi-acum ce voi mai face ?

Am luat-o pe drumul care urca dealul ; mergea şerpuind şi încetul cu încetul tot şesul se dezvălui la picioarele mele. Acolo, la dreapta, era marea, şi Italia se oprea ; ea se întindea de jur-împrejurul meu, cît cuprindeam cu ochii ; dar la capătul mărilor, la poalele munţilor, se oprea. Cu grijă, cu răbdare, în zece sau douăzeci de ani ar putea ajunge sub autoritatea mea.

Şi într-o noapte mîinile-mi inutile vor spînzura de-a lungul trupului ; cu ochii ţintuiţi în zare, voi pîndi ecoul evenimentelor care se vor desfăşura de cealaltă parte a munţilor şi a mărilor.

— Italia este prea mică, am gîndit.

Mi-am oprit calul şi am descălecat. Mă urcasem adesea pe vîrful acesta de deal, contemplînd peisajul neclintit. Dar, deodată, mi se păru că ceea ce visasem cu cîteva ore mai înainte se îndeplinise : în gură simţeam un gust necunoscut. Aerul tremurase ; în jurul meu totul era nou. Carmona cocoţată pe stînca ei, străjuită de cele opt turnuri înroşite de soare nu mai era decît o ciupercă mare. Şi, în jurul ei, Italia nu era decît o temniţă cu zidurile prăbuşite.

Acolo, departe, era marea ; dar lumea nu se oprea la ţărmul mării. Corăbii cu pînze albe pluteau spre Spania şi, mai departe de Spania, spre noi continente. Pe aceste meleaguri necunoscute, oameni cu piele roşie adorau soarele şi se băteau cu securile. Şi, mai departe de aceste ţinuturi, existau alte oceane şi alte ţărmuri, lumea nu se oprea niciunde ; nimic nu exista în afara ei : îşi purta destinul în propria sa inimă. Şi acum nu mă aflam dinaintea Carmonei, şi nici în Italia, ci în mijlocul vastei lumi unice şi nemărginite.

Am coborît în galop coasta dealului.

Beatrice era în odaia ei ; desena pe o bucată de pergament împletituri cu roşu şi aur. Alături de ea era o cupă plină de trandafiri.

— Ei, ce spun consilierii ? mă întrebă.

— Prostii ! am răspuns cu aprindere.

Mă privi mirată.

— Beatrice, am venit să-ţi spun adio.

— Unde pleci ?

— La Pisa. Mă duc la Maximilian.

— Ce aştepţi de la el ?

Am luat un trandafir din cupă şi l-am strivit în mîini.

— Am să-i spun : Carmona e prea mică pentru mine ; Italia e prea mică. Nu se poate face nimic decît dacă domneşti asupra lumii întregi. Ia-mă în slujba ta şi-ţi voi dărui lumea.

Beatrice se ridică iute ; se albise la față.

— Nu înțeleg, spuse.

— Puțin îmi pasă dacă guvernez în numele meu sau al altuia. Pentru că mi se oferă acest prilej favorabil, să nu-l pierd. Mă voi lega de soarta Habsburgilor. Și poate că în sfîrșit voi putea făptui ceva.

— Ai de gînd să părăsești Carmona ?

O flacără i se reaprinsese în ochi.

— Asta vrei să spui ?

— Crezi că voi mucezi în Carmona pe vecie ? i-am spus. Ce înseamnă Carmona ? A trecut multă vreme de cînd nu mai sînt aici.

— Nu poți face una ca astă ! spuse.

— Știu. E orașul pentru care Antonio și-a dat viața.

— E orașul tău. Orașul pe care l-ai salvat de atîtea ori, pe care l-ai cîrmuit timp de două secole. Doar n-o să-ți trădezi poporul.

— Poporul meu ! A murit de atîtea ori ! Cum să mă pot simți legat de ei : nu sînt niciodată aceiași.

M-am apropiat de ea și am prins-o de mîini.

— Adio. După plecarea mea, poate vei putea reîncepe să trăiești.

Dintr-o dată ochii i se stinseră.

— E prea tîrziu, spuse.

I-am privit cu remușcare obrazul puhav. Dacă n-aș fi dorit atît de strașnic s-o fac fericită, ar fi iubit, ar fi suferit, ar fi trăit. Am pierdut-o mai sigur decît l-am pierdut pe Antonio.

I-am spus :

— Iartă-mă.

I-am atins părul cu buzele ; dar și începuse să nu mai fie decît o femeie printre milioane de alte femei ; și duioșia și remușcarea aveau gustul lucrurilor trecute.

Se înserase. Un vînt rece se ridica dinspre rîu. Din sala de mese alăturată venea un zgomot de farfurii și de glasuri, și Régine își aminti că puțin mai înainte auzise șapte bătăi desprinzîndu-se din ceasul turnului. Îl privi pe Fosca.

— Și ai mai avut tăria s-o iei de la capăt ?

— Putem împiedica viața s-o ia de la capăt în fiecare dimineață ? spuse Fosca. Îți amintești ce spuneam într-o seară : degeaba știi, inima bate, întinzi mîna...

— Și te pomenești pieptănîndu-ți părul, spuse Régine.

Privi în jurul ei.

— Crezi că mîine îmi voi mai pieptăna părul ?

— Bănuiesc, răspunse el.

Ea se ridică și spuse :

— Să plecăm.

Ieșiră din han și Fosca întrebă :

— Unde mergem ?

— Oriunde.

Și arătă drumul :

— Putem merge pe drumul ăsta, nu-i așa ?

Rîse :

— Inima bate, și pui un picior înaintea celuilalt. Drumurile n-au nici un capăt.

Merseră, așezînd un picior dinaintea celuilalt. Ea întrebă :

— Aș vrea să știu ce s-a întîmplat cu Beatrice.

— Ce vrei să se fi întîmplat ? Într-o bună zi a murit, asta-i tot.

— Asta-i tot ?

— N-am aflat nimic mai mult. Plecase din Carmona cînd m-am întors eu acolo şi n-am încercat să aflu mai mult. Dealtfel, nu era nimic de aflat. Murise.

— La drept vorbind, toate poveştile sfîrşesc cu bine, spuse Régine.

Partea a doua

PE CHEIURILE PRĂFUITE ALE RÎULUI Arno, soldați germani umblau cu pași grei printre pisanezii pe care îi depășeau cu un cap ; vechiul palat al Medicilor răsuna de zăngănitul pintenilor și de tropotul cizmelor lor. M-au lăsat să aștept o bună bucată de vreme : nu eram obișnuit să aștept. Apoi un străjer m-a condus în încăperea unde ședea împăratul. Era blond, cu păr aspru și inelat care îi cădea peste urechi și avea un nas mare și turtit. Părea să aibă în jur de patruzeci de ani. Cu un gest curtenitor m-a poftit să șed. Îndepărtase străjile și eram singuri.

— Conte Fosca, îmi spuse, adeseori am dorit să vă cunosc.

Mă scruta plin de curiozitate.

— E-adevărat ceea ce se povestește despre domnia-voastră ?

— E adevărat că pînă în ziua de azi Dumnezeu mi-a îngăduit să învinge bătrînețea și moartea.

Spuse cu mîndrie :

— Și Habsburgii sînt nemuritori.

— Da. Și iată de ce trebuie să stăpînească lumea. Numai lumea este pe măsura veșniciei.

Zîmbi :

— Lumea e vastă.

— Veșnicia e lungă.

Mă cerceta în tăcere cu o expresie vicleană și neîncrezătoare :

— Ce ați venit să-mi cereți ?

— Am venit să vă dau Carmona.

Rîse. I-am văzut dinții albi.

— Mă tem că un asemenea dar o să mă coste foarte scump.

— N-o să vă coste nimic. De două secole domnesc și-acum mă simt ostenit. Doresc numai atît, să-mi îngăduiți a mă lega de soarta domniei-voastre.

— Și nu cereți nimic în schimb ?

— Ce-aș putea primi din partea unui om, fie el și împărat ?

Părea atît de uluit, încît mi se făcu milă de el :

— Italia este menită să ajungă în curînd prada regelui Franței sau prada domniei-voastre ; nu-mi mai pasă de ea, ci de lume. Aș vrea să fie adunată într-o singură mînă, căci numai atunci va fi cu putință să fie modelată.

— Dar de ce m-ați ajuta s-o adun în mîna mea ?

— Ce importanță are ! Și domnia-voastră nu luptați oare pentru fiul pe care îl aveți ? Pentru nepotul care nu s-a născut încă, pentru copiii lui pe care nu-i veți cunoaște niciodată ?

— E vorba de neamul meu, îmi spuse.

— Nu-i o deosebire prea mare.

Căzu pe gînduri și chipul îi deveni copilăresc și îndurerat.

— După ce vă voi lăsa pe mînă castelele și fortărețele mele, nimic nu vă va mai împiedica să cuceriți Florența, am spus. Și odată cucerită Florența, toată Italia vă va aparține.

— Italia îmi aparține, spuse visător.

Chipul lui încreștit de sforțare se destinse ; o clipă zîmbi în tăcere, apoi rosti :

— A trecut mai bine de o lună de cînd nu mi-am plătit oamenii.

— De cît aveți nevoie ?

— Douăzeci de mii de florini.

— Carmona este bogată.

— Douăzeci de mii de florini în fiecare lună.

— Carmona este foarte bogată ! am spus zîmbind.

Trei zile mai tîrziu, Maximilian intră în Carmona. Ecusonul de marmură cu crini de aur, care fusese ridicat în mijlocul oraşului în cinstea lui Carol al VIII-lea, a fost scos pentru a face loc stemei împăratului ; şi poporul, care cu patru ani mai înainte îl aclamase pe regele Franţei, aclamă trupele imperiale cu aceleaşi strigăte. Femeile le aruncau flori.

O săptămînă se scurse în turniruri şi ospeţe, unde Maximilian înfuleca porţii enorme de mîncăruri cu carne bine piperată şi ulcele mari de vin. Într-o seară, pe cînd ne ridicasem de la masă după ce ospătasem trei ceasuri, l-am întrebat :

— Şi cînd vom porni împotriva Florenţei ?

— A ! Florenţa ! exclamă el.

Avea ochii înroşiţi şi tulburi ; văzu că îl priveam cercetător şi vorbi mai departe plin de maiestate :

— Raţiuni imperioase mă cheamă înapoi în Germania.

Am făcut o plecăciune :

— Cînd vreţi să plecaţi ?

Se hotărî cît ai bate din palme :

— Mîine dimineaţă.

— Voi pleca împreună cu domnia-voastră, am spus.

L-am privit cum se îndepărta cu pas demn dar nesigur. Nu te puteai aştepta la prea mult din partea unui asemenea împărat ; îl cîntărisem într-o săptămînă : ignorant, himeric, lacom, lipsit de ambiţie şi de perseverenţă. Totuşi nu era cu neputinţă să dobîndesc o influenţă asupra lui ; şi avea un fiu a cărui fire îmi va sluji poate mai bine speranţele. Eram hotărît să-l urmez. Am ieşit din palat. Afară era lună plină. Frînturi de cîntece răguşite veneau dinspre cîmpia unde îşi aşezaseră tabăra hoardele lui Maximilian : cu două sute de ani mai înainte se zăreau acolo corturile genovezilor, roşii printre măslinii argintii, şi eu ţineam închise porţile cetăţii. Am ajuns în cimitirul unde se odihneau Catarina şi Antonio, m-am aşezat pe treptele catedralei, am făcut înconjurul meterezelor. Miracolul se săvîrşise : gustul vieţii mi se schimbase, vedeam Carmona cu ochi proaspăt ; era o cetate străină.

De dimineață, după ce am trecut puntea, am privit stînca de unde se sumețeau spre cer cele opt turnuri, care fusese o vreme atît de îndelungată inima pămîntului; nu era decît o infimă parcelă din imperiu, pămîntul nu mai avea altă inimă decît a mea. Fusesem aruncat gol în lume: un om de nicăieri. Cerul de deasupra capului meu nu mai era un acoperiș, ci o cale fără de sfîrșit.

Zile și nopți merserăm călare. Cerul devenea palid, aerul mai răcoros, copacii mai puțin întunecați, pămîntul mai puțin roșietic. Apărură munți în zare. În satele cu acoperișuri de șindrilă, casele erau zugrăvite cu flori și păsări. Respiram miresme necunoscute. Lui Maximilian îi plăcea să stea la taifas cu mine. Regele și regina Spaniei îi propuneau o dublă căsătorie, prin care fiul său Filip s-ar uni cu fiica lor Ioana, și fiica sa Margareta cu infantele Juan; el șovăia, dar eu îl îndemnam să primească propunerea. Spania cu caravelele ei deținea cheile lumii.

— Dar Filip nu va domni niciodată peste Spania, îmi spuse Maximilian cu regret. Don Juan este tînăr și voinic.

— Am mai văzut murind oameni tineri și voinici.

Înaintam la pas pe un drum povîrnit care mirosea a iarbă tînără și a brad.

— Regina Portugaliei este sora mai mare a Ioanei, spuse Maximilian. Și ea are un fiu.

— Pot muri și ei, dacă Dumnezeu îi ocrotește pe Habsburgi.

Lui Maximilian îi sclipiră ochii:

— Dumnezeu îi ocrotește pe Habsburgi! îmi spuse.

Infantele muri la șase luni după căsătoria sa și, curînd după aceea, o boală necunoscută o răpuse pe regina Portugaliei și pe micuțul don Miguel. Cînd principesa Ioana aduse pe lume un fiu, nici o piedică nu se mai ridica în calea acestui copil spre tronul Spaniei. M-am aplecat asupra leagănului unde gîngurea firavul nou-născut, moștenitor al Spaniei și al Țărilor-de-Jos, al Austriei, al Burgundiei și al bogatelor meleaguri

italiene. Învelit în scutece de dantelă, mirosea a lapte acru, ca toți nou-născuții, și era de ajuns să-l apăs cu palma pentru a-i strivi craniul. Am spus :

— Vom face din acest copil un împărat.

Un nor trecu peste chipul nepăsător al lui Maximilian.

— Cum așa ? spuse el. Doar n-am bani.

— Îi vom născoci.

— Poți să născocești ceva bani pe loc ?

— E prea devreme.

Mă cercetă cu o mutră dezamăgită și perplexă :

— Vrei să mă însoțești în Italia ?

— Nu.

— De ce ? Nu mai crezi în steaua mea ?

— Gloria familiei din care vă trageți îmi este mai scumpă decît gloria domniei-voastre, i-am spus. Dacă îmi veți îngădui, voi rămîne aici și voi veghea asupra acestui copil.

— Rămîi aici, spuse el.

Privi pruncul și zîmbi.

— Învață-l să nu semene cu bunicul lui.

Am rămas deci în palatul din Mechelen, pe cînd Maximilian călărea fără succes de-a lungul Italiei și lupta zadarnic împotriva elvețienilor. Îi cîștigasem încrederea, îmi prețuia foarte mult sfaturile ; dar asta nu-mi slujea la mare lucru, întrucît nu le urma. Renunțasem să mai aștept ceva din partea lui. Fiul lui, Filip, nu mă iubea ; dealtfel era înzestrat cu o sănătate șubredă și nu prea avea sorți de izbîndă să domnească vreodată. Iar principesa Ioana dădea semne de mare ciudățenie, care îi nelinișteau pe cei din preajma ei. Toate speranțele mele se legau de copilul acesta căruia îi pîndeam cu neliniște primii pași, primele cuvinte. Și el era plăpînd, crize de nervi îl trînteau adesea la pămînt. Numai eu izbuteam să-l potolesc. Ședeam neîncetat alături de el și nu se supunea altei legi în afara încruntăturii mele. Dar mă întrebam îngrijorat : va trăi oare destul de mult ? Ce fel de om va fi ? Dacă va muri, dacă va începe să mă urască, voi fi nevoit

să renunț pentru cîteva secole poate la marile mele visuri.

Trecură anii. Filip muri. Ioana, care părea de-a dreptul nebună, fu închisă în castelul Tordesillas. Și Carol trăia, creștea mare. Zi de zi, planurile mele deveneau mai puțin himerice. Zi de zi, plimbîndu-mă pe ulițele încețoșate din Mechelen, mă gîndeam la viitor cu nădejde sporită. Îmi plăcea orașul acela trist și calm. Cînd treceam pe ulițe, lucrătoarele de dantelă, aplecate asupra sulurilor, mă urmăreau o clipă cu privirea, în dosul ferestrelor cu multe ochiuri ; dar nimeni nu-mi cunoștea taina, nimeni nu mă cunoștea ; îmi lăsasem barba să crească și eu însumi, cînd mă priveam în oglindă, șovăiam în fața imaginii mele. Adesea treceam pe metereze, mergeam să mă așez la marginea canalului, priveam imaginile încremenite în miezul apei mișcătoare și visam. Înțelepții vremii spuneau că sosise momentul cînd oamenii aveau să descifreze limpede tainele naturii și să o domine ; abia atunci vor începe să cucerească fericirea. Mă gîndeam : „În asta va consta opera mea. Trebuie ca într-o bună zi să țin în mîinile mele întreg universul ; atunci nici o forță și nici o bogăție nu vor mai fi risipite fără rost ; voi pune capăt vrajbelor care așază față în față popoarele, rasele, religiile, voi pune capăt nedreptelor neorînduieli. Voi cîrmui lumea cu aceeași economie cu care vegheam odinioară asupra hambarelor din Carmona. Nimic nu va fi lăsat la bunul plac al oamenilor, sau în voia întîmplării. Rațiunea va guverna pămîntul : rațiunea mea.“ Cînd începeau să se lase umbrele serii, mă întorceam agale spre palat ; la colțurile ulițelor începeau să se aprindă primele felinare ; glasuri, rîsete, zgomotul cănilor de bere ciocnite răsunau în cîrciumi ; sub cerul cenușiu, printre acești oameni ce vorbeau o limbă străină, necunoscut, uitat pînă și de Maximilian, mi se părea uneori că abia m-am născut.

*

M-am aplecat asupra patului în care se odihnea Carol. Bunicul lui, Ferdinand, murise și, în urmă cu cîteva

luni, Carol fusese uns rege al Spaniei. Dar supușii săi nu-și ascundeau preferința pentru fratele său mai mic, care se născuse și trăise printre ei.

— Sire, nu mai poți amîna călătoria, i-am spus. Ar însemna să-ți pierzi coroana.

Nu răspunse. Era greu bolnav. Medicii pretindeau că viața îi era în primejdie.

— Partidul fratelui măriei-tale este puternic. Trebuie să acționăm neîntîrziat.

L-am privit înfrigurat pe adolescentul palid care mă asculta, cu gura întredeschisă, cu o față lipsită de expresie ; sub pleoapele ce-i cădeau, ochii păreau morți și buza de jos îi atîrna.

— Ți-e teamă ? l-am întrebat.

În sfîrșit buzele i se mișcară :

— Da, spuse. Mi-e teamă.

Glasul lui era grav și sincer. Am rămas descumpănit.

— Tata a murit în Spania, spuse. Și medicii au spus că atmosfera de acolo nu mi-ar fi prielnică.

— Un rege nu trebuie să dea îndărăt în fața primejdiei.

Spuse cu glasul său tărăgănat și puțin bîlbîit :

— Fratele meu ar fi un rege bun.

Am chibzuit o clipă în tăcere. Dacă murea Carol, nu pierdeam nimic : fratele lui era destul de tînăr spre a deveni în mîinile mele o unealtă docilă ; dar dacă arhiducele rămînea în viață și pierdea Spania, atunci lumea s-ar scinda în două bucăți și planurile mele ar da greș.

— Pe tine te-a ales Dumnezeu, măria-ta ! am spus cu tărie. Ți-am spus adeseori ce așteaptă el de la tine : lumea sfărîmată în bucățele să redevină o singură lume, ca în ziua cînd a ieșit din mîinile lui. Dacă lași Spania lui Ferdinand, vei ajuta la perpetuarea acestor împărțeli care dezbină pămîntul.

Strînse din buze ; stropi de sudoare i se prelingeau pe frunte.

— Pot să-i las totul.

L-am privit. Era firav și încet la minte ; dar pînă și sfiala lui îmi slujea ; nu-l cunoșteam pe Ferdinand.

— Nu, i-am spus. Fratele măriei-tale este spaniol. Nu se va îngriji decît de interesele Spaniei. Numai măria-ta singur poți îndeplini misiunea pe care Dumnezeu ți-a dat-o în seamă : măria-ta ai sarcina de a asigura mîntuirea lumii. Sănătatea și fericirea măriei-tale nu intră în balanță.

Lovisem drept în țintă. Se îngălbeni și mai tare la față.

— Mîntuirea lumii, spuse. E prea mult. Nu voi fi în stare s-o împlinesc.

— Vei fi în stare cu ajutorul lui Dumnezeu.

Își prinse capul în mîini. L-am lăsat să se roage în liniște. Era un copil ; îi plăceau alergările în aer liber, turnirurile, muzica ; și presimțea ce povară monstruoasă voiam să-i pun pe umeri. Se rugă multă vreme, apoi spuse :

— Facă-se voia Domnului !

Cîteva zile mai tîrziu, Carol își statornicea curtea în mijlocul dunelor. O flotă de patruzeci de corăbii rînduite în portul Vlissingen aștepta mai multe săptămîni un vînt prielnic ; de îndată ce porni să sufle, ne îndreptarăm spre Spania. Cu coatele sprijinite de bastingaj, priveam cum răsare și apune soarele în fiecare zi. Pluteam nu numai spre Spania. Acolo, de cealaltă parte a zărilor, existau păduri locuite de papagali multicolori și de porumbei cu burta plină de flori, existau vulcani care scuipau șuvoaie de aur clocotitor și în prerii galopau pe cai oameni cu trupul acoperit de pene. Regele Spaniei era stăpînul acestor paradisuri sălbatice. Mă gîndeam : „Într-o bună zi voi trage la țărmul lor și îi voi vedea cu propriii mei ochi. Și îi voi strunji după placul meu".

La 19 septembrie, flota ajunse în dreptul coastei Asturiei. Țărmul era pustiu ; pe coasta unui munte am zărit o caravană lungă : copii, femei, bătrîni mergeau în urma catîrilor încărcați cu boccele, păreau că fug de ceva. Și, deodată, o salvă porni dintr-un tufiș. Doamnele de la curte începură să țipe și mateloții puseră mîna

pe flinte. Chipul lui Carol rămînea neclintit ; privea în tăcere meleagul acesta care era regatul său ; nu era mirat de primirea brutală : doar nu venise aici să caute fericirea. După o nouă detunătură de muschete, am strigat cu toată puterea :

— Spanie ! Iată-l pe regele tău !

Întreg echipajul repetă strigătul şi am observat o mişcare prin tufişurile care coborau spre mare ; un om se apropia tîrîndu-se pe burtă. Fără îndoială recunoscuse stema Castiliei printre flamurile mari ale regelui, căci se ridică în picioare, rotindu-şi puşca în mînă şi strigînd : „Spania ! Trăiască regele !" Curînd, din dosul tufişurilor şi al stîncilor, muntenii alergară la strigătul de : „Trăiască don Carlos !" Ne spuseră mai tîrziu că, văzînd corăbiile noastre în mare număr, se temuseră de o năvălire a barbarilor de pe coastele Africii.

Ajunserăm în Villaviciosa. Nu se făcuse nici o pregătire pentru primirea noastră şi majoritatea seniorilor, chiar şi doamnele, au fost nevoiţi să se culce pe paie. Dis-de-dimineaţă am pornit-o din nou la drum. Regele mergea pe un cal mic pe care i-l dăruise ambasadorul Angliei ; sora lui, Eleonora, călărea alături de el. Doamnele din suita lor se urcaseră în căruţe trase de boi. Mulţi dintre gentilomi mergeau pe jos. Drumul era plin de pietre şi înaintam anevoie sub neîndurătorul cer albastru. Nimeni la răspîntii, nimeni pe cîmpuri, nici pe drumuri : o epidemie bîntuia prin partea locului şi oamenii fuseseră opriţi să iasă din case. Carol părea totuşi nesimţitor la arşiţa soarelui şi la severitatea peisajului ; nu dădea niciodată semne de nerăbdare sau de melancolie. Se părea că, împotriva prezicerilor făcute de medici, clima Spaniei îi întărise sănătatea. Poate că uimirea de a se simţi încă în viaţă îi isca în adîncul ochilor o lucire sfioasă pe care n-o mai văzusem niciodată. În ziua cînd îşi făcu intrarea triumfală în Valladolid, zîmbi.

— Mă voi simţi bine în ţara asta, spuse.

În cîteva săptămîni păru că înfloreşte ; luă parte cu voioşie la serbări şi la turniruri şi adesea i se întîmpla

să rîdă împreună cu tinerii de vîrsta lui. Mă gîndeam cu bucurie : „Iată-l în viață, iată-l rege ! Am cîștigat prima etapă !“ De îndată ce am aflat despre moartea lui Maximilian, m-am întors grabnic în Germania. Acum trebuia să ne gîndim la imperiu.

În ultimii ani de domnie, Maximilian împărțise cu dărnicie electorilor și bani și făgăduieli ; credea că astfel va fi sigur pe voturile a cinci dintre ei. Dar, a doua zi după moartea lui, în ciuda celor șase sute de mii de florini pe care îi primiseră, electorii socotiră că puteau începe din nou tocmeala. Francisc I, regele Franței, intră îndată în arenă, jurînd că la nevoie va cheltui trei milioane pentru a obține imperiul. Carol era sărac. Dar pe celălalt țărm al mărilor poseda filoane de aur, mine de argint, pămînturi roditoare. M-am dus să stau de vorbă cu bancherii din Antwerpen, pe care i-am convins să iscălească polițe pe garanția bogățiilor noastre de peste mare. Apoi m-am dus la Augsburg. Am obținut de la familia Fugger cambii plătibile după alegere. Îndată am trimis electorilor mesageri purtători ai ofertelor mele ; eu însumi i-am vizitat pe rînd ; m-am dus la Köln, la Trier, la Mainz. Neîncetat soseau mesageri ai lui Francisc și ai lui Henric al Angliei, cu noi oferte pe care electorii le notau impasibili în carnetele lor. Francisc plătea în scuzi de aur ; electorul din Brandenburg, cel din Trier și arhiepiscopul din Köln începură să muște din momeală. Într-o bună zi am aflat că Francisc oferise arhiepiscopului din Mainz o sută douăzeci de mii de florini și demnitatea de legat al Germaniei ; în aceeași seară am plecat în întîmpinarea lui Franz von Sickingen, care comanda armata ligii puternice din Schwaben ; am pornit în galop, fără oprire ; timpul odinioară neclintit pe fundul clepsidrelor albastre era înghițit sub copitele calului.

Franz von Sickingen ura Franța. În fruntea unei armate de douăzeci de mii de oameni și patru mii de cai, înaintarăm spre Hochst, la cîteva leghe depărtare de Frankfurt, pe cînd alte trupe amenințau Palatinatul. Înspăimîntați, electorii depuseră jurămîntul obișnuit, declarînd că voturile le erau curate și mîinile

nepătate. Carol a fost astfel ales la un preț total de opt sute cincizeci și două de mii de florini.

Într-o frumoasă zi de toamnă, Carol își făcu intrarea în Aachen. Electorii îi ieșiră în întîmpinare ; primi omagiul lor în tăcere, cu creștetul descoperit, apoi alaiul trecu pe sub porțile cetății vechi. Mai întîi veneau stegarii, conții, seniorii, consilierii din Aachen purtători ai bastonului alb, curtea cu paji și heralzi, toți aruncînd bani în mijlocul mulțimii ; apoi, încadrați de halebardieri, înaintau înalții dregători, granzii de Spania, cavalerii ordinului Lîna de Aur, principii, principii electori. Mareșalul von Pappenheim, purtînd spada Imperiului, păși înaintea regelui, îmbrăcat cu platoșă și mantie de brocart.

La 23 octombrie 1519, ceremonia se desfășură în vechea catedrală a lui Carol cel Mare. Arhiepiscopul din Köln ceru solemn celor de față : „Vreți voi, după cuvîntul Apostolului, să vă supuneți acestui domn și rege ?“ și poporul strigă voios : „Fiat ! Fiat !“ Atunci arhiepiscopul așeză coroana pe capul lui Carol ; acesta se urcă pe tronul lui Carol cel Mare și primi cîntarea cavalerilor, pe cînd sub bolți răsuna *Te Deum*-ul.

— Domniei-tale îi datorez Imperiul, îmi spuse Carol cu emoție în glas, cînd rămaserăm singuri în cabinetul de lucru.

— Ba lui Dumnezeu, i-am spus. Nu m-a creat decît pentru a o sluji pe măria-ta.

Îi dezvăluisem taina mea ; nu fusese prea uimit aflînd-o : era prea bun creștin spre a se mai mira de vreo minune ; dar, dacă față de mine nu mai arăta supunerea sfioasă din copilărie, în schimb mă respecta ca pe o ființă purtînd semnul lui Dumnezeu.

— Mult s-a mai milostivit așezîndu-te alături de mine, îmi spuse. Nu-i așa că mă vei ajuta să mă arăt demn de alegerea lui ?

— Te voi ajuta, i-am spus.

Ochii îi străluciră. Din clipa cînd arhiepiscopul îi așezase pe frunte coroana sacră, chipul îi devenise mai ferm, privirea mai vie.

Rosti cu aprindere :

— Am de făcut lucruri mari.

— Le vei face, i-am spus.

Știam că visa să reînvie Sfîntul-Imperiu ; dar eu voiam ca în mîinile lui să adun tot Universul. Cortez era pe cale să cucerească pentru noi Americile și, curînd, aurul lor avea să se reverse în Spania ; atunci vom putea alcătui armate uriașe. După ce vom făuri federația statelor germane, vom supune Italia și Franța. Am spus :

— Într-o bună zi, Universul întreg îți va aparține.

Mă privi cu un soi de teamă.

— Nici un om n-a posedat vreodată Universul.

— Nu sosise încă vremea.

Rămase o clipă tăcut și, pe neașteptate, zîmbi. Prin zidurile cabinetului pătrundea tînguirea unei viole.

— Nu vii să asculți muzică ?

— Peste o clipă, i-am răspuns.

Se ridică și îmi spuse :

— Va fi un concert foarte frumos. Ar trebui să vii.

Deschise ușa. Era tînăr, era împărat, Dumnezeu îl acoperea cu umbra lui proteguitoare și fericirea lumii se confunda în inima sa cu propria-i fericire : putea să se lase furat în liniște de cîntul duios al violelor. Mie însă mi se zbătea în piept o furtună mult prea puternică ; nu puteam asculta nimic în afară de acel glas triumfător care nu va răsuna niciodată în urechile unui muritor ; era propriul meu glas, care-mi spunea : iată că Universul îmi aparține pentru totdeauna, numai mie ; este moșia mea și nimeni nu poate să-l împartă cu mine. Carol va guverna cîțiva ani, iar eu am în fața mea eternitatea. M-am apropiat de fereastră. Am privit cerul înstelat tăiat de o cingătoare de lapte ; milioane și milioane de stele. Și sub picioarele mele un singur pămînt : pămîntul meu. Plutea rotund în eter, pătat cu albastru, galben și verde ; îl vedeam. Corăbii străbăteau mările ; drumuri brăzdau continentele ; și eu, cu un gest al mîinii, smulgeam păduri de nepătruns, secam bălți, îndreptam cursul fluviilor ; solul se acoperea de ogoare și de pășuni, orașe se

înălțau la răspîntii de drumuri. Cei mai umili țesători locuiau în case mari și luminoase, hambarele erau pline de grîu curat ; toți oamenii erau bogați, voinici și frumoși, toți erau fericiți. Și m-am gîndit : „Voi reînvia raiul pe pămînt".

*

Carol mîngîia blînd mantia de pene în culorile curcubeului. Îi plăceau stofele bogate, metalele prețioase ; ochii îi luciră cînd mateloții deschiseseră cufărul și puseseră pe jos vase mari de alabastru pline cu turcoaze și ametiste. Spuse cu glas pătimaș :

— Ce bogății !

Privea monedele de aur și lingourile îngrămădite în fundul cufărului ; dar știam că nu despre aceste bogății vorbea ; pe deasupra zidurilor cenușii ale palatului bruxellez, vedea o limbă de aur fierbinte țîșnind spre albastrul cerului, vedea revărsîndu-se pe coastele unui vulcan fluvii de lavă roșie ca para focului, vedea întinse drumuri pavate cu metal strălucitor și grădini plantate cu arbori de aur masiv. Am zîmbit. Peste strălucirea acestor mii de sori, vedeam, și eu, galioane încărcate cu lingouri care intrau în rada portului Sanlúcar ; aruncam din abundență asupra vechiului continent o ploaie de confeti strălucitoare...

Am spus :

— Cum mai poți șovăi ?

Mîna lui Carol se desprinse de pe țesătura cu ape lucitoare.

— Oamenii aceia au un suflet, îmi spuse.

Începu să măsoare cu pași mari galeria lungă ; strecurase sub tunică scrisoarea pe care i-o adusese căpitanul cu buzele crăpate : scrisoarea lui Cortez. Cu un an mai înainte, în vinerea mare, Cortez debarcase pe o coastă pustie și întemeiase acolo un oraș căruia îi dăduse numele de Veracruz. Pentru a-și împiedica oamenii să se întoarcă în Spania, scufundase caravelele, în afară de una singură pe care o trimisese lui Carol, încărcată cu

bogăţiile împăratului aztec Montezuma. Cerea ajutor împotriva intrigilor guvernatorului Velasquez, care avea pretenţia să-i interzică a-şi continua expediţia. Şi Carol şovăia.

Îl priveam nerăbdător. Scrisorile călugărilor dominicani din Hispaniola, rapoartele preotului Las Casas îi tulburaseră sufletul ; aflasem că, în ciuda legilor, indienii erau şi mai departe însemnaţi cu fierul roşu ca şi sclavii, erau bătuţi şi masacraţi ; prea firavi pentru muncile la care erau supuşi, mureau cu miile. Mie puţin îmi păsa de soarta acestor sălbatici îndobitociţi de superstiţii absurde.

— Măria-ta, trimite acolo oameni siguri, care vor veghea asupra respectării legilor.

— La asemenea depărtare, care om mai este sigur ?

Începu iarăşi să umble în lungul mesei încărcate cu cupe de cristal, coliere de jad şi figurine de aur cizelat. Am spus :

— Preoţii umflă faptele. Totdeauna se umflă faptele.

— E de ajuns ca un singur fapt pe care îl raportează să fie adevărat...

— Negrii din Africa n-au suflet, am spus.

— Leacul mi se pare la fel de îngrozitor ca şi boala, spuse împăratul.

Nu mai privea lingourile ispititoare, nu se mai uita la nimic. Chipul lui îşi recăpătase aerul adormit şi lipsit de expresie din adolescenţă.

— Atunci, ce vrei să faci, măria-ta ?

— Nu ştiu.

— Vrei să refuzi un imperiu pardosit cu aur ?

Mi-am vîrît mîna în cufăr, am vînturat monedele între degete. El repetă înfundat :

— Nu ştiu.

Arăta tînăr şi foarte nefericit.

— Nu ai dreptul, am spus cu tărie. Dumnezeu a creat asemenea bogăţii pentru ca ele să slujească oamenilor. Acolo există pămînturi roditoare, care nu vor fi niciodată exploatate dacă nu le smulgem din mîinile indienilor. Gîndeşte-te la mizeria popoarelor tale : vor deveni prospere cînd aurul Americilor se va revărsa

în porturile tale. Din milă față de acei sălbatici vrei să osîndești țăranii Germaniei să moară de foame ?

Nu răspunse nimic. Niciodată pînă acum nu fusese nevoit să ia o hotărîre atît de gravă. Eu știam că viața unui om era un lucru scurt și fără însemnătate ; oricum, peste o sută de ani, nici unul dintre nenorociții a căror soartă îl neliniștea pe Carol nu-și va mai aminti de suferințele lui : pentru mine erau încă de pe acum morți. Dar el nu putea consimți atît de ușor să-i lipsească de viață ; măsura bucuriile și necazurile lor cu propriile sale măsuri. M-am îndreptat brusc spre el :

— Îți închipui oare că în lumea asta vei putea face vreodată bine fără să faci rău ? E cu neputință să fii drept pentru toți, să aduci tuturor fericirea. Dacă ai o inimă prea duioasă pentru a consimți la sacrificiile necesare, trebuia să te fi închis într-o mînăstire.

Își strînse buzele. O sclipire dură și rece îi fulgeră pe sub pleoapele pe jumătate închise ; iubea lumea, iubea luxul și puterea. Spuse :

— Vreau să guvernez fără să pricinuiesc nimănui un rău pe nedrept.

— Vei putea guverna fără războaie și fără șreanguri ? Trebuie să privești o dată lucrurile drept în față ! am spus cu asprime. Astfel vei cîștiga o grămadă de timp : cel mai bun dintre principi are totdeauna pe conștiință sute de morți.

— Există războaie drepte și represalii necesare, spuse el.

— Singur îți poți justifica răul pe care îl vei face unora prin opera pe care o săvîrșești pentru binele tuturor.

Am tăcut o clipă. Nu puteam să-i spun în limbajul meu : o viață, o mie de vieți nu cîntăresc mai greu decît un roi de gîze de-o zi ; pe cînd drumurile, orașele, canalele pe care le vom construi vor rămîne veșnic pe fața pămîntului ; pe vecie vom smulge un continent din întunericul pădurilor virgine și al superstițiilor neroade. Lui nu-i păsa de acest viitor terestru pe care nu îl va vedea cu ochii lui. Dar eu au-

noşteam vorbele în stare să-i trezească un ecou în inimă.

— Nu-i vom supune pe aceşti bieţi sălbatici decît unor nenorociri pămînteşti, am spus. Şi le aducem, lor, copiilor lor şi copiilor copiilor lor, adevărul şi fericirea veşnică. Cînd toate aceste popoare neştiutoare vor intra în sînul Bisericii, pînă la sfîrşitul veacurilor, nu crezi că pe bună dreptate îl vei fi ajutat pe Cortez ?

— Din pricina noastră unii mor în stare de păcat de moarte, spuse.

— Oricum, tot aşa ar fi murit, în idolatrie şi crimă, i-am răspuns.

Carol se prăvăli într-un fotoliu şi spuse :

— Nu e deloc uşor să guvernezi.

— Să nu faci niciodată rău fără folos. am spus. Dumnezeu nu poate cere nimic mai mult de la un împărat. Ştie bine că uneori răul este necesar ; la urma urmei, el însuşi l-a creat.

— Da, spuse el.

Mă privi cu deznădejde şi rostı :

— Aş vrea să fiu sigur.

Am ridicat din umeri :

— Nu vei fi niciodată sigur.

Suspină şi vreme de o clipă îşi frămîntă colanul în tăcere. Apoi spuse :

— Bine. Bine.

Se ridică brusc şi merse să se închidă în capelă.

*

— Oraşul ăsta a înnebunit, am spus aplecîndu-mă la fereastră.

Tulburările începuseră cu o seară mai înainte, cînd rădvanul cu coloane răsucite şi perdele grele de piele intrase în oraş ; în întîmpinarea lui veniseră cu miile ţărani, meşteşugari, neguţători, călare pe cai sau pe catîri ; în sunete de fluiere, în sunete de clopote şi de tobe, intraseră pe poarta de miazănoapte a oraşului. Hanul Cavalerilor Sfîntului-Ioan era plin de bărbaţi, de femei, de preoţi, de oameni cu vază, care se înghesuiau

în coridoare și pe treptele scărilor. Pe acoperișuri se urcaseră tineri, copii și chiar oameni în vîrstă. Cînd călugărul coborîse de pe scaunul cu roate, mulțimea se năpustise asupra lui, urlînd ; femeile se aruncară la genunchii lui și îi sărutară poalele rasei stropite cu noroi. Toată ziua, prin zidurile palatului arhiepiscopal răzbătură cîntecele și țipetele lor. Și, din nou, noaptea de sabat se dezlănțuise. Cocoțați pe marginea fîntînilor, pe mese, pe butoaie, oratorii vesteau lumii minunile săvîrșite de Luther ; fanfare străbăteau străzile. Din fundul tavernelor se ridicau osanale exaltate și larmă de încăierări. Mai văzusem orașe în sărbătoare ; oamenii din Carmona cîntau în zilele de victorie : știam de ce cîntau. Dar ce însemnau strigătele acestea besmetice ? Am închis fereastra cu gest repezit.

— Ce mascaradă !

M-am întors și am văzut doi bărbați care mă priveau tăcuți ; mă urmăreau cu coada ochiului și, în ciuda prieteniei pe care le-o purtam, asta mă scoase din sărite.

— Omul acesta e pe cale să devină un martir și un sfînt, spuse Balthus.

— Este efectul cel mai obișnuit al persecuțiilor, spuse Petrus Morel.

— Știți prea bine că nu am nici un amestec.

Atunci cînd Carol convocase Dieta la Worms, gîndeam că aveam să reglementăm problema Constituției Imperiului și să punem bazele unei federații prezidate de împărat. Fusesem dezamăgit că el se încăpățîna să ceară condamnarea lui Luther, și încă și mai iritat că Dieta, refuzînd să se pronunțe fără a-l asculta pe acuzat, ne obligă să-l convocăm. Pierdurăm un timp prețios.

— Ce impresie a produs Luther asupra împăratului ? întrebă Balthus.

— I-a părut inofensiv.

— Va rămîne așa dacă nu va fi condamnat.

— Știu, am spus.

În clipa de față, în tot palatul, în tot orașul se discuta cu înfrigurare. Consilierii lui Carol erau împărțiți în

două clanuri ; unii voiau ca ereticul să fie declarat decăzut din drepturi și privilegii, și toți partizanii lui să fie urmăriți fără milă. Ceilalți cereau toleranță ; socoteau ca și mine că aceste certuri între călugări erau lipsite de importanță și că puterea vremelnică n-avea de ce să ia parte la asemenea discuții asupra credinței, faptelor, tainelor ; susțineau de asemenea că Luther era mai puțin primejdios pentru Imperiu decît un papă ocupat să negocieze o alianță cu Franța. Eram de acord cu ei. Dar, dintr-o dată, în seara asta stăruința lor mă tulbura. Într-adevăr oare din nepăsare de oameni cu judecată, desprinși de toate superstițiile, așteptau ei cu atîta înfrigurare hotărîrea împăratului ? Am întrebat pe nepusă masă :

— De ce îl apărați cu atîta zel ? Ați trecut de partea ideilor lui ?

O clipă părură descumpăniți.

— Dacă Luther este condamnat, spuse Petrus Morel, iarăși se vor aprinde ruguri de-a lungul Țărilor-de-Jos, Austriei, Spaniei.

— Un om nu poate fi constrîns să renege ceea ce crede că este adevărul, spuse Balthus.

— Dar dacă greșește ? am întrebat.

— Cine are dreptul să hotărască asta ?

I-am privit uluit. Nu-și spuneau pe față gîndurile pînă la capăt. Acum eram sigur că exista în Luther ceva care îi atrăgea ; ce ? Prea nu aveau încredere în mine ca să mi-o spună. Voiam să știu. Toată noaptea, pe cînd sub ferestrele mele petrecerea era în toi, am consultat încă o dată rapoartele lui Johann Eck și pamfletele lui Luther. Avusesem și mai înainte curiozitatea să răsfoiesc scrierile lui și nu aflasem în ele nimic chibzuit ; la fel ca și superstițiile Romei, socoteam nesăbuită și înflăcărarea cu care le combătea călugărul. Îl zărisem prima oară în după-amiaza asta ; Johann Eck îi luase interogatoriul în prezența Dietei ; se bîlbîise, declarase că avea nevoie de oarecare timp să-și pregătească pledoaria, și Carol îmi spusese vesel :

— N-o să ajung eretic din pricina acestui călugăr mărunt.

De ce atunci glasuri dogite se ridicau atît de pătimaș în noapte ? De ce oameni învățați și cu judecată așteptau ivirea zorilor cu atîta înfrigurare ?

A doua zi, cînd se deschise ședința, am pîndit nerăbdător ușa pe unde avea să intre călugărul. Carol ședea pe tronul lui, nepăsător, în straiele spaniole negre cu aur. Pe părul scurt își pusese o beretă de catifea. În jurul său, asemenea unor statui, dregătorii stăteau nemișcați în mantii de hermină și pieptare de zale, și principii se țineau țepeni în veșmintele lor țesute cu fir de aur. Pe coridoare răsunau strigăte : „Curaj ! Nu te lăsa !“ Erau prietenii lui Luther. Acesta intră, își dădu pe ceafă boneta neagră, descoperindu-și părul prost tăiat, se îndreptă spre împărat și îl salută cu semeție. Nu mai părea intimidat. Se instală la masa plină cu cărțile și pamfletele lui așezate în vrafuri și începu să vorbească. I-am cercetat obrazul slab și pămîntiu, cu pometii ieșiți, deasupra cărora ochii întunecați aruncau scîntei. De unde venea ascendentul pe care îl exercita ? Părea că are o forță lăuntrică ; dar din nou vorbea despre taine, despre indulgențe : lucrul acesta mă plictisea. Mă gîndeam : ne pierdem timpul. Ar trebui exterminați toți călugării, dominicani ca și augustini, ar trebui înlocuite bisericile cu școli, predicile cu lecții de matematică, de astronomie și de fizică. În clipa asta ar trebui să discutăm despre Constituția Germaniei în loc să ascultăm asemenea discursuri de prisos. Totuși Carol urmărea cu atenție cuvintele lui Luther, răsucind între degete giuvaerul Lînii de Aur care îi atîrna pe cămașa cu crețuri mărunte. Glasul călugărului se înfierbînta ; acum vorbea cu ardoare și, în sala prea strîmtă, strivită de căldura verii, toți tăceau. Spuse cu înverșunare :

— Nu pot și nici nu vreau să retractez nimic, orice ar fi, întrucît a face ceva împotriva conștiinței nu este nici lucru demn de încredere, nici cinstit.

Am tresărit ; vorbele lui mă izbiseră ca o provocare ; și nu numai vorbele, ci și tonul cu care le rostise călugărul. Omul acesta îndrăznea să pretindă că numai conștiința lui cîntărea mai greu decît Imperiul și decît lumea. Eu voiam să adun Universul în mîna mea : el declara că pentru sine era el însuși un univers întreg. Aroganța lui popula lumea cu mii de voințe îndărătnice. Desigur acesta era motivul pentru care poporul și învățații îl ascultau cu îngăduință. Ațîța în inimi acea furie orgolioasă care îi mistuise și pe Beatrice și pe Antonio. Dacă i se îngăduia să-și țină mai departe predicile, îi va învăța pe oameni că fiecare era judecător al raporturilor sale cu Dumnezeu, ca și judecător al faptelor sale : și-atunci cum voi mai izbuti să-i fac să mi se supună orbește ?

Vorbea mereu ; ataca conciliile. Acum înțelegeam însă că nu era vorba de concilii, de iertare, de credință. Altceva era în joc : însăși opera la care visam eu. Ea nu putea fi făurită decît dacă oamenii renunțau la capriciile lor, la amorul lor propriu, la nebuniile lor ; și tocmai asta îi învăța Biserica, le poruncea să se supună unei singure legi, să se plece unei singure credințe ; dacă eram destul de puternic, legea aceasta putea fi legea mea : îl puteam face pe Dumnezeu să vorbească după placul meu, prin gura preoților. Pe cînd, dacă fiecare l-ar căuta pe Dumnezeu în propria sa conștiință, știam bine că nu peste mine ar fi dat. „Cine are dreptul să hotărască ?“ îmi spusese Balthus. Iată de ce îl apărau pe Luther : voiau să hotărască ei, fiecare pentru sine. Dar atunci lumea ar fi mai împărțită decît fusese vreodată. Era necesar să fie condusă de o singură voință : voința mea.

Deodată se iscă o mișcare în rîndurile celor de față. Luther declara că la Conciliul din Konstantz se luaseră hotărîri împotriva textelor celor mai precise din Scriptură. La asemenea cuvinte, Carol Quintul făcu un gest cu mănușa și se ridică iute. Se așternu o mare tăcere. Împăratul merse spre fereastră și o clipă privi cerul, apoi se întoarse și dădu poruncă să se evacueze sala.

— Ai dreptate, sire, i-am spus. Luther este mai primejdios decît regele Franței. Dacă îl vei lăsa de capul lui, călugărul ăsta mărunt îți va duce Imperiul la ruină.

Neliniștit, mă întreba din priviri ; deși nu putea suferi erezia, i se părea că nu s-ar supune lui Dumnezeu condamnîndu-l pe Luther împotriva sfatului meu.

— Ah ! Asta-i părerea dumitale ? îmi spuse.

— Da, sire. Mi s-au deschis ochii.

O sută de brațe se ridicară pentru a-l purta pe Luther în triumf ; cei dinafară îi aclamau : adică aclamau orgoliul și nebunia ; strigătele lor neroade îmi spărgeau urechile și încă mai simțeam pe obraz privirea fierbinte a călugărului care mă provoca. Voia să-i abată pe oameni de la adevăratul lor bine, de la fericire ; și oamenii erau atît de smintiți încît se arătau gata să-l urmeze. Dacă vor fi lăsați de capul lor, nu vor mai regăsi niciodată calea spre paradis. Dar eu eram aici ; știam unde trebuie conduși, și pe ce cale. Pentru ei luptasem împotriva foametei, împotriva ciumei ; pentru ei, dacă era nevoie, eram gata să lupt împotriva lor înșiși.

A doua zi dimineață, împăratul declară în fața Dietei :

— Un singur călugăr, sprijinindu-se pe propria lui judecată, s-a împotrivit credinței pe care creștinătatea a menținut-o vreme de peste o mie de ani. Sînt hotărît să apăr această cauză sfîntă cu prețul domeniilor mele, cu prețul trupului, sîngelui, vieții și sufletului meu.

Cîteva zile mai tîrziu Luther a fost declarat decăzut din drepturi și privilegii. Un edict a fost publicat în Țările-de-Jos, interzicînd sub cele mai grave pedepse de a se tipări fără autorizația episcopului eparhiei orice lucrare care ar cuprinde probleme de credință. S-a ordonat magistraților să-i aducă în fața judecății pe partizanii lui Luther.

În momentul cînd era să fie pusă problema Constituției, am avut dezamăgirea de a fi siliți să dizolvăm Dieta : Francisc I, furios de înfrîngerea suferită în fața tronului imperial, se pregătea să ne declare război ; în Spania izbucniseră unele tulburări și Carol fu nevoit să plece la Madrid ; mă ruga să rămîn în preajma fratelui său Ferdinand, căruia îi încredințase cîrmuirea Germaniei. Condamnarea lui Luther nu potolise agitația care domnea în tot Imperiul. Călugării își părăseau mînăstirile și se răspîndeau în țară, predicînd doctrinele eretice. Cete înarmate, alcătuite din studenți, meseriași, aventurieri, dădeau foc caselor parohiale, bibliotecilor, bisericilor. În orașe luau naștere noi secte, mai fanatice decît acelea ale lui Luther, și izbucneau răzmeriție. În fiecare sat se ridicau profeți, care îi îndemnau pe țărani să zdrobească jugul principilor și pretutindeni la țară apărea stindardul vechilor revolte : un prapure alb pe care era pictat un pantof de aur înconjurat de raze luminoase, cu deviza : „Acel ce vrea să fie liber, meargă spre ăst soare !“

— Nu-i pricină de îngrijorare, spunea Ferdinand. E de ajuns un pumn de oameni înarmați și totul va reintra în ordine.

— În dezordine, am spus. Bieții oameni au dreptate : unele reforme sînt necesare.

— Ce reforme ?

— Asta rămîne să studiem.

Nu uitasem masacrul țesătorilor din Carmona. Iar cînd dorisem să țin lumea în mîinile mele, primul dintre planuri era să-i modific economia. Or, niciodată repartiția bogățiilor nu fusese mai nesocotită. Mărfurile se îngrămădeau în porturile noastre, lumea întreagă deschisese porțile comerțului și corăbiile noastre ne aduceau din toate colțurile lumii încărcături de preț ; și totuși marea masă a țăranilor de pe ogoare și a micilor negustori era mai săracă decît fusese în vreo altă epocă. Ocaua de șofran, care în 1515 costa doi florini

și jumătate și șase creițari, ajunsese la patru florini și jumătate și cincisprezece creițari. Ocaua de pîine se scumpise cu cincisprezece creițari ; un chintal de zahăr se vindea cu douăzeci de florini în loc de zece, strugurii din Corint costau nouă florini în loc de cinci ; toate bunurile se scumpiseră, pe cînd lefurile scăzuseră.

— Este o situație de neîngăduit, am spus cu mînie oamenilor de finanțe pe care îi adunasem.

Toți mă priviră cu un zîmbet îngăduitor ; naivitatea mea îi făcea să zîmbească.

— Vorbește, i-am spus bancherului Müller. De unde vine scumpetea asta nemaipomenită ?

Vorbiră. Și astfel am aflat că mizeria din acea epocă era urmarea firească a însăși dezvoltării comerțului. Aurul, pe care conchistadorii îl plăteau cu sîngele și sudoarea indienilor, revărsîndu-se în lumea veche, provoca aici scumpirea mărfurilor de tot felul. Companii puternice fuseseră alcătuite pentru a navlosi corăbiile și a acapara comerțul ; strivindu-i pe micii negustori, ele scoteau din mărfuri, în cîțiva ani, de două ori prețul lor de cost și chiar mai mult ; această îmbogățire aducea după sine scăderea valorii roadelor pămîntului ; banul era devalorizat, salariile scădeau, pe cînd prețurile se urcau. Un pumn de oameni acumulau averi monstruoase și le risipeau într-un lux deșănțat, pe cînd plebea imensă pierea de foame.

— Ar trebui să promulgăm ordonanțe prin care să reprimăm existența monopolurilor, camăta și agiotajul, îmi spuse Müller.

Am tăcut. Toți principii din Germania, începînd cu însuși împăratul, erau tributari companiilor de la care împrumutau bani neîncetat, cu dobînzi cămătărești. Eram legat de mîini și de picioare : Francisc I atacase Navarra, Luxemburgul, Italia ; Carol fusese nevoit să ridice armele împotriva lui și mă implora să fac rost de bani pentru a-și plăti trupele : soarta noastră se afla în mîinile bancherilor și ale marilor negustori.

Cîteva săptămîni mai tîrziu izbucnea revolta din Forscheim, în Franconia ; ea se răspîndi în toată Ger-

mania. Țăranii cereau fraternitate, egalitate, împărțirea pămînturilor, dădeau foc castelelor, abațiilor, bisericilor, măcelăreau preoții și seniorii și își împărțeau între ei moșiile principilor. La sfîrșitul anului, ajunseseră stăpîni pretutindeni.

— Nu există decît un singur leac, spuse Ferdinand. Trebuie să adunăm liga suabă.

Măsura cu pași iuți marele salon iluminat și prinții care veniseră să-i ceară ajutor îl urmăreau cu priviri respectuoase. În inimile lor clocotea atîta spaimă și atîta ură, încît aerul pe care îl respiram mi se părea înveninat. Acolo, pe ogoare, țăranii aprinseseră focuri de sărbătoare, se prinseseră în hore și cîntau în cor ; băuseră vin și mîncaseră pe săturate, un mare jar mocnea în piepturile lor. Mă gîndeam la casele arse ale țesătorilor, la femeile și copiii striviți sub copitele cailor. Am spus în șoaptă :

— Bieții oameni !

— Ce-ai zis ? mă întrebă Ferdinand.

— Am zis că nu există decît un singur leac.

Prinții aprobară dînd din cap. Nu se gîndeau decît la interesele lor egoiste, îi împovărau pe țărani cu corvezi și biruri. Eu aș fi voit să instaurez pe pămînt domnia dreptății și a rațiunii, aș fi voit să le dau oamenilor fericirea. Și totuși spuneam același lucru ca și ei : nu există decît un singur leac. Ca și cînd gîndurile mele, dorințele mele, ca și cînd toată experiența mea și veacurile pe care le trăisem nu aveau nici o înrîurire asupra pămîntului. Eram legat de mîini și de picioare. Se montase un mecanism monstruos, fiecare rotiță mișca odată cu ea altă rotiță, și eram silit să hotărăsc împotriva voinței mele ceea ce hotăra Ferdinand, ceea ce oricare altul ar fi hotărît în locul nostru. Un singur leac...

Țăranii își datorau victoria fragilă doar nepregătirii și izolării seniorilor ; de îndată ce nobilii își vor veni în fire și își vor uni forțele, vor izbuti să strivească grabnic hoardele răsculate. M-am dus deci în Țările-de-Jos, pentru a mă îmbarca spre Spania, unde voiam să-l văd pe împărat. Am străbătut călare aceleași pă-

duri de brazi, aceleași lunci, aceleași șesuri prin care trecusem cu cinci ani mai înainte, cînd purtasem ofertele lui Carol către electori. Atunci inima mi se umfla de nădejde și gîndeam : Am să țin un imperiu în mîinile mele. Izbutisem ; mă aflam în culmea puterii. Și ce-mi fusese îngăduit să fac ? Voiam să zidesc lumea din nou și îmi iroseam timpul și forțele apărîndu-mă împotriva anarhiei și ereziei, împotriva ambiției și încăpățînării oamenilor ; mă apăram distrugînd. Înaintam prin regiuni pustiite. Satele fuseseră preschimbate în cenușă, ogoarele rămăseseră neînsămînțate, vitele se tîrau pe jumătate moarte în jurul gospodăriilor fumegînde ; pe drumuri nu întîlneai nici un bărbat, ci doar femei și copii cu obrajii scofîlciți. Toate orașele rebele, satele, cătunele fuseseră date pradă flăcărilor, țăranii legați de copaci și arși de vii. La Königshoff fuseseră hăituiți ca o turmă de mistreți ; se cățărau în copaci, cu gîndul să scape, dar erau uciși cu lovituri de suliță și de muschetă ; caii zdrobeau în copite trupurile celor doborîți la pămînt. În satul Ingolstadt fuseseră măcelăriți patru mii de țărani ; unii se adăpostiră în biserică, unde au fost arși de vii ; alții se adunară în castel, se strîngeau unul într-altul, vîrîndu-și capetele în pămînt ca pentru a se face nevăzuți și implorînd mila lui Dumnezeu ; niei unul nu fusese cruțat. Nici acum furia nobililor nu se potolise ; chinurile și execuțiile continuau ; țăranii amărîți erau arși, li se smulgea limba din gură, li se tăiau degetele, li se scoteau ochii.

— Asta înseamnă să domnești ? întrebă Carol.

Îi pierise sîngele din obraji și îi tremura colțul gurii. Mă ascultase vreme de două ceasuri, fără să scoată o vorbă, și acum mă privea înspăimîntat : „Asta înseamnă să domnești ?"

Și în Spania fusese nevoie să se verse mult sînge pentru a se înăbuși revoltele. Represiunea continua. La Valencia, la Toledo, la Valladolid în fiecare zi cădeau mii de capete sub securea călăului.

— Răbdare, am spus. Va veni o zi cînd vom stîrpi răul de pe pămînt. Atunci vom începe să zidim.

— Dar răul este opera noastră, spuse el.

— Răul aduce după sine răul, am spus. Erezia cere ruguri și revoltele represiune. Toate acestea se vor sfîrși...

— Oare se vor sfîrși vreodată ?

Toată ziua rătăci prin palat tăcut ; spre seară, în plin consiliu, căzu doborît de o criză nervoasă și fu așezat în pat, arzînd de friguri. La fel ca pe vremuri, am stat zi și noapte la căpătiiul lui ; dar nu găseam nici un cuvînt de speranță să-i spun. Situația era foarte sumbră. Norocul ne trimisese un general strălucit, conetabilul Charles de Bourbon, care se certase cu regele Franței și își oferise serviciile Imperiului ; însă trădarea lui a trebuit să fie plătită foarte scump, noi duceam lipsă de bani și trupele istovite amenințau să se răzvrătească ; duceam lipsă și de artilerie ; eram încercați de temerea că puteam fi alungați din Italia.

Carol stătu abătut vreme de o săptămînă. Tocmai se ridicase din pat și făcuse cîțiva pași șovăitori prin palat cînd un curier sosi în goană : armata franceză fusese nimicită ; jumătate din floarea nobilimii franceze pierise ; și regele era prizonierul nostru. Carol nu spuse nici un cuvînt. Intră în capelă și se așeză în genunchi. Apoi își adună sfatul și dădu ordin de încetare a tuturor ostilităților pe toate fronturile.

Peste mai puțin de un an, la 14 ianuarie 1526, a fost semnat tratatul de la Madrid. Francisc renunța la drepturile sale în Italia, recunoștea revendicările lui Carol asupra Burgundiei, se retrăgea din liga împotriva împăratului, căruia îi făgăduia ajutor contra turcilor. Drept garanție își lăsa fiii ostateci. Carol îl însoți personal pe drumul către Torrejon de Vilano, la cîteva leghe de Madrid. Îmbrățișîndu-l pentru ultima oară, îl luă deoparte și îi spuse :

— Frate, știi bine ce ne-am înțeles ? Spune-mi deschis, ai cumva de gînd să te ții de făgăduială ?

— Am de gînd, spuse Francisc, să mă țin de toate făgăduielile. Dacă vei vedea că altele sînt faptele mele, mă învoiesc să mă socoți nemernic sau trădător.

N-am auzit cu urechile mele aceste vorbe, pe care mi le repetă Carol pe drumul de întoarcere, dar am văzut zîmbetul fermecător pe care regele Franței i-l trimise împăratului, l-am văzut scoțîndu-și pălăria cu pene și salutînd cu un gest larg ; apoi plecă în goana calului pe drumul spre Bayonne.

*

Degetul lui Carol Quintul traversă Oceanul Albastru și se așează pe un mic cerc negru : Veracruz !

Pentru prima oară geografii desenaseră marginile îndepărtate ale Lumii Noi : Tierra del Fuego unde trăiau indienii cu picioare late, insulă căreia Magellan îi dăduse ocolul. Pe continentele galbene și verzi, care țîșneau la suprafața mărilor, înscriseseră nume magice : America, Terra Florida, Terra de Brazil. La rîndul meu, mi-am pus degetul pe harta abia terminată : „Mexico".

Nu era decît un punct negru în mijlocul unei bucăți de hîrtie ; dar, printre lacurile care îi oglindeau splendoarea, în regiunea cu cel mai străveziu văzduh, mai era și capitala lui Cortez. Pe ruinele vechilor cartiere : Mazeltan, Tecopan, Artacalco, Culpupan, se ridicau astăzi cele patru districte : San Juan, San Pablo, San Sebastian și Santa Maria. Biserici, spitale, mînăstiri, școli se înălțaseră în orașul cu artere largi. Și, în spațiile pustii din jurul capitalei, se și întemeiau noi cetăți. Am urmărit cu degetul linia neagră care închipuia Cordillera Anzilor cu vîrfuri înzăpezite ; am arătat la apus de lanțul muntos o regiune virgină, unde stătea scris : „Terra Incognita".

— Eldorado, am spus. Pizarro e pe cale să treacă munții aceștia.

Am atins linia care arăta meridianul situat la 370 de leghe de insulele Capului-Verde și care, după tratatul de la Tordesillas, despărțea posesiunile portugheze de domeniile spaniole.

— Într-o bună zi, am spus în șoaptă, vom șterge acest hotar.

Carol își ridică ochii spre portretul Isabelei, care zîmbea în ramă, frumoasă și gravă sub părul castaniu-deschis.

— Isabela nu va avea niciodată drepturi asupra coroanei portugheze.

— Cine știe ? am spus.

Privirea-mi rătăcea peste Oceanul Indian, pe meleagurile mirodeniilor, de la Moluce la Malacca și la Ceylon. Nepoții Isabelei puteau să moară ; sau poate în curînd vom fi destul de puternici pentru a dezlănțui un război prin care Carol putea să devină stăpîn pe întreaga peninsulă și pe meleagurile de peste mare : regele Franței fiind învins, acum aveam mîinile libere.

— Ești veșnic nesătul, spuse Carol înveselit.

Își mîngîia barba mătăsoasă, ochii albaștri îi rîdeau sub sprîncene, luminîndu-i obrazul rumen ; acum era un bărbat cu trup vînjos, părea aproape la fel de în vîrstă ca și mine.

— Și de ce nu ? am spus.

Dădu din cap :

— Trebuie să știi a-ți măsura dorințele.

Ochii mi se desprinseră de pe harta pătată cu galben și albastru. Am privit tavanul cu lambriuri, tapiseriile, tablourile ; pentru a o primi pe Isabela, palatul din Granada fusese tapetat cu mătăsuri scumpe ; fîntîni arteziene susurau în grădină ; pîraie de apă șerpuiau printre oleandri și portocali. M-am apropiat de fereastră. Regina umbla cu pas domol pe alei înconjurată de doamnele de onoare ; purta o rochie lungă de mătase castaniu-aurie. Carol o iubea. Iubea palatul acesta, havuzurile, florile, veșmintele frumoase, tapiseriile, cărnurile pietroase, sosurile picante ; îi plăcea să rîdă. Și, de un an, era fericit. Am spus :

— Nu dorești împărăția lumii ?

— Nu. Să isprăvim ceea ce am început. E de ajuns.

— Vom isprăvi.

Am zîmbit. Nu puteam să-mi măsor dorințele. Nu puteam să mă mulțumesc a mobila un palat, a iubi o femeie, a asculta un concert, a fi fericit. Dar îmi

plăcea că el putea cunoaşte o asemenea odihnă. Mi-am amintit de nou-născutul pricăjit, de adolescentul adormit, de tînărul şovăitor din care mi-am făgăduit să fac un împărat, şi am admirat bărbatul frumos şi liniştit, gîndindu-mă : puterea lui este opera mea, fericirea lui este opera mea. Construiesc o lume şi i-am dăruit acestui bărbat viaţa.

— Îţi aminteşti, măria-ta ? Mi-ai spus : „Voi face lucruri mari..."

— Îmi amintesc.

— Şi iată că ai şi creat o lume, am spus lăsîndu-mi mîna pe harta cu titluri fabuloase.

— Datorită domniei-tale, îmi spuse. Mi-ai arătat ce sînt dator să fac.

Succesele lui Cortez, victoria de la Pavia, căsătoria cu Isabela i se păreau semnul neîndoielnic că se supusese voinţei lui Dumnezeu. Şi cum să mai regrete azi moartea cîtorva turme roşii sau negre ? Opt zile mai înainte, în rada portului Sanlúcar supravegheasem personal îmbarcarea plantelor şi animalelor pe care i le trimiteam lui Cortez spre a le deprinde să trăiască sub cerul Indiilor Occidentale. O flotă se pregătea să ridice pînzele spre continentele noi ; pe cheiuri se îngrămădeau enorme baloturi de mărfuri, care erau încărcate pe galioane şi chiar pe nave de război. Acum nu se mai îmbarcau soldaţi, ci agricultori, coloni. Carol trimitea la Veracruz călugări dominicani şi franciscani pentru a avea grijă de spitale şi de şcoli. Eu deschisesem credite largi marelui dascăl toledan Nicolo Fernandez pentru a organiza o expediţie ; lua cu el naturalişti, avînd sarcina să alcătuiască un catalog al florei şi faunei americane, şi geografi, care aveau să întocmească hărţi noi. Corăbiile aduceau colonilor din Noua Spanie trestie de zahăr, butuci de viţă, duzi, coconi de mătase, găini, cocoşi, oi, miei ; începuseră de mai înainte să crească măgari, catîri, porci, cultivau portocali şi lămîi.

Carol atinse micul punct negru care reprezenta oraşul Mexico.

— Dacă Dumnezeu mă ţine în viaţă, într-o bună zi mă voi duce să văd cu ochii mei ce împărăţie mi-a dăruit.

— Dacă vei îngădui, voi merge cu măria-ta, am spus.

O clipă visarăm în tăcere unul lîngă altul : Veracruz, Mexico. Pentru Carol nu era decît un vis : indienii erau departe, viaţa lui era scurtă ; dar eu îi voi vedea, orice s-ar întîmpla. M-am ridicat brusc.

Mă privi cu oarecare mirare.

— Am să mă întorc în Germania.

— Ai şi început să te plictiseşti ?

— Măria-ta a hotărît să întrunească o nouă Dietă. De ce să mai aştept ?

— Însuşi Dumnezeu s-a odihnit în ziua a şaptea, spuse Carol.

— Eu a Dumnezeu ! am spus.

Carol zîmbi. Nu putea să înţeleagă nerăbdarea mea. Peste puţin avea să se îmbrace cu migală pentru serbările de seară ; va mînca la cină feluri sătioase, va asculta muzică zîmbindu-i Isabelei. Eu nu mai puteam să aştept : aşteptam de prea multă vreme ; trebuia să vină în sfîrşit ziua aceea cînd, privind în jurul meu, voi spune : Puteam să fac ceva şi iată ce am făcut. În clipa cînd ochii mi se vor aşterne pe oraşele acelea care din dorinţa mea fuseseră smulse din inima pămîntului, pe cîmpiile acelea populate de visurile mele, abia atunci voi putea, ca şi Carol, să mă trîntesc zîmbind într-un jilţ ; abia atunci voi simţi cum viaţa îmi bate potolit în piept, fără să mă năpustesc spre viitor ; în jurul meu timpul va fi un mare lac liniştit unde voi putea gusta odihna asemenea lui Dumnezeu în nori.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, străbăteam din nou Germania. Mi se părea că acum îmi atingeam ţelul : revolta ţăranilor îi speriase pe prinţi, era cu putinţă să fie rezolvată problema luterană şi să se unească toate statele într-o federaţie. Atunci mă voi întoarce spre Lumea Nouă, a cărei prosperitate se va răsfrînge

asupra continentului vechi. Am privit în jurul meu cîmpiile pustiite. În satele prefăcute în ruine începeau să se ridice case noi ; oamenii arau pămînturi înțelenite și în pragul caselor femeile legănau în brațe prunci de curînd născuți. Am cercetat cu nepăsare urmele incendiilor și ale măcelurilor. „La urma urmei, ce importanță are ?“ am gîndit. Morții se duseseră ; viii trăiau ; lumea era mereu la fel de plină. Pe cer strălucea mereu același soare. Nimeni nu era de plîns ; nimic nu era de regretat.

*

— N-o să isprăvim deci niciodată ? am spus mînios. Niciodată n-o să avem mîinile libere !

Abia ajuns la Augsburg, am aflat că Francisc I, uitîndu-și jurămintele, alcătuise o ligă cu papa Clement al VII-lea, cu Veneția, cu Milano și cu Florența, pentru a reîncepe războiul împotriva Împăratului ; se alia și cu turcii, care tocmai făcuseră mici fărîme o armată de douăzeci de mii de oameni, comandată de Ludovic al Ungariei, turcii care amenințau cu mare primejdie creștinătatea. Iarăși trebuia să-mi amîn proiectele și să fac față la o mie de probleme urgente.

— De unde credeți că veți face rost de bani ? l-am întrebat pe Ferdinand.

Era nevoie de bani. Trupele imperiale comandate în Italia de ducele de Bourbon cereau hrană și solda din urmă : adică se răzvrăteau pe față.

Ferdinand îmi răspunse :

— Mă gîndeam să împrumut de la familia Fugger.

Știam că acesta va fi răspunsul lui. Știam și cît de nefast era un asemenea expedient ; bancherii din Augsburg pretindeau garanții și puțin cîte puțin minele de argint din Austria, pămînturile cele mai roditoare din Aragon și Andalusia, toate sursele noastre de venituri căzuseră în mîinile lor ; aurul din America le aparținea cu mult înainte de a intra în porturile noastre ; în felul acesta vistieria rămînea goală și eram nevoiți să recurgem la noi împrumuturi.

— Şi oameni ? am spus. De unde vom lua oameni ? Şovăi, apoi rosti fără să mă privească :

— Prinţul von Mindelheim ne propune să ne ajute.

Am tresărit :

— Să ne sprijinim pe un principe luteran ?

— Şi ce altceva putem face ?

N-am mai spus nimic. Un singur leac... Ce altceva se poate face ?... Maşinăria era montată, roţile se îmbucau şi se învîrteau necontenit în gol. Carol visa să reînvie Sfîntul-Imperiu, jurase să apere Biserica cu preţul domeniilor, sîngelui şi vieţii sale ; şi iată că acum eram pe cale să ne sprijinim pe duşmanii săi pentru a-l combate pe papa în numele căruia ridicasem ruguri de-a curmezişul Spaniei şi Ţărilor-de-Jos.

— N-avem de ales, stărui Ferdinand.

— Nu, am spus. Niciodată n-avem de ales.

La începutul lui februarie coborîrăm deci în Italia, sprijiniţi de pedestraşi, trimişi ca trupe de întărire, din Bavaria, din Suabia, din Tirol, cu totul opt mii de oameni, toţi luterani, în fruntea cărora se afla prinţul von Mindelheim. Merserăm mai întîi să ne întîlnim cu Bourbon, care ne aştepta în valea rîului Arno. Ploaia cădea zi şi noapte cu găleata ; toate drumurile erau prefăcute în bălţi.

Cînd am ajuns în tabără, trupele răsculate se porniseră în marş către cortul generalului ; soldaţii strigau : „Bani sau sînge !“ şi apropiau cîlţi aprinşi de gurile archebuzelor ; purtau nădragi în zdrenţe ; cicatrice mari le tăiau feţele ; semănau mai mult cu tîlhari la drumul mare decît cu soldaţi.

Adusesem o sută de mii de ducaţi, care au fost împărţiţi pe dată ; dar mercenarii germani în slujba Franţei primiră acest aur cu sarcasm ; cereau de două ori mai mult. Pentru a restabili calmul, prinţul von Mindelheim le strigă : „Vom găsi aur la Roma“. Zis şi făcut, pedestraşii luterani, germanii, spaniolii se năpustiră pe drumul spre Roma, jurînd să-şi răzbune lipsurile îndurate pe bogăţiile Bisericii. Zadarnic încercarăm să-i oprim : un mesager care venea să anunţe că papa

încheiase pace cu Carol fu nevoit să o ia la fugă spre a-şi salva pielea. Pe drum am fost ajunşi din urmă de cete de italieni nelegiuiţi, care mirosiseră că e rost de jaf. Era cu neputinţă să opreşti hoarda care ne tîra cu ea : eram prizonierii propriilor noastre trupe.

„Asta înseamnă să domneşti ?"

Călăream tăcuţi sub bătaia ploii, încercuiţi de urletele lor. Eu îi adunasem pe aceşti oameni, eu le procurasem bani şi hrană, şi ei mă tîrau spre cea mai absurdă dintre catastrofe.

La începutul lunii mai, peste patruzeci de mii de bandiţi ajunseră la poalele zidurilor Romei, cerînd pradă cu mare larmă. Bourbon, ca să scape cu gîtul netăiat, fu nevoit să-i pornească la atac : a fost ucis lîngă mine încă de la primul val. După ce au fost respinşi de două ori de către trupele papei, mercenarii spanioli, pedestraşii luterani şi tîlharii italieni năvăliră în oraş. Vreme de opt zile măcelăriră clerici, laici, bogaţi, săraci, cardinali şi rîndaşi. Papa a fugit, salvat de gărzile elveţiene, care au fost nimicite pînă la ultimul om, şi s-a predat prinţului de Orania, care îi luase locul lui Bourbon.

Leşuri se legănau agăţate de balcoanele caselor, roiuri de muşte verzi bîzîiau în jurul cărnurilor omeneşti care putrezeau în pieţe ; apele uleioase ale Tibrului cărau la vale hoituri ; băltoace de sînge musteau pe caldarîmul străzilor şi zdrenţe însîngerate zăceau printre gunoaiele de la marginea drumurilor. Puteai vedea cîini cum mîncau cu lăcomie ciudate lucruri cenuşii şi trandafirii. Aerul mirosea a moarte. Femeile plîngeau în case şi soldaţii cîntau pe uliţe.

Ochii mei erau uscaţi şi nu cîntam. „Roma, mi-am spus, asta e Roma." Dar cuvîntul acesta nu mă mai mişca. Odinioară, Roma era un oraş mai frumos şi mai puternic decît Carmona şi dacă mi s-ar fi spus : „Într-o bună zi vei fi stăpînul ei, soldaţii tăi îl vor alunga pe papa şi îi vor spînzura pe cardinali", aş fi ţipat de bucurie ; mai tîrziu venerasem Roma ca pe cea mai nobilă dintre cetăţile Italiei ; şi dacă mi s-ar fi spus :

„Soldați spanioli, mercenari germani îi vor măcelări pe locuitorii ei și îi vor jefui bisericile", aș fi vărsat rîuri de lacrimi. Dar astăzi Roma nu mai însemna nimic pentru mine ; în ruina ei nu vedeam nici o victorie, nici o înfrîngere, ci un eveniment lipsit de sens. „Ce importanță are ?" Prea des rostisem aceste cuvinte. Dar dacă satele prefăcute în cenușă, chinurile, masacrele erau lipsite de importanță, atunci ce importanță mai aveau casele noi, holdele bogate, zîmbetele nounăscuților ? Ce speranță mi-era încă îngăduit să nutresc ? Nu mai știam nici să sufăr, nici să mă bucur : eram un mort. Groparii curățau străzile și piețele, petele de sînge erau spălate, dărîmăturile cărate și femeile ieșeau sfios din case să scoată apă din fîntîni. Roma avea să renască. Și eu eram mort.

Zile întregi am tîrît această moarte de-a lungul și de-a latul orașului. Și, deodată, într-o dimineață, oprindu-mă pe malul Tibrului și privind silueta masivă a castelului Sant'Angelo, de peste aceste decoruri fără viață, de peste vidul din inima mea, ceva prinse să trăiască ; acest ceva trăia în afara mea și în străfundul ființei mele : mirosul negru al tisei, o bucată de zid alb sub cerul albastru — trecutul meu. Am închis ochii și am văzut grădina din Carmona ; în grădină era un bărbat care ardea de dorință, de mînie și de bucurie ; eu fusesem bărbatul acesta, el era eu. Acolo, în fundul zării, existam cu o inimă vie. În aceeași zi mi-am luat rămas bun de la prințul de Orania, am părăsit Roma și am bătut drumurile în galop.

Războiul făcea prăpăd prin toată Italia. Luptasem și eu în văile și șesurile ei : ardeam cîteva ogoare, jefuiam cîteva livezi, dar în trei luni se ștergeau urmele trecerii noastre. Dimpotrivă, francezii și trupele imperiale pustiau fără cruțare aceste pămînturi care le erau străine, n-aveau nici o milă față de locuitori ; cătunele erau făcute scrum, hambarele distruse, vitele ucise, stăvilarele rupte și ogoarele inundate. De nenumărate ori am văzut la marginea drumurilor cîrduri de copii care căutau ierburi și rădăcini sălbatice. Lumea

se lărgea, oamenii deveneau mai numeroşi, oraşele lor mai întinse, cucereau bucăţi de pămînt roditor din ghearele pădurilor şi mlaştinilor, născoceau unelte noi ; dar luptele lor deveneau mai sălbatice, în masacre victimele piereau cu miile : învăţau să distrugă şi în acelaşi timp să construiască. S-ar fi putut spune că un zeu încăpăţînat se străduia să menţină între viaţă şi moarte, între prosperitate şi mizerie, un neclintit şi absurd echilibru.

Peisajul îmi devenea familiar : recunoşteam culoarea gliei, mireasma văzduhului, cîntecul păsărilor ; am dat pinteni calului. La cîteva leghe de aici existase un bărbat care îşi iubea oraşul cu o dragoste năprasnică, un bărbat care zîmbea migdalilor înfloriţi, care îşi strîngea pumnii, care simţea cum îi clocoteşte sîngele în vine : mă grăbeam să-l reîntîlnesc şi să mă topesc în el. Cu un nod în gît am străbătut cîmpia plantată cu măslini şi cu migdali. Şi în faţa ochilor îmi apăru Carmona, cocoţată pe stînca ei, străjuită de cele opt turnuri aurii, semănînd leit cu ea însăşi. Am privit-o vreme îndelungată ; îmi oprisem calul şi aşteptam ; aşteptam şi nimic nu se întîmpla. Nu vedeam decît un decor familiar, de care mi se părea că mă despărţisem în ajun. Dintr-o singură privire, Carmona intrase în prezentul meu ; acum era acolo, cotidiană, indiferentă, şi trecutul nu mai putea fi atins.

Am urcat dealul. M-am gîndit : „Mă aşteaptă în spatele meterezelor". Am trecut de metereze. Am recunoscut palatul, dughenile, tavernele, bisericile, hornurile în formă de pîlnie, caldarîmul trandafiriu şi pintenaşii care creşteau la poalele zidurilor ; totul era la locul său ; şi trecutul nu se afla nicăieri. Multă vreme am rămas nemişcat în piaţa mare, m-am aşezat pe treptele catedralei, am rătăcit prin cimitir. Nimic nu se întîmpla.

Războaiele de ţesut zumzăiau, cazangiii ciocăneau cazanele de aramă, copiii se jucau pe uliţele povîrnite ; nimic nu se schimbase ; nici un gol în Carmona ; nimeni

nu avea nevoie de mine. Nimeni nu avusese vreodată nevoie de mine.

Am intrat în catedrală și am privit lespezile sub care zăceau principii Carmonei : sub boltă glasul preotului murmurase : „Odihnească-se în pace !“ Se odihneau în pace. Și eu eram mort, dar mă aflam tot aici, martor al absenței mele. M-am gîndit : „Niciodată nu voi avea parte de odihnă“.

*

— Niciodată Germania nu va fi unită atîta vreme cît va rămîne de partea lui Luther fie și un singur om, spuse Carol cu glas cumplit.

— Cu cît Luther pierde teren, cu atît cîștigă sectele noi ; și ele sînt încă și mai fanatice, am spus.

— Trebuie să-i stîrpim pe toți. — Își lipi palma robustă de masă. — E timpul, e timpul să ne grăbim.

Era timpul să ne grăbim. Trecuseră zece ani ! Zece ani de ceremonii fastuoase, de griji meschine, de războaie inutile, de masacre. Doar în Lumea Nouă nu construisem încă nimic. Vreme de un an avusesem oarecare speranțe : Francisc I renunțase la drepturile sale asupra Italiei, Austriei, Flandrei ; Germania, strînsă în șiruri compacte în spatele lui Ferdinand, îi respinsese pe turci în fața Vienei. Isabela îi dăruise lui Carol un fiu voinic : succesiunea la tronul Spaniei și al Imperiului era asigurată. Pizarro se pregătea să cucerească un nou imperiu mai bogat decît al lui Cortez. La sfîrșitul lunii februarie 1530, Carol fusese uns împărat de către papa, în catedrala din Bologna. Dar curînd izbucniră tulburări în Italia, în Țările de Jos ; principii luterani formaseră o ligă și Francisc I uneltea împreună cu ei. Soliman Magnificul stîrnea noi neliniști creștinătății, și Carol, adunînd în jurul său principii catolici, se pregătea de luptă împotriva lui.

— Mă întreb dacă arzînd ereticii pe rug vom distruge într-adevăr erezia, am spus.

— Oamenii nu-i ascultă pe predicatorii noștri, spuse Carol.

— Aş vrea să-i pot înţelege. Nu pricep nimic.

Încruntă din sprîncene :

— Diavolul sălăşluieşte în inima lor.

Tocmai el, care avusese atîtea frămîntări de conştiinţă cînd fusese vorba de maltratarea indienilor, tocmai el încurajase din Ţările de Jos pînă în Spania zelul Inchiziţiei : datoria lui de creştin îi cerea să lupte împotriva demonilor.

— Voi face tot ce-mi stă în putinţă spre a alunga demonii ! am spus.

Înţelegeam iritarea lui Carol. Să ne sprijinim pe luterani împotriva papei, pe catolici împotriva ligii luterane era un joc de balanţă care nu ne putea duce nicăieri. Visul nostru de unitate politică nu izbutea să se îndeplinească atîta vreme cît nu vom înăbuşi orice ferment de discordie spirituală. Eram sigur că se putea ajunge la asta, trebuia numai să descoperim metoda cea bună. Persecuţiile nu făceau decît să atîţe încăpăţînarea ereticilor ; predicatorii le ţineau discursuri fanatice şi mincinoase. Dar nu era oare posibil să fie făcuţi să înţeleagă glasul raţiunii şi să fie readuşi la sentimentul adevăratelor lor interese ?

— Ce numeşti domnia-ta adevăratele lor interese ? mă întrebă Balthus, cu care discutam despre aceste idei.

Mă privea cu o mutră ironică. Aş fi dorit să am sprijinul unor oameni de felul lui. Dar de la condamnarea lui Luther îmi vorbea totdeauna cu reţinere.

— Ai dreptate, am spus. Ar trebui să ştim ce se află în miezul acestor lucruri. — L-am privit cu atenţie. — Domnia-ta ştii cumva ?

— Nu am de-a face cu ereticii, spuse el cu un zîmbet prudent.

— Mie mi-ar plăcea să am de-a face, am spus. Vreau să ştiu adevărul.

După ce Carol plecă în fruntea armatei sale, m-am dus în Ţările-de-Jos şi l-am întrebat pe nunţiul Aleandro. Aflînd că secta care număra cei mai mulţi adepţi era aceea a anabaptiştilor, numiţi astfel pentru că îşi

confereau unii altora un nou botez, am cerut să iau legătura cu ei ; mi s-a răspuns că nu era greu să intru în mijlocul lor întrucît aproape nici nu se ascundeau, păreau să caute martiriul. Am izbutit, într-adevăr, să iau parte la mai multe adunări de-ale lor. Înghesuiți într-un fund de prăvălie, luminat de două lămpi chioare, meșteșugari, calfe, mici negustori îl ascultau cu ochi plini de rîvnă pe oratorul inspirat care le profera cuvinte sacre. De cele mai dese ori era un bărbat scund cu ochi albaștri și blînzi, care pretindea că este întruparea profetului Enoch. De obicei predicile lui erau lipsite de însemnătate ; făgăduia venirea unui nou Ierusalim unde va domni dreptatea și fraternitatea ; dar debita aceste reverii cu glas exaltat ; printre cei de față erau multe femei și mulți oameni tineri, care ascultau cu pasiune ; încetul cu încetul începeau să gîfîie și curînd după aceea se porneau să țipe, căzeau în genunchi, se îmbrățișau plîngînd : adesea chiar își sfîșiau hainele și își zgîriau fețele cu unghiile ; femeile se aruncau la pămînt, cu brațele întinse în lături în formă de cruce și bărbații le călcau în picioare trupurile. După asta se întorceau liniștiți la casele lor. Păreau inofensivi. Președintele Camerei Roșii, care din cînd în cînd ardea pe rug cîte un pumn dintre ei, îmi spuse că era izbit de blîndețea și supușenia lor. Femeile se îndreptau spre locul supliciului cîntînd. Am încercat în mai multe rînduri să vorbesc cu profetul, dar acesta zîmbea fără să răspundă.

Cîteva săptămîni nu m-am mai dus la locul de adunare. Într-o seară, cînd am intrat în odăița din fundul prăvăliei, mi s-a părut că limbajul oratorului se schimbase. Vocifera cu mai multă violență decît înainte și la sfîrșitul cuvîntării striga cu patimă :

— Nu e de ajuns să le smulgem celor bogați inelele din degete și lanțurile de aur de la gît. Trebuie să distrugem tot ceea ce există.

Adunarea repetă frenetic după el : „Trebuie să distrugem ! Trebuie să distrugem !“ Țipau cu atîta patimă

încît mă cuprinse un soi de îngrijorare. Ieșind de la reuniune l-am prins de braț pe profet.

— De ce le propovăduiești oamenilor că trebuie să distrugă ? l-am întrebat. Explică-mi și mie.

Mă privi cu blîndețe :

— *Trebuie* să distrugem.

— Nu, i-am spus. Trebuie să construim.

Clătină din cap :

— Trebuie să distrugem. Nimic altceva nu le este hărăzit oamenilor.

— Cu toate acestea propovăduiești instaurarea unei cetăți noi.

Zîmbi :

— O propovăduiesc pentru că ea nu există.

— Nu dorești cu adevărat să se realizeze ?

— Dacă ea s-ar realiza, dacă toți oamenii ar fi fericiți, ce le-ar mai rămîne să facă pe pămînt ? — Mă privea pînă în străfundul inimii și ochii lui erau plini de neliniște. — Lumea ne apasă prea greu pe umeri. Nu există decît o singură cale de mîntuire : de a destrăma tot ceea ce este făcut.

— Stranie mîntuire ! am spus.

Rîse cu răutate :

— Ei vor să ne preschimbe în piatră : noi nu ne vom lăsa preschimbați în piatră ! — Brusc glasul lui puternic de profet răsună în noapte. — Vom distruge, vom devasta, vom trăi !

La scurtă vreme după asta anabaptiștii porniră razna prin orașele Germaniei, arzînd bisericile, casele tîrgoveților, mînăstirile, cărțile, mobilele, mormintele, incendiind recoltele, violînd femeile și dedîndu-se la orgii sîngeroase ; îi masacrau pe toți aceia care încercau să se împotrivească furiei lor. Am aflat că profetul Enoch devenise stăpîn al orașului Münster și din timp în timp ajungea la urechile mele ecoul bacanalelor oribile care se desfășurau sub conducerea lui. Cînd episcopul reluă în sfîrșit orașul din mîinile lui, profetul fu închis într-o cușcă de fier pe care oamenii o agățară de unul din turnurile catedralei. Am renunțat să mai aflu ce s-a ales

de soarta acestui om ciudat. Dar mă gîndeam cuprins de neliniște : se poate învinge foametea, se poate învinge ciuma ; pot oare fi învinși oamenii ?

Știam că luteranii priveau și ei cu groază dezordinile provocate de anabaptiști ; am vrut să încerc a exploata acest sentiment ; am cerut să vorbesc cu doi călugări augustini pe care tribunalul ecleziastic din Bruxelles tocmai îi condamnase să fie arși pe rug.

— De ce refuzați să iscăliți hîrtia asta ? i-am întrebat arătîndu-le actul de retractare.

Zîmbiră fără să răspundă ; erau oameni între două vîrste, cu fețe bolovănoase.

— Știu, le-am spus. Dispreţuiţi moartea, rîvniți să ajungeți în ceruri ; nu vă gîndiți decît la mîntuirea voastră : credeți că Dumnezeu aprobă acest egoism ?

Mă priviră puțin mirați ; inchizitorii nu rosteau de obicei asemenea cuvinte.

— Ați auzit vorbindu-se de ororile pe care le-a săvîrșit secta anabaptiștilor la Münster și în toată Germania ? i-am întrebat.

— Da.

— Ei bine ! Voi sînteți răspunzători de aceste neorînduieli, așa cum ați fost și de revolta cea mare de acum zece ani !

— Știți bine că ceea ce spuneți nu este adevărat, zise unul din călugări. Luther i-a renegat pe mizerabilii aceia.

— I-a renegat cu atîta violență doar pentru că se simțea vinovat. Gîndiți-vă bine, le-am spus, cereți dreptul de a căuta adevărul în inimile voastre și de a-l propovădui sus și tare ; cine-i va împiedica pe nebuni, pe fanatici să-și afirme cu glas tare adevărul lor ? Vedeți cîte secte au luat naștere, cîte distrugeri au pricinuit.

— Ele predică greșit, spuse călugărul.

— Și cum se poate dovedi, dacă voi nu recunoașteți nici o autoritate ?

Am adăugat cu glas stăruitor :

— Se poate ca Biserica să fi dat greș adesea în misiunea ei. Admit chiar că uneori ne învață să cădem în greșeală și nu vă opresc s-o condamnați în taină, în inimile voastre. Dar de ce s-o atacați în gura mare ?

Mă ascultau, cu fața plecată în pămînt și brațele ascunse în mînecile rasei ; eram atît de sigur că aveam dreptate, încît credeam că eram pe cale să-i conving.

— Trebuie ca oamenii să se unească, le-am spus. Au de luptat împotriva vrăjmășiei naturii, împotriva mizeriei, nedreptății, războiului ; nu trebuie să-și irosească forțele în certuri zadarnice, nu semănați vrajbă între ei. Nu puteți să vă sacrificați opiniile voastre proprii pentru binele fraților voștri ?

Ridicară capul și acela care nu spusese încă nimic vorbi :

— Nu există decît un singur bine. De a făptui după cum te îndeamnă conștiința.

A doua zi focul trosnea în mijlocul pieței din Bruxelles ; un miros îngrozitor de carne arsă se ridica spre cer ; în jurul rugurilor o mulțime de oameni în reculegere se rugau tăcuți pentru sufletul martirilor. Cu coatele sprijinite de pervazul unei ferestre, priveam cum se învolbură în aer cenușa neagră. „Smintiții !" Flăcările îi înghițeau de vii ; ei aleseseră calea aceasta ; ca un smintit, Antonio alesese calea morții, ca o smintită, Beatrice refuzase să trăiască ; profetul Enoch murise de foame după o lungă agonie în vîrful unui turn. Priveam rugul și mă întrebam dacă erau într-adevăr smintiți sau dacă în inima oamenilor muritori exista o taină pe care eu nu izbuteam s-o pătrund. Flăcările se stinseră ; în mijlocul pieței nu mai rămase nimic decît o grămadă informă de materie calcinată. Aș fi vrut să întreb aceste resturi pe care vîntul le spulbera.

*

Cu toate acestea Carol îl învinse pe Soliman ; purtase în Africa războiul împotriva păgînilor, îl alungase din Tunis pe piratul Barbarossa și îl așezase pe tron pe Mulay Hassan care primea să recunoască supremația

Spaniei. Se duse la Roma spre a petrece acolo sărbătoarea Paștilor. În biserica Sfîntul Petru se așeză pe tron alături de papa ; împreună luară Sfînta Împărtășanie, împreună ieșiră din bazilică : pentru prima oară, de secole, Imperiul se afirma ca o putere egală cu aceea a papalității. Dar chiar în clipa cînd acest triumf strălucea în fața lumii întregi, aflarăm că Francisc I cerea fără zăbavă, pentru cel de-al doilea fiu al său, să capete succesiunea ducelui de Milano și că trimisese o armată la Torino.

— Nu, spuse Carol. Nu mai vreau război. Veșnic numai războaie. Asta ne vlăguiește ; și pe urmă, la ce bun ?

De obicei stăpîn pe pornirile sale, acum mergea în lung și în lat trăgîndu-se nervos de barbă.

— Iată ce voi face, spuse. Mă voi lupta cu Francisc de la om la om, jucînd Milano pe Burgundia ; și acela care va fi învins va trebui să-l susțină pe învingător într-un război împotriva necredincioșilor.

Am spus :

— Francisc nu va primi această provocare la luptă.

Acum știam : niciodată nu vom ajunge să isprăvim, niciodată nu vom avea mîinile libere. Dacă ne eliberam de francezi, trebuia să ne îndreptăm împotriva turcilor și după învingerea turcilor să ne întoarcem împotriva francezilor ; de îndată ce se potolea o revoltă în Spania, o alta izbucnea în Germania ; de îndată ce slăbisem puterea prinților luterani, trebuia să combatem aroganța catolicilor. Ne mistuiam în lupte zadarnice a căror miză nici măcar n-o cunoșteam. Unitatea Germaniei, dominarea lumilor noi, nu aveam niciodată răgazul să ne gîndim la asemenea mari proiecte. Carol fu nevoit să coboare în Provența și noi ne îndreptarăm spre Marsilia, fără să izbutim a o cuceri. Am fost nevoiți să ne retragem la Genova și să ne îmbarcăm spre Spania, abandonînd, prin pacea de la Nisa, Savoia și două treimi din Piemont.

Carol petrecu iarna în Spania, lîngă regina Isabela, a cărei sănătate stîrnea mari neliniști. În ziua de întîi mai, în urma unei nașteri premature, fu cuprinsă de friguri violente care o răpuseră în cîteva ceasuri. Împă-

ratul se închise mai multe săptămîni într-o mînăstire din împrejurimile oraşului Toledo ; cînd ieşi din sihăstrie, îmbătrînise cu zece ani ; era adus de spate, palid la faţă şi cu ochii stinşi.

— Măria-ta, am crezut că nu mai ieşi din mînăstire, i-am spus.

— Aş fi vrut să nu mai ies.

Stînd nemişcat în jilţ, Carol privea fix prin fereastră neîndurătorul cer albastru.

— Nu eşti oare stăpînul ? l-am întrebat.

Mă privi :

— Doar singur domnia-ta mi-ai spus într-o zi : sănătatea, fericirea ta nu înseamnă nimic.

— A ! i-am răspuns. Îţi mai aminteşti de vorbele mele ?

— E clipa nimerită să mi le amintesc.

Îşi trecu o mînă peste frunte ; era un gest nou, un gest de om bătrîn.

— Trebuie să-i las lui Filip un imperiu neştirbit, spuse.

Am înclinat capul fără să răspund şi marea tăcere fierbinte a verii castiliene ne acoperi. Cum de avusesem cutezanţa să-i dictez ce datorii avea ? Cum de îndrăznisem să-mi spun într-o zi, ascultînd fîntînile arteziene din Granada : „I-am dăruit acestui bărbat viaţa şi fericirea“ ? Astăzi trebuia să spun : „Eu i-am dat ochii stinşi, gura cu schimă dureroasă şi inima tulburată ; nefericirea lui este opera mea“. Se făcuse frig în sufletul lui ; simţeam frigul acesta cu atîta evidenţă de parcă m-aş fi atins de mîna unui cadavru.

Vreme de cîteva săptămîni rămaserăm prăbuşiţi într-un soi de toropeală ; am ieşit din ea la chemarea Mariei, sora lui Carol, care guverna Ţările de Jos în numele lui. La Gand izbucniseră unele tulburări. Încă de multă vreme prosperitatea oraşului Antwerpen stîrnea nemulţumirea bătrînei cetăţi : neguţătorii ei rămaseră fără comenzi şi muncitorii fără lucru trăiau în neagră mizerie. Cînd regenta vru să impună tuturor oraşelor o contribuţie naţională, Gand refuză să o plă-

tească. Răsculații rupseră în bucăți constituția municipală acordată în 1515 locuitorilor din Gand : purtau cu mîndrie ca semn de grupare fîșii mici de pergament agățate de haine ; uciseră un magistrat și începură să jefuiască orașul. Obținurăm de la regele Franței să ne acorde liberă trecere și la 14 februarie Carol Quintul intră în Gand alături de Maria, de legatul papei, de ambasadori, principi și seniori ai Germaniei și Spaniei ; în urmă veneau cavaleria imperială și douăzeci de mii de pedestrași ; acest cortegiu, împreună cu convoiul bagajelor, defilă timp de cinci ore. Carol se stabili în castelul unde se născuse cu patruzeci de ani mai înainte și trupele sale se repartizară în diferite cartiere ale orașului ; acolo semănară de îndată teroarea în jurul lor ; după trei zile capii revoltei erau nevoiți să renunțe la luptă. Procesul se deschise la 3 martie ; procurorul general din Mechelen expuse suveranilor crimele orașului ; o delegație de tîrgoveți veni să implore mila regentei ; dar ea îi ascultă mînioasă ; cerea să se aplice o represiune nemiloasă.

— Sire, nu te-ai plictisit să tot pedepsești ? l-am întrebat pe Carol.

Mă privi mirat :

— Ce importanță au sentimentele mele ?

Își regăsise o aparentă seninătate ; bea și mînca din plin, se îmbrăca cu aceeași grijă ; nimic din purtarea sa nu lăsa să se bănuiască vidul din inimă.

— Crezi într-adevăr că oamenii aceștia sînt niște criminali ?

Ridică din sprîncene :

— Indienii din America erau oare criminali ? Domnia-ta m-ai învățat că nu se poate guverna fără să faci rău.

— Cu condiția ca răul să fie util, i-am spus.

— Trebuie să dăm un exemplu.

L-am țintuit cu privirea și i-am spus :

— Te admir, sire.

Își întoarse capul :

— Nu am dreptul să primejduiesc moștenirea lui Filip.

A doua zi au început execuțiile ; șaisprezece instigatori au fost decapitați, în timp ce mercenarii spanioli jefuiau casele burghezilor, le violau nevestele și fiicele. Împăratul a poruncit să se dărîme un cartier întreg, cu toate bisericile, și pe ruinele lui să se ridice o cetățuie. Avutul obștesc al orașului Gand a fost confiscat ; i s-au retras armele, tunurile, munițiile, clopotul cel mare numit Roland ; toate privilegiile i-au fost abolite și locuitorii au fost siliți să-și ceară iertare.

— De ce ? murmuram. De ce ?

Așezată lîngă fratele ei, Maria zîmbea. Treizeci de notabili înveșmîntați în negru, desculți și cu capul descoperit, erau îngenuncheați la picioarele suveranilor ; în spatele lor, în cămașă, cu funia de gît, stăteau șase reprezentanți de fiecare breaslă, cincizeci de țesători, cincizeci de membri ai partidului popular. Toți își țineau capul plecat și strîngeau din buze. Voiseră să fie liberi și, spre a-i pedepsi pentru această crimă, noi îi obligam să se tîrască în genunchi. De-a lungul și de-a latul Germaniei mii de oameni fuseseră trași pe roată, sfîrtecați, arși de vii ; mii de nobili și de tîrgoveți fuseseră decapitați în Spania ; în cetățile Țărilor de Jos, trupurile ereticilor se răsuceau cuprinse de flăcările rugurilor. De ce ?

Seara, i-am spus lui Carol :

— Aș vrea să plec în America.

— Acum ? îmi spuse.

— Acum.

Era ultima mea speranță, singura mea dorință. Cu un an mai înainte aflasem că Pizarro îl capturase în fața armatei sale pe împăratul din Peru strălucind de aur și că îi supusese domeniile. Primul galion ce venise din acest nou regat intrase în portul Sevilla aducînd o încărcătură de patruzeci și două de mii patru sute nouăzeci și șase de pesos de aur și o mie șapte sute cincizeci de mărci de argint. Acolo forțele nu erau irosite pentru a se menține prin războaie inutile și represiuni

crude un trecut şubred ; acolo se născocea un viitor cu totul nou, se construia, se crea.

Carol se apropiase de fereastră ; privea apele cenuşii ale canalului strîns între cheiurile de piatră ; în depărtare se zărea silueta întunecată a turnului lipsit de clopotele-i semeţe.

— Nu voi vedea niciodată America !

— O vei vedea prin ochii mei. Ştii că te poţi încrede în mine.

— Mai tîrziu, spuse.

Nu era un ordin, ci o rugăminte ; desigur se lăsase pradă unei deznădejdi foarte mari dacă tonul acesta implorator îi venise pe buze. Continuă cu glas ferm :

— Am nevoie de domnia-ta aici.

Am înclinat capul. Acum doream să văd America, oare mai tîrziu voi mai dori ? Acum ar fi trebuit să plec.

— Voi aştepta, am spus.

*

Am aşteptat zece ani. Totul se schimba neîncetat, şi totul rămînea aidoma. În Germania luteranismul triumfa, turcii ameninţau din nou creştinătatea, din nou piraţii bîntuiau în Mediterana : am vrut să luăm Algerul din mîinile lor şi n-am izbutit. Se iscă un nou război cu Franţa ; prin Tratatul de la Crépy-en-Valois împăratul renunţă la Burgundia şi Francisc I la Neapole, la Artois şi la Flandra : după douăzeci şi şapte de ani de lupte, care vlăguiseră forţele Imperiului şi acelea ale Franţei, cei doi combatanţi se găseau din nou faţă în faţă, fără să-şi fi schimbat cu ceva poziţiile respective. Carol avu bucuria să vadă că papa Paul al III-lea convocă la Trento un mare conciliu ; prinţii luterani dezlănţuiră de îndată un război civil ; în ciuda gutei care îl chinuia, Carol plăti eroic cu preţul fiinţei sale şi izbuti să-i nimicească pe duşmani ; dar guvernatorul împăratului la Milano, făcu gafa de a ocupa Piacenza ; atunci papa, furios, începu să negocieze cu Henric al II-lea, noul rege al Franţei, şi mută la Bologna

conciliul de la Trento. Carol fu nevoit să accepte la Augsburg un compromis, care nu-i mulțumi nici pe catolici, nici pe protestanți. Și unii și ceilalați respingeau cu îndărătnicie proiectul unei constituții a Germaniei, pentru care ne luptasem fără răgaz de cînd Carol devenise împărat.

— N-ar fi trebuit să semnez niciodată acest compromis, spuse Carol.

Ședea într-un fotoliu adînc, cu piciorul suferind de gută întins orizontal pe un taburet ; așa își petrecea zilele cînd evenimentele nu-l sileau să se urce pe cal.

Am spus :

— Nu puteai face altfel.

Ridică din umeri :

— Totdeauna se zice așa.

— Se zice pentru că e adevărat.

Singurul leac : nu avem de ales... nu se poate face altfel... De-a lungul anilor, secolelor, mașinăria își desfășura acțiunea ; doar un prost își închipuia că o voință umană ar fi putut-o abate din calea ei. Cît de greu atîrnaseră în balanță marile noastre planuri ?

— Ar fi trebuit să refuz. Cu orice preț ! spuse Carol.

— Asta ar fi însemnat război și ai fi fost înfrînt.

— Știu.

Își trecu mîna peste frunte ; devenise un gest obișnuit. Părea că se întreabă : De ce să nu fiu învins ? Și, poate, avea dreptate. Oricum existau oameni ale căror dorințe puseseră o pecete pe pămînt : Luther, Cortez... Oare se întîmplase așa pentru că acceptaseră ideea de a fi învinși ? Noi însă alesesem victoria. Și acum ne întrebam : „Care victorie ?"

După o clipă Carol spuse :

— Filip nu va fi împărat.

Știa asta de multă vreme ; Ferdinand, cu o strășnicie prea proaspătă, revendica un imperiu pe care voia să-l lase moștenire fiului său ; dar niciodată pînă acum Carol nu-și mărturisise cu glas tare această înfrîngere.

— Ce importanță are ? i-am spus.

Priveam tapiseriile decolorate, mobilele de stejar și, pe fereastră, frunzele de toamnă pe care le învîrtejea vîntul. Aici totul era prăfuit și încremenit : dinastiile, frontierele, rutinele, nedreptățile ; de ce ne-am îndîrji să menținem laolaltă rămășițele acestei lumi vechi și roase de cari ?

— Fă-l pe Filip prinț spaniol și împărat al Indiilor occidentale ; numai acolo se mai poate crea și construi...

— Oare se poate ? întrebă Carol.

— Te mai îndoiești, sire ? Acolo există o lume cu totul nouă, pe care ai cucerit-o, acolo ai ridicat biserici, ai întemeiat orașe, ai semănat și ai cules roade...

Clătină din cap ;

— Cine știe ce se petrece acolo ?

Într-adevăr, situația era neclară. Izbucnise un război între Pizarro și unul dintre tovarășii lui care fusese învins și condamnat la moarte, dar partizanii acestuia îl uciseseră pe Pizarro. Vice-regele trimis de împărat pentru a potoli aceste certuri fusese asasinat de soldații lui Gonzales Pizarro, pe care locotenenții regali îl prinseră și îl decapitară. Un lucru era sigur, și anume că legile noi nu erau respectate și că indienii erau schingiuiți mai departe.

— Mai de mult doreai să vezi cu ochii domniei-tale America, spuse Carol.

— Da.

— Mai dorești și azi ?

Am șovăit. Ceva mai palpita încă slab în inima mea și poate acest ceva era o dorință.

— Sire, doresc să vă slujesc totdeauna.

— Atunci, spuse el, du-te să vezi ce am făcut acolo. Am nevoie să știu.

Își freca încet piciorul bolnav.

— Trebuie să știu ce las moștenire lui Filip.

Coborî glasul :

— Trebuie să știu ce am făcut în treizeci de ani de domnie.

Șase luni mai tîrziu, în primăvara anului 1550, m-am îmbarcat în portul Sanlúcar de Barrameda pe o cara-

velă care pornea la drum împreună cu trei corăbii de negoţ şi două nave de luptă. Zile întregi, sprijinit de bastingaj, am privit cărarea de spumă pe care corabia o desena pe faţa apei : cărarea pe care merseseră caravelele lui Columb, ale lui Cortez şi Pizarro ; adesea o urmărisem cu degetul pe pergamentul hărţilor ; însă astăzi marea nu mai era un spaţiu uniform pe care îl puteam acoperi cu palma ; se unduia şi sclipea, se întindea mai departe decît puteam cuprinde cu privirea ; mă gîndeam : „Cum să stăpîneşti marea ?“ În odaia mea de lucru de la Bruxelles, de la Augsburg, sau de la Madrid, visasem să ţin lumea în mîinile mele : lumea, un glob neted şi rotund. Acum, pe cînd alunecam zi după zi pe apele albastre, mă întrebam : „Ce este lumea ? Unde este ea ?“

Într-o dimineaţă şedeam culcat pe punte, cu ochii închişi, cînd deodată vîntul îmi aduse un miros pe care nu-l mai trăsesem în nări de cinci luni, un miros cald şi iute, un miros de pămînt. Am deschis ochii. În faţa mea se întindea cît vedeai cu ochii o coastă lină, umbrită de copaci cu frunze uriaşe. Intram în arhipelagul Bahamas. Contemplam cu emoţie imensa platformă verde care părea că pluteşte pe ape. Omul de veghe în gabie strigase : „Pămînt !“ şi tovarăşii lui Columb căzuseră în genunchi. Se auzea ca şi astăzi ciripitul păsărilor.

— Facem escală în aceste insule ? l-am întrebat pe căpitan.

— Nu, îmi răspunse acesta. Sînt pustii.

— Pustii. Deci e-adevărat !

— Nu ştiaţi ?

— Nu credeam să fie aşa.

În 1509, regele Ferdinand autorizase comerţul cu oamenii din partea locului. Preotul Las Casas afirma că fuseseră hăituiţi ca animalele de vînat, cu ajutorul ciinilor, şi că cincizeci de mii de indieni fuseseră nimiciţi sau împrăştiaţi.

— Acum cincisprezece ani, mai rămăseseră încă pe coastă cîţiva coloni care trăiau din comerţul cu perle;

spuse căpitanul. Dar încă de pe atunci un scufundător se plătea o sută cincizeci de ducați ; soiul ăsta de oameni s-a stins repede și ultimii spanioli au fost nevoiți să părăsească insulele.

— Cîte insule sînt în arhipelag ? l-am întrebat.

— Vreo treizeci.

— Și toate sînt pustii ?

— Toate.

Pe harta întocmită de geografi, arhipelagul nu era decît un roi de pete mărunțele. Și iată că fiecare dintre aceste insulițe exista cu tot atîta splendoare ca și grădinile din Alhambra : erau pline de flori cu culori aprinse, de păsări și de parfumuri : între recife, marea prizonieră forma bazine liniștite pe care marinarii le numeau „grădini de apă" ; hidre, meduze, alge, corali se întindeau în apa străvezie în care înotau pești roșii și albaștri. Din loc în loc ieșea din apă cîte o dună singuratică, semănînd cu o corabie eșuată ; uneori colina de nisip era prinsă într-o rețea de ierburi agățătoare și de liane, pe coasta ei creșteau palmieri mici. Nici o barcă nu mai aluneca pe apele lacurilor călduțe unde clocoteau din loc în loc izvoare de apă dulce. Niciodată vreo mînă nu va mai da la o parte perdeaua de liane ; meleagurile acestea încîntătoare unde odinioară trăia în tihnă o populație leneșă și despuiată erau pierdute pentru oameni.

— Au mai rămas indieni în Cuba ? am întrebat pe cînd intram în canalul îngust care ducea spre golful portului Santiago.

— La Guanajay, lîngă Havana, s-au adunat într-un sat vreo șaizeci de familii care trăiau la munte, îmi spuse căpitanul. Și prin părțile astea trebuie să mai fi rămas cîteva triburi, dar se ascund.

— Văd, i-am spus.

Golful Santiago de Cuba era atît de întins, încît întreaga armada a regatului Spaniei ar fi putut să ancoreze cu ușurință. Am privit cuburile trandafirii, verzi și galbene care erau așezate unele peste altele în consolă pe pantele munților și am zîmbit : îmi plăceau

orașele. De îndată ce am pus piciorul pe uscat, am tras în piept cu încîntare mirosul de gudron și de ulei, mirosul porturilor Antwerpen și Sanlúcar. Mi-am croit drum prin mulțimea care mișuna pe chei ; copii în zdrențe se agățau de hainele mele strigînd : „Santa Lucia !“ Am aruncat pe jos un pumn de monede și i-am spus celui care mi se părea mai răsărit din toată banda : „Condu-mă“.

O stradă lată de culoarea lutului, umbrită de palmieri, urca spre o biserică de un alb strălucitor.

— Santa Lucia, spuse copilul.

Umbla desculț, și capul lui, cu părul ras, părea o bilă neagră.

— Nu-mi plac bisericile, i-am spus. Du-mă să văd prăvăliile și piața.

Am dat colțul străzii ; toate străzile erau drepte și se încrucișau ca o tablă de șah ; casele, acoperite cu un stuc lucios, erau zidite după modelul caselor din Cadix ; dar Santiago nu semăna cu un oraș spaniol, abia se putea numi un oraș ; ghetele mi se murdăriseră de praful galben al pămîntului de țară, vastele piețe pătrate erau încă maidane pe care creșteau agave și cactuși.

— Veniți din Spania ? mă întrebă copilul.

Mă privea cu ochi scînteietori.

— Da, i-am spus.

— Cînd o să mă fac mare, o să lucrez în mine. O să ajung bogat și o să plec în Spania.

— Nu-ți place să trăiești aici ? l-am întrebat.

Scuipă într-o parte cu dispreț.

— Aici toată lumea e săracă, îmi spuse.

Ajunserăm în piață ; femei așezate pe jos vindeau fructe de nopal deschise pe frunze de palmier ; altele stăteau în picioare îndărătul tarabelor încărcate cu pîinișoare rotunde, coșuri cu cereale, fasole sau mazăre ; erau și negustori de fierărie și de pînzeturi. Bărbații purtau cămăși lungi de bumbac, cu culorile ofilite și umblau desculți ; și femeile umblau desculțe, îmbrăcate în rochii prăpădite.

— Cu cît dai fanega de grîu ?

Eram îmbrăcat ca un gentilom și negustorul mă privi mirat :

— Douăzeci și patru de ducați.

— Douăzeci și patru de ducați ! E de două ori mai scump decît la Sevilla.

— Ăsta-i prețul, spuse omul, morocănos.

Am făcut încet înconjurul pieței. O fetiță în zdrențe țopăia în fața mea ; se oprea la fiecare tarabă unde se vindea pîine, pipăind și cîntărind în mînă pîinișoarele rotunde fără a se hotărî să aleagă ; negustorii îi zîmbeau. În țara aceasta unde fierul costa mai scump decît argintul, pîinea era mai prețioasă decît aurul. Fanega [1] de fasole pe care în Spania se plătea două sute șaptezeci și doi de maravedi [2] aici costa cinci sute șaptezeci și opt, o potcoavă de cal costa șase ducați, două piroane de fier patruzeci și șase de maravedi, o testea de hîrtie patru ducați, valul de stofă fină de Valencia, patruzeci de ducați ; ghetele se vindeau cu treizeci și șase de ducați. Urcarea prețurilor, resimțită în Spania odată cu descoperirea minelor de argint de la Potosi, făcuse ca populația de aici să cadă în mizerie. Mă uitam la fețele tăbăcite de soare, supte de foame, și mă gîndeam : „Peste cinci ani, peste zece ani, așa va fi în tot regatul".

După ce am hoinărit ziua întreagă prin oraș, hărțuit de tînguirile femeilor și ale bătrînilor care cereau de pomană, și de rugăminții le pe care copiii mi le adresau cu glasuri ascuțite, am cinat la guvernator. M-a primit cu un fast nemaipomenit ; gentilomii și doamnele erau înveșmîntați în mătăsuri, pereții palatului tapetați cu mătase. Masa era mai bogată decît aceea a lui Carol Quintul. L-am întrebat pe guvernator ce se alesese de soarta indigenilor și el mi-a confirmat ceea ce îmi spusese căpitanul corăbiei cu care venisem : în spatele orașului Santiago și în apropiere de Havana se întindeau cîteva plantații cultivate de negri ; dar în totalitatea ei, insula Cuba, odinioară populată de douăzeci

[1] Măsură de capacitate = 55,5 litri.

[2] Veche monedă spaniolă.

de mii de indieni şi lată cît distanţa care desparte Valladolid de Roma, era pustie.

— Sălbaticii aceştia nu puteau fi supuşi fără să fie masacraţi cu toţii ? l-am întrebat scos din sărite.

— N-a existat nici un masacru, îmi spuse unul dintre plantatori. Nu-i cunoaşteţi pe indieni : creaturile astea sînt atît de leneşe încît preferă să moară decît să se ostenească oricît de puţin. S-au lăsat să moară înadins ca să nu muncească ; se spînzurau, sau refuzau să mănînce. Sate întregi s-au sinucis astfel.

Cîteva zile mai tîrziu, pe corabia care mă purta spre Jamaica, l-am întrebat pe unul dintre călugării care se îmbarcaseră odată cu mine în Cuba :

— E-adevărat că indienii din insulele acestea s-au ucis singuri, din lene ?

— E-adevărat că stăpînii lor îi puneau să muncească pînă se speteau, spuse călugărul. Atunci nenorociţii preferau să piară ; mîncau pămînt şi pietriş ca să-şi grăbească sfîrşitul. Şi refuzau să se lase botezaţi, pentru a nu risca să dea în ceruri peste blînzii spanioli.

Glasul părintelui Mendonez tremura de indignare şi de milă. Îmi vorbi multă vreme despre indieni. În locul sălbaticilor cruzi şi îndobitociţi, pe care mi-i descriseseră locotenenţii lui Cortez, îmi înfăţişa oameni atît de blînzi, încît, necunoscînd folosirea armelor, se răneau de tăişul săbiilor spaniole. Locuiau în colibe imense construite din nuiele şi trestie, în care se adăposteau cu sutele ; trăiau din vînătoare, pescuit şi cultivarea porumbului, îşi foloseau timpul liber împletind pene de colibri ; nu rîvneau la bunurile acestei lumi, nu ştiau ce e ura, invidia şi lăcomia ; trăiau în sărăcie, nepăsători, fericiţi. Mă uitam la turma de emigranţi nevoiaşi care zăceau pe punte, zdrobiţi de arşiţa soarelui şi de oboseală ; cu o boccea în mînă părăseau pămîntul zgîrcit al Cubei spre a merge să-şi caute norocul în mine. Şi mă gîndeam : „Pentru cine muncim noi ?“

În curînd munţi colţuroşi apărură la orizont ; dedesubtul vîrfurilor de un albastru azuriu se deslueşea verdele-închis al vîlcelelor şi al văilor, cu nuanţe ce se

pierdeau într-un verde pal. Jamaica. Din cei șaizeci de mii de indieni care trăiseră în insulă, părintele Mendonez îmi spuse că nu mai rămăseseră decît vreo două sute.

— Importul de negri n-a salvat deci viața nici măcar unui indian ? l-am întrebat.

— Cînd paza oilor este dată pe mîna lupilor, nu există nici un mijloc de a le mai salva, spuse călugărul. Și cum se poate oare șterge o crimă printr-o altă crimă ?

— Însuși părintele Las Casas era partizan al acestei măsuri, i-am spus.

— Părintele Las Casas va muri în chinurile remușcărilor, spuse călugărul.

— Nu-l învinui, m-am grăbit să-i răspund. Care om poate prevedea consecințele faptelor sale ?

Călugărul mă privi ; mi-am ferit ochii.

— Trebuie să ne rugăm mult, fiule, îmi spuse.

Știam că legea acorda plantatorilor dreptul de a-și arde sclavii negri sau de a le tăia membrele la cea mai mică greșeală ; dar la Madrid era lesne să se creadă că ei nu se foloseau de acest drept. La Madrid ascultasem fără să crîcnesc multe povestiri de groază : se zicea că unii coloni își hrănesc cîinii cu carne de copii indigeni ; se zicea că guvernatorul Nogarez poruncise din capriciu să fie măcelăriți cinci mii de indieni ; dar se mai povestea că vulcanii din Lumea Nouă scuipau aur topit, că cetățile aztece erau construite din argint masiv. Acum, Antilele nu mai erau un pămînt legendar ; insulele de smarald, munții de azur, îi vedeam. Dar, în spatele nisipurilor de aur de pe coastă, oameni adevărați loveau alți oameni, cu biciuri adevărate.

Am făcut escală la Port Antonio și apoi am pornit din nou în larg. Pe zi ce trecea căldura devenea mai înăbușitoare ; apa era cu totul nemișcată, nici o cută nu se vedea pe mare. Culcați la prova corăbiei, cu fețele palide șiroind de sudoare, emigranții erau scuturați de friguri.

De dimineață, Puerto Belo apăru în fața noastră. Portul era cuibărit într-un golf adînc, între două promontorii de verdeață ; vegetația care le acoperea era atît de bogată încît nu se zărea nici o palmă de pămînt : ți se părea că țîșnesc din mare două plante enorme, care își înfigeau rădăcinile în ape și aveau o înălțime de patru sute de picioare. Pe străzile orașului tremura un aer fierbinte ; mi s-a spus că aerul era atît de năsănătos, încît emigranții care nu izbuteau să-și procure pe dată catîri cu care să facă traversarea istmului mureau în aceeași săptămînă, răpuși de friguri. Am obținut din partea guvernatorului să dea animale de călărit pentru toți tovarășii mei ; i-am lăsat doar pe aceia pe care îi doborîse boala.

Zile întregi am înaintat de-a lungul drumului de catîri care șerpuia de-a curmezișul unei păduri uriașe ; deasupra capetelor noastre copacii formau o boltă de desiș care ne împiedica să vedem cerul ; rădăcini enorme ridicau caldarîmul drumului și adesea eram nevoiți să ne oprim spre a tăia lianele care crescuseră de la trecerea ultimului convoi și astupau poteca ; în jurul nostru umbra era înăbușitoare și umedă. Patru bărbați au murit pe drum, alți trei s-au culcat la marginea potecii, nemaifiind în stare să meargă mai departe. Părintele Mendonez îmi spuse că și regiunea aceasta era pustie ; în trei luni, șapte mii de copii indieni muriseră de foame în istm.

Pe atunci Panama dirija tot traficul din Peru și din Chile ; era un oraș mare și prosper ; pe străzi întîlneai negustori îmbrăcați în mătăsuri, femei împodobite cu giuvaeruri, catîri cu harnașamente bogate înhămați la trăsuri. Casele spațioase erau mobilate cu un lux orbitor ; dar clima era atît de nesănătoasă încît locuitorii piereau în fiecare an cu miile, în mijlocul bogățiilor lor efemere.

Ne-am îmbarcat pe o caravelă care mergea de-a lungul coastelor din Peru. Aceia dintre emigranți care supraviețuiseră încercărilor călătoriei continuară traversarea spre Potosi. Eu însă am coborît, împreună cu părintele

Mendonez, la Callao, la trei leghe depărtare de Cetatea Regelui, și fără greutate am ajuns în capitală.

Orașul era construit în șah, cu străzi largi și piețe mari. Era atît de mare, încît locuitorii îi spuneau cu mîndrie : „cetatea cu distanțe magnifice" ; casele făcute din chirpici erau zidite ca și acelea din Andalusia, în jurul unui patio ; pereții exteriori erau goi și fără ferestre ; la fiecare răspîntie se afla cîte o fîntînă sau un izvor artezian, care împrospătau aerul călduț. Cu toate acestea spaniolii suportau greu clima, și pe străzi am întîlnit calici și cerșetori ca și la Santiago de Cuba. Nici aici aurul și argintul nu slujeau cu nimic oamenilor. Se construia o catedrală ale cărei coloane erau de argint masiv și pereții de marmură prețioasă. Pentru cine o construiau ?

După catedrală, cea mai frumoasă clădire din oraș era o temniță uriașă cu ziduri goale ; dînd la o parte perdeaua portierei de la caleașca lui tapisată cu pînză din fir de aur, vice-regele mi-o arătă cu mîndrie :

— Aici sînt întemnițați toți rebelii din regat.

— Ce numiți domnia-voastră rebeli ? l-am întrebat. Cei care se revoltă pe față împotriva stăpînirii, sau cei care refuză să se supună noilor legi ?

Ridică din umeri :

— Nimeni nu se supune noilor legi, îmi spuse. Dacă am vrea ca autoritatea regală să fie altceva decît o simplă vorbă, ar trebui să recucerim Peru din mîinile cuceritorilor lui.

Ordonanțele lui Carol Quintul impuneau să se elibereze indienii, să li se acorde un salariu, să nu li se ceară decît o muncă moderată. Dar toți oamenii pe care i-am întrebat mi-au declarat că aplicarea acestor măsuri era imposibilă ; unii susțineau că indienii nu puteau fi fericiți decît în stare de sclavie ; alții îmi demonstrau cu ajutorul cifrelor că măreția operei pe care eram meniți să o săvîrșim și lenea firească a indienilor făceau necesar un regim sever ; și alții ziceau doar că locotenenții regelui nu aveau nici un alt mijloc de a se face ascultați.

— Am hotărît să refuzăm iertarea păcatelor acelor coloni care îi tratau pe indigeni ca pe sclavi, îmi spuse părintele Mendonez. Dar episcopii ne-au amenințat cu caterisirea în cazul cînd ne vom încăpățîna să mergem pe această cale.

Mă conducea să vizitez Misiunea catolică, unde erau îngrijiți bătrînii indieni bolnavi și unde erau hrăniți orfanii. Într-o curte umbrită de palmieri, cîțiva copii ședeau pe vine în jurul unor ligheane mari, pline cu orez ; erau copii frumoși, cu obrazul cafeniu, pometii ieșiți în afară, părul negru și aspru ; aveau ochi mari și scînteietori ; își vîrau toți împreună mîinile negricioase în mîncare și toți împreună le duceau la gură. Erau copii de oameni și nu mici animale.

— Sînt frumoși, am spus.

Călugărul își așeză mîna pe creștetul unei fetițe.

— Și mama ei era frumoasă, și frumusețea ei a costat-o viața : soldații lui Pizarro au spînzurat-o împreună cu două prietene de-ale ei spre a le arăta indienilor că spaniolii nu erau simțitori la frumusețea femeilor lor.

— Și acesta ? l-am întrebat.

— Este fiul unei căpetenii care a fost ars de viu pentru că tributul dat de satul lui a fost socotit nemulțumitor.

Astfel, pe cînd făceam agale înconjurul curții interioare, istoria cuceririi se desfășura sub ochii noștri. Pe măsură ce oamenii lui Pizarro pătrundeau în interiorul continentului, pretindeau ca fiecare sat să le dea toate bunurile pe care le adunaseră vreme de ani întregi ; proviziile pe care nu le consumau, le aruncau și le ardeau, măcelăreau turmele, distrugeau recoltele, nu lăsau în urma lor decît pustiu, așa încît populațiile indigene mureau de foame cu miile. La cel mai mic pretext se dădea foc satului și dacă nefericiții locuitori încercau să fugă din casele în flăcări, erau doborîți cu o ploaie de săgeți. Cînd se apropiau cuceritorii, orașe întregi se sinucideau.

— Dacă mai doriți să umblați prin această țară nefe-

ricită, am să vă dau o călăuză, îmi spuse părintele Mendonez.

Îmi arătă un tînăr smead care părea că visează, cu spinarea sprijinită de trunchiul unui palmier.

— Este fiul unui spaniol şi al unei indience din neamul incaşilor. Tatăl lui, aşa cum se întîmplă adesea, a părăsit-o pe mama copilului pentru a se însura cu o doamnă din Castillia, iar copilul ne-a fost încredinţat nouă. Cunoaşte povestea strămoşilor săi şi cunoaşte bine şi regiunea, căci m-a însoţit adesea în călătorii.

Cîteva zile mai tîrziu am părăsit Cetatea Regelui în tovărăşia lui Filipillo, tînărul incas. Vice-regele îmi pusese la dispoziţie cai voinici şi zece hamali indieni. O negură groasă se lăsase peste coastă, acoperind cu totul soarele, pămîntul era umed de rouă. Am apucat pe un drum care urca pe coama unui deal acoperit de prerii magnifice : era o şosea largă, făcută din lespezi de piatră, mai trainică şi mai comodă decît oricare drum din lumea veche.

— Incaşii au construit-o, îmi spuse călăuza cu mîndrie. Tot imperiul era acoperit de drumuri asemănătoare cu acesta. Da la Quito la Cuzco alergau curieri mai rapid decît calul domniei-voastre şi purtau în toate oraşele ordinele împăratului.

Am admirat lucrarea minunată. Peste rîuri incaşii construiseră poduri de piatră ; adesea aruncaseră peste prăpastii scări făcute din trestie împletită legate la margini de stîlpi de lemn.

Timp de mai multe zile am mers călare. M-a uimit forţa hamalilor indieni ; încărcaţi cu o povară grea de provizii şi învelitori, făceau fără murmur aproape cincisprezece leghe pe zi. Am aflat în curînd că îşi datorau forţa unei plante ale cărei frunze verzi le mestecau tot timpul şi căreia îi spuneau cola. Cînd făceam popas, îşi aruncau povara jos şi se prăbuşeau cît erau de lungi, doborîţi parcă de trudă ; după o clipă, începeau din nou să mestece un ghemotoc de frunze proaspete şi se înviorau.

— Am ajuns la Pahacumac, îmi spuse Filipillo.

Mi-am oprit calul ; repetam : „Pahacumac !" şi cuvîntul îmi evoca un oraş plin de palate de piatră sculptată şi de lemn de cedru, cu grădini de plante aromatice, cu scări largi ducînd pînă în apa mării, cu rezervaţii de peşti şi păsări acvatice ; terasele palatelor erau plantate cu arbori de aur masiv, încărcaţi de flori, de fructe şi de păsări de aur. Pahacumac ! Mi-am holbat ochii :

— Dar nu văd nimic !

— Nu mai e nimic de văzut, îmi spuse tînărul incas.

Ne-am apropiat ; un deal tăiat în terase etajate slujea de piedestal unui monument din care nu mai rămăsese decît o bucată de zid vopsit în roşu ; zidul era făcut din blocuri enorme de piatră aşezate unele peste altele, fără nici un mortar. M-am uitat la ghidul meu ; înfipt pe cal, cu capul drept, nu se uita la nimic.

În ziua următoare am părăsit coasta şi am început să urcăm panta muntelui ; puţin cîte puţin ne-am ridicat deasupra negurii care se lăsase peste litoral ; aerul devenea mai uscat, vegetaţia mai bogată ; de departe, colinele păreau acoperite cu un pietriş de aur ; cînd te apropiai, deslueai întinse cîmpuri de floarea soarelui şi de margarete cu miez galben ; în prerii mai creşteau graminee înalte şi uşoare, precum şi cactuşi albaştri ; şi cu toate că drumul urca destul de pieptiş, temperatura rămînea neschimbată. Am străbătut mai multe sate părăsite ; casele de chirpici erau neatinse, dar le năpădise vegetaţia. Călăuza îmi spuse că la apropierea spaniolilor locuitorii fugiseră peste Anzi luînd toate comorile cu ei ; nimeni nu mai ştia de soarta lor.

Odinioară, în cel mai mic dintre satele acestea se ţeseau fire de agavă şi de bumbac, şi lînă de lama vopsită în culori vii ; se fabricau oale cu fond roşu, decorate cu chipuri omeneşti sau cu desene geometrice. Acum, totul murise.

L-am iscodit cu răbdare pe tînărul incas şi, puţin cîte puţin, pe cînd traversam podişul imens situat la peste opt mii de picioare deasupra mării, şi unde mai

creşteau cactuşi albaştri, am aflat cum fusese imperiul străbunilor săi. Incaşii nu cunoşteau proprietatea privată ; posedau în comun pămînturile care le erau împărţite în fiecare an, un teren public fiind rezervat pentru întreţinerea slujbaşilor şi aprovizionarea magaziilor în vremuri grele ; era numit „pămîntul lui Inca şi al Soarelui" ; fiecare indian întreţinea acest pămînt în anumite zile, ara şi ogoarele văduvei, orfanului şi bolnavului ; munceau cu dragoste, poftind prieteni şi sate întregi să are parcelele : oaspeţii alergau cu tot atîta grabă ca şi cînd ar fi fost poftiţi la o nuntă. O dată la doi ani se făcea împărţirea lînii, şi în meleagurile calde bumbacul de pe ogoarele regale era împărţit tuturor : fiecare îşi făcea în casa lui tot ceea ce îi era necesar, fiind zidar şi fierar şi, în acelaşi timp, stăpîn pe ogorul său. Printre ei nu existau săraci. Îl ascultam pe Filipillo şi mă gîndeam : iată deci imperiul pe care noi l-am distrus, imperiul pe care doream să-l instaurez pe pămînt, şi pe care n-am ştiut să-l construiesc !

— Cuzco ! îmi spuse incasul.

Ajunsesem în vîrful unei trecători şi zărirăm dedesubtul nostru un podiş verde presărat cu sate : valea veselă a Vulcanidei ; ceva mai departe se înalţa conul alb al Azuyatei şi lanţul înzăpezit al Anzilor. Oraşul se întindea la picioarele unui deal încununat de ruine ; am dat pinteni calului şi am pornit spre vechea capitală a incaşilor.

Am străbătut lanuri de lucernă, de orz şi de porumb, şi grădini de cola ; cîmpia era brăzdată de canale săpate de incaşi ; colinele fuseseră tăiate în terase pentru a împiedica surparea terenurilor. Aceşti constructori de drumuri şi de oraşe fuseseră deopotrivă agricultori mai dibaci decît alte popoare de pe vechiul continent.

Înainte de a intra în oraş, am urcat colina care purta ruinele fortăreţei în care se retrăsese împăratul în faţa trupelor lui Pizarro ; era făcută din trei ziduri concentrice, din blocuri de calcar de culoare întunecată, care se îmbinau în chip desăvîrşit. Nu ştiu cîtă vreme am rămas printre pietrele acestea.

Incinta orașului Cuzco nu fusese distrusă în întregime, mai multe turnuri erau încă în picioare ; pe străzi mai rămăseseră și cîteva case frumoase de piatră. Dar în majoritatea cazurilor, numai temeliile scăpaseră neatinse și spaniolii construiseră în grabă pe aceste baze etaje de cărămidă ușoară. În ciuda situației sale înfloritoare, în ciuda numeroasei populații de indieni și de coloni, orașul părea strivit sub un greu blestem. Spaniolii se plîngeau de asprimea climei și de ura cu care se simțeau înconjurați. Mi-au spus că în fiecare an, la aniversarea intrării cuceritorilor, bătrînii indigeni își lipeau urechea de pămînt în speranța că vor auzi apele rîului subteran care într-o bună zi avea să-i mature pe toți spaniolii.

Am petrecut doar cîteva zile la Cuzco și am pornit din nou la drum. Aerul podișurilor înalte era atît de uscat și de rece, încît adesea vedeam la marginea drumului trupul mumificat al unui catîr : în aceste regiuni cadavrele nu se descompun. Din loc în loc întîlneam ruine : palate, temple, fortărețe, clădiri enorme construite fără arcuri nici bolți din vălătuci de formă triunghiulară sau hexagonală, și din care nu mai rămăseseră decît dărîmături. La extremitatea unui mare lac secat am dat peste vestigiile magnificului oraș Piahocanacao ; pe jos zăceau blocuri de granit și de porfir sparte ; ceea ce odinioară fusese un templu nu mai alcătuia acum decît un morman de dărîmături ; vechile străzi erau indicate prin înșiruirea unor pietroaie înalte și mari ; pe o distanță lungă drumul era mărginit de statui gigantice grosolan sculptate.

Toate satele pe care le-am străbătut erau pustii ; adeseori se vedea că fuseseră incendiate. O dată am văzut un bătrîn în pragul unei colibe de curînd construită ; nu avea nici nas, nici urechi, și orbitele erau goale. Cînd Filipillo îi vorbi, păru că înțelege dar nu răspunse nimic.

— Cred că i-au smuls și limba, spuse incasul.

Mă înștiință că în această regiune spaniolii, bănuind existența unor filoane de aur, îi torturaseră fără milă

pe indigeni în scopul de a le arăta locurile ; dar indienii se îndărătniciseră într-o tăcere de nepătruns.

— De ce ? am întrebat eu.

— Veți vedea minele de la Potosi, îmi spuse incasul. Și veți înțelege că au vrut să-i ferească pe copiii lor de o asemenea soartă.

Am înțeles destul de repede. Peste cîteva zile am depășit un convoi de indieni care erau duși spre mine ; erau legați unul de altul cu un lat petrecut în jurul gîtului și marcați pe obraz cu un G imprimat cu fierul roșu ; puteau fi între patru și cinci sute. Mergeau clătinîndu-se, păreau sfîrșiți. Spaniolii care îi încadrau îi mînau înainte cu lovituri de bici.

— Vin de la Quito, îmi spuse călăuza. Și poate erau peste cinci mii cînd au pornit de acolo. O dată au murit zece mii în timpul traversării regiunilor călduroase. Altă dată, din șase mii de oameni, au ajuns două sute. Cînd cad de oboseală pe drum, nici măcar nu sînt dezlegați : pur și simplu li se retează capul.

In seara aceea, pentru prima oară de vreme îndelungată, am văzut fumuri ridicîndu-se din colibele unui sat. Așezată pe pragul casei, o tînără indiancă își legăna pruncul cîntînd ; cîntul ei era atît de melancolic, încît am vrut să-i aflu cuvintele. Călăuza mi le tălmăci astfel :

Oare-n cuib de puchi-puchi
Mama m-a adus pe lume
Necazuri să îndur
Și să plîng, cum fac acum,
Ca puchi-puchi-n cuibu-i ?

Imi spuse că, de la cucerire, toate cîntecele cu care mamele își legănau copiii erau la fel de triste. În sat nu se aflau decît femei și copii ; bărbații fuseseră ridicați să lucreze în minele de la Potosi. Și la fel era în toate satele pe care le întîlnirăm în cale pînă la vulcan.

Încununat de zăpadă și scuipînd flăcări, Potosi se înalță deasupra unui podiș de patru mii de metri ; coastele muntelui erau străpunse de un labirint de ga-

lerii, în care se exploatau filoane de argint atingînd pînă la cinci sute de braţe grosime. La picioarele lui începuse construirea unui oraş. M-am plimbat printre barăcile de lemn, în căutarea tovarăşilor mei de călătorie. Cu greu am găsit vreo zece dintre ei : ceilalţi muriseră pe drum. Iar aceia care ajunseseră la Potosi îndurau cu greu clima podişului înalt ; mai ales femeile sufereau de răul înălţimilor ; toţi copiii se năşteau orbi şi surzi şi mureau după cîteva săptămîni. Mi-au spus că un miner izolat abia putea să adune bani pentru a-şi asigura hrana ; renunţaseră la orice speranţă de a face avere sau măcar de a agonisi destui bani pentru a se întoarce într-o bună zi la ei acasă. Se îmbogăţeau numai marii antreprenori, care puneau să muncească pentru ei turmele de indieni.

— Vedeţi, îmi spuse tînărul meu ghid. Vedeţi ce au făcut din oamenii neamului meu ?

Pentru prima dată, glasul impasibil tremura şi, la lumina torţei, i-am văzut ochii plini de lacrimi. În galeriile întunecoase muncea un popor întreg, care nu mai era un popor de oameni, ci de larve ; nu mai aveau nici carne, nici membre, pielea lor maronie atîrna pe oasele care păreau sfărîmicioase ca lemnul uscat ; nu mai aveau privire şi nu păreau să audă nimic, loveau în peretele de stîncă cu gesturi de maşini automate ; uneori, fără murmur, unul dintre aceste schelete negre se prăbuşea pe jos şi era bătut cu biciul sau cu drugi de fier ; dacă nu se ridica destul de repede, era ucis. Timp de peste cincisprezece ore în fiecare zi scurmau peretele galeriei şi li se dădea de mîncare doar puţină pîine făcută din rădăcini pişate. Nici unul dintre ei nu trăia mai mult de trei ani.

De dimineaţa pînă seara, convoaie de catîri încărcaţi cu argint coborau spre coastă. Fiecare uncie de metal fusese plătită cu o uncie de sînge. Şi sipetele împăratului rămîneau goale, popoarele lui mucezeau în mizerie. Distrusesem o lume, şi o distrusesem pentru nimic.

* *

— Deci am dat greș pretutindeni, spuse Carol Quintul.

Vorbisem toată noaptea și împăratul mă ascultase în tăcere. Ziua pătrundea în camera lui cu tapiserii grele și zorile îi luminau chipul. Mi se strînse inima. În trei ani devenise un om bătrîn ; avea ochii stinși, buzele livide și fața trasă ; respira cu greutate. Ședea în fundul fotoliului larg, un baston cu măciulie de fildeș era sprijinit de cuvertura care îi ascundea picioarele strîmbate de gută.

— De ce ? spuse el.

În timpul celor trei ani cît durase absența mea, fusese trădat de Mauriciu de Saxa care luase comanda forțelor luterane ; fusese silit să fugă dinaintea rebelului și să accepte un tratat care dărîmă dintr-o dată strădaniile întregii sale vieți în favoarea unității religioase. Dăduse greș în Flandra, neputînd să ia din nou pămînturile lăsate de Henric al II-lea ; noi revolte izbucniseră în Italia, și turcii îl hărțuiau.

— De ce ? repetă el. Care a fost greșeala mea ?

— Singura greșeală a fost că ai domnit, sire ! i-am spus.

Atinse giuvaerul Lînii de Aur care atîrna pe catifeaua vestei, și spuse :

— N-am vrut să domnesc.

— Știu.

I-am privit obrazul încrețit, barba cenușie, ochii morți. Pentru prima dată mă simțeam mai bătrîn decît el, mai bătrîn decît fusese vreodată un om, și îmi păru demn de milă ca un copil. I-am spus :

— M-am înșelat. Voiam să te fac stăpînul Universului ; dar nu există Univers.

M-am ridicat, am umblat prin cameră ; nu dormisem toată noaptea și îmi înțepeniseră picioarele. Acum abia înțelesesem : Carmona era prea mică, Italia prea mică, și Universul nu exista.

— Ce cuvînt comod ! am spus. Ce importanță aveau sacrificiile prezente : Universul era în zarea viitorului.

Ce importanță aveau rugurile, masacrele ? Universul era în altă parte, mereu în altă parte ! Și nu e nicăieri : nu există decît oameni, oameni dezbinați pentru totdeauna.

— Păcatul îi dezbină, spuse împăratul.

— Păcatul ?

Oare păcatul ? Sau nebunia ? Sau altceva ? Mă gîndeam la Luther, la călugării augustini, la femeile anabaptiste care cîntau în vîlvătaia flăcărilor, la Antonio, la Beatrice. Existase în ei o forță care dejuca previziunile rațiunii mele și care îi apăra împotriva dorințelor mele. Am spus :

— Unul dintre călugării eretici pe care l-am condamnat la rug mi-a spus înainte de a muri : nu există decît un singur bine, acela de a făptui după cum te îndeamnă conștiința. Dacă e adevărat, zadarnic vrem să dominăm pămîntul ; nu se poate face nimic pentru oameni, binele lor nu depinde decît de ei înșiși.

— Nu există decît un singur bine, acela de a-ți realiza mîntuirea, spuse Carol.

— Și crezi că se poate realiza mîntuirea altora, sau măcar a ta proprie ?

— Numai a mea, prin mila lui Dumnezeu, spuse. Își trecu mîna peste frunte.

— Am crezut că era în puterea mea să aduc prin forță mîntuirea celorlalți ; și aici a fost greșeala mea ; era o ispită a demonului.

— Eu voiam să le dau fericirea, am spus. Dar ei îți scapă din mînă.

Am tăcut ; auzeam strigătele lor de sărbătoare și urletele însetate de sînge ; auzeam glasul profetului Enoch : „Trebuie să distrugem tot ce există !“ Împotriva mea predica, împotriva mea care voiam să fac din pămîntul acesta un paradis unde fiecare fir de nisip să fie la locul lui, unde fiecare floare să înflorească la ceasul sorocit. Dar ei nu erau nici plante, nici pietre ; nu voiau să fie prefăcuți în piatră.

— Am avut un fiu, i-am spus. Și a ales să moară pentru că nu-i lăsasem alt mod de a trăi. Am avut și

o nevastă, și pentru că i-am dăruit totul, a murit de vie. Și există oameni pe care noi i-am ars pe rug și care și-au dat duhul mulțumind. Nu fericirea o vor, ci vor să trăiască.

— Ce înseamnă a trăi ? întrebă Carol.

Clătină din cap.

— Viața asta nu înseamnă nimic. Ce nebunie să vrei a stăpîni o lume care nu înseamnă nimic !

— Uneori un foc arde în inimile lor ; asta numesc ei a trăi.

Deodată un val de cuvinte mi se urcă pe buze ; poate că pentru ultima dată de acum peste ani, de acum peste secole, mi-era dat să vorbesc :

— Îi înțeleg, am spus. Acum îi înțeleg. Ceea ce are preț în ochii lor nu este niciodată ceea ce primesc, ci ceea ce săvîrșesc. Dacă nu pot crea, trebuie să distrugă, dar oricum trebuie să refuze ceea ce este, dacă nu n-ar mai fi oameni. Și pe noi care pretindem să făurim lumea în locul lor și să-i întemniță în ea, nu pot decît să ne urască. Ordinea, repausul la care visăm noi pentru ei ar fi cel mai crunt dintre blesteme...

Carol își pusese capul în mîini și nu asculta aceste vorbe de neînțeles. Se ruga. Am continuat :

— Nu se poate face nimic nici pentru ei, nici împotriva lor. Nu se poate face nimic.

— Ne putem ruga, spuse împăratul.

Era palid și colțul gurii i se lăsase ca în clipele cînd îl durea piciorul.

— Încercarea s-a încheiat, spuse. Dacă nu, Dumnezeu mi-ar mai fi lăsat un dram de speranță în inimă.

Cîteva săptămîni mai tîrziu, Carol Quintul se retrase într-o casă mică din Bruxelles, așezată în mijlocul unui parc de lîngă poarta Louvain ; era un pavilion cu un singur etaj, plin de instrumente științifice și de orologii ; camera împăratului era strîmtă și goală ca și chilia unui călugăr. Cînd moartea lui Mauriciu de Saxa îl scăpă de cel mai puternic dușman al său, refuză să tragă vreun profit de pe urma ei ; renunțase să se mai ocupe de problemele germane și în același timp să tragă

sforile imperiului pentru fiul său. Vreme de doi ani își puse în ordine treburile și tot ce întreprinse atunci a fost încununat de succes ; îi alungă pe francezi din Flandra, semnă tratatul de la Vaucelles și izbuti să realizeze căsătoria lui Filip cu Maria Tudor, regina Angliei. Dar hotărîrea lui rămînea nestrămutată. La 25 octombrie 1555, în marea sală a palatului de la Bruxelles, reuni o adunare solemnă la care apăru sprijinit de brațul lui Wilhelm de Orania și îmbrăcat în veșminte de doliu. Consilierul Filibert de Bruxelles citi o declarație oficială a voinței imperiale. Apoi împăratul se ridică. Aminti cum, cu patruzeci de ani mai înainte, în aceeași sală, fusese proclamată emanciparea lui ; cum îi urmase la tron bunicului său Ferdinand, apoi cum primise coroana imperială ; găsise creștinătatea sfîșiată, domeniile ei înconjurate de vecini ostili împotriva cărora fusese nevoit să se apere toată viața ; acum, puterile îl părăseau, voia să lase Țările de Jos lui Filip, și imperiul lui Ferdinand. Își îndemnă fiul să respecte credința părinților lui, să respecte pacea și dreptatea. În ce îl privește, niciodată nu lovise pe cineva cu voie.

— Dacă mi s-a întîmplat să fac cuiva o nedreptate, îi cer iertare, spuse împăratul.

Rostind aceste ultime cuvinte, se făcuse foarte palid la față și, cînd se așeză iarăși, lacrimi îi curgeau pe obraji. Cei de față plîngeau în hohote. Filip se aruncă la picioarele tatălui său. Carol îl trase spre el și îl îmbrățișă cu duioșie. Numai eu știam de ce plîngea.

La 16 ianuarie 1556 semnă în camera lui un document prin care renunța, în favoarea lui Filip, la Castilia, Aragon, Sicilia, Indiile Noi. Pentru prima oară de ani de zile, în ziua aceea l-am văzut rîzînd și glumind. Seara mîncă o omletă cu sardele și un pateu mare de anghilă ; și după cină ascultă vreme de un ceas un concert de violă.

Își construise o locuință în inima Spaniei, lîngă mînăstirea Yusta, și mă întrebă :

— Mă vei însoți acolo ?

— Nu, i-am răspuns.

— Ce pot face pentru domnia-ta ?

— Nu ne-am înţeles oare că nu se poate face nimic pentru nimeni ?

Mă privi atent şi grav :

— Mă voi ruga lui Dumnezeu ca într-o bună zi să-ţi dăruiască odihna, spuse.

L-am urmat pînă la Vlissingen şi am rămas pe chei privind corabia care îl ducea departe. Şi apoi pînzele dispărură în zare.

— MĂ SIMT OBOSITĂ, SPUSE RÉGINE.

— Putem să ne aşezăm, spuse Fosca.

Umblaseră foarte multă vreme ; intraseră adînc în pădure ; noaptea era călduţă sub acoperişul de arbori. Régine ar fi dorit să se culce în ferigi şi să doarmă pentru totdeauna. Se aşeză şi spuse :

— Nu mai continua ; e inutil. Pînă la capăt va fi aceeaşi poveste, ştiu asta.

— Aceeaşi poveste, şi mereu alta, zise Fosca... Trebuie s-o asculţi.

— Adineauri nu voiai s-o povesteşti.

Fosca se culcă pe pămînt alături de Régine ; o clipă privi în tăcere frunzişul întunecat al castanilor.

— Poţi să-ţi imaginezi pînza care dispărea în zare şi pe mine, în picioare, pe chei, privind-o cum dispare ?

— Pot, spuse ea.

Era adevărat : acum, putea.

— Cînd povestea se va sfîrşi, te voi vedea dispărînd la un cot al drumului. Ştii bine că va trebui să dispari.

Ea îşi ascunse faţa în mîini şi spuse :

— Nu ştiu. Nu mai ştiu nimic.

— Eu însă ştiu. Şi atît cît mai pot vorbi, voi vorbi.

— Şi după aceea ? întrebă ea.

— Să nu ne gîndim la asta. Eu vorbesc şi tu asculţi. Pentru moment, nu avem să ne punem întrebări.

— Bine. Spune mai departe.

Partea a treia

ÎNAINTAM DREPT ÎNAINTEA MEA PRIN bălțile care se întindeau cît cuprindeai cu ochii ; picioarele mi se înfundau în solul spongios și stuful scuipa stropi de apă, cu un slab suspin ; soarele asfințea în zare ; în spatele șesurilor, mărilor și munților era mereu un orizont și în fiecare seară soarele apunea. Mulți ani trecuseră de cînd îmi aruncasem busola și mă pierdusem pe pămîntul monoton fără să mai știu nici de timp, nici de ore ; îmi uitasem trecutul ; și viitorul meu era această cîmpie fără margini care se pierdea în cer. Pipăiam solul cu piciorul încercînd să descopăr cîțiva bulgări de pămînt tare unde să-mi fac culcuș, cînd am zărit în depărtare o mare băltoacă trandafirie. M-am apropiat. Un fluviu șerpuia printre stufăriș și ierburi.

Cu o sută de ani, sau chiar cu cincizeci de ani mai înainte inima mea ar fi prins să bată ; m-aș fi gîndit : am descoperit un mare fluviu și sînt singurul care cunosc această taină. Dar, acum, fluviul reflecta cerul trandafiriu cu nepăsare ; m-am gîndit doar că nu-l pot traversa noaptea. De îndată ce am dat peste o bucată de pămînt întărit de primul îngheț, mi-am aruncat sacul pe jos și am scos din el învelitoarea de blănuri ; apoi, cu securea, am tăiat un buștean și am făcut un morman mare de vreascuri căruia i-am dat foc. În fiecare seară aprindeam cîte un foc pentru ca în lipsa prezenței mele proprii să se audă în noapte acel sfîrîit, acel miros, acea viață arzătoare și roșie care se urca din pămînt spre cer. Fluviul era atît de calm încît nici măcar nu i se auzea murmurul apelor.

— Ho ! Ho !

Am tresărit. Era un glas omenesc, glasul unui om alb.

— Ho ! Ho !

Am strigat la rîndul meu ; am azvîrlit un braţ de lemne în flăcările care ţîşniră în sus ; strigînd mereu, am înaintat spre fluviu şi am zărit pe celălalt mal o lumină mică ; şi el aprinsese un foc. Striga cuvinte pe care nu le auzeam, dar părea că vorbeşte în franceză. Glasurile ni se încrucişară în văzduhul umed, dar fără îndoială necunoscutul nu putea desluşi cuvintele mele aşa cum nici eu nu i le puteam desluşi pe-ale lui. În cele din urmă tăcu. Am strigat de trei ori : „Pe mîine !"

Un om ; un om alb. Înfăşurat în învelitorile mele, simţeam căldura focului pe obraz şi m-am gîndit : de cînd am părăsit oraşul Mexico, n-am mai văzut o faţă palidă. Patru ani. Începusem să număr ! O flacără trosnea de cealaltă parte a fluviului şi începusem să-mi spun cu cuvinte : „Iată că au trecut patru ani de cînd n-am văzut un om alb". Prin noapte, între noi se înfiripase un dialog : cine este ? de unde vine ? ce vrea ? Şi el îmi punea aceleaşi întrebări şi eu îi răspundeam. Răspundeam. Mă regăseam deodată la malul acelui fluviu cu un trecut, un viitor, un destin.

Cu o sută de ani mai înainte mă îmbarcasem la Vlissingen spre a face înconjurul lumii. Speram să mă lipsesc de oameni ; nu voiam să mai fiu decît o privire. Străbătusem oceane şi pustiuri, navigasem pe jonci chinezeşti şi admirasem la Canton un calup de aur masiv care valora două sute de milioane ; vizitasem Kathung-ul şi, îmbrăcat cu un chimonou de preot, escaladasem podişurile înalte din Tibet. Văzusem Malacca, Calicut, Samarcand şi, în Cambodgia, în inima unei păduri dese, admirasem un templu mare cît un oraş, care avea aproape o sută de clopotniţe ; şezusem la masă cu Marele Mogul şi cu şahul Persiei, Abalana ; îmi croisem un drum necunoscut printre insulele din Pacific, luptasem împotriva patagonezilor ; în sfîrşit, coborînd pe uscat la Veracruz şi ajungînd la Mexico, plecasem singur şi pe jos de-a curmezişul miezului

necunoscut al continentului şi, de patru ani, umblam încolo şi încoace prin prerii şi păduri fără să mă duc nicăieri, fără busolă, pierdut sub bolta cerului şi în vecii vecilor. Înainte cu cîteva clipe eram pierdut. Dar acum şedeam culcat într-un punct precis al pămîntului, căruia i se puteau măsura latitudinea şi longitudinea cu un astrolab ; se afla desigur la nord de Mexico ; la cîte mii de leghe ? spre est sau spre vest ? Omul care dormea pe celălalt mal ştia unde eram.

De îndată ce se iviră zorile mi-am scos hainele şi le-am închis împreună cu învelitoarea în sacul de piele de bizon ; mi-am legat sacul de spinare şi m-am aruncat în fluviu ; apa îngheţată mi-a tăiat răsuflarea, dar curentul era slab şi curînd am pus piciorul pe celălalt mal. După ce m-am fricţionat cu un colţ de învelitoare, m-am îmbrăcat. Străinul dormea alături de un morman mic de cenuşă. Era un bărbat de vreo treizeci de ani, cu părul castaniu-deschis ; o barbă scurtă şi zbîrlită îi ascundea partea de jos a obrazului. M-am aşezat lîngă el şi am aşteptat.

Deschise ochii şi mă privi mirat :

— Cum ai ajuns aici ?

— Am traversat fluviul.

Chipul i se lumină :

— Ai o barcă ?

— Nu. Am trecut fluviul înot.

Îşi dădu la o parte învelitorile şi sări în picioare :

— Eşti singur ?

— Da.

— Te-ai rătăcit şi dumneata ?

— Nu pot să mă rătăcesc, i-am spus. Nu mă duc nicăieri.

Îşi trecu mîna prin părul vîlvoi ; părea uluit.

— Eu m-am rătăcit, spuse brusc. Tovarăşii mei s-au rătăcit de mine sau m-au părăsit. Ajunsesem la izvoarele unui rîu în susul căruia mergeam de la lacul Erie ; un indian îmi spusese că acolo voi da peste o potecă de samar care duce spre fluviul cel mare ; am plecat cu doi oameni s-o caut ; am găsit-o şi am mers pe ea ; dar, după trei zile, trezindu-mă de dimineaţă, m-am

pomenit singur ; m-am gîndit că tovarăşii mei mi-o luaseră înainte ; am venit pînă aici ; şi n-am găsit pe nimeni.

Făcu o strîmbătură.

— Purtau cu ei toate proviziile.

— Trebuie să faci cale întoarsă, i-am spus.

— Da. Ceilalţi însă m-or fi aşteptînd ? Mă tem de un complot.

Îmi zîmbi.

— Ce bucurie aseară cînd am zărit focul dumitale ! Ştii ce fluviu e acesta ?

— Îl văd pentru prima dată.

— A ! exclamă el, decepţionat.

Privea apele nămoloase care coborau în meandre line printre bălţi.

— Curge de la nord-est spre sud-vest ; fără îndoială că se varsă în marea Stacojie, nu-i aşa ?

— Nu ştiu, i-am răspuns.

Priveam şi eu fluviul ; şi, deodată, nu mai era o apă care clipocea, ci un drum ; ducea undeva.

— Încotro mergi ?

— Caut trecerea spre China, îmi spuse călătorul. Şi dacă într-adevăr fluviul acesta curge din lacuri spre Ocean, înseamnă că am găsit-o.

Îmi zîmbi. Mi se păru straniu ca un om să-mi mai poată încă zîmbi.

— Şi dumneata ? Din ce parte vii ?

— Din Mexico.

— Pe jos ? Singur ? spuse el uluit.

— Da.

Se uită la mine cu un soi de lăcomie :

— Cum te hrăneşti ?

Am şovăit :

— Din cînd în cînd ucid un bizon ; indienii îmi dau cîte puţin porumb.

— N-am mîncat nimic de trei zile, spuse el vesel.

Se lăsă o scurtă tăcere. Aştepta.

— Regret, i-am spus. N-am nimic de mîncare. Mi se întîmplă să stau cîte o săptămînă sau două fără să

pun nimic în gură ; e un secret pe care l-am învățat de la înțelepții din Tibet.

— A !

Își strînse ușor buzele și obrazul i se lungi ; dar pe loc se strădui să zîmbească iarăși :

— Învață-mă și pe mine repede acest secret.

— E nevoie de ani, am spus pe un ton tăios.

Privi în jurul lui și începu să-și împăturească învelitoarea în tăcere.

— Nu se găsește nici un fel de vînat pe-aici ? l-am întrebat.

— Nici un fel, îmi răspunse. La o zi de mers începe preria, dar e arsă toată.

Așternu pe jos o bucată de piele de bizon și începu să taie din ea o pereche de mocasini.

— Voi încerca să-mi ajung oamenii din urmă, spuse.

— Și dacă nu-i vei găsi ?

— Mila Domnului !

Nu dăduse crezare vorbelor mele ; bănuia că nu voiam să-mi împart proviziile cu el. Mi-ar fi plăcut totuși să-i dau ceva în schimbul zîmbetului său.

— La cinci zile de aici știu un sat indian, i-am spus. Acolo vei găsi cu siguranță porumb.

— Cinci zile !

— Vei mai întîrzia zece zile. Dar, împreună, vom putea transporta o cantitate destul de mare care îți va permite să trăiești mai multe săptămîni.

— Te vei întoarce la Montréal împreună cu mine ?

— De ce nu ?

— Atunci, să pornim grabnic, spuse.

Am traversat din nou fluviul înot ; apa era mai puțin rece decît dis-de-dimineață. Toată ziua am umblat prin mlaștini ; tovarășul meu părea foarte ostenit ; vorbea puțin. Îmi spuse totuși că se numea Pierre Carlier ; se născuse la Saint-Malo și încă din copilărie își jurase să devină un mare explorator ; își pusese la bătaie toată averea să vină la Montréal și să organizeze o expediție. În cinci ani făcuse ocolul marilor lacuri pe care fluviul Saint Lawrence le leagă de Atlantic și pe unde

spera să găsească o trecere spre marea Stacojie ; nu-i mai rămăsese aproape nici un ban și guvernul lui nu-i acorda nici un ajutor, căci dorea instalarea colonilor francezi în Canada, fără să riște rătăcirea lor în interiorul regiunilor neexplorate.

A doua zi am ajuns în prerie. Indienii îi dăduseră foc și în părțile acelea : era anotimpul vînatului. Din loc în loc întîlneam în cale oase de bizon și vedeam pe jos urmele pașilor lor ; dar știam că la distanță de multe leghe în jurul nostru nu exista nici un animal viu. Carlier nu mai scotea nici o vorbă ; ajunsese la capătul puterilor. Peste noapte l-am surprins rozînd pielea de bizon din care își tăia mocasini în fiecare dimineață.

— Într-adevăr, nu poți să-mi dai nimic de mîncare ? mă întrebă într-o dimineață.

— Dacă vrei, scotocește-mi sacul, i-am spus. N-am nimic.

— Nu pot să mai merg cu dumneata, spuse el.

Se culcă cît era de lung, își încrucișă mîinile sub ceafă și închise ochii.

— Așteaptă-mă, i-am spus. După patru zile vin înapoi.

I-am lăsat la îndemînă o tigvă plină cu apă și am pornit cu pași mari. Nu-mi era greu să regăsesc drumul : mlaștina păstrase amprenta pașilor mei și în prerie ierburile pe care le călcasem în picioare îmi desenau urma pașilor. Am mers fără oprire pînă la lăsarea serii și a doua zi în zori am pornit din nou la drum. În două zile am ajuns în sat. Era pustiu, toți indienii plecaseră la vînătoare. Dar într-un ascunziș am găsit porumb și carne.

— Ușurel, ușurel ! i-am spus.

Mușca cu lăcomie dintr-o halcă de carne. Ochii îi scînteiau.

— Nu mănînci și dumneata ? mă întrebă.

— Nu mi-e foame.

Zîmbi :

— Ce bine-i să mănînci.

I-am zîmbit și eu. Mă prinse brusc dorința de a fi eu acest om căruia îi era foame și care mînca, acest om care căuta cu patimă trecerea spre China.

— Și acum, ce vei face ? l-am întrebat.

— Mă voi întoarce la Montréal. Voi încerca să fac rost de bani pentru a organiza o nouă expediție.

— Am eu bani, i-am spus.

În fundul sacului meu zăceau giuvaeruri și lingouri de aur.

— Ești diavolul în carne și oase ? îmi spuse, vesel.

— Și dac-aș fi chiar diavolul ?

— Ți-aș vinde cu bucurie sufletul în schimbul trecătorii spre China. Puțin îmi pasă de viața de dincolo : asta de-aici îmi e de ajuns !

Era atîta înflăcărare în glasul lui, încît din nou dorința îmi sfîrtecă inima. M-am gîndit : „Pot oare să devin iarăși un om viu ?"

— Nu sînt diavolul, i-am spus.

— Cine ești ?

O vorbă mi se urcă pe buze : „Nimeni", dar el mă privea și îmi punea întrebări ; îi salvasem viața. Pentru el existam. Și am simțit în inimă o arsură de mult uitată ; în jurul meu propria mea viață se alcătuia din nou.

— Îți voi spune cine sînt, i-am răspuns.

*

Ramele loveau apa cu un ritm egal, bărcile alunecau pe fluviul cu meandre lenețe. Carlier ședea lîngă mine, ținea deschis pe genunchi caietul de bord, în care consemna incidentele din fiecare zi, și scria ; fumam ; luasem acest obicei de la indieni. Din timp în timp, Carlier își înălța capul ; privea cîmpurile de orez sălbatic, savanele în mijlocul cărora se ridica din loc în loc un pîlc de arbori ; uneori o pasăre își lua zborul de pe mal scoțînd un țipăt. Aerul era călduț ; soarele începea să pogoare la asfințit.

— Îmi place ceasul acesta, spuse.

— Spui asta la fiecare ceas.

Zîmbi :

— Îmi place anotimpul ăsta. Îmi plac meleagurile astea.

Începu din nou să scrie ; nota copacii, păsările, culoarea cerului, forma peştilor. Pentru el toate lucrurile erau importante. În caietul lui, fiecare zi avea chipul ei deosebit ; şi aştepta cu curiozitate aventurile care îl mai despărţeau încă de estuarul fluviului ; pentru mine fluviul avea încă de pe acum un estuar, ca toate fluviile, şi, după acest estuar, se întindea marea şi, dincolo de mare, alte meleaguri, alte mări, şi pămîntul era rotund. Existase o vreme cînd îl credeam nemărginit ; părăsind portul Vlissingen mai speram încă să pot petrece veşnicia în a-l descoperi ; sus, pe vîrful unui munte, deasupra unui covor de nori, îmi plăcuse să zăresc printr-o crăpătură o bucată de cîmpie aurită ; îmi plăcuse să descopăr din înaltul unui defileu o vale nouă, să pătrund într-o trecătoare strînsă între ziduri înalte de piatră, să trag la malul unor insule pe care nu păşise picior de om ; dar acum ştiam că în spatele fiecărui munte exista o vale, că toate cheile aveau o ieşire, toate peşterile aveau pereţi ; lumea era rotundă şi monotonă : patru anotimpuri, şapte culori, un singur cer, apă, plante, un sol neted sau încreţit ; pretutindeni acelaşi plictis.

— Nord-est, sud-est, spuse Carlier. Fluviul nu-şi schimbă direcţia.

Îşi închise caietul.

— E o adevărată plimbare.

La Montréal alesesem oameni de nădejde ; umplusem şase bărci cu provizii, haine, instrumente ; trecuse o lună de cînd depăşisem locul unde ne întîlnisem şi călătoria continua fără piedici. Savana ne dăruia din abundenţă bizoni, cerbi, căprioare, curcani şi prepeliţe.

— După ce vom descoperi gurile fluviului, mă voi întoarce pînă la izvoarele lui, spuse el. Trebuie să existe un drum de apă între fluviu şi lacuri.

Mă privi cu o uşoară neliniştе.

— Nu crezi că există ?

In fiecare seară rostea aceleași vorbe și în fiecare seară le rostea cu aceeași ardoare.

— De ce nu ? i-am spus.

— Atunci vom navlosi o corabie, nu-i așa ? Și ne vom duce în China.

Chipul i se înăspri.

— Nu vreau ca nimeni să meargă în China pe drumul acesta înaintea mea.

Am tras din pipă și am scos pe nări un nor de fum. Zadarnic împărțeam viața cu el, zadarnic încercam să fac din viitorul lui viitorul meu ; nu puteam să fiu el. Năzuințele lui, neliniștile lui îndărătnice îmi erau la fel de străine ca și dulceața unică a ceasului de față. Își așeză mîna pe umărul meu :

— La ce te gîndești ? mă întrebă cu duioșie.

Vreme de trei secole, nici un om nu-mi pusese vreodată mîna pe umăr și, de la moartea Catarinei, nimeni nu mă întrebase : „La ce te gîndești ?“ El îmi vorbea ca și cînd aș fi fost semenul lui ; și pentru asta îmi era atît de drag.

— Aș vrea să fiu în locul tău, i-am spus.

— Tu ? În locul meu ?

Îmi întinse mîna rîzînd :

— Hai să schimbăm.

— Din nefericire nu se poate ! am spus.

— Ah ! spuse el cu patimă. Cît aș vrea să fiu nemuritor !

— Așa gîndeam și eu odinioară.

— Atunci aș fi sigur că voi găsi trecerea spre China ; aș coborî pe toate fluviile din lume, aș întocmi o hartă a tuturor continentelor.

— Nu, i-am spus. Curînd China nu ți-ar mai stîrni interesul, nimic nu ți-ar mai stîrni interesul pentru că ai fi singur pe lume.

— Ești tu oare singur pe lume ? îmi spuse cu reproș.

Avea un chip și gesturi virile ; dar adesea o blîndețe feminină îi năpădea glasul și privirea.

— Nu, i-am răspuns. Acum nu.

Departe, în savană, un animal urla o chemare răgușită.

— N-am avut niciodată prieteni, am spus. Oamenii mă priveau mereu ca pe un străin ; sau ca pe un mort.

— Eu sînt prietenul tău, spuse.

O clipă îndelungată am ascultat în tăcere şopotul uşor al ramelor care scurmau apa ; fluviul era atît de sinuos încît probabil cîştigasem prea puţin teren de dimineaţă şi pînă acum. Carlier se ridică brusc şi strigă :

— Un sat !

Fumuri se ridicau spre cer şi curînd zărirăm, adăpostite sub un pîlc de copaci, colibe în formă de leagăn acoperite cu rogojini de stuf. Cîţiva indieni în picioare, pe mal, scoteau strigăte ascuţite agitîndu-şi arcurile.

— Tăcere, porunci Carlier.

Oamenii continuară să vîslească fără să scoată o vorbă. Carlier îşi deschise sacul cu mărfuri destinate schimburilor cu indigenii ; bucăţi de stofă, coliere de sidef, ace şi foarfeci. Cîteva pirogi ne şi stăvileau trecerea. Agitînd în mîini un şal împestriţat, Carlier începu să le vorbească indienilor cu glas blînd şi pe limba lor. Nu înţelegeam ce spuneau ; de multă vreme orice efort mi se părea inutil şi nu mă învrednicisem să învăţ dialectul sălbaticilor. Curînd ţipetele indienilor încetară, ne făcură semn să tragem la mal şi înaintară spre noi fără manifestaţii ostile. Erau înveşmîntaţi cu piei de cerb multicolore, tivite cu peri de porc-spinos. În timp ce puneam piciorul pe uscat şi ne legam bărcile la mal, discutau între ei. În sfîrşit unul se apropie de Carlier şi începu să-i vorbească pe nerăsuflate.

— Vrea să ne conducă la şeful lor, spuse Carlier. Să-l urmăm, dar în ruptul capului să nu vă lăsaţi puştile din mîini.

Şeful şedea pe o rogojină de trestie, în mijlocul pieţei satului. Purta şaisprezece perle fine la fiecare ureche şi altele în nări. În faţa lui erau aşezate două pietre scobite, pline cu tutun şi fuma dintr-o pipă lungă împodobită cu pene. Îşi scoase pipa din gură şi ne făcu semn să ne aşezăm. Carlier îi puse dinainte darurile pe care le pregătise şi şeful zîmbi binevoitor. Începură să vorbească. Unul dintre oamenii echipajului îmi traducea

în şoaptă vorbele lor. Carlier îi înfăţişă că voia să coboare pe fluviu pînă la mare, şi şeful păru foarte nemulţumit de acest proiect ; îi spuse lui Carlier că în curînd va da peste un alt fluviu, cu neputinţă de coborît, pentru că era barat de cascade repezi, plin de stînci şi de trunchiuri de copaci pe care apele le tîrau la vale în vîrtejuri ; pe malurile lui locuiau populaţii foarte sălbatice care ne vor ataca cu securile. Carlier răspunse cu hotărîre că nimic nu-l va împiedica să-şi continue drumul. Şeful reîncepu să-l dăscălească, dar Carlier răspunse cu aceeaşi fermitate. La sfîrşit, şeful zîmbi uşor şi spuse :

— Vom mai sta de vorbă mîine dimineaţă. Noaptea este un bun sfătuitor.

Bătu din palme. Servitori aduseră ligheane cu orez, carne fiartă şi porumb, pe care le aşezară pe jos. Mîncarăm în tăcere în oale smălţuite ; servitorii treceau fiecăruia pe rînd tigve pline cu o băutură alcoolică, dar observai că şeful nu ne oferi să fumăm din luleaua lui.

Spre sfîrşitul ospăţului, cîţiva indieni începură să bată în tobe şi să agite furtunos un soi de tărtăcuţe pline de pietricele. Curînd toţi se porniră să danseze ridicînd în sus tomahawk-urile. Şeful strigă cîteva cuvinte şi doi oameni ieşiră dintr-o colibă purtînd pe umeri un crocodil viu, însă legat de la cap pînă la coadă cu funii subţiri. Atunci, muzica şi dansurile se înteţiră. Cu stupoare văzurăm cum indienii legau animalul de un stîlp înalt, vopsit în roşu, care se înălţa într-un colţ al pieţei. Şeful se ridică, se apropie solemn, luă un cuţit de la cingătoare şi scoase ochii crocodilului ; apoi se întoarse şi se aşeză la loc. Cu urlete cumplite, războinicii începură să taie fîşii lungi din pielea animalului viu. Apoi îl ciuruiră cu săgeţi. Carlier şi oamenii echipajului se făcuseră albi la faţă. Şeful indian îşi fuma pipa cu o mutră nepăsătoare.

Am dus la gură o tigvă pe care mi-o întindea un servitor şi am băut zdravăn. Auzeam glasul lui Carlier care ordona : „Să nu beţi". Dar toţi oamenii băură. El însă abia îşi umezi buzele. Şeful îi spuse cîteva cuvinte

pe un glas poruncitor şi el se mulţumi doar să zîmbească. Cînd tigva trecu din nou prin faţa mea, am băut cu înghiţituri mari. Zgomotul tobei, urletele indienilor, dansurile lor dezlănţuite, spectacolul straniu la care asistasem şi licoarea de foc ce-mi aluneca pe gît îmi schimbau culoarea sîngelui. Mi se părea că deveneam indian. Dansau şi din cînd în cînd unul dintre ei lovea cu tomahawkul în stîlpul roşu de care era ţintuit crocodilul şi striga din rărunchi lăudîndu-şi isprăvile pe care le săvîrşise. Am mai băut o duşcă. Îmi simţeam capul ca o tărtăcuţă plină cu pietricele, sîngele mi se prefăcuse în foc. Eram un indian. Parcă de cînd mă născusem contemplam malurile acestui fluviu, fioroşi zei tatuaţi sălăşluiau în cerul meu, ritmul tobelor şi răcnetele fraţilor mei îmi umpleau inima de bucurie ; într-o bună zi voi porni spre un paradis al dansurilor, ospeţelor şi victoriilor sîngeroase...

Cînd am deschis ochii, eram înfăşurat în învelitoarea mea, mai în sus de sat, pe locul unde ne legasem bărcile la mal. Mă durea capul. Am privit apele gălbui ale fluviului ; în jurul meu aerul era scarbăd şi familiar. M-am gîndit : „Nu voi fi niciodată un indian. Gustul vieţii mele nu se va schimba niciodată.“ Veşnic acelaşi trecut, aceeaşi experienţă, aceeaşi gîndire raţională, acelaşi plictis. O mie de ani ; zece mii de ani. Nu voi scăpa niciodată de mine. Am privit apele gălbui şi, deodată, am sărit în picioare : bărcile dispăruseră !

Am alergat spre Carlier. Dormea. Toţi oamenii dormeau, cu puştile culcate lîngă ei. Desigur indienii şovăiseră să-i măcelărească de frică să nu dezlănţuie un război cu albii ; dar ne dezlegaseră bărcile în timpul nopţii. Mi-am pus mîna pe umărul prietenului meu. Şi-a deschis ochii şi i-am arătat apele liniştite şi pustii ale fluviului.

Toată ziua ne-am sfătuit împreună cu echipajul înmărmurit despre şansele de a ne salva care ne mai rămăseseră. Să atacăm indienii spre a le lua pirogile şi proviziile era un lucru imposibil, fiind prea numeroşi. Să scobim cu securile trunchiuri de copaci şi să coborîm

mai departe pe apele fluviului era un lucru prea plin de riscuri : satele apropiate ne vor fi fără îndoială potrivnice şi nu mai aveam nici o marfă pe care s-o schimbăm pe hrană ; dacă ne era dat să întîlnim în cale repezişuri aveam nevoie de bărci solide.

— Nu există decît o singură soluţie, am spus. Vom construi un fort în stare să ne apere de incursiunile indienilor. Vom aduna înăuntru provizii de vînat şi de peşte afumat, ca să putem rezista o iarnă. Între timp voi porni pe jos spre Montréal şi, de îndată ce apele se vor dezgheţa, mă voi întoarce cu bărci, hrană, muniţii şi oameni.

— Montréal e la o mie şase sute de leghe depărtare, spuse Carlier.

— Pot să le străbat în trei sau patru luni.

— Te va prinde iarna pe drum.

— Pot merge prin zăpadă.

Îşi plecă privirea şi chibzui multă vreme ; cînd îşi ridică ochii, chipul i se întunecase.

— Am să mă duc eu la Montréal, spuse.

— Nu, i-am răspuns.

— Şi eu pot merge repede şi pot umbla şi pe zăpadă.

— Mai poţi să şi mori pe drum, i-am spus. Ce se va întîmpla cu oamenii ?

Se ridică şi îşi înfundă mîinile în buzunare. Ceva îi clocotea în gîtlej. Într-o zi, altă dată, un bărbat stătuse în faţa mea cu aceeaşi privire şi cu un nod care i se mişca în gît.

— Ai dreptate, spuse el simplu.

Întoarse spatele şi făcu cîţiva paşi lovind cu vîrful piciorului o pietricică. Mi-am adus aminte : Antonio mă privise cu aceiaşi ochi.

*

— Priviţi ! le-am strigat oamenilor echipajului. Fortul Carlier !

Mîinile lor înţepeniră pe vîsle. Fortul se înălţa în spatele celui de-al doilea cot al fluviului ; în linie dreaptă, se afla doar la cîteva picioare distanţă. Era un

bastion trainic, făcut din butuci de lemn negru și înconjurat de o triplă palisadă. Nu se zărea în jurul lui nici o prezență omenească. M-am ridicat în picioare la prova bărcii și am strigat : „Ohe ! Ohe !“ Am strigat fără întrerupere pînă am acostat. Am sărit pe malul acoperit de iarbă proaspătă și de flori primăvăratice, și am alergat spre fort. În fața porții primei incinte mă aștepta Carlier, sprijinit de pușcă. L-am prins de umeri și i-am strigat :

— Cît de bucuros sînt că te revăd.

— Și eu, spuse.

Nu zîmbea. Obrazul îi era palid și buhăit ; îmbătrînise mult.

I-am arătat cele opt bărci mari, încărcate cu provizii, muniții și tot soiul de mărfuri :

— Privește !

— Văd. Îți mulțumesc.

Împinse ușa și îl urmai în interiorul fortului. Era o încăpere mare cu tavanul scund, pe jos cu pămînt bătătorit. Un om era culcat într-un colț, pe un pat de ierburi uscate și de blănuri.

— Unde sînt ceilalți ?

— Ceilalți doi sînt în pod. Supraveghează savana.

— Ceilalți doi ?

— Da, spuse el.

— Ce s-a întîmplat ? l-am întrebat.

— Scorbut, spuse. Au murit treisprezece oameni. Cel de colo poate va scăpa ; a venit primăvara și îi dau să bea fiertură de măceș ; așa m-am vindecat și eu. Era să mor.

Mă privi și, în sfîrșit, păru că mă vede.

— Era timpul să vii.

— Am adus fructe proaspete, am spus, și porumb. Vino să vezi.

Se apropie de omul culcat pe jos :

— N-ai nevoie de nimic ?

— Nu, spuse omul.

— Am să-ți aduc fructe, îi spuse Carlier.

Mă urmă și ne îndreptarăm spre bărci.

— V-au atacat indienii ?

— De trei sau patru ori în prima lună. Dar i-am respins. Pe atunci eram mai numeroşi.

— Şi după asta ?

— După asta ? Le-am ascuns pierderile suferite. Îngropam morţii noaptea : ne mulţumeam să-i acoperim cu zăpadă, pămîntul era prea tare să le putem săpa gropi.

Privirea i se rătăcea în depărtare.

— La începutul primăverii am fost nevoiţi să-i îngropăm din nou. Nu mai rămăsesem decît cinci şi genunchiul începuse să mi se umfle.

Oamenii mei legaseră bărcile la mal, se îndreptau spre fort, cu spinările încovoiate sub povara lăzilor şi a sacilor.

— Crezi că indienii vor încerca să ne împiedice trecerea ? l-am întrebat.

— Nu, răspunse Carlier. De două săptămîni oamenii au părăsit satul. Cred că în prerie e război.

— Vom porni de îndată ce echipajul meu se va odihni puţin, am spus. E-o treabă de trei sau patru zile.

Am arătat spre bărci :

— Bărcile sînt frumoase şi trainice : putem ţine piept repezişurilor.

El dădu din cap :

— E bine !

Petrecurăm zilele următoare făcînd pregătirile de plecare. Am remarcat că prietenul meu nu-mi pusese aproape nici o întrebare despre călătoria mea ; îmi povesti despre iarna grea pe care o petrecuse în fort : spre a-i înşela pe indieni asupra numărului trupei de care dispunea, îi obliga pe toţi oamenii valizi să joace o nesfîrşită comedie, scoţîndu-i din fort şi prefăcîndu-se că îi alungă, ca şi cînd nu i-ar fi executat ordinele. Şi povestea întîmplările acestea cu glas voios, dar fără să zîmbească. S-ar fi spus că nu mai ştia să zîmbească.

Într-o frumoasă dimineaţă de mai ne îmbarcarăm. Aşezarăm cu grijă în fundul unei bărci bolnavul care începea să se simtă mai bine. Lăsarăm în urmă fără nici un incident satul indian, în care nu mai rămăseseră

decît bătrîni şi femei, iar zilele începură să se scurgă iarăşi, lente şi monotone, ritmate de plescăitul ramelor.

— Fluviul curge mai departe către nord-est sud-vest, i-am spus lui Carlier.

Chipul i se lumină :

— Da.

— Într-o bună zi vor exista forturi şi aşezări negustoreşti de-a lungul acestui fluviu, am spus. Şi în locul fortului Carlier se va întemeia un oraş care va purta numele tău.

— Într-o bună zi, spuse. Dar eu nu voi mai fi aici să văd toate astea.

— Ce importanţă are ? Vei fi făcut ceea ce voiai să faci.

El privi apa galbenă, savana înflorită ai cărei arbori purtau în vîrf ţepi de un verde proaspăt.

— Şi eu gîndeam aşa altădată, spuse.

— Şi acum ?

— Acum nu mai pot îndura gîndul că tu vei vedea toate lucrurile astea şi că eu nu le voi vedea, spuse cu ton pătimaş.

Inima mi se strînse. „Deci s-a isprăvit", m-am gîndit. „Şi pe el l-a apucat."

Am spus :

— Le vor vedea şi alţi oameni.

— Dar nu vor fi văzut ceea ce văd eu ; şi într-o zi vor muri şi ei la rîndul lor : fiecare cu soarta lui. Nu-i invidiez deloc.

— N-ar trebui să mă invidiezi pe mine, i-am spus.

Am privit fluviul mîlos, savana netedă. Uneori mi se părea că pămîntul acesta nu-mi aparţine decît mie, că nici unul dintre oaspeţii lui trecători nu putea să mi-l smulgă ; dar alteori vedeam cu cîtă dragoste îl contemplau, simţeam că numai pentru mine el era fără glas şi fără chip ; eram strîns legat de el, dar eram ţinut departe.

Zilele se făceau mai calde, fluviul se lărgea. După o săptămînă deveni întins cît un lac şi văzurăm că se varsă într-un alt fluviu, ale cărui ape albastre curgeau năvalnic de la dreapta la stînga noastră.

— Iată marele fluviu ! am spus. Ăsta-i.

— Da, spuse Carlier.

Îl contempla cuprins de neliniște.

— Curge de la nord către sud.

— Poate își schimbă direcția ceva mai departe.

— Nu-i cu putință ; nu ne aflăm decît la două sute de metri deasupra nivelului mării.

— Să așteptăm, i-am spus. Nu putem ști de pe acum.

Ne continuarăm drumul. Timp de trei zile apele galbene și apele albastre curseră alături fără să se amestece ; apoi, în cele din urmă, fluviul nostru se pierdu în marea pînză de apă limpede care șerpuia în mijlocul savanei. Nu mai încăpea nici o îndoială : găsisem fluviul cel mare. Nu era plin de stînci, nici stăvilit de cataracte, dar curgea de la nord către sud.

O dimineață întreagă Carlier stătu pe mal, cu privirea țintuită în zarea spre care curentul tîra trunchiuri de copaci și rămurele. I-am pus o mînă pe umăr :

— Nu-i trecerea spre China, dar este un fluviu mare a cărui existență nu o cunoaște nimeni. Columb credea că se ciocnise de țărmurile Indiei cînd și-a izbit corabia de o lume nouă.

— Puțin îmi pasă de fluviul ăsta, spuse Carlier cu glas înfundat. Eu aș fi vrut să găsesc trecerea spre China. Nu ne mai rămîne decît să ne întoarcem la Montréal.

— Ce nebunuie ! i-am spus. Să coborîm pînă la estuar. Mai tîrziu vei căuta din nou trecerea aceea.

— Dar ea nu există, spuse Carlier cu disperare. Partea de nord a lacurilor a fost explorată zadarnic. Marele fluviu era ultima șansă.

— Dacă ea nu există, de ce te necăjești că n-ai găsit-o ?

Ridică din umeri.

— Nu înțelegi nimic. Încă de la vîrsta de cincisprezece ani, mi-am jurat s-o descopăr. La Saint-Malo mi-am cumpărat un chimonou chinezesc, pe care l-am lăsat la Montréal. L-aș fi luat cu mine cînd aș fi pornit spre China.

Am tăcut. Într-adevăr, nu înțelegeam. În sfîrșit, am spus :

— Dacă, așa cum socot, ai descoperit fluviul care va îngădui traversarea continentului de la nord la sud, vei fi la fel de vestit ca și cînd ai fi găsit trecerea spre China.

— Puțin îmi pasă dacă ajung un om vestit, spuse cu parapon.

— Vei aduce totodată un mare serviciu oamenilor. Spre China vor putea merge tot pe vechiul drum, se vor împăca cu gîndul.

— Se vor împăca la fel de bine și fără fluviul ăsta, spuse Carlier.

Toată ziua rămase pe mal, fără să pună ceva în gură. L-am dăscălit cu răbdare și a doua zi de dimineață se învoi să continue expediția.

Zilele treceau. Întîlnirăm în cale gurile unui fluviu mîlos, care cără la vale enorme trunchiuri de lemn ; vîslașii noștri se străduiră din răsputeri să le ocolească, deoarece la punctul de întîlnire al apelor se forma o bulboană în care se învîrtejiră și bărcile noastre ; izbutirăm totuși să ne smulgem din curent. La cîteva leghe mai departe, zărirăm un sat ; tocmai puneam mîna pe puști cînd cîrmaciul bărcii din frunte ne strigă :

— Totul e ars !

Am tras la mal. Majoritatea colibelor erau prefăcute în cenușă ; în piața satului, leșuri mutilate și decapitate erau legate de stîlpi ; alte cadavre fuseseră îngrămădite într-una dintre cabane. La malul fluviului dădurăm peste capete cu oasele scoase și îmbălsămate, de mărimea unui pumn. Toate satele pe care le întîlnirăm în cale în zilele următoare fuseseră astfel pustiite.

Fluviul se lărgea ; vremea se încălzea, vegetația devenea meridională, oamenii omorau aligatori cu focuri de pușcă. Apoi bălțile de pe maluri se acoperiră cu trestii printre care ici colo se înălța cîte un pîlc de plopi-tremurători ; într-o zi găsirăm ascuns în mîl un crab. M-am aplecat și am dus la gură un pumn de apă : era sălcie.

La cîţiva metri mai departe, fluviul se împărţea în trei braţe ; după o oarecare şovăială, intrarăm pe canalul din mijloc : vreme de două ceasuri am navigat printr-un labirint de insule joase, de bancuri de nisip, de trestii ; şi, deodată, toţi oamenii echipajului se ridicară în picioare scoţînd strigăte de bucurie : fluviul se vărsa în mare.

— Nu te simţi fericit ? l-am întrebat pe Carlier.

Oamenii pregăteau tabăra de seară. Puseseră la fript curci pe care le omorîseră peste zi, rîdeau şi cîntau.

— Astrolabul meu s-a stricat. Nu pot să am longitudinea, spuse Carlier.

— Ce importanţă are ? i-am spus. O să ne întoarcem. O să ne întoarcem aici pe mare, cu o corabie adevărată.

Chipul lui rămînea tot întunecat.

— E o mare descoperire, i-am spus.

— E descoperirea ta, spuse el.

— Cum aşa ?

— Tu doar mi-ai salvat viaţa în prerie. Tu te-ai dus după ajutor la Montréal : tu m-ai bătut la cap să-mi continui drumul. Fără tine nu m-aş afla aici.

— Nici eu nu m-aş afla aici fără tine, i-am spus cu blîndeţe.

Mi-am aprins pipa şi m-am aşezat lîngă el. Am privit marea : mereu aceeaşi mare, acelaşi murmur, aceleaşi miresme. Trecu cîteva cifre în caietul de bord ; mi-am aruncat ochii peste umărul lui.

— De ce n-ai mai scris nimic de atîtea zile ? l-am întrebat.

Ridică din umeri.

— De ce ? am stăruit.

— Îţi băteai joc de mine.

— Îmi băteam joc de tine ?

— O ! Nu ziceai nimic, dar îţi vedeam privirea.

Se lăsă pe spate şi se culcă, cu ochii la cer.

— E un lucru cumplit să trăieşti sub privirea ta. Mă priveşti de atît de departe ! Eşti de pe acum de cealaltă parte a morţii mele ; pentru tine, eu sînt un mort ; un mort care avea treizeci de ani în 1651, care

a căutat o trecere spre China şi care n-a găsit-o, care a descoperit un fluviu mare pe care l-ar fi descoperit şi alţii ceva mai tîrziu şi fără el.

Adăugă cu ciudă :

— Dacă ai fi vrut, n-ai fi avut nevoie de mine spre a-l descoperi.

— Dar nu puteam să vreau, i-am spus.

— Şi eu, de ce aş fi vrut ? De ce oare ceea ce n-are interes pentru tine să aibă pentru mine ? De ce m-aş bucura ? Doar nu mai sînt un copil.

Inima mi se înceţoşă.

— Vrei să ne despărţim ? l-am întrebat.

Nu răspunse şi m-am gîndit cu deznădejde : „Dacă-l părăsesc, unde să mă duc ?“ În sfîrşit spuse :

— E prea tîrziu.

*

Ne-am reîntors la Montréal şi în primăvara următoare am navlosit o corabie ; am coborît în lungul continentului, am înconjurat Florida şi am început să mergem pe lîngă o coastă a cărei latitudine era aceea pe care Carlier o măsurase la gurile marelui fluviu ; din nefericire, nu cunoşteam longitudinea estuarului şi litoralul era ascuns de o ceaţă deasă prin care nu se zărea nimic. Navigam încet şi cu multă prudenţă, întrucît eram siliţi să ne apropiem de pămînt atît cît era cu putinţă şi ne temeam să nu ne lovim de vreo stîncă ascunsă sub apă.

— Priviţi ! strigă un marinar.

Era unul dintre oamenii care luaseră parte la prima expediţie. Ne arăta coasta care abia se deslușea prin ceaţa lăptoasă.

— Nu vedeţi nimic ?

Sprijinit cu amîndouă mîinile de bastingaj, Carlier privea intens.

— Văd un banc de nisip, spuse.

Zăream trestii, limbi de pămînt acoperite cu prundiş.

— Apă ! spuse Carlier. Văd apă.

Strigă :

— Lăsaţi la apă o barcă !

Cîteva clipe mai tîrziu, vîsleam cu sîrg spre coastă. Printr-un labirint de insule joase și limbi de nisip, un mare fluviu plin de mîl se vărsa în mare printr-o deschidere lată de mai multe leghe. Ne-am înapoiat la fregată, siguri că regăsisem estuarul pe care îl căutam.

Planul nostru era să urcăm pe cursul fluviului și pe afluentul său pînă la poteca de samar unde îl întîlnisem pe Carlier ; acolo vom construi un fort în care vom face provizie pentru iarnă de fructe și de legume, vom lăsa cîțiva oameni pe loc, avînd sarcina să păzească nava, și ne vom întoarce cu barca la Montréal unde vom face cunoscută descoperirea noastră. Nu ne îndoiam că atunci ni se vor acorda unele ajutoare pentru a întemeia așezări comerciale, a explora izvoarele marelui fluviu, a căuta o cale de apă care să-l lege prin lacuri de Saint-Lawrence și, poate, chiar a construi canale. Curînd aveau să se ivească orașe . de acum înainte noul continent era deschis.

Fregata își schimbă drumul ; se îndreptă încet spre canalul cel mai lat, precedată de o barcă spre a-i arăta calea ; se legăna de la prova la pupă sub șocul apelor învolburate. În clipa cînd intră pe canal, se auzi un zgomot înfundat și eșuă pe o coastă.

— Tăiați catargele ! strigă Carlier.

Oamenii nu se clinteau. Corabia rănită avea un tangaj periculos, catargele oscilau și pîrîiau, grele și amenințătoare. Am luat o secure în mînă și am lovit. Carlier luă și el o secure și lovi. Cele două catarge se prăbușiră cu mare zgomot. Dar fregata se îndărătnicea să se cufunde în apă. Am desfăcut bărcile și le-am transportat pe mal. Am mai putut salva și un balot cu mărfuri și cîteva provizii. Dar, după două ore, corabia dispăruse.

— Vom urca spre izvoarele fluviului cu barca, i-am spus voios lui Carlier. Ce înseamnă o corabie ? Descoperirea ta valorează o avere. Vei avea douăzeci de corăbii cînd vei dori.

— Știu, spuse el.

Privea marea, pe care o linie albastră o despărțea de torentul de ape galbene și de aluviuni.

— Nu mai putem da înapoi, spuse el.
— Şi de ce să dăm înapoi ? l-am întrebat.
— Ai dreptate, spuse.
Mă luă de braţ şi pornirăm în căutarea unui teren uscat unde să ne putem aşeza tabăra.

Petrecurăm dimineaţa următoare vînînd un bizon şi pescuind păstrăvi. Apoi, împărţind oamenii echipajului în cele patru bărci, începurăm să urcăm în susul curentului. De fiecare parte a fluviului se întindea cîmpia monotonă. Carlier părea preocupat.
— Recunoşti peisajul ? mă întrebă.
— Mi se pare că da.

Pe malul fluviului erau aceleaşi tije înalte de trestie terminate în vîrf cu un panicul verde-deschis, mai departe aceleaşi ierburi, iederi, crînguri de plopi ; aligatori dormeau în mîlul cald.

Vreme de patru zile am vîslit înainte ; în după-amiaza cele de-a cincea zi, zărirăm un sat ; locuinţele erau construite din chirpici, nişte cabane fără ferestre, avînd ca singură deschizătură o mare uşă pătrată. Nu le recunoşteam. Pe malul fluviului cîţiva indieni ne făceau cu mîna gesturi amicale. Purtau un fel de şorţuri albe înnodate în jurul cingătorii cu un cordon terminat cu doi ciucuri mari.
— Nu exista nici un sat la cel puţin două săptămîni de mers de la estuar, spuse Carlier.

Traserăm bărcile la mal. Şeful tribului ne primi cu bunăvoinţă în coliba lui împodobită cu scuturi de piele ; deşi afară era ziua în amiaza mare, încăperea fără ferestre era luminată de făclii făcute din trestie uscată şi împletită. Carlier îl întrebă pe şef cum se numea fluviul şi acesta răspunse că ei îi spuneau rîul roşu ; îl mai întrebă dacă nu exista prin partea locului un alt fluviu mare, şi şeful spuse că, departe, spre răsărit, era unul mai lat şi mai lung decît toate fluviile cunoscute. Îi oferirăm cîteva daruri şi în schimbul unei testele cu ace, unei sule, unor foarfeci şi unei bucăţi de stofă ne dădu din abundenţă porumb, fructe uscate, sare, curci şi găini.

— Şi acum, ce ne rămîne de făcut ? spuse Carlier după ce ne luarăm rămas bun de la şef, cu care fumasem luleaua păcii.

— Trebuie să găsim fluviul cel mare, i-am spus.

Îşi plecă privirea. Am chibzuit şi apoi i-am spus :

— Mă voi duce să caut fluviul. După ce îl voi găsi, mă voi întoarce şi vă voi duce acolo. Pe aici pămîntul e roditor şi indienii ne-au primit ca pe nişte prieteni ; puteţi să mă aşteptaţi oricît va fi nevoie.

— Voi pleca cu tine, spuse Carlier.

— Nu, i-am răspuns. Fluviul este departe, nu cunoaştem nici ţinutul, nici locuitorii lui. Ceea ce pot face singur, nu pot face împreună cu tine.

— Voi pleca cu tine, sau, de nu, voi pleca fără tine, spuse el cu glas aspru. Voi pleca.

L-am privit. Un cuvînt pe care îl rostisem cu veacuri în urmă îmi veni pe buze :

— Cît orgoliu !

Începu să rîdă ; nu-mi plăcea rîsul lui.

— De ce rîzi ?

— Crezi că cineva poate să trăiască alături de tine şi să mai păstreze o urmă de orgoliu ? îmi spuse.

— Lasă-mă să mă duc singur.

— Nu înţelegi ! spuse el. Nu înţelegi nimic ! Nu pot să rămîn aici. Dac-aş putea rămîne locului, aş fi rămas la Montréal ; aş fi rămas la Saint-Malo ; aş fi trăit într-o casă liniştită, alături de o nevastă şi de copii.

Îşi strînse buzele.

— Trebuie să simt că trăiesc, spuse. Chiar dacă din asta o să mi se tragă moartea.

În zilele următoare am încercat zadarnic să-l conving. Nici nu-mi mai răspundea. Îşi pregătea sacul cu provizii, îşi revizuia instrumentele şi, într-o dimineaţă, îmi spuse plin de nerăbdare :

— Să mergem !

Purtam bagaje foarte grele. Luasem cu noi piei de bizon pentru ca în fiecare dimineaţă să ne tăiem din ele mocasini, deoarece după o zi de mers se strica o pereche ; luasem o puşcă, gloanţe, securi, învelitori de blană, o barcă din piele de bizon pentru a traversa

rîurile, şi hrană pe două luni pentru un om. Plecarăm luînd-o pe o cărare bătătorită de bizoni, după sfatul pe care ni-l dădură indienii, şi anume să ne ţinem de urmele animalelor sălbatice, acesta fiind cel mai bun mijloc de a nu scăpa nici un curs de apă. Mergeam tăcuţi. Eram bucuros să merg către un ţel. De cînd mă legasem de Carlier, avusesem totdeauna un ţel în faţa mea, un ţel care îmi dăruia un viitor şi care îmi ascundea viitorul ; cu cît era mai greu de atins. cu atît mă simţeam mai în siguranţă în prezent. Marele fluviu părea greu de atins şi fiecare clipă era de o nespusă plinătate.

După o săptămînă începu să plouă ; traversarăm o prerie ale cărei ierburi înalte şi ţepoase ne zgîriau mîinile în trecere ; pămîntul îmbibat de apă ne îngreuna mersul şi noaptea copacii uzi nu ne ofereau decît un adăpost precar ; apoi dădurăm peste o pădure prin care ne-am croit drum anevoie, lărgind cu securea o potecă de bizoni ; trecurăm peste mai multe rîuri. Sub perdeaua cenuşie care îl acoperea invariabil, ţinutul părea pustiu ; nici o pasăre, nici un animal sălbatic nu o lua la goană la apropierea noastră. Şi merindele scădeau.

Prima dată cînd zărirăm un sat, ne apropiarăm fără zgomot. Se auzea o larmă cumplită şi răpăit de tobe. M-am furişat pe după copaci ; în piaţa satului am văzut indieni care dansau în jurul altor indieni legaţi fedeleş. Războiul domnea mereu în prerie. De aici înainte am avut grijă să ocolim satele. Apoi ni se întîmplă să vedem o ceată de indieni care se îndrepta către un trib duşman scoţînd urlete sălbatice ; ne ascunserăm căţărîndu-ne în vîrful unui copac şi nu bănuiră prezenţa noastră.

Plouă timp de treizeci şi cinci de zile şi întîlnirăm în cale peste douăzeci de cursuri de apă. După aceea un vînt puternic se porni să bată şi limpezi cerul, ceea ce ne uşură mersul. Dar nu ne mai rămăsese hrană decît pentru două săptămîni. I-am spus lui Carlier :

— Trebuie să facem cale întoarsă.

— Nu, spuse el.

Îşi recăpătase vechea înfăţişare ; un obraz ars de soare şi tînăr, înăsprit de o barbă, îndulcit de părul lung şi suplu ; dar nu-şi mai recăpătă niciodată ochii nepăsători şi precişi ; privirea-i era mereu absentă.

Adăugă pe un ton uşuratic :

— Ploaia a încetat. Vom vîna bizoni.

— Doar nu vom vîna cîte un bizon în fiecare zi, i-am spus.

Sub cerul acela umed era cu neputinţă să păstrezi o bucată de carne mai mult de douăzeci şi patru de ore.

— Vom da peste sate şi vom cumpăra porumb.

— E război, i-am spus.

— Nu peste tot e război.

L-am privit mînios :

— Eşti atît de grăbit să mori ?

— Îmi este indiferent dacă mor, spuse el.

— Dacă mori, descoperirile tale vor pieri odată cu tine, i-am spus. Să nu-ţi închipui că vreunul dintre oamenii tăi îşi va bate capul să găsească marele fluviu : vor prinde rădăcini acolo unde i-am lăsat şi se vor amesteca cu indienii.

Am adăugat :

— Nici eu n-o să-i caut.

— Ce-mi pasă ? spuse Carlier.

Mă atinse pe umăr : de multă vreme nu mai făcuse acest gest prietenesc.

— Tu m-ai convins că trecerea spre China nu e un lucru atît de important. Marele fluviu nu e nici el chiar atît de important.

— Să ne întoarcem îndărăt, i-am spus. Vom organiza o nouă expediţie.

Clătină din cap şi spuse :

— Nu mai am răbdare.

Pornirăm din nou la drum. Ucisei o căprioară, cîteva găini sălbatice, cîteva prepeliţe, dar proviziile noastre scădeau mereu. Cînd, în sfîrşit, marele fluviu apăru dinaintea ochilor noştri, nu mai aveam hrană decît pentru trei zile.

— Vezi ? Am ajuns la el, spuse Carlier.

Privea fluviul cu ochi răi.

— Da. Şi acum trebuie să ne înapoiem, i-am spus.
— Am ajuns la el, repetă.

Avea un zîmbet răutăcios pe buze, ca şi cînd îi jucase cuiva o festă.

L-am zorit să pornim înapoi şi el m-a urmat cu nepăsare. Nu scotea o vorbă, nu se uita la nimic. A doua zi, am vînat o curcă, patru zile mai tîrziu o căprioară ; apoi însă merserăm o săptămînă fără să întîlnim nici un vînat ; proviziile se sfîrşiseră. Am ucis un bizon şi am fript o bucată bună pe care am luat-o cu noi ; peste două zile a trebuit s-o aruncăm.

Am hotărît să ne încercăm norocul în primul sat pe care aveam să-l întînim în cale. Într-o dimineaţă, am zărit o colibă ; ne-am apropiat ; nici un fum nu se urca din cabane : nu se auzea nici un zgomot. Dar am recunoscut mirosul : mirosul cărnii pe care o aruncasem. Sute de cadavre erau îngrămădite în piaţa pustie. Colibele erau goale ; ascunzătorile unde se păstrau porumbul şi carnea erau goale.

Am mers încă două zile şi în a treia dimineaţă, cînd să-mi iau sacul în spinare, Carlier îmi spuse :
— Adio. Rămîn aici.
— Am să rămîn cu tine, i-am spus.
— Nu. Lasă-mă singur.
— Am să rămîn, i-am spus.

Toată ziua am bătut preria în lung şi-n lat ; o căprioară o luă la goană foarte departe de mine ; am tras şi n-am nimerit-o.
— De ce te-ai întors ? mă întrebă Carlier.
— N-am să te părăsesc.
— Pleacă, spuse el. Nu vreau să mor sub ochii tăi.

Am şovăit :
— Bine. Plec.

Mă privi cu neîncredere :
— Spui drept ?
— Da. Adio.

M-am îndepărtat. M-am întins în dosul unui copac. M-am gîndit : „Şi acum, ce se va întîmpla cu mine ?“ Dacă nu l-aş fi întîlnit, poate aş fi continuat să umblu încă o sută de ani, încă o mie de ani. Dar îl întîlnisem,

mă oprisem, nu mai puteam să-mi reiau marşul fără rost. Priveam luna cum se înalţa pe cer şi, deodată, în tăcerea înconjurătoare, răsună un foc de armă. Am rămas nemişcat. M-am gîndit : „Pentru el totul s-a terminat. Oare nu-mi va fi cu putinţă să scap odată de mine, lăsînd în urma mea doar cîteva oase uscate şi goale ?“ Luna strălucea, aşa cum strălucise într-o seară cînd ieşisem bucuros şi tremurînd dintr-un canal întunecat, aşa cum strălucise peste casele prefăcute în cenuşă : în seara aceea un cîine urla a mort ; auzeam în mine acea tînguire prelungă ce se înalţa spre globul de lumină încremenită. Niciodată astrul acesta mort nu se va stinge. Niciodată nu se va şterge acest gust de singurătate şi de veşnicie care era gustul vieţii mele.

—DA, TREBUIA SĂ SFÎRȘEASCĂ AȘA, SPUSE Régine.

Se ridică, își scutură uscăturile prinse de fustă.

— Să facem cîțiva pași.

— Putea să sfîrșească altfel, spuse Fosca. El a ales calea asta.

— Trebuia să sfîrșească așa, spuse ea.

Drumul cobora spre un luminiș la marginea căruia se zăreau acoperișurile unui sat. Merseră în tăcere.

— Eu n-aș fi avut curajul, spuse ea.

— E nevoie de curaj ? Peste cîțiva ani tot...

— Habar n-ai despre ce vorbești.

— Trebuie să fie liniștitor să știi că poți înceta să exiști în clipa cînd ai să vrei, spuse Fosca. Nimic nu e ireparabil.

— Voiam să trăiesc, spuse Régine.

— Am încercat, spuse Fosca. M-am apropiat de Carlier, i-am luat pușca, mi-am tras un glonț în piept și altul în gură. Am rămas năucit o bucată de vreme. Și m-am pomenit iarăși în viață.

— Și-atunci ce-ai făcut ? întrebă ea.

Puțin îi păsa de ce făcuse el, dar avea dreptate : atîta vreme cît vorbea, atîta vreme cît ea îl asculta, nu se ridica nici o întrebare. Ar fi trebuit ca povestea asta să nu se isprăvească niciodată.

— Am mers către mare pînă cînd am întîlnit un sat pe coastă. Șeful a încuviințat să mă primească și mi-am construit o colibă. Voiam să devin de-o seamă cu oamenii aceia care trăiau goi sub soare, voiam să uit de mine.

— Și n-ai izbutit ?

— S-au scurs mulți ani : dar cînd m-am regăsit, am văzut că îmi rămînea tot atît de mult de trăit.

Continuară să meargă pînă cînd ajunseră în sat ; toate ușile erau zăvorîte și obloanele trase : nici o lumină, nici un zgomot. În fața ușii hanului *La Soarele de Aur* era o bancă de lemn vopsită în verde. Se așezară. Din casă se auzea sforăitul egal al unui om care dormea.

— Și apoi ? spuse Régine.

Partea a patra

Am început să alerg, inima îmi bătea gata să-mi sară din piept; apele galbene ieșiseră din matcă bubuind ca tunetul, se rostogoleau spre mine și știam că dacă spuma lor mă atingea, trupul mi s-ar fi acoperit de pete negre și într-o clipă aș fi fost prefăcut în scrum. Alergam, picioarele abia atingeau pământul. În vîrful muntelui era o femeie care îmi făcea semn : Catarina ; mă aștepta. De îndată ce îi voi atinge mîna voi fi salvat. Dar picioarele mi se înfundau, intrasem într-o mlaștină, nu mai puteam să fug ; deodată pământul s-a surpat, abia am avut vreme să ridic mîna și să strig : Catarina ! și am și fost înghițit într-un mîl fierbinte. M-am gîndit : „De data asta nu visez, de data asta în sfîrșit am murit de-a binelea."

— Domnule !

Într-o clipită visul se sparse în bucăți. Am deschis ochii. Am văzut baldachinul patului, fereastra și, în fața geamului, castanul bătrîn cu ramurile legănate de vînt ; era lumea cotidiană, cu culorile ei precise, cu formele ei exacte și obiceiurile ei îndărătnice.

— Caleașca a tras la scară, domnule.

— Bine.

Am închis din nou ochii. Mi-am întins brațul peste pleoape ; aș fi vrut să adorm la loc, să fug în altă parte. Nu era vorba să intru în altă lume ;

dacă ar fi existat o lume ar fi fost aceeaşi ; îmi plăceau visurile mele pentru că se petreceau în altă parte. Evadam pe un fir misterios de cealaltă parte a cerului, de cealaltă parte a timpului : atunci putea să se întîmple orice şi eu nu mai eram eu. Îmi apăsam braţul mai tare pe obraz ; puncte de aur dansau în tenebrele verzi, dar nu mai puteam să adorm la loc. Auzeam zgomotul vîntului în grădină, un zgomot de paşi în coridor ; auzeam cu urechile mele şi fiecare zgomot era la locul lui. Eram treaz şi din nou lumea se culcase cuminte sub cer, şi eu eram culcat în mijlocul lumii cu acel gust al vieţii mele pe buze, pentru totdeauna. M-am gîndit cu mînie : „De ce m-a trezit ? De ce m-au trezit ?“

Se întîmplase cu douăzeci de ani mai înainte. Trăisem multă vreme în satul indian. Soarele îmi arsese pielea, care se desprinsese de mine şi se jupuise ca un înveliş uzat, şi pe trupul meu nou un vraci gravase semne sacre ; mîncasem alimentele lor, cîntasem cîntecele lor de luptă ; mai multe femei de-ale lor se succedaseră sub acoperişul meu ; erau brune, calde şi blînde. Culcat pe o rogojină, priveam umbra unui palmier întinzîndu-se pe nisip ; la mai puţin de un picior distanţă era o piatră mare strălucind în soare ; umbra era gata să atingă piatra ; ştiam că peste o clipă avea să atingă piatra şi totuşi nu vedeam că se alungeşte ; în fiecare zi o pîndeam şi nu izbuteam s-o surprind. Vîrful ramurii de palmier începuse să nu mai fie chiar în acelaşi loc ca şi adineauri şi totuşi umbra nu părea să se fi clintit. Şi aş fi putut sta aşa ani şi veacuri de-a rîndul, să privesc umbra palmată cum se adună la picioarele copacului şi cum se întinde apoi insidios ; poate aş fi izbutit să mă pierd de-a binelea : ar fi existat soarele, marea, umbra palmierului în soare şi eu n-aş mai fi existat. Dar tocmai în clipa cînd piatra începea să devină cenuşie, apărură ei şi spuseră : „Vino cu noi“. Mă luară de braţ, mă împinseră spre corabie, mă îmbrăcară cu haine de-ale lor, mă lăsară pe malul vechiului continent. Şi acum, Bompard şedea în uşă şi îmi spunea :

— Să pun să deshame caii ?

M-am ridicat într-un cot :

— Nu poţi să mă laşi să dorm în pace ?

— Aţi cerut să fie gata caleaşca la ora şapte.

Am sărit din pat. Ştiam că nu mai puteam adormi la loc. Ei mă treziseră şi acum, minut după minut, întrebările mă asaltau. Ce facem ? Unde mergem ? Şi orice aş fi făcut şi oriunde aş fi mers, eram prezent pretutindeni.

Potrivindu-mi peruca am întrebat :

— Unde mergem ?

— Aveaţi de gînd să mergeţi la doamna de Montesson.

— N-ai să-mi oferi ceva mai amuzant ?

— Contele de Marsenac se plînge că nu vă mai vede pe la supeurile lui.

— N-o să mă mai vadă niciodată, am spus.

Cum aş fi putut să mă amuz de orgiile lor timide, eu care auzisem pe străzile Rivellei, pe străzile Romei, ale Gandului, ţipetele copiilor înjunghiaţi, ţipetele femeilor violate ...

— Născoceşte altceva.

— Totul vă plictiseşte, spuse el.

— Ah ! Te înăbuşi în oraşul ăsta !

Parisul mi se păruse imens cînd poposisem aici pentru prima dată, cu sacul meu plin doldora de lingouri de aur şi de diamante. Dar acum îi cunoşteam toate cîrciumile, toate teatrele, toate saloanele, pieţele şi grădinile : ştiam că dacă ai fi avut puţină răbdare i-ai fi putut cunoaşte pe nume pe toţi locuitorii lui. Şi nu se petreceau în Paris decît lucruri previzibile ; chiar şi asasinatele, încăierările, loviturile de cuţit formau obiectul unor statistici ale poliţiei.

— Nimic nu vă reţine în Paris, îmi spuse Bompard.

— Te înăbuşi pe pămîntul ăsta !

Şi pămîntul mi se păruse odată imens. Îmi aminteam. Stăteam pe plai de deal şi gîndeam : „Acolo, departe, e marea, şi peste mare, alte continente, la nesfîrşit". Acum ştiam nu numai că globul e rotund, dar oamenii îi şi măsuraseră circumferinţa, erau pe cale să determine

cu precizie curbura ecuatorului și aceea a polilor ; se încăpățînau să-l facă încă și mai mic întocmindu-i minuțios inventarul : de curînd alcătuiseră o hartă reprezentînd atît de exact Franța încît fuseseră marcate pe ea pînă și cele mai mici sate și rîuri ; la ce bun să plec ? Înainte chiar de a o începe, orice călătorie era ca și încheiată. Se catalogaseră plantele și animalele care populau planeta ; numărul lor era destul de redus ; și un număr foarte mic de peisaje, de culori, de gusturi, de parfumuri, de chipuri ; veșnic aceleași se repetau fără rost în mii de exemplare.

— Duceți-vă în lună, spuse Bompard.

— E singura mea speranță, am spus. Cerul trebuie spart odată.

Am coborît treptele peronului și i-am spus vizitiului :

— La doamna de Montesson.

Înainte de a intra în salon, m-am oprit o clipă în vestibul și m-am contemplat batjocoritor în oglindă ; purtam o haină de catifea violet-închis, brodată cu fir de aur ; după douăzeci de ani nu mă obișnuisem încă cu această deghizare, sub peruca albă chipul meu părea insolit. Ei se simțeau în largul lor în veșmintele astea absurde ; erau mărunți și slăbănogi, ar fi fost de rîsul lumii în Carmona sau la curtea lui Carol Quintul ; femeile erau urîte cu părul pudrat în alb și cu discurile acelea roșii care le rumeneau pometii obrajilor ; fețele bărbaților mă supărau pentru că erau neîncetat în mișcare : zîmbeau, făceau crețuri în jurul ochilor și nasului ; și nu conteneau să pălăvrăgească și să rîdă. Îi auzeam cum rîd, din vestibul. Pe vremea mea doar bufonii aveau menirea să ne distreze : rîdeam cu hohote sănătoase, dar nu mai mult de patru pînă la cinci ori pe seară, pînă și Malatesta care era un om atît de vesel. Am trecut pragul și am văzut cu satisfacție cum chipurile lor încremeneau și rîsetele li se stingeau. Nimeni, în afară de Bompard, nu-mi cunoștea taina, dar le era frică de mine. M-am distrat puțin ruinîndu-i pe cîțiva dintre oamenii ăștia, umilind multe dintre femeile astea ; în fiecare duel îmi ucideam adversarul : în jurul meu se țesuse o întreagă legendă.

M-am apropiat de fotoliul în care ședea stăpîna casei ; în jurul ei oaspeții formaseră un cerc ; era o femeie bătrînă, rea și veselă, ale cărei vorbe de duh izbuteau uneori să mă amuze ; și ea mă iubea îndeajuns, întrucît spunea că eram omul cel mai răuvoitor pe care îl cunoscuse. Dar pentru moment nu mă gîndeam să-i vorbesc. Bătrînul Damien discuta cu tînărul Richet despre rolul prejudecăților în viața omenească ; Richet apăra drepturile rațiunii. Detestam oamenii bătrîni pentru că-și simțeau toată viața în spatele lor, rotundă și plină ca un cozonac. Îi detestam pe oamenii tineri pentru că-și simțeau tot viitorul în fața lor ; detestam expresia aceea de entuziasm și de înțelegere care însuflețea toate chipurile. Numai doamna de Montesson asculta cu răceală disputa, înfigîndu-și acul în tapiserie. Am zis pe nepusă masă :

— Nici unul din voi nu are dreptate. Nici rațiunea, nici prejudecățile nu sînt utile omului. Nimic nu-i este util omului, pentru că n-are ce face cu el însuși.

— Bine vă șade să vorbiți astfel, spuse Marianne de Sinclair, cu dispreț.

Era o fată destul de frumoasă, care avea funcția de a face lecturi doamnei de Montesson.

— Oamenii au a-și face fericirea lor și a semenilor lor, spuse Richet.

Am ridicat din umeri :

— Nu vor fi niciodată fericiți.

— Vor fi în ziua cînd vor deveni raționali, spuse el.

— Nici măcar nu doresc să fie așa, am spus. Se mulțumesc să-și omoare timpul așteptînd ca timpul să-i omoare. Voi toți cei de aici vă omorîți timpul amețindu-vă cu vorbe mari.

— Cum de-i cunoașteți pe oameni ? mă întrebă Marianne de Sinclair. Doar îi detestați !

Doamna de Montesson își ridică privirea ; își lăsă acul în aer, deasupra tapiseriei :

— O ! Încetați discuția asta, spuse ea.

— Da, am aprobat eu. M-am săturat de cuvinte.

Cuvinte ; era tot ce aveau să-mi ofere : libertatea, fericirea, progresul ; din această carne găunoasă se hrăneau oamenii de azi. M-am răsucit pe călcîie şi m-am îndreptat spre uşă ; mă înăbuşeam în încăperile lor minuscule, pline pînă la refuz de mobile şi de bibelouri ; pretutindeni erau covoare, pufuri, draperii şi aerul era încărcat de parfumuri care îmi provocau dureri de cap. Mi-am rotit privirea în jurul salonului ; reîncepuseră să trăncănească ; degeaba puteam să le îngheţ pentru o clipă entuziasmul, căci de îndată se reaprindea. Marianne de Sinclair se retrăsese într-un colţ cu Richet şi stăteau de vorbă ; ochii lor scînteiau : se aprobau unul pe celălalt şi fiecare se aproba. Aş fi vrut să le strivesc creierii lovindu-i zdravăn cu tocul de la pantof. Am trecut în galeria învecinată, unde cîţiva bărbaţi şedeau în jurul meselor de joc ; nu vorbeau, nu rîdeau, aveau privirile fixe şi buzele strînse ; să cîştige bani, să piardă bani, iată tot ceea ce găsiseră spre a se distra. Pe vremea mea, caiii galopau peste cîmpii, ţineam în mîini lăncii ; pe vremea mea... Deodată mi-a trecut prin gînd : „Vremea asta nu-i a mea ?“

M-am uitat la pantofii mei cu barete, la mînecile cu dantele ; de douăzeci de ani mi se părea că mă pretam la un joc şi că într-o bună zi, la a douăsprezecea bătaie de la miezul nopţii, mă voi întoarce iarăşi pe tărîmul umbrelor. Am ridicat ochii spre pendulă. Deasupra cadranului aurit, o păstoriţă de porţelan zîmbea unui păstor ; nu mai era mult pînă cînd acul va arăta miezul nopţii, va arăta miezul nopţii mîine, poimîine, şi eu voi fi tot aici ; nu exista alt tărîm decît pămîntul acesta unde nu-mi mai găseam locul. Mă simţisem acasă la Carmona şi la curtea lui Carol Quintul, dar asta se isprăvise. De acum înainte, timpul care se întindea dinaintea mea era, cît vedeam cu ochii, un timp de surghiun ; toate hainele mele vor fi nişte deghizări şi viaţa mea o comedie.

Contele de Saint-Ange trecu prin faţa mea ; era foarte palid la faţă. L-am oprit şi l-am întrebat :

— Nu mai jucați ?

— Am jucat peste măsură, îmi răspunse. Am pierdut totul.

Broboane de sudoare îi șiroiau pe frunte ; era un bărbat prostănac și moliu, dar era un om al acestor vremuri, se simțea ca la el acasă în lumea asta ; îl invidiam.

Am scos o pungă de bani din buzunar :

— Încercați să vă refaceți.

Se albi și mai tare :

— Și dacă pierd ?

— Veți cîștiga. Pînă la urmă toată lumea cîștigă.

Luă punga cu un gest repezit și se așeză la o masă ; îi tremurau mîinile. M-am aplecat peste fotoliul său : partida asta mă amuza. Dacă va pierde, ce va face ? Își va zbura creierii ? Se va arunca la picioarele mele ? Îmi va vinde nevasta, ca marchizul de Vintenon ? Broboane de sudoare îi apărură pe buza de sus, începuse să piardă. Pierdea și își simțea viața care-i bătea în piept, care îi ardea tîmplele : își risca viața, trăia. „Și eu ? m-am gîndit. Nu voi putea cunoaște niciodată ceea ce cunoaște cel mai amărît dintre ei ?“ M-am ridicat. M-am îndreptat spre o altă masă de joc ; m-am gîndit : „Cel puțin îmi pot pierde averea“. M-am așezat și am aruncat pe postav un pumn de ludovici de aur.

În galerie se iscă o mare agitație. Baronul de Sarcelles se așeză în fața mea ; era unul dintre cei mai bogați oameni de finanțe din Paris.

— Iată o partidă care promite să fie interesantă, spuse.

La rîndul său aruncă pe postav un pumn de ludovici de aur și începurăm să jucăm în tăcere. După o jumătate de oră nu mai aveam nici o monedă în față și buzunarele mele erau goale.

— Mizez cincizeci de mii de scuzi pe cuvînt de onoare, am spus.

— De acord.

O mulțime de oameni se înghesuia acum în jurul fotoliilor noastre ; fixau postavul verde ținîndu-și ră-

suflarea. Cînd Sarcelles își arătă cărțile pe față și cînd mi le aruncai pe ale mele, un murmur scăpă de pe buzele lor.

— Dublăm miza, am spus.

— Dublăm miza.

El dădea cărțile. Am privit dosul lor lucios și am simțit că inima începe să-mi bată ceva mai repede ; dacă puteam să pierd, să pierd totul, poate că gustul vieții mele se va schimba...

— Servit, spuse Sarcelles.

— Două cărți, am cerut eu.

Am filat cărțile. Careu deași. Știam că îl bat pe Sarcelles.

— Plus două mii, spuse el.

Vreme de o secundă am șovăit. Puteam să-mi arunc cărțile și să spun : „Nu merg". Ceva ce semăna cu mînia îmi prinse gîtlejul în gheare. În așa hal ajunsesem ? Să trișez ca să pierd ? Mi-era interzis de acum înainte să trăiesc fără să trișez ?

Am spus : „Plătesc" și am aruncat cărțile pe față.

— Mîine înainte de prînz veți primi banii acasă, spuse Sarcelles.

M-am înclinat, am străbătut galeria și am intrat în salon. Contele de Saint-Ange stătea rezemat de perete ; părea că e gata să leșine.

— Am pierdut toți banii pe care mi i-ați împrumutat, spuse.

— Nu pierde cine vrea, am spus.

— Cînd cereți să vi-i dau înapoi ?

— În douăzeci și patru de ore. Nu acesta-i obiceiul ?

— Nu pot, spuse el. Nu am atîția bani.

— Atunci nu trebuia să-i luați cu împrumut.

I-am întors spatele și am întîlnit privirea domnișoarei de Sinclair : ochii ei albaștri-scăpărau de mînie.

— Există crime pe care legea nu le pedepsește și care sînt mai mîrșave decît un asasinat pe față, spuse ea.

I-am răspuns :

— Nu dezaprob asasinatul.

Ne-am înfruntat în tăcere ; femeia asta nu se temea de mine ; s-a întors brusc, dar am prins-o de braţ.

— Aveţi multă aversiune faţă de mine ?

— Ce alt sentiment aţi vrea să inspiraţi ?

Am zîmbit.

— Nu mă cunoaşteţi bine. Ar trebui să mă invitaţi la micile dumneavoastră reuniuni de sîmbătă. Aşa vă voi dezvălui inima mea...

Lovisem în plin ; un val subţire de sînge îi împurpură obrajii. Doamna de Montesson nu ştia că fata care îi făcea lecturile atrăsese în casa ei pe cîţiva dintre obişnuiţii salonului ; nu era femeia care să ierte una ca asta.

— Nu primesc decît prieteni, spuse ea.

— E mai bine ca cineva să mă aibă prieten, decît duşman.

— E un tîrg ?

— Luaţi-l cum doriţi.

— Prietenia mea nu se cumpără, spuse ea.

— Vom mai vorbi despre asta, i-am spus. Gîndiţi-vă bine.

— M-am gîndit foarte bine.

I l-am arătat pe Bompard, care moţăia cuibărit într-un fotoliu.

— Îl vedeţi pe omul acela chel ?

— Da.

— Cînd am sosit la Paris, acum cîţiva ani, era un tînăr ambiţios şi bine înzestrat : pe vremea aceea eram doar un sălbatic ignorant şi a încercat să mă nesocotească. Priviţi ce am făcut din el.

— Nu mă miră din partea dumneavoastră.

— Vă povestesc asta nu pentru a vă stîrni mirare, ci numai pentru a vă face să chibzuiţi.

În clipa aceea l-am văzut pe contele de Saint-Ange care ieşea din salon ; îşi tîra picioarele ca un om beat. Am strigat :

— Bompard !

Bompard a tresărit ; îmi plăcea să-l văd cum se trezeşte ; se regăsea în miezul vieţii sale, mă regăsea şi

își amintea că, pînă la moarte, mă va regăsi statornic la fiecare deșteptare.

— Să-l urmărim, i-am spus.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Bompard.

— Trebuie să-mi înapoieze douăzeci de mii de scuzi mîine dimineață ; și nu-i are. Mă întreb dacă va fi așa de nerod să se omoare.

— Bineînțeles, spuse Bompard. Nu poate face altceva.

Am traversat în urma lui Saint-Ange curtea palatului și Bompard mă întrebă :

— Cum de vă mai pot distra încă asemenea lucruri ? N-ați văzut destule cadavre în cinci sute de ani ?

— Poate să se îmbarce spre Indii, să bată drumurile și să cerșească ; poate încerca să mă omoare. De asemenea, poate să trăiască mai departe în Paris, dezonorat, dar liniștit.

— Nu va face nimic din toate acestea, spuse Bompard.

Am ridicat din umeri :

— Fără îndoială că ai dreptate. Totdeauna oamenii fac aceleași lucruri.

Saint-Ange intrase în grădina de la Palais-Royal, făcea înconjurul galeriilor cu pași domoli. M-am ascuns după un stîlp ; îmi plăcea să observ mușchii, păianjenii, spasmele broaștelor, luptele fără îndurare dintre scarabei, dar ceea ce îmi plăcea cel mai mult era să spionez lupta unui om împotriva lui însuși. Nimic nu-l silea să se omoare și, dacă nu voia să moară, n-avea decît să hotărască : „Nu mă voi omorî..."

Se auzi o împușcătură și un zgomot moale. M-am apropiat. De fiecare dată încercam aceeași decepție. Atîta vreme cît trăiau, moartea lor era un eveniment pe care îl pîndeam cu curiozitate ; dar cînd mă aflam în fața cadavrelor lor, mi se părea că ei nu existaseră niciodată ; moartea lor nu însemna nimic.

Ieșirăm din grădină și îi spusei lui Bompard :

— Știi care-i cea mai urîtă festă pe care ai putea să mi-o joci ?

— Nu.

— Să-ţi tragi un glonte în cap. Nu te ispiteşte ?
— Aţi fi prea mulţumit.
— Nu. Aş fi foarte dezamăgit.
L-am bătut amical pe umăr şi i-am spus :
— Din fericire, eşti prea laş. Nu-mi vei rămîne în mînă multă vreme : doar pînă cînd vei muri în patul tău.
Ceva se trezi în ochii lui :
— Sînteţi sigur că nu veţi muri niciodată ?
— Sărmane Bompard ! Nu voi muri niciodată. Niciodată nu voi arde hîrtiile pe care le ştii. Niciodată nu vei fi eliberat.
Privirea i se stinse. Am repetat :
— Niciodată ; e un cuvînt al cărui sens nu-l cunoaşte nimeni, nici măcar tu.
Nu răspunse nimic şi atunci am spus :
— Să ne întoarcem acasă. Avem de lucru.
— Iarăşi o să vă pierdeţi noaptea ?
— Desigur.
— Eu vreau să dorm.
Am zîmbit şi am spus :
— Ei bine ! Vei dormi.
Aproape că nu mă mai amuza să-l chinuiesc ; îi ruinasem viaţa, dar se obişnuise cu ruina şi în fiecare noapte dormea, uita. Cele mai cumplite dezastre nu-l împiedicau să se culce seara şi să doarmă. Saint-Ange tremurase de spaimă, dar acum murise, îmi scăpase ; pentru ei exista totdeauna un mijloc de scăpare. Pe pămîntul acesta de care eram ţintuit, nenorocirea nu cîntărea mai greu decît fericirea, ura era la fel de searbădă ca şi dragostea. Nu puteam scoate nimic de la ei.
Caleaşca ne duse acasă. Am intrat în laborator. Ar fi trebuit să nu mai ies niciodată. Numai aici, departe de feţele oamenilor, izbuteam uneori să uit de mine. Trebuia să recunosc că înfăptuiseră descoperiri uluitoare. Debarcînd pe vechiul continent, aflasem cu stupoare că pămîntul pe care îl credeam nemişcat în mijlocul cerului se învîrtea în jurul său şi în jurul

soarelui ; cele mai misterioase fenomene : trăsnetul, curcubeul, mareele îşi găsiseră explicaţia ; se dovedise că aerul avea o greutate, se cunoştea cum putea fi cîntărit ; micşoraseră pămîntul, dar universul se lărgise : cerul se populase cu stele noi pe care astronomii le scoseseră la iveală cu vîrful lunetelor ; graţie microscopului se dezvăluise o lume invizibilă ; în sînul naturii apăruseră forţe noi, începuseră să le capteze. Dealtfel erau destul de proşti să se mîndrească cu descoperirile lor ; căci nu vor şti niciodată ultimul cuvînt al istoriei, vor fi cu toţii morţi de multă vreme ; eu însă voi profita de strădaniile lor, eu voi şti ; în ziua în care ştiinţa se va curma în sfîrşit, eu voi fi aici ; pentru mine trudiseră. Priveam alambicurile, fiolele, maşinile înţepenite. Mi-am lipit palma de o placă de sticlă ; era aici, liniştită sub degetele mele, o bucată de sticlă asemenea cu toate celelalte pe care le văzusem şi le pipăisem vreme de cinci sute de ani, toate obiectele din jurul meu dormeau tăcute, inerte, aşa cum fuseseră întotdeauna ; şi, totuşi, era de ajuns să freci o bucată de materie pentru a aduce la suprafaţa ei forţe necunoscute ; sub această calmă aparenţă se dezlănţuiau puteri obscure ; în străfundul aerului pe care îl respiram, al pămîntului pe care îl călcam în picioare palpita o taină ; o întreagă lume invizibilă, mai nouă, mai neprevăzută decît imaginile din visurile mele se ascundea în spatele vechiului univers de care mă plictisisem. Închis între aceşti patru pereţi mă simţeam mai liber decît pe străzile lipsite de aventură, decît în şesurile nemărginite ale Americii. Într-o zi, aceste forme, aceste culori uzate, care mă întemniţau, aveau să facă explozie, într-o zi voi sparge cerul imuabil, în care se reflectau imuabil anotimpurile ; într-o zi voi contempla reversul acestui decor iluzoriu care amăgea ochii oamenilor. Nici nu-mi puteam imagina ce voi vedea atunci : mi-era de ajuns să ştiu că va fi altceva ; poate lucrul acela nu va putea fi sesizat nici cu ochii, nici cu urechile, nici cu mîinile ; poate atunci voi izbuti

să uit că aveam pe vecie aceşti ochi, aceste urechi, aceste mîini ; poate că, în sfîrşit, voi deveni pentru mine însumi un altul.

*

Rămăsese un zaţ negricios pe fundul retortei şi Bompard spuse în zeflemea :

— N-a reuşit.

— Asta dovedeşte că mai existau impurităţi în carbon, i-am spus. Trebuie s-o luăm de la capăt.

— Am luat-o de la capăt de o sută de ori, spuse el.

— Dar n-am prelucrat niciodată un carbon cu adevărat pur.

Am vărsat conţinutul retortei şi am întins resturile pe o placă de sticlă. Erau într-adevăr doar resturile unor corpuri străine ? Sau carbonul poseda un schelet mineral ? Faptele nu vorbeau. Am spus :

— Ar trebui să facem aceeaşi experienţă cu diamantul.

Ridică din umeri :

— Cum să arzi diamantul ?

În fundul laboratorului focul sfîrîia molcom. Afară se lăsa seara. M-am apropiat de uşa cu geamuri. Primele stele străpungeau albastrul închis al cerului, încă mai puteau fi numărate pe degete ; pitulate în lumina crepusculului, milioane şi milioane de alte stele aşteptau să răsară ; şi, în spatele lor, existau altele care rămîneau nevăzute de ochii noştri slabi ; dar întotdeauna aceleaşi se aprindeau primele ; bolta cerească nu se schimbase de secole ; tot de secole deasupra capului meu se aşternea aceeaşi sclipire îngheţată. M-am întors la masa pe care Bompard aşezase microscopul. În saloane, obişnuiţii oaspeţi începeau să sosească, femeile se găteau pentru bal, cascade de rîs izbucneau în cîrciumi ; pentru ei, seara asta care începea era deosebită de toate celelalte, unică. Mi-am apropiat ochiul de ocular, am privit praful cenuşiu şi, deodată, am simţit suflul acelui vînt aducător de furtună pe care îl cunoşteam atît de bine ; năvălise în laboratorul liniştit, mătura alambicurile, smulgea acoperişul de deasupra

capului meu şi viaţa mea ţîşnea spre cer ca o flacără, ca un ţipăt ; o simţeam în inima care ardea, îmi sărea din piept ; o simţeam în vîrful mîinilor, era o dorinţă de a sfărîma, de a bate, de a sugruma ; mîinile mi se crispară pe microscop şi am spus :

— Să ieşim de aici.

— Vreţi să ieşiţi ?

— Da. Însoţeşte-mă.

— Mi-ar fi plăcut mai mult să mă culc.

— Dormi prea mult, i-am spus. Începi să faci burtă.

Am dat din cap :

— Ce trist e să îmbătrîneşti !

— Eh ! Mai bine să fiu în pielea mea decît în a dumneavoastră, spuse.

— Nu-i rău că ştii să faci haz de necaz. Totuşi, în tinereţea ta, erai ambiţios ?

— Ceea ce îmi alină sufletul, spuse el zîmbind, este că niciodată nu-mi va fi cu putinţă să fiu la fel de nenorocit ca dumneavoastră.

Mi-am aruncat mantia pe umeri, am luat pălăria şi am spus :

— Mi-e sete. Dă-mi să beau.

Mi-era oare sete ? Simţeam în tot trupul o nevoie dureroasă care nu era nici de hrană, nici de băutură, nici de o femeie. Am luat paharul pe care mi-l întinse Bompard şi l-am sorbit dintr-o înghiţitură ; l-am pus pe masă, făcînd o strîmbătură, şi am spus :

— Înţeleg gustul tău pentru metoda experimentală. De bună seamă, dacă un om mi-ar afirma că este nemuritor, aş încerca să aflu singur adevărul. Dar, te rog, încetează să-mi mai strici vinul cu arsenic.

— Adevărul este că ar fi trebuit să muriţi de o sută de ori, spuse.

— Mută-ţi gîndul, i-am spus. Nu voi muri.

I-am zîmbit ; ştiam foarte bine să le imit zîmbetele.

— Dealtfel, ar fi o pierdere pentru tine ; n-ai alt prieten mai bun decît mine.

— Nici dumneavoastră, spuse el.

M-am îndreptat spre palatul doamnei de Montesson. De ce aveam poftă să le văd chipurile ? Nu mă aşteptam la nimic din partea lor, ştiam. Dar nu puteam îndura gîndul să-i ştiu vii sub cerul acesta şi eu să fiu singur în mormîntul meu.

Doamna de Montesson lucra la tapiseria ei în colţul de lîngă cămin, prietenii făceau cerc în jurul fotoliului ei : nimic nu se schimbase. Marianne de Sinclair servea cafeaua şi Richet o privea cu o expresie de satisfacţie nătîngă ; rîdeau, vorbeau ; în săptămînile care se scurseseră nimeni nu remarcase absenţa mea ; m-am gîndit cu mînie : „Îi voi sili să-mi remarce prezenţa".

M-am apropiat de Marianne de Sinclair, care mă întrebă calm :

— Puţină cafea ?

— Mulţumesc. N-am nevoie de drogurile voastre.

— Cum doriţi.

Rîdeau, vorbeau ; se simţeau mulţumiţi că sînt împreună, erau încredinţaţi că erau oameni vii şi că erau fericiţi ; nu exista nici un mijloc de a-i convinge de contrariul. Am spus :

— V-aţi mai gîndit la ultima noastră conversaţie ?

— Nu. — Zîmbi : Mă gîndesc la dumneavoastră cît mai puţin cu putinţă.

— Văd că vă încăpăţînaţi să mă detestaţi.

— Sînt foarte încăpăţînată.

— Nici eu nu sînt mai prejos, am spus. Mi s-a spus că reuniunile dumneavoastră sînt foarte interesante. Se flutură ideile cele mai înaintate şi cele mai luminate minţi ale secolului încep să dispreţuiască acest salon bătrîn, pentru a se aduna în jurul dumneavoastră.

— Scuzaţi-mă, spuse ea, trebuie să servesc cafeaua.

— Atunci am să mă duc să stau de vorbă cu doamna de Montesson, am spus.

— Voia dumneavoastră.

Mi-am sprijinit cotul pe fotoliul stăpînei casei ; întotdeauna mă primea cu deosebită plăcere : răutatea mea o amuza. Pe cînd treceam în revistă ultimele bîrfe de la curte şi din oraş, am surprins o privire a Ma-

riannei de Sinclair ; își întoarse ochii îndată, dar degeaba se prefăcea că e nepăsătoare, știam bine că e îngrijorată. N-aveam pic de ciudă pe ea ; mă detesta, dar, în realitate, nu pe mine mă urau sau mă iubeau, ci pe un personaj de împrumut față de care nu simțeam decît indiferență ; cît despre mine, ce sentiment aș fi putut inspira ? Beatrice îmi spusese într-o zi : nici zgîrcit, nici generos, nici curajos, nici laș, nici rău, nici bun, în realitate nu eram nimic și nimeni. Am urmărit-o din ochi pe Marianne de Sinclair ; umbla încolo și încoace prin salon, în ținuta ei nepăsătoare și nobilă era ceva care îmi plăcea ; sub voalul ușor care o acoperea se deslușea claia de păr castaniu ; ochii albaștri străluceau pe obrazul rumen ; nu, nu-i voiam răul. Dar eram curios să știu ce se va alege de calma sa demnitate în nenorocire.

— Nu-i prea multă lume în seara asta, am spus.

Doamna de Montesson ridică fruntea și aruncă în juru-i o privire rapidă :

— E urît afară.

— Cred că și gustul pentru coversațiile dezinteresate se cam pierde : oamenii sînt înfierbîntați de politică...

— Niciodată nu se va vorbi politică sub acoperișul meu, spuse ea cu autoritate.

— Aveți dreptate, i-am spus. Un salon este un salon, și nu un club. Se pare că sîmbetele domnișoarei de Sinclair degenerează în reuniuni publice...

— Care sîmbete ? Despre ce vorbiți ? întrebă doamna de Montesson.

— Nu sînteți la curent, am întrebat.

Mă țintui cu ochii ei mici și pătrunzători :

— Știți bine că nu sînt la curent. Marianne primește sîmbăta ? De cînd ?

— De șase luni în camera ei se țin reuniuni interesante, unde oaspeții se străduiesc să dărîme și să reclădească societatea.

— A ! Prefăcuta mică ! spuse ea rîzînd ușor. Să dărîmi și să reclădești societatea trebuie să fie un lucru pasionant !

Se aplecă din nou asupra tapiseriei. M-am îndepărtat de fotoliul ei. Tînărul Richet care vorbea însufleţit cu Marianne de Sinclair se îndreptă spre mine.

— Aţi făcut un lucru josnic, spuse el.

Am zîmbit. Avea buze groase, ochi boboşaţi şi, în ciuda mîniei sale sincere, efortul de a se păstra demn îi accentua expresia naivă ; stîrnea rîsul.

— Îmi veţi da socoteală, spuse el.

Am continuat să zîmbesc. Ţinea să mă provoace. Nu ştia că nu aveam nici onoare de apărat, nici mînie de potolit. Nimic nu mă împiedica de a-l pălmui, de a-l bate, de a-l doborî la pămînt. Nu eram sclavul nici uneia dintre convenţiile lor. Dacă ar fi ştiut ei cît de liber eram faţă de ei, abia atunci le-ar fi fost într-adevăr frică de mine.

— Nu rîdeţi, spuse el.

Era tulburat ; nu prevăzuse că lucrurile se vor petrece astfel ; curajul şi orgoliul pe care le adunase nu-i ajungeau să-mi îndure rîsul. Am spus :

— Sînteţi atît de grăbit să muriţi ?

— Sînt grăbit să eliberez lumea de prezenţa dumneavoastră, spuse el.

În focul pasiunii sale, încă nu-şi dădea seama că moartea pe care o sfida se va năpusti asupra lui ; totuşi era de ajuns să spun un cuvînt...

— Vreţi să ne întîlnim la ora cinci la bariera Passy ? Aduceţi doi martori.

Am adăugat :

— Nu cred să fie utilă prezenţa unui medic ; eu nu rănesc, ci ucid de-a dreptul.

— La ora cinci, la bariera Passy.

Traversă salonul, spuse cîteva vorbe Mariannei de Sinclair şi se îndreptă spre uşă ; în prag se opri ; o privi, probabil se gîndea : „Poate că o văd pentru ultima oară". O clipă mai devreme avea dinaintea lui treizeci sau patruzeci de ani de viaţă ; şi, brusc, nu-i mai rămăsese decît o noapte. Dispăru. M-am apropiat de Marianne de Sinclair pe care am întrebat-o :

— Îi acordaţi interes lui Richet ?

Șovăi ; dorea strașnic să mă strivească sub disprețul ei, dar dorea tot atît de strașnic să știe ce aveam să-i spun.

— Acord interes tuturor prietenilor mei, spuse.

Glasu-i era înghețat, însă sub masca indiferentă simțeam cum îi palpită curiozitatea.

— V-a spus oare că ne vom bate în duel ?

— Nu.

— Am avut unsprezece dueluri în viața mea : de fiecare dată mi-am ucis adversarul.

Sîngele i se urcă în obraji ; putea să-și țină țeapăn trupul frumos, putea să-și controleze privirea și freamătul buzelor, dar nu știa să se împiedice a roși și atunci părea foarte tînără și foarte vulnerabilă.

— N-o să ucideți un copil, spuse ea. E-un copil !

Am întrebat-o cu asprime :

— Îl iubiți ?

— Ce vă pasă ?

— Dacă îl iubiți, mă voi strădui să nu-i fac rău, i-am spus.

Mă privi neliniștită ; căuta să ghicească ce cuvînt îl putea salva pe Richet și ce cuvînt risca să-l piardă ; spuse cu un glas care tremura :

— Nu-l iubesc ca pe un iubit, dar am pentru el cea mai duioasă afecțiune. Vă implor să-i cruțați viața.

— Dacă îi cruț viața, mă veți considera ca pe un prieten ?

— Voi avea față de dumneavoastră o imensă recunoștință.

— Și cum mi-o veți dovedi ?

— Tratîndu-vă așa cum se tratează un prieten. Ușa mea vă va fi deschisă în fiecare sîmbătă.

M-am pornit pe rîs.

— Teamă mi-e că ușa dumneavoastră nu se va mai deschide sîmbăta pentru nimeni. Doamna de Montesson nu pare să aprecieze prea mult micile dumneavoastră reuniuni.

Din nou se înroși și mă privi cu un soi de uluire :

— Vă deplîng, spuse. Vă deplîng mult de tot.

În glasul ei era o tristețe atît de sinceră, încît n-am încercat să-i răspund nimic ; am rămas pironit locului ; oare cineva mai exista încă în spatele fantomei mele, cineva cu o inimă vie ? Mi se părea că într-adevăr pe mine mă atinseseră aceste cuvinte ; privirea ei mă străpunsese ; sub deghizări, sub măşti, sub armura pe care mi-o făuriseră veacurile, mă aflam aici, eu : o ființă demnă de milă, care se amuza făcînd răutăți meschine ; într-adevăr pe mine mă plîngea, pe mine, așa cum nu mă cunoștea, pe mine, așa cum eram.

— Ascultați-mă...

Se îndepărtase ; şi ce-aş fi putut să-i spun ? Ce cuvînt adevărat putea ajunge de la mine pînă la ea ? Un lucru era adevărat : o alungasem din această casă, şi ea mă plîngea ; însă toate scuzele, ca şi provocările mele, nu vor fi vreodată decît minciuni.

Am ieşit din casă. Afară era o noapte frumoasă şi răcoroasă, luminată de lună ; străzile erau pustii. Oamenii se cuibăriseră în saloanele lor, în mansardele lor : la ei acasă. Nicăieri nu mă simțeam la mine acasă, casa în care locuiam nu fusese niciodată o casă, ci un cantonament ; secolul acesta nu era secolul meu, şi viața care mergea mai departe în mine nu era viața mea. Am dat colțul unei străzi şi m-am pomenit pe cheiul fluviului ; am zărit absida catedralei cu arcurile sale albe, cu statuile care coborau în procesiune din înaltul acoperişului ; fluviul curgea rece şi negru între zidurile capitonate cu iederă ; în străfundul apelor se vedea luna plină. Mergeam şi ea înainta împreună cu mine, prezentă în fundul apei, prezentă în fundul cerului, luna detestată care mă însoțea de cinci sute de ani, înghețînd toate lucrurile cu privirea ei înghețată. M-am sprijinit de parapetul de piatră ; biserica se înălța rigidă în lumina moartă, singură şi inumană ca şi mine ; toți oamenii care ne înconjurau vor muri, şi noi vom rămîne în picioare. M-am gîndit : „Într-o bună zi se va prăbuşi la rîndul ei, pe locul unde a fost nu va mai fi decît un morman de ruine ; într-o bună zi din ea nu va mai rămîne nici o urmă, şi luna va străluci pe cer, şi eu voi fi tot aici".

Am mers de-a lungul fluviului. Poate că în clipa asta Richet privea luna : privea luna și stelele, gîndindu-se : „Le văd pentru ultima oară". Își amintea fiecare zîmbet al Mariannei de Sinclair, gîndindu-se : „L-am văzut oare pentru ultima dată ?" Cuprins de spaimă, de speranță, aștepta înfrigurat ivirea zorilor. Și mie, dac-aș fi fost muritor, mi-ar fi bătut inima, noaptea asta ar fi fost fără pereche ; lumina asta din cer ar fi fost moartea care îmi făcea semn, moartea care m-ar fi așteptat la capătul cheiului întunecos. Dar nu. Niciodată nu mi se va întîmpla nimic ; duelul acesta era o înșelăciune. Totdeauna era aceeași noapte fără aventură, fără bucurie, fără suferință. O singură noapte, o singură zi, repetîndu-se veșnic.

Cerul se înălbea cînd am ajuns la bariera Passy. M-am așezat pe marginea unei rîpe. Auzeam înlăuntrul meu : „Vă deplîng" ; avea dreptate. Pe marginea rîpei ședea o ființă demnă de plîns și care aștepta momentul să comită un asasinat absurd. Orașe arseseră în flăcări, armate se încăieraseră, un imperiu se născuse și se prăbușise în mîinile mele. Și eu eram aici, golit, stupid, aveam să ucid un om fără risc și fără bucurie, pentru a-mi oferi o ocupație. Cine putea fi mai de plîns decît mine ?

Ultima stea se stinsese cînd l-am văzut pe Richet înaintînd spre mine. Mergea încet, își privea picioarele pe care i le stropea roua. Și, deodată, mi-am amintit o oră îndepărtată, atît de îndepărtată încît o crezusem dispărută pentru totdeauna Aveam șaisprezece ani și, într-o dimineață cețoasă, ședeam pe cal, cu o lance în mînă ; armurile genovezilor sclipeau în lumina viorie a zorilor, și mi-era frică. Și pentru că mi-era frică, lumina era mai blîndă, roua mai proaspătă decît în orice altă dimineață ; un glas îmi spunea înlăuntrul meu : „Fii viteaz" ; nimeni nu-mi vorbise vreodată cu o prietenie atît de înflăcărată. Glasul amuțise ; prospețimea zorilor era pierdută. Nu mai cunoșteam nici frica, nici curajul. M-am ridicat. Richet îmi întinse o sabie. În jurul lui zorile se iveau pentru ultima dată, pentru ultima dată mirosul proaspăt al pămîntului

se ridica în văzduh. Era gata să moară și își ținea întreaga lui viață lipită de piept.

— Nu, i-am spus.

Îmi întindea sabia, dar eu stăteam nemișcat, mîna nu mi se dezlipea de trup... Nu, n-am să mă bat. I-am privit pe cei doi oameni din spatele lui Richet.

— Refuz să mă bat, vă rog să fiți martori.

— De ce ? întrebă Richet.

Chipul lui avea o expresie nedumerită și dezamăgită.

— N-am poftă să mă bat. Prefer să vă cer scuze.

— Cu toate acestea nu vă temeți de mine, spuse el mirat.

— Repet că vă cer toate scuzele, i-am spus.

Rămăsese înțepenit în fața mea, descumpănit, avînd pe inimă tot curajul său inutil, inutil ca și ura mea, ca și mînia și pofta mea ; pentru o clipă era, ca și mine, pierdut sub cer, desprins de viața lui, aruncat din nou în viața lui fără să știe ce să facă cu sine însuși. I-am întors spatele și m-am îndreptat cu pași mari spre șosea. În depărtări cînta un cocoș.

*

Îmi înfipsesem vîrful bastonului în mușuroiul de furnici și îl învîrteam de la dreapta spre stînga ; îndată începură să alerge, toate negre, toate asemănătoare, mii de furnici, de mii de ori aceeași furnică ; în fundul parcului care înconjura locuința mea de la țară, își construiseră în douăzeci de ani mușuroiul acesta mare, fremătînd de viață atît de mult, încît pînă și firele de paie păreau însuflețite ; alergau în toate părțile, mai bezmetice decît bulele pe care focul le făcea să danseze în retortele mele și urmîndu-și totuși planul lor cu îndărătnicie ; erau unele zeloase, leneșe, zăbăuce, serioase, sau trudeau toate cu aceeași nătîngă înverșunare ? Mi-ar fi plăcut să le urmăresc cu ochii una cîte una, dar se amestecau toate în baletul acesta monstruos ; ar fi trebuit să li se încingă talia cu panglici roșii, galbene, verzi...

— Ia te uită ! Speraţi să le învăţaţi limba ? spuse Bompard.

Mi-am ridicat capul ; era o zi frumoasă de iunie, parfumul teilor înmiresma aerul cald. Bompard ţinea un trandafir în mînă. Zîmbi.

— Eu l-am inventat ! spuse el cu mîndrie.

— Seamănă cu toţi trandafirii, i-am spus.

Ridică din umeri :

— Ziceţi asta fiindcă n-aveţi ochi să-i vedeţi.

Se îndepărtă. De cînd ne retrăsesem la Crécy, îşi petrecea timpul liber altoind trandafiri. Din nou mi-am întors privirea spre furnicile zorite, dar nu-mi mai stîrneau curiozitatea. În cuptorul special pe care îl construisem, o bucată de diamant se mistuia pe fundul unui creuzet de aur ; nici asta nu mă mai interesa. Oricum, peste cîţiva ani cel din urmă şcolar va şti secretul corpurilor simple şi al celor compuse : aveam tot timpul dinaintea mea... M-am culcat pe spate şi m-am întins, pironindu-mi ochii în cer. Şi pentru mine era albastru ca în zilele frumoase la Carmona, şi eu simţeam parfumul trandafirilor şi al teilor. Şi totuşi voi lăsa să treacă şi primăvara asta fără s-o trăiesc ; aici un nou trandafir înflorise ; acolo livezile erau acoperite de neaua migdalilor ; şi eu, străin acolo, străin aici, treceam ca un mort prin acest anotimp încărcat de flori.

— Domnule !

Din nou Bompard se ţinea în faţa mea.

— O doamnă vrea să vă vorbească ; a venit de la Paris cu trăsura şi vrea să vă vadă personal.

— O doamnă ? am spus eu mirat.

M-am ridicat, mi-am scuturat hainele murdare de pămînt şi m-am îndreptat spre casă. „Poate aşa voi omorî o oră." Aşezată într-un fotoliu de paie, la umbra teiului bătrîn, am văzut-o pe Marianne de Sinclair ; purta o rochie de pînză cu dungi liliachii şi părul ei nepudrat îi cădea în bucle pe umeri. M-am înclinat în faţa ei :

— Ce surpriză !

— Nu vă deranjez ?

— Deloc.

Nu-i uitasem sunetul glasului. „Vă deplîng." Rostise aceste cuvinte şi fantoma mea devenise un om în carne şi oase ; şi omul acesta meschin şi criminal stătea acum în faţa ei ; în ochii ei era ură, dispreţ, sau milă ? Neliniştea aceasta ruşinată care îmi strîngea inima dovedea din nou că pe mine, chiar pe mine mă ţintuia privirea ei. Îşi întoarse capul şi spuse :

— Ce frumos e parcul ! Vă place să trăiţi la ţară ?

— Mai cu seamă îmi place să trăiesc departe de Paris.

Se lăsă o scurtă tăcere, apoi spuse cu un glas uşor şovăielnic :

— De multă vreme doream să vă văd ; voiam să vă mulţumesc pentru că i-aţi cruţat viaţa lui Richet.

Am rostit aspru :

— Nu-mi mulţumiţi. Nu din cauza domniei-voastre am făcut-o.

— N-are importanţă, spuse ea. Aţi făcut o faptă generoasă.

— Nu era vorba de generozitate, am spus scos din sărite.

Mă sîcîia faptul că se putea lăsa înşelată, şi ea, de figura străină care se modela în jurul meu, la întîmplare, după faptele mele.

Zîmbi :

— Presupun că atunci cînd faceţi o faptă bună îi găsiţi întotdeauna motive rele.

— Credeţi că v-am denunţat doamnei de Montesson din motive bune ? am întrebat-o.

— O ! Nu spun că n-aţi fi în stare şi de josnicii, zise ea cu glas domol.

Am privit-o uluit ; părea mult mai tînără decît în salonul doamnei de Montesson şi îmi părea şi mai frumoasă. Ce voia de la mine ?

— Nu-mi purtaţi pică ?

— Nu. Mi-aţi făcut un serviciu, spuse ea cu voioşie. Doar n-aveam să rămîn toată viaţa sclava unei bătrîne egoiste.

— Cu atît mai bine, am spus. Închipuiți-vă că aproape aveam remușcări.

— Nu era nevoie. Viața mea este mult mai interesantă acum.

Era o undă de provocare în glasul ei și am întrebat-o sec :

— Ați venit să-mi aduceți iertarea păcatelor ?

Scutură din cap :

— Am venit să vă vorbesc despre un proiect...

— Un proiect ?

— E multă vreme de cînd prietenii mei și cu mine dorim să creăm o universitate liberă, care să împlinească golurile învățămîntului oficial ; noi socotim că dezvoltarea spiritului științific va avea o mare influență asupra progresului politic și social...

Vorbea cu sfială ; se întrerupse și îmi întinse un caiet pe care îl ținea în mînă.

— Toate aceste idei sînt expuse în broșura asta, spuse ea.

Am luat broșura, am deschis-o ; începea printr-o destul de lungă disertație asupra avantajelor metodei experimentale și asupra consecințelor morale și politice care erau menite să decurgă din răspîndirea ei ; urma apoi programul de lucru al viitoarei universități ; în concluzie, cîteva pagini vesteau, cu un ton ferm și pasionat, apariția unei lumi mai bune. Am pus broșura pe genunchi.

— Dumneavoastră ați întocmit-o ?

Zîmbi puțin jenată :

— Da.

— Vă admir credința, i-am spus.

— Credința nu e de ajuns. Avem nevoie de colaboratori și de bani. De mulți bani.

Am început să rîd.

— Ați venit să-mi cereți bani ?

— Da. Am deschis o listă de subscripție ; sper că veți fi primul care își va depune iscălitura. Și vom fi încă și mai fericiți dacă veți accepta o catedră de chimie.

După o oarecare tăcere am spus :

— De ce v-a venit ideea să vă adresați mie ?

— Sînteți foarte bogat. Și sînteți un mare savant : toată lumea vorbește despre experiențele dumneavoastră asupra carbonului.

— Dar mă cunoașteți, i-am spus. Mi-ați reproșat adesea că detest oamenii. Cum de v-a putut trece prin cap că voi consimți să vă ajut ?

Chipul i se însufleți, ochii îi deveniră și mai strălucitori :

— Tocmai, nu vă cunosc, spuse. Puteți să refuzați ; dar s-ar putea să și acceptați : îmi încerc norocul.

— Și de ce aș accepta ? am întrebat-o. Pentru a compensa răul pe care vi l-am făcut ?

Se îmbățoșă :

— V-am mai spus că nu mi-ați făcut nici un rău.

— Pentru plăcerea de a vă face plăcere ?

— Din interes pentru știință și pentru umanitate.

— Știința nu mă interesează decît în măsura în care este inumană.

— Mă întreb cum îndrăzniți să-i detestați pe oameni, spuse ea cu bruscă mînie. Sînteți bogat, savant, liber, faceți tot ceea ce vă place ; cea mai mare parte dintre ei sînt nevoiași, ignoranți, înrobiți unor munci lipsite de bucurie ; și n-ați încercat niciodată să-i ajutați : ei ar trebui să vă deteste.

Era atîta patimă în glasul ei, încît am simțit nevoia să mă apăr ; dar cum să-i spun adevărul ?

— Cred că în fond îi invidiez.

— Dumneavoastră ?

— Trăiesc ; iar eu, de ani întregi n-am izbutit să mă simt viu.

— O ! rosti cu glas emoționat. Știam eu că sînteți foarte nefericit.

M-am ridicat brusc :

— Veniți să facem o plimbare în parc întrucît găsiți că e frumos.

— Cu plăcere.

Mă luă de braţ şi merserăm de-a lungul pîrîului în care înotau peşti aurii.

— Nici într-o zi atît de frumoasă nu vă simţiţi viu ?

— Nu.

Atinse cu vîrful degetelor unul dintre trandafirii pe care îi inventase Bompard.

— Nu vă place nimic din toate acestea ?

Am cules trandafirul şi i l-am întins :

— Mi-ar plăcea să-l văd prins de rochia dumneavoastră.

Zîmbi şi luă floarea al cărei parfum îl sorbi prelung.

— Vă vorbeşte, nu-i aşa ? am spus. Ce vă spune ?

— Că-i bine să trăieşti, răspunse ea pe ton vesel.

— Mie nu-mi spune nimic. Pentru mine lucrurile sînt lipsite de glas.

Priveam intens trandafirul galben, dar existaseră prea mulţi trandafiri în viaţa mea, prea multe primăveri.

Am făcut cîţiva paşi în tăcere ; ea privea copacii, florile ; de îndată ce ochii ei se desprindeau de mine, simţeam că viaţa mă părăseşte ; am spus :

— Aş fi curios să ştiu ce gîndiţi despre mine.

— Am gîndit multe lucruri rele.

— De ce v-aţi schimbat părerea ?

— Atitudinea dumneavoastră faţă de Richet mi-a deschis alte orizonturi.

Am ridicat din umeri :

— Era un simplu capriciu.

— Nu v-aş fi crezut în stare de asemenea capricii.

Aveam impresia că o trag pe sfoară ; mi-era ruşine ; dar era cu neputinţă să-i explic.

— Greşiţi dacă mă socotiţi bun la suflet, i-am spus.

Ea rîse :

— Nu sînt o proastă.

— Totuşi speraţi să-mi stîrniţi interesul faţă de fericirea omenirii.

Cu vîrful pantofului rostogoli o pietricică pe alee şi nu răspunse.

— Să fim serioşi, am spus. Credeţi că am să vă dau bani, sau că voi refuza ? Pe ce faceţi prinsoare ? Pe da, sau pe nu ?

Mă privi cu o expresie gravă :

— Nu ştiu, spuse. Sînteţi liber.

Pentru a doua oară m-am simţit lovit drept în inimă. Era adevărat, eram liber ; toate secolele pe care le trăisem muriseră în pragul acestei clipe care ţîşnea sub cerul albastru la fel de nou, la fel de neprevăzut ca şi cînd trecutul n-ar fi existat niciodată ; în această clipă aveam să-i dau Mariannei un răspuns care nu era înscris în nici unul dintre momentele uitate din viaţa mea, şi eu, chiar eu aveam să aleg, eu aveam s-o decepţionez sau s-o fac fericită pe Marianne.

— Trebuie să mă decid pe loc ?

— Cum vreţi, spuse ea cu oarecare răceală.

Am privit-o : decepţionată sau mulţumită, va lăsa în urma ei grilajul parcului şi nu-mi va mai rămîne decît să mă întorc şi să mă întind lîngă muşuroiul de furnici...

— Cînd îmi veţi da răspunsul ? mă întrebă.

Am şovăit ; îmi venea să spun : „Mîine", spre a fi sigur că o voi revedea ; dar n-am spus asta ; în prezenţa ei, eu eram acela care vorbea, care acţiona, eu, eu ; mi-ar fi fost ruşine să exploatez situaţia după bunul meu plac.

— Mă întorc îndată, am spus. Vreţi să mă aşteptaţi o clipă ?

Cînd m-am întors, ţineam în mînă o cambie ; i-am întins-o şi sîngele i se urcă în obraji :

— Dar e o avere ! spuse.

— Nu e toată averea mea.

— E însă o mare parte din ea...

— Nu mi-aţi spus că aveţi nevoie de mulţi bani ?

Se uită la hîrtie, apoi la mine şi spuse :

— Nu înţeleg.

— Nu puteţi înţelege totul.

Rămase în picioare în faţa mea, împietrită de spaimă. Am spus :

— E tîrziu. Ar trebui să plecaţi. Nu mai avem ce să ne spunem.

— Mai am să vă rog ceva, spuse ea rar.

— Sînteţi nesăţioasă.

— Nici prietenii mei, nici eu nu ne pricepem la afaceri. Se pare că sînteţi un abil om de finanţe. Ajutaţi-mă să pun pe picioare universitatea noastră.

— Îmi cereţi aceasta în interesul dumneavoastră sau al meu ?

Păru descumpănită :

— Şi una şi cealaltă.

— Mai degrabă una, sau mai curînd cealaltă ?

Şovăi, dar iubea atît de mult viaţa încît avea întotdeauna încredere în adevăr.

— Mă gîndesc că în ziua în care veţi consimţi să vă ieşiţi din piele, multe lucruri se vor schimba pentru dumneavoastră...

— De ce îmi purtaţi de grijă ? am întrebat-o.

— Nu înţelegeţi că cineva vă poate purta de grijă ?

O clipă rămaserăm unul în faţa celuilalt fără să spunem nimic.

— Am să mă mai gîndesc, i-am spus. Şi voi veni să vă aduc răspunsul.

— Pe strada Ciseaux la numărul 12, spuse ea. Acolo locuiesc acum.

Îmi întinse mîna.

— Mulţumesc.

— Pe strada Ciseaux la numărul 12, am repetat. Eu trebuie să vă mulţumesc.

Se urcă în trăsură. Am auzit uruitul roţilor care se îndepărtau pe drum. Cu amîndouă braţele am cuprins trunchiul bătrînului tei, mi-am lipit obrazul de scoarţa aspră şi m-am gîndit cu jind, cu îngrijorare : „Voi deveni oare iarăşi viu ?“

*

Cineva bătea la uşă şi Marianne intră ; se apropie de biroul meu şi mă întrebă :

— Tot lucraţi ?

Am zîmbit :

— După cum vedeţi.

— Sînt sigură că nu v-aţi mişcat de dimineaţă.

— E-adevărat.

— Aţi prînzit ?

Am şovăit şi ea spuse cu aprindere :

— Desigur că n-aţi mîncat nimic ; o să vă ruinaţi sănătatea.

Mă privea cu o înţelegere îngrijorată şi mi se făcu ruşine : să nu mănînci, să nu dormi, să-ţi dărui averea, timpul, toate astea nu însemnau acelaşi lucru pentru ea şi pentru mine ; o minţeam.

— Dacă n-aş fi venit, aţi fi stat aici toată noaptea, spuse.

— Cînd nu lucrez mă plictisesc.

Începu să rîdă :

— Nu vă căutaţi scuze.

Cu o mînă fermă dădu la o parte hîrtiile întinse în faţa mea.

— Destul. Acum trebuie să cinaţi.

Am privit cu regret masa acoperită de dosare, ferestrele apărate de draperii grele, pereţii opaci ; casa mea de la Paris devenise centrul unde se elaborau planurile viitoarei universităţi, şi mă simţeam bine în biroul acesta, avînd în faţă sarcini precise de îndeplinit ; atîta vreme cît stăteam aici, nu se punea problema să mă duc în altă parte : nu exista nici o problemă.

— Unde să mă duc să mănînc ? am spus.

— Sînt multe locuri...

Am spus pe neaşteptate :

— Veniţi cu mine să cinăm împreună.

Şovăi :

— Mă aşteaptă Sophie.

— Lăsaţi-o să aştepte.

Mă privi ; buzele-i schiţau un zîmbet şi întrebă cu cochetărie :

— Asta vă face într-adevăr plăcere ?

Am ridicat din umeri ; cum să-i explic că-i doream prezența pur și simplu pentru a-mi omorî timpul, că aveam nevoie de ea să trăiesc ; cuvintele m-ar fi trădat ; aș fi vorbit prea mult sau prea puțin ; doream să fiu sincer cu ea, dar nu-mi era îngăduită nici o sinceritate. Am spus scurt :

— Bineînțeles.

Păru puțin încurcată, apoi își luă inima-n dinți :

— Atunci duceți-mă în noul local despre care vorbește toată lumea ; se pare că se mănîncă grozav.

— La Dagorneau ?

— Da, da.

Ochii îi scăpărau ; știa întotdeauna unde să meargă, ce să facă ; avea întotdeauna dorințe sau curiozități de astîmpărat ; dacă aș fi putut s-o urmez de-a lungul vieții întregi, n-aș mai fi fost stînjenit de mine însumi. Coborîrăm scara. Am întrebat-o :

— Mergem pe jos ?

— Firește, spuse ea. E-atît de frumoasă luna plină !

— A ! Vă place luna plină, am spus ciudos.

— Nu vă place ?

— Nu pot să sufăr luna.

Rîse :

— Sentimentele dumneavoastră întrec întotdeauna orice măsură.

— Cînd vom fi morți cu toții, ea va continua să rînjească pe cer, am spus.

— Nu o invidiez, spuse Marianne. Nu mă tem de moarte.

— Într-adevăr ? Dacă vi s-ar spune că o să muriți peste cîteva clipe, nu v-ar cuprinde frica ?

— A ! Vreau să mor cînd va sosi clipa mea.

Mergea cu pas sprinten, sorbind cu lăcomie prin ochi, prin urechi, prin toți porii pielii sale fragede dulceața acestei nopți.

— Cît de mult iubiți viața, i-am spus.

— Da, o iubesc.

— Vi s-a întîmplat să fiți nefericită ?

— Cîteodată. Dar și asta înseamnă să trăiești.

— Aș vrea să vă pun o întrebare, i-am spus.
— Ascult.
— Ați iubit vreodată ?
Îmi răspunse pe loc :
— Nu.
— Totuși sînteți o fire pătimașă.
— Tocmai de aceea, spuse ea. Ceilalți mi se par mereu călduți, indiferenți ; nu sînt vii...
Am simțit o înțepătură în inimă :
— Nici eu nu sînt viu.
— Mi-ați mai spus asta o dată. Dar nu-i deloc adevărat. Întreceți măsura și în bine, ca și în rău ; nu suportați mediocritatea ; asta înseamnă să fii viu.
Mă privi :
— În fond, răutatea dumneavoastră era o revoltă.
— Nu mă cunoașteți, am spus tăios.
Se roși și merserăm în tăcere pînă la ușa localului. O scară cobora spre o mare sală boltită, cu bîrne înnegrite de fum ; ospătari purtînd pe cap bonete de culori vii circulau printre mesele la care se înghesuiau grupuri de oameni zgomotoși. Ne-am așezat la o masă mică din fundul încăperii și am cerut să ni se aducă de mîncare. După ce ospătarul ne așeză în față niște gustări și un urcior de vin roze, Marianne întrebă :
— De ce vă înfuriați atît de tare cînd par să cred lucruri bune despre dumneavoastră ?
— Am impresia că sînt un impostor.
— Nu-i adevărat oare că dați cu generozitate și timp, și bani, și trudă pentru cele întreprinse de noi ?
— Dar asta nu mă costă nimic, am spus.
— Tocmai asta-i adevărata generozitate ; dăruiți totul și nimic nu vi se pare că vă costă ceva.
Am umplut cu vin cele două pahare :
— Ați dat uitării trecutul ?
— Nu, răspunse ea. Dar v-ați schimbat.
— Nimeni nu se schimbă vreodată.
— A ! Nu cred asta. Dacă oamenii nu s-ar schimba niciodată, munca noastră ar fi inutilă, spuse ea cu aprindere.

Mă privi :

— Sînt sigură că acum n-aţi mai putea să vă amuzaţi împingînd un om la sinucidere.

— E-adevărat... am spus.

— Vedeţi !

Duse la gură o bucată de pateu ; mînca cu un aer serios şi animalic ; în ciuda graţiei rezervate a gesturilor sale, părea o lupoaică preschimbată în femeie, dinţii ei aruncau luciri crude. Cum să-i explic ? Nu mă mai amuza să fac rău ; dar nici nu devenisem mai bun : nici bun, nici rău, nici zgîrcit, nici generos. Îmi zîmbi :

— Îmi place aici. Şi dumneavoastră ?

În celălalt capăt al sălii o femeie tînără cînta acompaniindu-se la vielă ; publicul repeta refrenele în cor. De obicei nu puteam suferi gălăgia oamenilor, rîsetele, glasurile lor. Dar Marianne zîmbea şi nu puteam urî ceea ce îi aducea pe buze un asemenea zîmbet.

— Şi mie-mi place.

— Dar nu mîncaţi nimic, spuse ea cu reproş. Aţi muncit prea mult, de aceea nu mai aveţi poftă de mîncare.

— Ba deloc.

Am pus o bucată de pateu în farfuria mea. În jurul meu oamenii mîncau, beau şi alături de ei şedeau femei care le zîmbeau. Şi eu mîncam, beam, şi alături de mine şedea o femeie care îmi zîmbea. Un val de căldură îmi năpădi inima. „S-ar zice că sînt unul de-ai lor."

— Cîntăreaţa are o voce frumoasă, spuse Marianne.

Femeia se apropiase de masa noastră ; cînta privind-o cu voioşie pe Marianne. Făcu un semn şi toţi începură să cînte împreună cu ea. Vocea limpede a Mariannei se împleti cu vocile celorlalţi ; se aplecă spre mine :

— Trebuie să cîntaţi şi dumneavoastră.

Ceva care semăna cu ruşinea mă strîngea de gîtlej : nu cîntasem niciodată împreună cu ei ! I-am privit. Zîmbeau femeilor lor, cîntau, o flacără le ardea în inimi ; o flacără începuse să ardă şi în inima mea.

Şi cînd flăcăra aceasta ardea, nici trecutul şi nici viitorul nu mai aveau importanţă : fie că mureau mîine, peste o sută de ani sau niciodată, lucrul acesta nu marca nici o deosebire. Aceeaşi flacără. M-am gîndit : „Sînt un om viu ; sînt unul de-ai lor"..

Şi am început să cînt împreună cu ei.

*

„Nu-i adevărat, m-am gîndit. Nu sînt unul de-ai lor..." Ascuns pe jumătate în spatele unei coloane, îi priveam cum dansau ; Verdier îi atingea mîna Mariannei, din cînd în cînd se lipea de ea, îi respira parfumul ; purta o lungă rochie albastră, care îi dezvelea umerii şi pieptul ; aş fi vrut să strîng în braţe carnea asta fragilă, dar mă simţeam paralizat : „Trupul tău aparţine altei specii." Mîinile şi buzele mele erau de granit, nu puteam să mă ating de ea ; nu puteam să rîd cum rîdeau ei, cu pofta asta liniştită ; aceia făceau parte din specia ei şi eu n-aveam ce căuta printre ei. M-am îndreptat spre uşă ; cînd eram gata să trec pragul, Marianne mă opri.

— Unde vă duceţi ?

— Mă întorc la Crécy, i-am spus.

— Fără să-mi spuneţi la revedere ?

— Nu voiam să vă deranjez.

Mă privi mirată :

— Ce s-a întîmplat ? De ce plecaţi atît de repede ?

— Ştiţi bine că nu sînt sociabil.

— Aş fi vrut să vă vorbesc cinci minute, spuse ea.

— Dacă doriţi...

Traversarăm vestibulul pardosit cu dale şi ea deschise uşa de la bibliotecă ; vasta încăpere era pustie ; sunetul viorilor ajungea pînă la noi înăbuşit străbătînd pereţii capitonaţi cu cărţi.

— Voiam să vă spun că am fi dezolaţi dacă veţi refuza într-adevăr să faceţi parte din comitetul nostru de binefacere.

Apoi mă întrebă :

— De ce nu vreţi să acceptaţi ?

— N-aș fi în stare, am spus.

— Dar de ce ?

— Aș încurca lucrurile, am spus. I-aș arde de vii pe bătrîni în loc să le construiesc azile, aș lăsa nebunii în libertate și i-aș închide în cuști pe filozofii voștri.

Clătină din cap :

— Nu înțeleg, spuse. Numai datorită dumneavoastră am pus pe picioare universitatea ; discursul de inaugurare pe care l-ați ținut a fost magnific. Și totuși sînt momente cînd păreți să nu credeți deloc că strădania noastră poate fi utilă.

Am tăcut și atunci ea spuse iritată :

— În sfîrșit, ce credeți ?

— Într-adevăr, am spus, nu cred în progres.

— Cu toate acestea este evident că ne aflăm mult mai aproape decît odinioară de adevăr și chiar de dreptate.

— Sînteți sigură că adevărul și dreptatea voastră valorează mai mult decît acelea din veacurile trecute ?

— Sînteți de acord că știința este preferabilă ignoranței, toleranța fanatismului, libertatea sclavajului ?

Vorbea cu o înflăcărare naivă care mă scotea din sărite ; vorbea limba lor. Am spus :

— Un om mi-a spus într-o zi : nu există decît un singur bine, acela de a făptui după cum îți cere conștiința. Cred că avea dreptate și că tot ceea ce pretindem că facem pentru alții nu slujește la nimic.

— A ! exclamă ea triumfătoare. Și dacă conștiința îmi poruncește să lupt pentru toleranță, pentru rațiune, pentru libertate ?

Am ridicat din umeri :

— Atunci n-aveți decît să faceți așa. Conștiința mea nu-mi poruncește niciodată nimic.

— În cazul acesta de ce ne-ați ajutat ? mă întrebă.

Mă privea intens, cu o îngrijorare atît de sinceră, încît o dată mai mult am simțit o dorință sfîșietoare de a mă destăinui ei fără reținere ; doar atunci aș redeveni cu adevărat viu, aș fi eu însumi ; am putea să

ne vorbim fără să spunem nici o minciună. Dar mi-am amintit de fața chinuită a lui Carlier.

— Ca să-mi omor timpul, am spus.

— Nu-i adevărat ! protestă ea.

În ochii ei se citea recunoștință, duioșie, credință ; aș fi vrut să fiu cel pe care îl vedea. Dar întreaga mea prezență nu era decît o impostură : fiecare cuvînt, fiecare tăcere, fiecare gest, pînă și chipul meu mințeau. Nu trebuia să-i spun adevărul ; nu înduram gîndul s-o înșel ; nu-mi rămînea decît să plec.

— Ba e-adevărat. Și-acum o să mă întorc la retortele mele.

Zîmbi silit :

— E o plecare precipitată.

Puse mîna pe clanță și mă întrebă :

— Cînd o să ne mai vedem ?

Se lăsă o tăcere ; ședea rezemată de ușă, foarte aproape de mine, și umerii ei goi luminau penumbra ; îi simțeam mireasma părului. Privirea ei mă chema : doar un cuvînt, doar un gest. M-am gîndit : totul va fi o minciună, fericirea ei, viața ei, dragostea noastră nu vor fi decît minciuni, fiecare dintre săruturile mele o va trăda. I-am spus :

— Mi se pare că nu mai aveți nevoie de mine.

Brusc fața i se destinse :

— Ce v-a apucat, Fosca ? Nu sîntem noi prieteni ?

— Aveți atîția prieteni !

Se porni să rîdă din toată inima :

— Sînteți cumva gelos ?

— Și de ce n-aș fi ?

Din nou mințeam ; nu era vorba de o gelozie omenească.

— E-o prostie, spuse ea.

— Nu sînt făcut să trăiesc în societate, i-am spus cu obidă.

— Nu sînteți făcut să trăiți singur.

Singur. Simțeam parfumul grădinii în jurul mușuroiului plin de furnici, și din nou acel gust de moarte în gura mea ; cerul era gol, cîmpia pustie ; am simțit

deodată o sfîrşeală în inimă. Şi vorbele pe care nu voiam să le rostesc mi se urcară pe buze :

— Veniţi cu mine.

— Să vin cu dumneavoastră ? îmi spuse ea. Pentru cîtă vreme ?

Am întins braţele ; totul va fi minciună, chiar şi dorinţa care îmi umfla inima era minciună, şi strînsoarea braţelor mele care îi înlănţuia trupul muritor ; dar nu mai aveam forţa să lupt ; am strîns-o la piept ca şi cînd aş fi fost un bărbat în faţa unei femei, şi am spus :

— Pentru toată viaţa. Ai putea să stai o viaţă întreagă lîngă mine ?

— Aş sta o veşnicie, spuse ea.

Cînd m-am înapoiat de dimineaţă la Crécy, am bătut în uşa lui Bompard ; tocmai îşi muia o bucată de pîine unsă cu unt într-o ceaşcă de cafea cu lapte. Căpătase ticuri de om bătrîn. M-am aşezat în faţa lui.

— Bompard, o să-ţi spun ceva care o să te mire.

— Să vedem, zise el cu nepăsare.

— M-am hotărît să fac ceva pentru tine.

Nici măcar nu-şi ridică privirea :

— Zău ?

— Da. M-au cuprins remuşcările că te-am ţinut atîta vreme lîngă mine fără a-ţi îngădui să-ţi cauţi norocul. Mi s-a spus că ducele de Frétigny, care urmează să plece în misiune la curtea împărătesei Rusiei, caută un secretar : un intrigant abil poate să-şi croiască acolo o soartă de invidiat. Am să te recomand cu căldură şi am să-ţi dau o sumă frumuşică de bani ca să poţi face figură bună la Sankt-Petersburg.

— A ! rosti Bompard. Vreţi să mă îndepărtaţi ?

Avea un zîmbet răutăcios.

— Da, i-am spus. Mă voi căsători cu Marianne de Sinclair. Nu vreau să stai în preajma ei.

Bompard înmuie o altă tartină în ceaşcă.

— Încep să îmbătrînesc, spuse. Nu mai am chef să călătoresc.

Mi se uscă gîtlejul. Înţelesesem că devenisem vulnerabil.

— Bagă de seamă, i-am spus ; dacă îmi respingi oferta, mă voi hotărî să-i spun Mariannei adevărul şi te voi alunga fără zăbavă. Nu vei găsi lesne o altă slujbă.

Nu putea bănui ce preţ aş fi putut plăti pentru a-mi păstra taina ; şi pe urmă, era bătrîn şi obosit. Spuse :

— O să-mi vină greu să vă părăsesc. Dar mă bizui pe generozitatea dumneavoastră spre a-mi îndulci asprimea exilului.

— Sper că te vei simţi bine şi că îţi vei petrece acolo restul zilelor.

— O ! N-aş vrea să mor înainte de a apuca să vă mai văd, spuse.

În glasul lui era o vagă ameninţare şi m-am gîndit : „Acum am ceva de care mă tem, ceva de apărat. Acum iubesc şi pot suferi ; iată-mă din nou un om."

*

— Îţi aud inima cum bate, i-am spus Mariannei.

Se crăpa de ziuă ; capul mi se odihnea pe pieptul ei, care se ridica şi se lăsa într-un ritm egal şi îi auzeam bătăile surde ale inimii ; fiecare bătaie împingea un val de sînge în arterele ei şi apoi sîngele acesta în mişcare se revărsa spre inima ei ; acolo, pe plaja argintie, valurile înhăţate de lună se ridicau şi cădeau din nou bătînd ţărmul ; în cer pămîntul se năpustea către soare, luna către pămînt într-o imensă prăbuşire încremenită.

— Bineînţeles că bate, spuse ea.

I se părea un lucru firesc ca sîngele să-i curgă în vine, ca pămîntul să se mişte sub picioarele ei ; eu mă obişnuisem greu cu aceste noutăţi ; îmi ciuleam urechile : îi auzeam bătăile inimii ; nu se puteau oare auzi trepidaţiile pămîntului ?

Mă împinse cu blîndeţe :

— Lasă-mă să mă scol.

— Ai tot timpul. Mă simt atît de bine.

O rază de lumină se strecura printre draperii ; zăream în penumbră pereţii capitonaţi, măsuţa de toaletă încărcată cu podoabe, jupoanele înspumate

aruncate alandala pe un fotoliu, florile din vaze ; toate lucrurile acestea erau reale, nu semănau cu obiectele din visuri ; totuși florile, porțelanurile, parfumul de stînjenel nu aparțineau pe de-a întregul vieții mele ; mi se părea că, sărind peste veșnicie, aterizasem într-o clipă care fusese pregătită pentru un altul.

— S-a făcut tîrziu, spuse Marianne.

— Te plictisești cu mine ?

— Mă plictisesc să nu fac nimic, îmi răspunse. Am atîtea lucruri de făcut.

Am lăsat-o în pace ; se grăbea să-și înceapă ziua ; era ceva firesc. Timpul nu avea aceeași valoare pentru ea și pentru mine.

— Ce-ai atîta de făcut ? am întrebat-o.

— Mai întîi, tapițerii vor veni să monteze salonul cel mic.

Trase draperiile.

— Nu mi-ai spus încă ce culoare preferi.

— Nu știu.

— Dar ai și tu o preferință : verde ca migdala sau verde ca teiul ?

— Verde ca migdala.

— Ai spus așa, la întîmplare, îmi reproșă ea.

Se apucase să reamenajeze casa de sus pînă jos și eram mirat văzînd-o stînd multă vreme pe gînduri în fața desenului unei tapiserii sau a nuanței unei bucăți de mătase. „Merită să-ți dai atîta osteneală pentru vreo treizeci sau patruzeci de ani ?" mă gîndeam. S-ar fi zis că se instala pentru eternitate. Timp de o clipă am privit-o cum se agita în tăcere prin cameră ; se îmbrăca totdeauna cu multă grijă, îi plăceau rochiile și bijuteriile, precum și florile, tablourile, cărțile, muzica, teatrul, politica. O admiram că putea să se dăruie tuturor acestor lucruri cu aceeași pasiune. Se opri brusc în fața ferestrei :

— Unde să punem hulubăria ? mă întrebă. Lîngă stejarul cel mare, sau sub tei ?

— Ar fi mai nimerit lîngă pîrîu, i-am spus.

— Ai dreptate. O vom așeza lîngă pîrîu, alături de cedrul albastru.

Zîmbi :

— Vezi, devii un foarte bun sfătuitor.

— Pentru că încep să văd prin ochii tăi, i-am răspuns.

Verde ca migdala, sau verde ca teiul ? Avea dreptate ; dacă te uitai bine existau două sute de nuanțe de verde, tot atîtea nuanțe de albastru, peste o mie de varietăți de flori pe cîmpii, peste o mie de specii de fluturi ; cînd soarele apunea în spatele dealurilor, norii aveau în fiecare seară culori noi. Pînă și Marianne avea atîtea fețe, încît nu credeam că voi ajunge vreodată să o cunosc.

— Nu te scoli ? mă întrebă.

— Te privesc, i-am spus.

— Ce leneș ești ! Mi-ai spus că vei reîncepe azi experiențele asupra diamantului.

— Da, i-am spus, ai dreptate.

M-am sculat ; mă privi cu neliniște :

— Am impresia că dacă nu te-aș împinge, n-ai mai pune piciorul în laborator. Nu ești curios să afli dacă, da sau nu, carbonul este un corp pur ?

— Ba da, sînt curios. Dar nu-i nici o grabă, am spus.

— Mereu spui asta. E ciudat. Mie mi se pare că am atît de puțin timp în fața mea !

Își peria furmosul păr castaniu, care va deveni alb, îi va cădea, și pielea craniului i se va desprinde în fîșii. Atît de puțin timp... Ne vom iubi treizeci de ani, patruzeci de ani, și-apoi sicriul ei va fi așezat într-o groapă asemănătoare întru totul cu acelea în care se odihneau Catarina și Beatrice. Iar eu voi redeveni o umbră. Am strîns-o brusc la piept.

— Ai dreptate, am spus. Timpul e prea scurt. O asemenea dragoste n-ar trebui să se sfîrșească niciodată.

Mă privi cu duioșie, puțin mirată de această bruscă izbucnire pătimașă.

— Nu se va sfîrși decît o dată cu noi, nu-i așa ? spuse ea.

Își trecu mîna prin părul meu și spuse pe ton vesel :

— Știi, dacă vei muri înaintea mea, o să mă omor.
Am strîns-o și mai tare :
— Nici eu n-am să pot trăi fără tine.
Am lăsat-o să-și vadă de treburi. Deodată fiecare clipă mi se părea prețioasă ; m-am îmbrăcat în grabă, am coborît în grabă în laborator. O limbă se învîrtea pe cadranul orologiului ; pentru prima oară, de secole, aș fi vrut s-o opresc. Atît de puțin timp... Peste treizeci de ani, peste un an, poate chiar mîine trebuia să-i răspund la întrebări : nu va ști niciodată ceea ce nu știa azi. Am pus în creuzet bucata de diamant : voi izbuti în sfîrșit să-l fac să ardă ? Sclipea, limpede și îndărătnic, ascunzînd sub transparența lui secretul dur. Îl voi birui oare ? Voi birui oare aerul, apa, toate lucrurile familiare și misterioase înainte de a nu fi prea tîrziu ? Mi-am amintit de podul casei vechi mirosind a ierburi. Taina era acolo, în străfundul plantelor și prafurilor, și mă gîndeam cu mînie : „De ce nu poate fi descoperită azi ?“ Petrucchio își irosise viața aplecat asupra alambicurilor și murise fără să știe ; sîngele curgea în vinele noastre, pămîntul se învîrtea și el nu știuse, nu va ști niciodată. Aș fi vrut să mă întorc în urmă pentru a-i aduce în brațe maldărele de știință la care visase atîta ; dar era cu neputință, poarta se închisese... Într-o zi, o altă poartă se va închide ; trecutul o va înghiți și pe Marianne ; și nu puteam face un salt înainte pentru a-i căuta la celălalt capăt al veacurilor știința de care era atît de avidă ; trebuia să aștept ca timpul să treacă, trebuia să-i suport minut cu minut desfășurarea fastidioasă. Mi-am întors privirea de la diamantul a cărui falsă transparență mă fascina. Nu trebuia să visez cu ochii deschiși. Treizeci de ani, un an, o zi, nimic altceva decît viața unui muritor. Orele ei erau numărate. Orele mele erau numărate.

*

Așezată lîngă cămin, Sophie citea *Pigmalion sau statuia însuflețită*, și ceilalți, în fundul salonului tapetat cu mătase verde ca migdala, discutau despre cel mai

bun fel de a guverna oamenii : ca și cum ar fi existat vreun mijloc de a-i guverna ! Am deschis ușa dinspre terasă. De ce oare Marianne nu se întorsese acasă pînă acum ? Se lăsase seara : nu se desluşeau decît copacii negri înfipți în zăpada albă ; grădina mirosea a ger : un miros pur mineral care mi se părea că-l respir pentru prima oară. „Îți place zăpada ?“ Alături de ea, îmi plăcea zăpada, ar fi trebuit să fie aici, lîngă mine. Am intrat în salon și am privit-o cu ciudă pe Sophie care citea indiferentă. Nu-mi plăcea fața ei liniștită, veselia ei bruscă, nici grosolanul ei bun-simț pe care îl afișa : nu-mi plăceau prietenii Mariannei. Dar simțeam nevoia să vorbesc.

— Marianne ar fi trebuit să se întoarcă de mult, am spus.

Sophie ridică privirea :

— A fost reținută la Paris, spuse ea pe un ton plin de evidență.

— Numai să nu i se fi întîmplat ceva.

Rîse arătîndu-și dinții mari și albi :

— Ce fire neliniștită !

Din nou își vîrî nasul în carte. Niciodată nu păreau să bănuie că specia lor era muritoare ; totuși era de ajuns un șoc, o cădere : o roată desprinsă din osia unei trăsuri, copita unui cal, și oasele lor friabile se rupeau în bucăți, inima se oprea, mureau pentru totdeauna. Am simțit în inimă acea mușcătură pe care o cunoșteam bine : așa se va întîmpla ; într-o zi o voi vedea moartă. Ei puteau să se gîndească : voi muri primul, vom muri împreună ; și, pentru ei, absența avea un sfîrșit... Am coborît în fugă treptele peronului. Recunoscusem duruitul trăsurii, înăbușit de zăpadă.

— Ce spaimă am tras ! Ce s-a întîmplat ?

Îmi zîmbi și mă luă de braț. Mijlocul nu i se îngroșase prea tare, dar era trasă la față și avea tenul pătat.

— De ce te-ai înapoiat atît de tîrziu ?

— Nu s-a întîmplat nimic, spuse ea. Am avut o ușoară amețeală și am așteptat să-mi treacă.

— O amețeală ?

I-am privit cu mînie ochii încercănați. De ce cedasem rugăminții ei ? Voise să aibă un copil și iată că, în pîntecele ei, se săvîrșeau alchimii stranii și primejdioase. Am așezat-o lîngă sobă.

— E pentru ultima oară că te duci la Paris.

— Ce idee ! Mă simt minunat !

Sophie ne privea cu aer inchizitorial și pertinent.

— S-a simțit rău, i-am spus.

— E normal, spuse Sophie.

— O ! E normal și să mori, am spus.

Zîmbi cu competență :

— O sarcină nu-i o boală mortală.

— Medicul zice că nu-i nevoie să stau liniștită înainte de luna aprilie, spuse Marianne.

Cei doi bărbați se apropiară și ea spuse, privindu-i înveselită :

— Ce se va întîmpla cu muzeul dacă voi înceta să mă mai ocup de el ?

— Curînd vor trebui să se descurce și fără tine.

— Pînă în aprilie, Verdier va fi din nou pe picioare, spuse Marianne.

Verdier mă privi și spuse cu aprindere :

— Dacă sînteți obosită, mă întorc deîndată la Paris ; aceste patru zile pe care le-am petrecut la țară mi-au făcut foarte bine.

— Aiurezi ! spuse Marianne. Ai nevoie de un repaus îndelungat.

Într-adevăr, arăta foarte prost : era alb la față și avea pungi sub ochi.

— Odihniți-vă amîndoi, am spus pierzîndu-mi răbdarea.

— Atunci nu ne mai rămîne decît să închidem universitatea, spuse Verdier.

Tonul lui ironic mă scoase din sărite :

— Și de ce nu ? am spus.

Marianne mă privi cu reproș. Am adăugat :

— Nimic nu merită prețul sănătății.

— Ei, dacă trebuie s-o economisim, sănătatea nu mai este un bun, spuse Verdier.

I-am privit iritat. Făceau front împotriva mea ; refuzau, împreună, să-şi măsoare forţele, să-şi numere zilele ; fiecare refuza pentru sine şi pentru ceilalţi, şi se simţeau contopiţi în această încăpăţînare comună ; în loc ca grija mea s-o neliniştească pe Marianne. În ciuda dragostei mele, nu făceam parte din specia ei ; oricare om muritor îi era mai apropiat decît mine.

— Ce mai e nou la Paris ? întrebă Sophie cu ton împăciuitor.

— Mi s-a confirmat crearea unor catedre de fizică experimentală în toată Franţa, spuse Marianne.

Chipul lui Prouvost se lumină :

— E cel mai bun rezultat pe care l-am obţinut.

— Da, un mare pas înainte, spuse Marianne. Cine ştie ? Poate că lucrurile vor merge mai repede decît îndrăznim să sperăm !

Ochii îi străluceau. M-am îndreptat spre uşă. Nu puteam suporta să-i aud vorbind cu aprindere despre zilele acelea cînd pînă şi amintirea ei va dispărea de pe pămînt. Poate asta mă despărţea iremediabil de ei : trăiau aplecaţi spre un viitor în care se vor împlini toate strădaniile lor de acum. Iar pentru mine viitorul era un timp străin, detestat : timpul în care Marianne va fi moartă, în care viaţa noastră îmi va apărea înghiţită în hăul secolelor, inutilă, pierdută ; şi timpul acesta nu era menit decît să fie înghiţit la rîndul lui, pierdut şi inutil.

Afară era ger uscat ; mii de stele scînteiau pe cer ; aceleaşi stele. Am privit aştri nemişcaţi traşi în toate părţile de forţe contrarii. Luna cădea spre pămînt, pămîntul spre soare : soarele cădea şi el ? Spre care stea necunoscută ? Nu se putea face în aşa fel încît prăbuşirea lui să compenseze prăbuşirea pămîntului şi planeta noastră să stea încremenită în mijlocul cerului ? Cum se putea şti ? Se va şti într-o bună zi ? Şi se va şti de ce masele se atrăgeau. Atracţia : era un cuvînt comod, care slujea pentru a se explica totul ; era oare altceva decît un cuvînt ? Ştiam noi într-adevăr mai mult decît alchimiştii din Carmona ? Pusesem în lu-

mină anumite fapte pe care ei le ignorau, le grupasem în ordine ; dar înaintasem oare cu un singur pas în miezul misterios al lucrurilor ? Cuvîntul forță era mai limpede decît cuvîntul virtute ? Cuvîntul atracție mai limpede decît cuvîntul suflet. Și cînd era numită electricitate cauza acelor fenomene provocate prin frecarea chilimbarului sau a sticlei, se știa mai mult decît cînd Dumnezeu era numit cauza lumii ?

Mi-am aplecat ochii spre pămînt. Ferestrele salonului străluceau în fundul peluzei albe ; lîngă sobă, în dosul ferestrelor, stăteau de vorbă ; vorbeau despre acel viitor cînd ei se vor preface în țărînă. În jurul lor era cerul nețărmurit, veșnicia fără margini, dar pentru ei exista un sfîrșit ; din cauza asta le era atît de ușor să trăiască. În arca lor bine închisă pluteau fără frică din noapte în noapte : pluteau împreună. Mă îndreptam încet spre casă ; dar pentru mine nu exista adăpost, nici viitor, nici prezent. În ciuda dragostei pentru Marianne eram pe veci exclus.

*

„Melc, melc, codobelc, scoate coarne boureștí." Henriette îngîna cîntecelul lipind de trunchiul copacului burta ventuză a unuia dintre animalele cu care își umpluse găletușa ; Jacques se învîrtea în jurul teiului încercînd să repete refrenul și Marianne îl urmărea cu priviri neliniștite :

— Nu crezi că Sophie are dreptate ? Mi se pare că piciorul stîng e cam strîmb.

— Du-l la un medic.

— Medicii n-au văzut nimic...

Examina îngrijorată picioruşele dolofane ; cei doi copii plesneau de sănătate, dar ea nu se simțea niciodată liniștită : vor fi destul de frumoși, destul de sănătoși, inteligenți, fericiți ? Mi-era ciudă pe mine că nu-i puteam împărtăși grijile ; simțeam prietenie față de acești copii, pentru că Marianne îi purtase în pîntece ; dar nu erau copiii mei ; odată avusesem un fiu, un fiu al meu : și murise la douăzeci de ani ; nu mai rămăsese nici o fărîmă din oasele lui în pămînt...

— Nu vrei să-mi cumperi un melc ?

I-am mîngîiat obrazul Henriettei ; avea fruntea mea înaltă, nasul meu, o expresie precisă şi dură : nu semăna cu maică-sa.

— Fata asta e tare înfiptă, spuse Marianne.

Scruta obrazul mic de parcă voia să-i descifreze viitorul.

— Crezi că va fi frumoasă ?

— Da, bineînţeles.

Desigur într-o bună zi va fi tînără şi frumoasă ; apoi va îmbătrîni, va deveni urîtă şi ştirbă, şi într-o zi voi afla că a murit.

— Pe care din doi îl preferi ? mă întrebă Marianne.

— Nu ştiu. Îi iubesc pe amîndoi.

I-am zîmbit. Mîinile ni se unire. Era timp frumos. Păsările cîntau în colivie, albinele bîzîiau în jurul glicinelor ; ţineam mîna Mariannei într-a mea, dar o minţeam. O iubeam, dar nu-i împărtăşeam bucuriile, grijile, neliniştile : nu iubeam ce iubea ea. Era singură alături de mine, şi nu ştia asta.

— Ia te uită ! spuse. Cine poate să vină la noi azi ?

Zurgălăi răsunau pe drum ; o trăsură trecu de poarta parcului şi din ea coborî un bărbat ; era un bărbat în vîrstă, destul de gras şi bine îmbrăcat, care părea că merge anevoie ; se îndreptă spre noi ; faţa lui lată rîdea : era Bompard !

— Ce cauţi aici ? am spus cu glas mirat, care îmi ascundea cu greu mînia.

— De-o săptămînă m-am întors din Rusia, spuse. Zîmbi :

— Prezentaţi-mă doamnei.

— E Bompard, pe care l-ai zărit odinioară la doamna de Montesson, i-am spus Mariannei.

— Îmi amintesc.

Îl examina cu curiozitate. Bompard se aşeză şi ea îl întrebă :

— V-aţi întors din Rusia. E o ţară frumoasă ?

— E tare frig, spuse el înciudat.

Începură să vorbească despre Sankt-Petersburg, dar nu-i ascultam. Sîngele mi se urcase din inimă în gîtlej, din gîtlej în cap, mă sufocam ; recunoșteam această neagră buimăceală : era frica.

— Ce ai ? mă întrebă Marianne.

— M-a bătut soarele în cap, i-am spus.

Mă privea cercetător, cu uimire și neliniște.

— Vrei să te odihnești puțin ? mă întrebă.

— Nu, o să-mi treacă.

M-am ridicat.

— Vino, i-am spus lui Bombard, să-ți arăt parcul. Iartă-ne o clipă, Marianne.

Ea înclină capul, dar ne urmări cu o privire nedumerită : niciodată n-aveam vreun secret față de ea.

— Soția dumneavoastră este încîntătoare, spuse Bompard. Aș fi fericit s-o cunosc mai bine și să-i vorbesc despre dumneavoastră.

— Bagă de seamă, i-am spus, știu să mă răzbun, îți amintești ?

— Mi se pare că azi ați avea mai mult de pierdut dacă încercați să faceți violențe deplasate, spuse el.

— Vrei bani ? Cît ?

— Sînteți într-adevăr foarte fericit, nu-i așa ? îmi spuse Bompard.

— Nu te îngriji de fericirea mea. Cît vrei ?

— Fericirea nu se plătește niciodată prea scump, spuse. Vreau cincizeci de mii de livre pe an.

— Treizeci de mii, i-am spus.

— Cincizeci de mii. Fără tocmeală.

Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul ; de data asta nu jucam să pierd, ci să cîștig, nu mai trișam ; dragostea mea era adevărată, o amenințare adevărată stătea deasupra capului meu. Nu trebuia ca Bompard să-și dea seama cîtă putere avea, dacă nu, în scurtă vreme m-ar fi ruinat cu pretențiile lui ; nu voiam ca Marianne să ajungă în mizerie.

— Nu mă învoiesc, i-am spus. Du-te și vorbește cu Marianne. O să-mi ierte minciuna și nu te vei alege cu nimic.

Șovăi :

— Patruzeci de mii.
— Treizeci de mii. Fără tocmeală.
— Primesc, spuse el.
— O să ai banii mîine. Şi acum pleacă.
— Plec.

L-am privit cum se îndepărta şi mi-am şters mîinile umezite. Mi se părea că îmi pusesem viaţa în joc.

— Ce voia de la tine ? mă întrebă Marianne.
— Voia bani.
— De ce l-ai primit atît de urît ?
— Îmi trezeşte amintiri urîte.
— De aceea păreai atît de emoţionat cînd l-ai văzut ?
— Da.

Mă examina bănuitoare.

— E ciudat, spuse, s-ar fi zis că ţi-e frică de el.
— Aiurea. De ce să-mi fie frică de el ?
— Poate există între voi ceva ce nu ştiu eu.
— Ţi-am mai spus, omului acestuia i-am făcut mult rău. Am remuşcări.
— Asta-i tot ? mă întrebă.
— Bineînţeles.

Am îmbrăţişat-o.

— Ce te neliniştește ? Am avut eu vreodată secrete faţă de tine ?

Mă atinse pe frunte :

— Ah ! Dac-aş putea să-ţi citesc gîndurile, spuse. Sînt geloasă pe tot ce se petrece în capul tău fără mine şi pe tot trecutul tău pe care nu-l cunosc bine.
— Ţi l-am povestit.
— Mi l-ai povestit, dar nu-l cunosc.

Se lipi de mine.

— Eram nefericit, i-am spus. Şi nu trăiam. Tu mi-ai dăruit fericirea, tu mi-ai dăruit viaţa...

Şovăiam. Vorbele mi se urcau pe buze. Mă cuprinsese o dorinţă arzătoare să nu mai mint, să-i destăinui tot adevărul ; mi se părea că atunci, dacă mă iubea fiind nemuritor, aş fi fost cu adevărat salvat, împreună cu tot trecutul meu şi cu tot viitorul meu fără speranţă.

— Da ? spuse.

Mă privea cu ochi întrebători. Simțea că aveam și altceva să-i spun. Dar îmi aminteam de alți ochi : ai lui Carlier, ai Beatricei, ai lui Antonio. Mi-era teamă să văd cum i se schimbă privirea.

— Te iubesc, i-am spus. Nu ți-e de ajuns ?

Zîmbeam și fața ei neliniștită se destinse ; îmi zîmbi și ea, cu încredere :

— Ba da, mi-e de ajuns, spuse.

Mi-am apăsat ușor pe gura-i buzele mele pe care le credea, ca și ale ei, pieritoare ; și m-am gîndit : „Facă cerul să nu-mi descopere niciodată trădarea !"

*

Trecură cincisprezece ani. Bompard îmi ceru de mai multe ori sume de bani destul de mari, pe care i le-am dat, însă de cîtva timp nu mai auzeam vorbindu-se de el. Trăiam fericiți. În seara aceea, Marianne se îmbrăcase într-o rochie de tafta neagră cu dungi roșii ; se examina cu grijă, stînd în picioare în fața oglinzii : mi se părea încă frumoasă. Se întoarse brusc spre mine:

— Ce tînăr pari ! spuse.

Puțin cîte puțin îmi decolorasem părul, purtam ochelari, mă străduiam să imit gesturile unui om în vîrstă, dar nu-mi puteam deghiza obrazul.

— Și tu pari tînără, i-am spus.

Am zîmbit.

— Pe oamenii pe care-i iubești nu-i vezi că îmbătrînesc.

— E-adevărat, spuse.

Se aplecă spre un buchet de crizanteme și începu să rupă petalele ofilite.

— Regret că sînt obligată s-o însoțesc pe Henriette la bal. E o seară pierdută. Îmi plac atît de mult serile noastre...

— Vom mai petrece și altele, i-am spus.

— Dar asta va fi pierdută, spuse ea suspinînd.

Deschise unul dintre sertarele măsuței de toaletă și scoase cîteva inele pe care le puse pe degete.

— Lui Jacques îi plăcea mult inelul acesta, îți amintești ? spuse ea arătîndu-mi un inel gros de argint, cu o piatră albastră.

— Îmi amintesc, am spus.

Nu-mi aminteam ; nu-mi aminteam nimic în legătură cu el.

— Era atît de trist cînd ne duceam la Paris ; era sensibil, mai mult decît Henriette.

O clipă nu mai spuse nimic, rămînînd cu capul întors spre fereastră. Afară ploua : o ploaie măruntă de toamnă. Cerul părea de bumbac deasupra copacilor pe jumătate desfrunziți. Marianne se îndreptă veselă spre mine și își așeză mîinile pe umerii mei.

— Spune-mi ce-ai să faci, ca să mă pot gîndi la tine fără să mă înșel.

— Voi coborî în laborator și voi lucra pînă mă va prinde somnul. Și tu ?

— Vom trece pe-acasă să luăm o gustare, apoi mă voi plictisi la balul acela pînă spre ora unu după miezul nopții.

— Mamă, ești gata ? spuse Henriette intrînd în cameră.

Era subțire și zveltă ca maică-sa ; îi moștenise ochii albaștri ; dar avea fruntea puțin prea înaltă și nasul prea aspru, nasul familiei Fosca. Purta o rochie roz, presărată cu buchete mici, care nu se prea potrivea cu trăsăturile energice ale chipului. Îmi întinse fruntea :

— La revedere, tată. O să te plictisești fără noi ?

— Mi-e teamă că da, i-am spus.

Mă îmbrățișă rîzînd :

— Am să mă distrez pentru amîndoi.

— Pe mîine dimineață, spuse Marianne.

Mă mîngîie blînd pe obraz șoptindu-mi :

— Gîndește-te la mine.

M-am aplecat pe fereastră și le-am privit cum se urcau în trăsura pe care am urmărit-o cu privirea pînă la primul colț al drumului. Mă simțeam fără rost. Degeaba încercasem, casa asta îmi rămăsese străină, mi se părea că mă instalasem în ea ieri și trebuia s-o

părăsesc mîine, nu mă simțeam la mine acasă. Am deschis un sertar al măsuței de toaletă : înăuntru era o cutie cu o buclă din părul lui Jacques, o miniatură cu chipul lui, flori uscate ; într-o altă casetă, Marianne rînduise amintiri legate de Henriette : un dinte de lapte, o pagină mîzgălită, o bucată de pînză brodată. Am închis sertarul. O invidiam pe Marianne că posedă comori atît de prețioase.

Am coborît în laborator : era pustiu ; zgomotul pașilor mei răsună trist pe lespezile albe ; în jurul meu, sticluțele, eprubetele, retortele păreau răuvoitoare, ostile. M-am apropiat de microscop. Pe placa de sticlă, Marianne întinsese o pudră fină de aur, știam că ar fi fericită dacă reușeam să-i fac o descriere exactă ; dar, în ce mă privește, nu mai aveam iluzii : niciodată nu voi străpunge vechiul decor. Și prin microscop, și prin ochelari tot cu ochii mei vedeam ; doar rămînînd vizibile și tangibile lucrurile începeau să existe pentru noi, așezate cuminte în spațiu și în timp, în mijlocul altor lucruri ; chiar dacă ne vom urca în lună, chiar dacă vom coborî în fundul oceanelor, vom rămîne oameni în mijlocul unei lumi omenești. În privința realităților misterioase, care scăpau simțurilor noastre, forțele, planetele, moleculele, undele, nu însemnau nimic altceva decît un vid enorm, săpat de ignoranța noastră și pe care îl ascundeam sub cuvinte. Niciodată natura nu ne va dezvălui tainele ei : nu avea taine ; numai noi născoceam întrebări și făuream apoi răspunsuri : și niciodată nu vom descoperi pe fundul retortelor decît propriile noastre gînduri ; aceste gînduri puteau, de-a lungul secolelor, să se multiplice, să se complice, să formeze sisteme din ce în ce mai vaste și mai subtile, dar niciodată nu mă vor smulge din mine însumi. Mi-am lipit ochiul de microscop ; mereu aceasta va trece prin ochii mei, prin mintea mea ; nimic nu va fi niciodată *altceva,* niciodată nu voi fi un altul.

Era în jur de miezul nopții cînd am auzit spre uimirea mea un zgomot de zurgălăi, duruitul unei trăsuri ;

pămîntul îmbibat de apă clipocea sub copitele cailor. Cu o lumînare în mînă m-am îndreptat spre ușa de la intrare ; Marianne sări din trăsură. Era singură.

— De ce te-ai întors atît de devreme ? am întrebat-o.

Trecu pe lîngă mine fără să mă sărute, fără cel puțin să mă privească ; am urmat-o în bibliotecă. Se apropie de foc și mi se păru că tremură.

— Ți-e frig, am spus.

Am prins-o de mînă. Se trase iute îndărăt.

— Nu.

— Ce ai ?

Își întoarse fața spre mine ; era foarte palidă sub gluga neagră ; mă privea ca și cum mă vedea pentru prima oară ; văzusem această expresie și în alți ochi : însemna groază.

Am repetat : „Ce ai ?“ Dar știam.

— E-adevărat ? mă întrebă.

— Despre ce vorbești ?

— Ceea ce mi-a spus Bompard e adevărat ?

— L-ai văzut pe Bompard ? Unde ?

— Lăsase o scrisoare acasă. M-am dus la el. L-am găsit într-un fotoliu, paralizat. Mi-a spus că voia să se răzbune înainte de a muri.

Glasul ei era tăios, privirea fixă ; se apropie de mine.

— Are dreptate, spuse. Nici un rid pe obraz.

Întinse mîna și îmi atinse părul :

— L-ai decolorat, nu-i așa ?

— Ce ți-a povestit ?

— Totul, spuse : Carmona, Carol Quintul... Mi se pare cu neputință. E-adevărat ?

— E-adevărat, am spus.

— E-adevărat !

Se dădu un pas îndărăt ; mă privea atent, cu ochi holbați.

— Nu mă privi așa, Marianne, i-am spus. Nu sînt un spectru.

— Un spectru mi-ar fi mai puțin străin ca tine, spuse ea rar.

— Marianne ! Ne iubim ; nimic nu poate distruge o asemenea dragoste. Ce importanță are trecutul ? Ce importanță are viitorul ? Ce ți-a spus Bompard nu schimbă nimic între noi.

— Totul s-a schimbat, pentru totdeauna, spuse.

Se prăvăli într-un fotoliu și își ascunse fața în mîini :

— Ah ! Mai bine-ai fi murit !

Am îngenuncheat lîngă ea ; i-am dat la o parte mîinile și i-am spus :

— Uită-te la mine. Nu mă recunoști ? Sînt eu, eu. Nu e nimeni altul.

— Ah ! rosti ea cu violență. De ce mi-ai ascuns adevărul ?

— M-ai fi iubit atunci ?

— Niciodată !

— De ce ? am întrebat-o. Mă crezi blestemat ? Socoți că un demon sălășluiește în mine ?

— M-am dăruit ție toată, îmi spuse. Credeam că și tu mi te dăruiai pe viață, pe moarte. Și cînd colo, te dădeai cu împrumut pentru cîțiva ani.

Un hohot îi înăbuși vorbele :

— O femeie printre milioane de alte femei. Va veni o zi cînd n-o să-ți mai amintești nici măcar de numele meu. Și vei fi tot tu ; vei fi tot tu și nimeni altul.

Se ridică :

— Nu. Nu. E cu neputință.

— Dragostea mea, i-am spus. Știi bine că sînt al tău. Niciodată n-am aparținut astfel nimănui și niciodată nu va fi posibil să se întîmple asta.

Am prins-o în brațe și ea se lăsă îmbrățișată cu un soi de indiferență ; părea obosită de moarte.

— Ascultă, i-am spus. Ascultă-mă.

Făcu un semn din cap.

— Știi bine că înainte de a te cunoaște eram un mort ; tu ai făcut din mine un om viu ; cînd mă vei părăsi voi deveni o fantomă.

— Nu erai un mort, spuse ea smulgîndu-se din brațele mele. Nu vei fi niciodată o fantomă adevărată ; nici o clipă n-ai fost semenul meu. Totul era fals.

— Un bărbat muritor n-ar putea să sufere din pricina ta mai mult decît sufăr eu în clipa asta, i-am spus. Nici unul nu te-ar fi iubit cum te iubesc eu.

— Totul era fals, repetă ea. Nu suferim în același timp și tu mă iubești din străfundul unei alte lumi. Te-am pierdut.

— Nu, i-am spus. Abia acum ne-am găsit, deoarece abia acum vom trăi în adevăr.

— Nimic nu poate fi adevărat între tine și mine, spuse.

— Dragostea mea este adevărată.

— Ce înseamnă dragostea ta, spuse. Cînd două ființe muritoare se iubesc, sînt strunjiți trup și suflet de dragostea lor, ea este însăși substanța lor. Pentru tine este... este un accident.

Își duse mîna la frunte :

— Cît de singură sînt !

— Și eu sînt singur, am spus.

O clipă îndelungată am rămas tăcuți, unul lîngă altul ; lacrimi îi curgeau pe obraji.

— Ai încercat să înțelegi care-i soarta mea ? am întrebat-o.

— Da.

Mă privi și ceva păru că-i surpă chipul :

— E îngrozitoare.

— Nu vrei să mă ajuți ?

— Să te ajut ?

Ridică din umeri :

— Te voi ajuta zece sau douăzeci de ani. Ce înseamnă asta ?

— Poți să-mi dai forță pentru secole.

— Și după aceea ? O altă femeie îți va veni în ajutor ?

Rosti cu patimă :

— Tare aș vrea să nu te mai iubesc.

— Iartă-mă, i-am spus. N-aveam dreptul să-ți impun un asemenea destin.

Lacrimi mi se urcară în ochi. Se aruncă în braţele mele şi începu să hohotească în disperare.

— Nici măcar nu-mi pot dori un altul, spuse.

*

Am deschis portiţa livezii şi m-am dus să mă aşez la umbra fagului ruginiu. Vaci păşteau iarba însorită, era foarte cald. Am sfărîmat în mînă cupa goală a unui jir ; petrecusem ore întregi aplecat asupra microscopului şi eram bucuros să privesc pămîntul cu ochii mei. Marianne mă aştepta sub tei, sau în salonul răcoros cu storurile lăsate, dar mă simţeam mai bine departe de ea ; atîta vreme cît eram despărţiţi puteam să ne închipuim că ne vom întîlni din nou.

O vacă se opri lîngă un copac şi îşi frecă grumazul de trunchi ; îmi imaginam că eu eram această vacă ; simţeam pe obraz o mîngîiere aspră şi în burtă o noapte caldă şi verde ; lumea era o pajişte uriaşă, care intra în mine prin bot, prin ochi ; asta putea să dureze o veşnicie. De ce nu eram în stare să rămîn veşnic culcat sub fagul acesta, fără să fac nici o mişcare, fără să am nici o dorinţă ?

Vaca se proţăpi dinaintea mea ; mă ţintuia cu ochii ei mari înconjuraţi de gene roşcate ; cu burta umflată de iarbă proaspătă, contempla plăcidă misterul obiectului care se afla acolo în faţa ei şi care nu slujea la nimic ; mă ţintuia şi nu mă vedea, rămînea închisă în universul ei rumegător. Şi eu priveam vaca, cerul senin, plopii, iarba aurită, şi ce vedeam ? Eram închis în universul meu de om, închis pe vecie.

M-am întins pe spate, mi-am pironit ochii în cer. Niciodată nu voi trece de cealaltă parte a cerului ; prizonier al propriei mele prezenţe, zăream în jurul meu, pentru totdeauna, doar pereţii unei temniţe. Din nou am privit pajiştea. Vaca se culcase şi rumega. Un cuc cîntă de două ori ; chemarea lui calmă, care nu chema pe nimeni, se pierdu în tăcere. M-am ridicat şi m-am îndreptat spre casă.

Marianne era în camera ei. Ședea lîngă fereastra deschisă ; îmi zîmbi ; era un zîmbet mașinal, lipsit de viață.

— Ai lucrat cu spor ?

— Am făcut din nou experiențele de ieri. Ar fi trebuit să vii să mă ajuți. Te-ai făcut leneșă.

— Nu mai sîntem atît de grăbiți, spuse. Tu ai tot timpul.

Gura i se strîmbă puțin.

— Sînt obosită.

— Nu te simți mai bine ?

— Mă simt la fel.

Se plîngea de dureri în pîntece ; slăbise foarte tare și se îngălbenise la față. Zece ani, douăzeci de ani... Acum număram anii și adesea mă pomeneam că gîndesc : „Repede ! Întîmple-se odată repede !“ Din ziua în care îmi aflase taina, intrase în agonie.

— Ce să-i răspund Henriettei ? spuse ea după un timp.

— Nu ești încă hotărîtă ?

— Nu. Mă tot gîndesc la asta zi și noapte. E un lucru foarte grav.

— Îl iubește pe bărbatul acela ?

— Dacă l-ar iubi, nu mi-ar cere sfatul. Dar poate va fi mai fericită cu el decît cu Louis...

— Poate, am spus.

— Dacă ar duce o altă viață, ar fi desigur altceva, nu-i așa ?

— Cu siguranță, am spus.

Mai vorbisem despre lucrurile astea de peste douăzeci de ori, și de dragul Mariannei aș fi vrut ca ele să mă intereseze. Dar, ce ? Dacă Henriettte rămînea lîngă soțul ei, sau dacă va pleca cu iubitul ei, va fi mereu tot Henriette.

— Numai că, dacă pleacă, Louis nu-i va da fata. Ce viață va avea copila ?

Marianne mă privi. Acum exista ceva maniac și neliniștit în privirea ei.

— Vei avea grijă de ea ?

— Vom avea grijă împreună, am spus.

Ridică din umeri :

— Știi bine că în curînd nu voi mai fi aici.

Întinse mîna și culese peste fereastră un ciorchine de glicină.

— Ar trebui să mă liniștească gîndul că tu vei fi încă aici, vei fi mereu aici. Oare celelalte socoteau că e un gînd liniștitor ?

— Care celelalte ?

— Catarina. Beatrice.

— Beatrice nu mă iubea, am spus. Și Catarina spera desigur să-i ajute Dumnezeu să ajung într-o bună zi alături de ea în ceruri.

— Ți-a spus asta ?

— Nu știu ; dar e sigur că se gîndea la asta.

— Nu știi ? Nu-ți amintești ?

— Nu, i-am spus.

— Cîte dintre vorbele ei ți le mai amintești încă ?

— Cîteva.

— Și glasul ei ? Îți amintești glasul ei ?

— Nu, am spus.

I-am atins mîna Mariannei.

— Nu o iubeam cum te iubesc pe tine.

— Oh ! Știu c-ai să mă uiți, spuse. Desigur e mai bine așa. Toate amintirile astea trebuie să fie o povară.

Așezase glicinele pe genunchi și strivea florile cu degetele ei subțiri.

— Vei trăi în inima mea mai mult decît ai fi trăit într-o inimă muritoare, am spus.

— Nu, spuse ea cu asprime. Dacă erai muritor, aș fi trăit în tine pînă la sfîrșitul lumii, căci moartea ta ar fi fost pentru mine sfîrșitul lumii. Pe cînd așa, am să mor într-o lume care nu se va sfîrși niciodată.

N-am răspuns. N-aveam ce răspunde.

— Ce-ai să faci după aceea ? mă întrebă.

— Voi încerca să vreau ceea ce ai fi vrut tu, să acționez cum ai fi acționat tu.

— Încearcă să rămîi un om printre oameni, spuse. Nu-i altă cale de salvare pentru tine.

— Voi încerca, i-am spus. Acum oamenii îmi sînt dragi pentru că sînt semenii tăi.

— Ajută-i, spuse. Pune-ți experiența pe care o ai în slujba lor.

— Așa voi face.

Îmi vorbea adeseori despre viitorul meu trist. Dar nu se putea împiedica să și-l imagineze cu inima ei muritoare.

— Făgăduiește-mi.

O fărîmă din vechea ardoare îi strălucea în ochi.

— Îți făgăduiesc.

O viespe se așează zumzăind pe ciorchinele de flori violete ; în depărtare mugi o vacă.

— Poate e ultima mea vară, spuse Marianne.

— Nu vorbi așa.

— Va exista o vară care va fi ultima mea vară.

Dădu din cap :

— Nu te invidiez. Dar nici tu să nu mă invidiezi pe mine.

Rămaserăm multă vreme așezați în fața ferestrei, incapabili să ne venim în ajutor, mai despărțiți decît dacă unul din noi ar fi murit, nemaiputînd făptui nimic împreună și aproape nici să ne vorbim. Și totuși ne iubeam cu disperare.

*

— Du-mă lîngă fereastră, îmi ceru Marianne. Aș vrea să văd cum apune soarele pentru ultima dată.

— O să te obosească.

— Te rog. Pentru ultima dată.

Am dat la o parte învelitorile și am ridicat-o în brațe. Slăbise atît de tare, încît nu era mai grea decît un copil. Trase perdeaua de la fereastră.

— Da, spuse. Îmi amintesc. Era frumos.

Lăsă predeaua să cadă.

— Pentru tine totul va continua să existe, spuse ea într-un suspin.

Am întins-o din nou pe pat ; obrazul ei era galben și măcinat ; i se tăiase părul, pentru că greutatea lui o obosea, și capul i se făcuse atît de mic încît îmi amintea

de capetele îmbălsămate care umpleau piața unui sat indian.

— Se vor petrece atîtea lucruri, spuse, lucruri mari. Și eu n-am să le văd !

— Poți rezista încă multă vreme. Medicul a spus că ai o inimă foarte solidă.

— Nu minți, spuse ea cu bruscă mînie. M-ai mințit destul ! Știu că mi se apropie sfîrșitul. Am să mă duc, am să mă duc singură de tot. Și tu vei rămîne aici fără mine, pentru totdeauna

Începu să hohotească jalnic

— Singură de tot ! Mă lași să plec singură de tot !

I-am luat mîna, i-am strîns-o. Cît aș fi vrut să-i spun : „Mor împreună cu tine ! Vom fi înmormîntați în aceeași groapă, ne-am trăit viața și acum nu mai există nimic !"

— Mîine, spuse ea. Soarele va apune și eu nu voi mai fi nicăieri. Nu va mai fi decît trupul meu. Și într-o zi, cînd ai să deschizi coșciugul meu, nu va mai fi decît puțină țărînă. Chiar și oasele se vor preface în pulbere. Chiar și oasele !... repetă ea. Și, pentru tine, totul va continua ca și cînd n-aș fi existat niciodată !

— Voi trăi cu tine, prin tine...

— Vei trăi fără mine, spuse Și într-o zi mă vei uita. Ah ! suspină ea ...e nedrept !

— Aș vrea să pot muri odată cu tine, am spus.

— Dar nu poți.

Sudoarea îi curgea pe față, mîna îi era umedă și rece.

— Dacă măcar aș putea să mă gîndesc că vei veni alături de mine peste zece ani, peste douăzeci de ani, mi-ar fi mai puțin greu să mor. Dar nu. Niciodată. Mă părăsești pentru totdeauna.

Am spus : „Mă voi gîndi neîncetat la tine". Dar ea păru că nu aude ; căzuse iarăși pe pernă, istovită, și murmură :

— Te detest.

— Marianne ! Nu mai știi cît te iubesc ?

Clătină din cap :

— Știu totul. Te detest.

Închise ochii, după scurtă vreme păru că doarme, dar gemea în somn. Henriette veni să se aşeze lîngă mine ; era o femeie voinică, cu trăsături dure.

— Abia mai răsuflă, spuse ea.

— Da. Se prăpădeşte.

Degetele Mariannei se crispară, colţurile gurii i se lăsară într-o strîmbătură de suferinţă, de silă şi de reproş ; apoi suspină şi tot trupul i se destinse.

— Cît de uşor a murit, spuse Henriette.

A fost îngropată peste două zile. Mormîntul ei se ridica în mijlocul cimitirului, piatră printre pietre, ocupînd sub cer doar locul unui mormînt ; cînd se încheie ceremonia, toţi plecară lăsînd în urma lor pe Marianne, mormîntul ei, moartea ei. Eu am rămas aşezat pe lespezi. Ştiam că moarta nu e în groapă ; acolo fusese culcat cadavrul unei femei bătrîne, cu inima plină de amărăciune ; dar Marianne cu zîmbetele, speranţele, săruturile, tandreţea ei rămînea în picioare pe marginea trecutului ; încă o mai vedeam, încă mai puteam să-i vorbesc, să-i zîmbesc, simţeam aţintită asupra mea acea privire care făcuse din mine un om printre oameni : peste o clipă poarta avea să se închidă la loc, voiam s-o împiedic să se închidă la loc. Nu trebuia să mă mişc, să nu mai văd nimic, să nu mai aud nimic, să reneg lumea prezentă ; m-am întins cu faţa la pămînt, am închis ochii, ţineam din răsputeri poarta deschisă, împiedicam prezentul să se nască, pentru ca trecutul să existe mai departe.

Asta a durat o zi, o noapte, şi cîteva ore încă. Şi, brusc, am tresărit ; nu se întîmplase nimic, dar auzeam limpede albinele care zumzăiau printre florile cimitirului, în depărtare o vacă mugea : o auzeam. Înlăuntrul meu simţisem o zguduitură surdă : nu mai era nimic de făcut, poarta se închisese ; nimeni nu-i va mai trece pragul, niciodată. Mi-am întins picioarele înţepenite, m-am ridicat într-un cot : ce voi face acum ? Aveam să mă scol şi să trăiesc mai departe ? Catarina murise, şi Antonio, Beatrice, Carlier, toţi cei pe care îi iubisem muriseră, şi eu trăiam mai departe ; eram aici, acelaşi

de secole ; inima mea putea să bată o clipă de milă, de revoltă, de jale ; dar uitam. Mi-am înfipt degetele în pămînt și am rostit cu disperare : „Nu vreau". Un om muritor ar fi putut refuza să-și continue drumul, ar fi putut să-și eternizeze revolta : putea să se omoare. Eu însă eram sclavul vieții, care mă tîra înainte spre nepăsare și uitare. N-avea rost să mă împotrivesc. M-am ridicat și am pornit agale pe drumul spre casă.

Cînd am intrat în grădină, am văzut că jumătate din cer era acoperită de nori negri și grei ; cealaltă jumătate era de un albastru senin ; unul dintre pereții casei părea cenușiu, pe cînd fațada era de un alb țipător și dur ; iarba părea galbenă. Din timp în timp un vînt aducător de furtună culca arborii și tufele, apoi totul rămînea nemișcat. Mariannei îi plăceau furtunile. Nu puteam oare s-o fac să trăiască prin mine ? M-am așezat sub tei, pe locul ei preferat. Am privit umbrele violente, petele de alb crud, am sorbit parfumul magnoliei ; dar luminile și parfumurile nu-mi spuneau nimic ; ziua aceasta nu era făcută pentru mine ; rămînea în aer, cerea să fie trăită de Marianne. Marianne n-o trăia și eu nu puteam să-i iau locul. Odată cu Marianne se prăbușise o lume, o lume care nu se va mai înălța niciodată la lumină. Acum toate florile începeau să se asemene, nuanțele cerului se amestecau, și zilele nu vor mai avea decît o singură culoare : culoarea indiferenței.

O SLUJNICĂ DESCHISE UȘA HANULUI ȘI aruncă o căldare cu apă pe caldarîm, privindu-i cu un ochi bănuitor pe Régine și pe Fosca ; la primul etaj clămpăniră jaluzelele. Régine spuse :

— Poate ne vor da o cafea...

Intrară. O femeie spăla podeaua cu o cîrpă ; Régine și Fosca se așezară la una din mesele acoperite cu mușama.

— Aveți ceva de băut ? întrebă Régine.

Femeia ridică fruntea, stoarse cîrpa udă deasupra găleții pline cu apă murdară și brusc începu să zîmbească.

— Pot să vă servesc un fel de cafea cu lapte.

— Foarte fierbinte, spuse Régine.

Îl privi pe Fosca și spuse :

— Așa deci, în urmă doar cu două secole erai încă în stare să iubești.

— Da, abia cu două secole în urmă.

— Și, firește, ai uitat-o repede ?

— Nu chiar atît de repede, spuse Fosca. O vreme îndelungată am trăit sub privirile ei. Am vegheat asupra fiicei Henriettei : am văzut cum a crescut mare, cum s-a măritat, cum a murit ; a lăsat în urma ei un băiețel care se numea Armand, și am vegheat și asupra lui. Henriette a murit cînd copilul avea cincisprezece ani. Ajunsese o femeie bătrînă, egoistă și aspră, care mă detesta pentru că îmi cunoștea taina.

— Te gîndești însă adesea la Marianne ?

— Lumea în care trăiam era lumea ei, oamenii erau semenii ei : muncind pentru ei, de fapt munceam pentru ea. Asta m-a ajutat să trec aproape cincizeci de ani : făceam cercetări în domeniul fizicii și chimiei.

— Toate acestea nu o împiedicau să fie moartă, spuse Régine.

— Exista oare vreun mijloc de a o fi putut împiedica ?

— Nu, răspunse Régine, desigur nu exista nici un mijloc.

Slujnica așeză pe masă un ibric cu cafea, o cană cu lapte și două cești mari, trandafirii și decorate cu fluturi albaștri : „Seamănă leit cu cestile din copilăria mea", se gîndi Régine. Era un gînd mașinal, dar cuvintele și începuseră să nu mai spună nimic ; nu mai avea copilărie, nici viitor, și pentru ea nu mai existau nici culori, nici parfumuri, nici lumină. Fosca îi umpluse ceașca și ea o duse la gură. Asta mai putea încă să simtă, arsura puternică din cerul gurii, din gitlej ; bău cu nesaț.

— Povestea e pe terminate, spuse Fosca.

— Termin-o, spuse ea. Să terminăm odată.

Partea a cincea

UNDEVA, ÎN FUNDUL CORIDOARELOR, O tobă începu să răpăie și toate privirile se întoarseră spre ușă. Ochii lui Brennand se umplură de lacrimi ; Spinelle își strînse buzele și mărul lui Adam urca și se lăsa convulsiv pe gîtul lui uscățiv ; Armand își vîrîse mîna în buzunarul de la vestă, sub colanul de barbă neagră chipu-i era palid. Ferestrele erau închise, dar se auzeau strigătele ce se ridicau din piață ; oamenii strigau : „Jos cu Bourbonii ! Trăiască Republica ! Trăiască La Fayette !“ Zăpușeala era mare ; fruntea lui Armand se acoperise de stropi de năduşeală, dar ştiam că un fior de gheață îi trecea prin șira spinării. Acum citeam înlăuntrul lor ; simțeam răceala metalului în palma-i umedă, răceala balconului de fier în palma mea. Oamenii strigau : „Trăiască Antonio Fosca ! Trăiască cetatea Carmona !“ O biserică ardea în noapte, izbînda își înălța flăcările spre cer și cenușa neagră a înfrîngerii cădea din nou ca o ploaie pe inima mea ; aerul avea un gust de minciună. Strîngeam balustrada în mînă și mă gîndeam : „Un om oare nu poate face nimic ?“ El strîngea pistolul în mînă și se gîndea : „Pot face ceva“. Era gata să moară spre a se convinge de asta.

Brusc toba amuți. Se auzi un zgomot de pași și omul apăru ; zîmbea, dar era și el palid, la fel de palid ca și Armand ; sub panglica tricoloră, așezată de-a curmezișul pieptului, inima-i bătea tare;

avea gura uscată. La Fayette mergea alături de el. Mîna lui Armand ieşi cu încetineală din buzunar. L-am prins de încheietură şi i-am spus :

— Inutil. L-am descărcat.

Un glas imens se ridicase în sală : glasul mării, al vîntului, al vulcanilor ; omul trecu prin faţa noastră. I-am strîns cu putere mîna lui Armand şi ea se făcu moale sub apăsarea degetelor mele ; i-am luat pistolul. Mă privi şi o undă de sînge îi năpădi obrajii cînd îmi spuse :

— E o trădare.

Se îndreptă spre uşă şi coborî scara în goană. Am alergat în urma lui. În piaţă, oamenii fluturau drapelele tricolore şi cîţiva mai strigau încă : „Trăiască Republica !“ dar cei mai mulţi dintre ei tăceau ; priveau ţintă spre ferestrele Primăriei, şovăiau. Armand făcu doi-trei paşi şi se agăţă de un felinar ca un om beat ; îi tremurau picioarele. Plîngea. Plîngea pentru că era învins şi pentru că rămăsese în viaţă. Era culcat pe pat cu burta sfîrtecată, era învingător şi era mort ; zîmbea. Deodată se porni o larmă mare : „Trăiască La Fayette ! Trăiască ducele de Orléans !“ Armand îşi înălţă capul şi văzu cum în balconul Primăriei generalul şi ducele se îmbrăţişau, înfăşuraţi în faldurile unui drapel tricolor.

— Sîntem învinşi ! spuse cu un glas lipsit de mînie, dar ostenit. Nu aveai dreptul, era singura noastră şansă !

— Ar fi fost o sinucidere inutilă, i-am spus tăios. Ce e ducele ? Nimic. Moartea lui n-ar schimba nimic. Burghezia este hotărîtă să înăbuşe revoluţia asta şi va izbuti fiindcă ţara nu-i coaptă pentru republică.

— Ascultă-i ! spuse Armand. S-au lăsat traşi pe sfoară ca nişte copii. Nimeni deci nu le va deschide ochii ?

— Tu însuţi eşti un copil, i-am spus, punîndu-i o mînă pe umăr. Crezi că trei zile de răzmeriţă sînt de ajuns pentru a face educaţia unui popor ?

— Oamenii voiau libertate, spuse Armand. Şi-au dat sîngele pentru ea.

— Şi-au dat sîngele, am spus. Dar ştiu ei oare de ce ? Nici măcar ei înşişi nu-şi cunosc adevărata vrere.

Ajunseserăm pe malurile Senei ; Armand mergea alături de mine, cu capul plecat, tîrîndu-şi picioarele în silă.

— Ieri încă victoria era în mîinile noastre, spuse.

— Nu, i-am răspuns. Niciodată n-aţi fost victorioşi deoarece nu eraţi în stare să vă exploataţi succesul. Nu eraţi pregătiţi.

Un stihar alb, umflat de apă, plutea la vale pe fluviu. Lîngă chei se oprise un vas cu pavilion negru ; oameni cărau tărgi pe care le aşezau pe mal şi miasma se ridica spre mulţimea tăcută plecată peste parapetul podului, miasma din Rivella, din pieţele Romei, de pe cîmpurile de luptă, miasma victoriilor şi a înfrîngerilor, atît de searbădă după ţîşnirea roşie a sîngelui. Îngrămădeau maldăre de cadavre pe vas şi le acopereau cu paie.

— Deci au murit degeaba, spuse Armand.

Priveam mirişte a de culoarea soarelui sub care dospeau cărnurile omeneşti colcăind de viermi. Morţi pentru omenire, libertate, progres, fericire, morţi pentru Carmona, pentru Imperiu, morţi pentru un viitor care nu era al lor, morţi pentru că pînă la urmă tot se moare, morţi degeaba. N-am rostit însă cuvintele care mi se urcau pe buze ; învăţasem să le vorbesc. Am spus :

— Au murit pentru revoluţia de mîine. În timpul acestor trei zile, poporul şi-a descoperit puterea ; încă nu ştie să se slujească de ea, dar mîine va şti. Va şti, dacă voi vă veţi strădui să le pregătiţi viitorul, în loc să vă azvîrliţi inutil în braţele martiriului.

— Ai dreptate, spuse el. Nu de martiri are nevoie republica.

Rămase o clipă cu coatele sprijinite de parapet, cu ochii aţintiţi asupra vasului funebru, apoi se întoarse :

— Aş vrea să trec pe la ziar.

— Te însoțesc, am spus.

Am părăsit cheiurile. La colțul străzii un om lipea un afiș pe zid, cu litere mari și negre : „Ducele de Orléans nu este un Bourbon, e un Valois". Mai departe văzurăm că manifestul republican lipit de un gard fusese sfîșiat.

— Să nu poți face nimic ! exclamă Armand. Pe cînd ieri puteam face totul !

— Răbdare, am spus, aveți toată viața dinaintea voastră.

— Da, grație dumitale.

Se străduí să-mi zîmbească :

— Cum de-ai ghicit ?

— Am văzut cum îți încărcai pistolul. Nu e greu să-ți citească cineva gîndurile.

Am trecut strada și Armand mă privi nedumerit :

— Mă întreb de ce veghezi asupra mea cu atîta grijă.

— Ți-am mai spus : am iubit-o mult pe mama dumitale ; mi-ești drag din cauza ei.

Nu răspunse, dar, trecînd prin fața unei vitrine cu geamuri sclipitoare, mă opri.

— N-ai remarcat niciodată că semănăm ?

Am privit cele două imagini : neschimbatul chip care era al meu de secole, și figura lui nou-nouță, cu păr lung și negru, colanul bărbii și ochii focoși ; aveam același nas, nasul neamului Fosca.

— Ce-ți trece prin minte ? l-am întrebat.

Șovăi :

— Am să-ți spun mai tîrziu.

Ajunserăm în fața clădirii ziarului *Progresul ;* pe trotuar era un pîlc de oameni în zdrențe, care loveau zdravăn cu umerii în ușa încuiată. Strigau : „Vrem să-i împușcăm pe republicani !"

— Ah ! Ce imbecili ! spuse Armand.

— Să intrăm pe ușa din dos, am spus.

Am ocolit grupul de case și am bătut în ușă ; un ochi de geam se deschise, apoi ușa se crăpă puțin.

— Intrați repede, spuse Voiron.

Avea cămașa deschisă pe pieptul șiroind de sudoare și ținea în mînă o pușcă.

— Încearcă să-l convingi pe Garnier să plece. O să-l omoare.

Armand se repezi pe scară. Garnier ședea pe colțul unei mese, în sala redacției, în mijlocul unui grup de tineri. Nu aveau arme. Se auzeau izbiturile înăbușite venind dinspre parter și strigătele îndemnînd la omor.

— Ce mai aștepți ? spuse Armand. Fugi pe ușa din dos.

— Nu. Vreau să-i primesc, spuse Garnier.

Îi era frică. Puteam să-i citesc frica în colțul gurii și în degetele-i crispate.

— Nu de martiri are nevoie republica, spuse Armand. Nu te lăsa asasinat.

— Nu vreau să-mi distrugă teascurile, să-mi ardă hîrtiile, spuse Garnier. Am să-i primesc.

Avea glasul ferm și ochii duri. Dar simțeam în el frica. Dacă nu i-ar fi fost frică, desigur s-ar fi învoit să plece. Adăugă semeț :

— Nu rețin pe nimeni.

— Nu-i adevărat, am spus. Știi bine că tinerii aceștia nu te vor părăsi.

Privi în jurul său, păru că șovăie. În clipa asta se auzi o trosnitură mare și o goană dezlănțuită pe scară. Strigau : „Moarte republicanilor !“ Ușa cu geamuri se dădu la perete și intrară, cu baionetele înainte, părînd pe jumătate beți.

— Ce vreți ? spuse Garnier cu glasul lui tăios.

Șovăiră și unul dintre ei strigă :

— Vrem pielea ta murdară de republican.

Se avîntă spre ei. Abia am avut vreme să mă arunc în fața lui Garnier. Baioneta îmi intră drept în piept.

— Ce sînteți voi, asasini ? spuse Garnier.

Glasul lui ajungea pînă la mine de foarte departe ; simțeam cum sîngele îmi udă cămașa și eram învăluit în ceață. Mă gîndeam : „Poate de data asta voi muri ; poate am isprăvit cu viața !“ Și-apoi m-am pomenit

culcat pe o masă, cu pieptul încins în cîrpe albe. Garnier vorbea mai departe şi oamenii se dădeau îndărăt spre uşă.

— Nu te mişca, îmi spuse Armand. Mă duc după un medic.

— N-are rost, am spus. Arma s-a împiedicat de un os. N-am nimic.

În stradă, sub ferestre, continuau să strige : „Împuşcaţi-i pe republicani !“ Dar oamenii se răsuciseră pe călcîie, coborau acum scara. M-am ridicat, mi-am tras cămaşa şi m-am încheiat la haină.

— Mi-ai salvat viaţa, spuse Garnier.

— Nu-mi mulţumi înainte de a şti ce îţi rezervă viaţa.

Mă gîndeam : „Iată că acum va fi nevoit să trăiască ani de zile cu frica lui“.

— Mă duc acasă să mă odihnesc, am spus.

Armand coborî odată cu mine ; merserăm cîteva clipe în tăcere, apoi spuse :

— Ar fi trebuit să mori.

— Arma s-a împiedicat...

Mă întrerupse :

— Nici un om normal n-ar fi rămas în picioare după o asemenea lovitură.

Mă prinse de încheietura mîinii :

— Spune-mi adevărul.

— Care adevăr ?

— De ce veghezi asupra mea ? De ce semănăm atît de mult ? Cum de n-ai murit, cînd baioneta nu s-a împiedicat de nimic ?

Vorbea cu glas febril şi degetele i se încleştau de braţul meu.

— Bănuiam de multă vreme...

— Nu ştiu ce vrei să spui.

— Încă din copilărie ştiam că printre strămoşii mei se numără un om căruia nu-i este dat să moară niciodată ; încă din copilărie am dorit să-l întîlnesc...

— Mama dumitale mi-a vorbit despre această legendă, i-am spus... Eşti în stare să crezi în ea ?

— Am crezut întotdeauna în ea, spuse. Şi întotdeauna am crezut că am putea face lucruri măreţe îm-

preună dacă ar avea puțină prietenie față de mine.

Ochii îi scînteiau, mă privea cu ardoare pătimașă. Carol Quintul întorsese capul, buza de jos îi atîrna, sub pleoapele căzute ochii lui păreau ca și morți, și eu îi făgăduiam : vom face lucruri mărețe. Tăceam. Armand spuse cu înfrigurare :

— E vorba de-o taină ? De ce atîta mister ?

— Mă crezi nemuritor și poți să mă privești în față fără să te îngrozești ?

— Ce-i îngrozitor în asta ?

Un zîmbet îi ilumină chipul ; deodată păru foarte tînăr și ceva se mișcă în inima mea : ceva fad, cu un parfum foarte vechi, puțin stătut ; fîntînile arteziene șopoteau.

— Dumneata ești, nu-i așa ?

— Da.

— Atunci viitorul este al nostru, spuse. Îți mulțumesc că mi-ai salvat viața !

— Nu te bucura, am spus. Pentru oamenii muritori e primejdios să trăiască în preajma mea. Existența lor li se pare brusc prea scurtă, și toate faptele lor fără rost.

— Știu bine că în fața mea n-am decît o viață de om, spuse. Prezența dumitale nu schimbă cu nimic lucrurile.

Mă privea ca și cînd m-ar fi văzut pentru prima oară, și începea încă de pe acum să caute a profita din plin de norocul neobișnuit ce i se oferea.

— Cîte lucruri ai văzut ! Ai fost de față la marea revoluție ?

— Da.

— Povestește-mi, spuse.

— Nu m-am ocupat prea mult de ea, am spus.

— Ah !

Mă cerceta cu o expresie cam decepționată.

Am spus repezit :

— Am ajuns acasă.

— Te-ar deranja dacă urc o clipă și eu ?

— Nimic nu mă deranjează niciodată.

Am deschis ușa de la bibliotecă. Marianne zîmbea în mijlocul ramei ovale, rochia albastră îi dezvelea umerii tineri.

— Iat-o pe bunica mamei dumitale, am spus. A fost soția mea.

— A fost o femeie frumoasă, spuse Armand politicos.

Privirea lui făcu înconjurul încăperii :

— Ai citit toate cărțile astea ?

— Aproape toate.

— Înseamnă că ești un mare cărturar.

— Nu mă mai ocup de știință.

O priveam pe Marianne : aș fi dorit să vorbesc despre ea ; murise de multă vreme ; dar pentru Armand abia azi ea începea să existe, putea să reînvie în inima lui, frumoasă, tînără, înfocată.

— Ea credea în știință, am spus. Credea ca și dumneata în progres, în rațiune, în libertate. Credea cu patimă în fericirea omenirii...

— Dumneata nu crezi în ea ? mă întrebă.

— Ba da, am spus. Dar cu ea era altceva. Era atît de vie : tot ce atingea ea trăia : florile, ideile...

— Femeile sînt adesea mai generoase decît noi, spuse Armand.

Am tras draperiile fără să răspund și am aprins o lampă. Ce era Marianne pentru el ? O moartă printre alte milioane. Zîmbea cu zîmbetul încremenit în mijlocul ramei ovale ; nu va renaște niciodată.

— De ce nu te mai ocupi de știință ? mă întrebă Armand.

Se clătina de oboseală, clipea din pleoape ; dar nu s-ar fi hotărît să mă părăsească înainte de a afla cum putea trage folos de pe urma mea.

— Nu-i îngăduie omului să iasă din el însuși, am răspuns.

— E necesar să iasă din el însuși ?

— Desigur pentru dumneata nu-i necesar.

Am adăugat brusc :

— Ar trebui să te odihnești puțin. Arăți ca și cînd ai fi la capătul puterilor.

— Am dormit puțin în ultimele trei zile, spuse el cu un zîmbet de scuză.

— E o încercare grea să mori și să învii în aceeași zi, am spus. Culcă-te pe divan și dormi.

Se trînti pe canapea și spuse :

— O să dorm vreo oră.

Am rămas în picioare lîngă divan. Se lăsa seara. Departe, strigăte de bucurie se ridicau în văzduhul încins de razele apusului, dar în biroul acesta cu draperiile trase nu se auzea alt zgomot decît răsuflarea ușoară a lui Armand. Adormise pe loc. Pentru prima oară de patru zile era eliberat de frică, de speranță ; dormea și eu îl vegheam și eu simțeam cu inima mea greutatea acestei zile care se trudea să moară în spatele ferestrelor. Piețele pustii din Pergola, cupolele aurite și inaccesibile din Florența, gustul fad al vinului în balconul din Carmona... Dar inima mea mai cunoștea și beția triumfului, rîsul tunător al lui Malatesta, zîmbetul lui Antonio muribund ; Carlier privea fluviul galben rînjind : Am ajuns la el ; și eu, cu amîndouă mîinile, îmi sfîșiam cămașa, viața mă înăbușea. Și în pieptul lui era speranță, soarele roșu pe cerul lăptos, linia albastră a dealurilor în fundul cîmpiei, catargurile care dispăreau în zare, înghițite de curba nevăzută a pămîntului. M-am aplecat asupra lui Armand, am privit obrazul tînăr acoperit de spuma neagră : la ce visa oare ? Dormea la fel cum dormiseră Tancredi, Antonio, Carol, Carlier ; semănau cu toții ; și totuși pentru fiecare viața avea un gust unic pe care îl cunoștea doar el : viața n-o lua de la capăt niciodată ; în fiecare dintre ei era întreagă, pe deplin nouă. El nu visa piețele din Pergola, nici fluviul galben ; avea visele lui din care nu puteam fura nici o fărîmă ; niciodată nu voi izbuti să evadez din mine însumi și să mă strecor în vreunul dintre ei ; puteam încerca să-l slujesc ; dar nu voi vedea niciodată cu ochii lui, nu voi simți cu inima lui. Tîram pe vecie după mine soarele roșu, vîltoarea fluviului mîlos, pustietatea plină de ură a Per-

golei : trecutul meu ! M-am îndepărtat de Armand ; nici din partea lui, precum nici din partea altora, nu aveam nimic de sperat.

*

Fumul înfiripă un rotocol albăstrui în aerul galben, apoi rotocolul se alungi, se îndoi și se spulberă. Undeva, pe o plajă argintie, o umbră palmată se tîra spre o piatră albă. Aș fi vrut să stau culcat pe acea plajă ; de fiecare dată cînd mă străduisem să le vorbesc pe limba lor, mă simțisem golit și ostenit.

„În materie de tipărire și de publicare a scrierilor, nu există flagrant delict decît atunci cînd se tipărește o chemare la revoltă într-un loc cunoscut dinainte de către agenții autorității. Nici unul dintre scriitorii arestați de o lună încoace în temeiul unui mandat de aducere nu a fost cu adevărat surprins în flagrant delict."

În odaia învecinată, Armand îmi citea articolul cu glas tare și ceilalți ascultau ; uneori aplaudau de plăcere. Aplaudau dar, dacă aș fi deschis ușa, fețele lor ar fi încremenit. Degeaba lucram împreună cu ei în fiecare noapte, și degeaba scriam ceea ce doreau să scriu, pentru ei rămîneam un străin.

„Spun că atunci cînd, smulgînd un om nevinovat din căminul său, reținîndu-l săptămîni întregi într-o temniță, sub o acuzație ilegală, îndrăzniți să-l condamnați sub pretextul că disperarea sau mînia i-au smuls o vorbă amară împotriva magistraților voștri, călcați în picioare drepturile sfinte pe care poporul francez le-a dobîndit cu prețul sîngelui său."

Eu scrisesem aceste cuvinte și mă gîndeam : „Marianne ar fi mulțumită de mine" ; dar și începusem să nu le mai recunosc ; în mine nu mai era decît tăcere.

— Iată un articol care va face vîlvă, spuse Garnier.

Se apropiase de masa mea și mă privea mușcîndu-și nervos buzele. Ar fi vrut să-mi spună un lucru amabil ; era singurul care nu se temea de mine ; dar nu izbuteam niciodată să ne vorbim.

— Se va deschide un proces, spuse într-un tîrziu. Dar îl vom cîştiga.

Uşa se dădu furtunos de perete şi Spinelle intră. Era îmbujorat la faţă şi în părul său creţ se simţea frigul şi noaptea. Îşi aruncă fularul pe un scaun şi spuse :

— La Ivry s-a iscat o răzmeriţă. Muncitorii au distrus maşinile de ţesut. A fost chemată armata care i-a atacat cu baionetele.

Vorbea atît de repede încît se bîlbîia. Puţin îi păsa de muncitori, sau de maşinile distruse, sau de sîngele vărsat ; era fericit pentru că aducea ştiri importante ziarului său.

— Au fost morţi ? întrebă Garnier.

— Trei morţi şi mai mulţi răniţi.

— Trei morţi...

Chipul lui Garnier era încordat. Şi el era foarte departe de Ivry, de ţipete, de împuşcături ; îşi imagina titlul cu litere groase. *Armata îi atacă pe muncitori cu baionetele.* Începuse să şi cîntărească primele cuvinte ale articolului.

— Distrug maşinile ! exclamă Armand. Ar trebui să li se explice că-i o prostie...

— Ce-are a face ? spuse Garnier. Important este că a izbucnit o răzmeriţă.

Se întoarse către Spinelle :

— Cobor la zetărie ; vino cu mine.

Ieşiră şi Armand se aşeză într-un fotoliu din faţa mea ; căzuse pe gînduri.

— Garnier se înşală, spuse el în cele din urmă. Răzmeriţele nu slujesc la nimic. Aveai dreptate cînd îmi explicai că mai întîi trebuie făcută educaţia poporului.

Ridică din umeri :

— Cînd te gîndeşti că au ajuns să distrugă maşinile !

Nu i-am răspuns. Nu aştepta vreun răspuns. Mă cercetа nedumerit şi nu puteam bănui ce gînd urmărea pe chipul meu.

— Ceea ce îngreunează lucrurile e că n-au încredere în noi, spuse. Nu cu întruniri publice, cursuri serale, broşuri ne vom atinge scopul. Vorbele noastre le intră pe-o ureche şi le ies pe alta.

În glasul lui se simţea o chemare. Am zîmbit :

— Ce aşteptaţi de la mine ?

— Spre a căpăta influenţă asupra lor ar trebui să trăim printre ei, să muncim cot la cot cu ei, să ne batem alături de ei : ar trebui cineva care să fie de-al lor.

— Vreţi să mă fac muncitor ?

— Da, spuse el. Ai putea face o muncă uriaşă.

Mă privea cu ardoare şi, sub privirea asta, mă simţeam în siguranţă : nu eram decît o forţă de exploatat. Nu-i inspiram nici groază, nici prietenie, ci se slujea pur şi simplu de mine.

— Pentru un om muritor ar însemna un mare sacrificiu. Dar pentru dumneata nu cred să însemne mare lucru zece sau cincisprezece ani de viaţă.

— Într-adevăr, am spus, nu înseamnă mare lucru.

Chipul i se ilumină :

— Atunci, accepţi ?

— Pot să încerc, am spus.

— O ! Nu-i prea greu, spuse. Dacă încerci, vei reuşi.

Am repetat :

— Voi încerca.

Stăteam culcat lîngă muşuroiul de furnici şi ea venise şi eu mă ridicasem şi ea îmi spusese : „Rămîi un om printre oameni". Încă îi mai auzeam glasul, şi îi priveam, şi spuneam : „Sînt oameni" ; dar în atelierul unde pătrundea întunericul nopţii, pe cînd spoiam în roşu, galben şi albastru sulurile de hîrtie umedă, nu puteam înăbuşi celălalt glas care îmi spunea : „Ce înseamnă oare un om ? Ce pot face ei pentru mine ?" Sub tălpile noastre zumzetul maşinilor cutremura podelele : era însăşi tremurul timpului stătător şi fără repaus.

— Mai e mult ? mă întrebă copilul.

Amesteca vopselele într-un hîrdău, stînd cocoţat pe o scară. Îi simţeam spinarea care îl durea, picioarele înţepenite şi capul atît de gol, atît de greu încît îl trăgea în jos.

— Eşti obosit ?

Nici măcar nu-mi răspunse.

— Odihneşte-te o clipă, i-am spus.

Se aşeză pe treapta cea mai de sus a scării şi închise ochii. De dimineaţă şi pînă acum pensule înmuiate în zeamă de culori zugrăveau sulurile de hîrtie ; de dimineaţă şi pînă acum, aceeaşi lumină tulbure, aceeaşi duhoare de vopsea, acelaşi murmur egal şi ritmat : mereu, mereu. Din zorii zilei, din primele începuturi ale lumii, mereu plictisul, oboseala şi tremurul timpului. Războaiele de ţesut zumzăiau : mereu, mereu, de-a lungul străzilor din Carmona, de-a lungul străzilor din Gand unde suveicile alergau fără astîmpăr ; case ardeau, cîntece se înălţau din mijlocul rugurilor, sîngele se amesteca cu apa violetă ce curgea pe şanţul uliţelor şi maşinile zumzăiau cu îndărătnicie : mereu, mereu. Mîinile înmuiau pensula în crema roşie, striveau pensula de hîrtie. Copilului îi căzuse capul pe piept, dormea. Pentru ei, a trăi însemna doar a te ţine în viaţă. A te ţine în viaţă vreme de patruzeci, cincizeci de ani ; şi, în cele din urmă, a muri. La ce bun să te zbaţi ? Oricum ar fi, în curînd vor fi eliberaţi ; fiecare la rîndul său, vor muri. Acolo, departe, umbra palmată se tîra spre piatră, valurile mării băteau plaja. Mă cuprinse dorinţa de a ieşi pe uşă şi de a încerca să devin o piatră printre pietre.

Copilul deschise ochii.

— N-a sunat clopotul ?

— Va suna peste cinci minute.

Zîmbi. Cu lăcomie i-am ferecat zîmbetul în inimă. Din pricina luminii de pe obrazul lui, zumzetul maşinilor, duhoarea vopselei, totul se schimbase : timpul nu mai era decît o pînză continuă ; pe pămînt existau speranţe, regrete, exista ură şi dragoste. În cele din urmă, mureau ; dar mai înainte de asta trăiau. Nici

furnici, nici pietre : oameni. Pe deasupra zîmbetului ei, Marianne îmi făcea semn din nou : să crezi în ei, să rămîi cu ei, rămîi om. Mi-am așezat mîna pe creștetul copilului. Cîtă vreme voi mai fi încă în stare să-i aud glasul ? Și cînd zîmbetele și lacrimile lor nu vor mai trezi nici un răsunet înlăuntrul meu, ce se va întîmpla cu mine ?

*

— S-a sfîrșit, am spus.

Omul rămase năucit pe marginea scaunului ; își pironise ochii pe masca vineție care se odihnea pe pernă. Murise o femeie și alta, la al șaselea etaj, scăpase : ar fi putut să fie invers. Pentru mine nu era nici o deosebire. Dar pentru bărbatul acesta însemna că murise tocmai femeia lui.

Am ieșit din odaie. Încă de la începutul epidemiei mă înscrisesem ca voluntar și îmi petreceam nopțile punînd leacuri vezicatoare și lipitori. Voiau să se vindece și eu încercam să-i vindec : încercam să-i slujesc și să nu-mi pun întrebări.

Strada era pustie, însă din dreapta se auzea un zăngănit de fiare ; era un furgon de artilerie, folosit acum pentru căratul sicrielor, care se hurduca pe drum. Unii povesteau că adesea, la cîte o zdruncinătură, scîndurile se rupeau și cadavrele săreau, murdărind caldarîmul de mațe. Pe ulițele trandafirii oamenii cărau pe saltele, pe scînduri, trupurile albe pline de pete negre și le aruncau unele peste altele în șanțurile de apărare. Toți aceia care puteau să fugă, fugeau, pe jos, călare pe cai sau pe catîri, treceau porțile zidurilor de apărare, cu diligența, cu căruța, cu berlina, trecuseră în galop barierele Parisului : pairii Franței, burghezii avuți, slujbașii, deputații, toți bogătașii fugiseră și osîndiții la moarte dansau noaptea în palatele părăsite, ascultau cuvîntul călugărului înveșmîntat în negru care predica dimineața în piață ; calicii nu avuseseră putința să fugă, rămăseseră în orașul bîntuit de molimă, zăceau în paturile lor, înghețați, sau arși de friguri, cu o mască

vineţie pe chip, pe chip cu o mască neagră, cu trupul umplut de pete întunecate. De dimineaţă cadavrele erau înşiruite în faţa uşilor şi miasma morţii se ridica greoaie spre cerul albastru ; sub cerul cenuşiu muribunzii erau transportaţi la spital, uşile se închideau ascunzîndu-le agonia ; rudele, prietenii împresurau zadarnic gardurile de fier spre a le culege ultimul suspin.

Am deschis uşa. Armand şedea la picioarele patului şi Garnier, drept, la căpătîi, lîngă măsuţa pe care ardea o lumînare.

— De ce-aţi venit ? am spus. Ce imprudenţă ! N-aveţi încredere în mine ?

— Doar n-o să-l lăsăm să moară singur, spuse Armand.

Garnier nu rosti nici o vorbă ; îşi vîrîse mîinile în buzunare şi privea fix forma culcată în pat. M-am aplecat spre Spinelle. I se lipise pielea de oase ; sub pergamentul albăstriu al feţei începea să se contureze un cap de mort ; buzele i se albiseră şi o sudoare rece îi acoperea fruntea. L-am prins de încheietura mîinii ; era rece şi umedă, pulsul aproape nu mai bătea deloc.

— Nu se poate face nimic ? întrebă Armand.

— Am încercat totul.

— A şi început să arate ca un mort...

— Douăzeci de ani, spuse Garnier. Şi iubea atît de mult viaţa...

Amîndoi priveau cu disperare chipul sfrijit. Pentru ei viaţa asta care avea să se stingă era unică, viaţa lui Spinelle care avea douăzeci de ani şi era prietenul lor. Unică la fel ca şi fiecare dintre petele gălbui care zburau pe aleea dintre chiparoşi ; o priveam pe Beatrice şi mă întrebam : „Seamănă ea oare cu gîzele astea de-o seară ?“ O iubeam şi părea deosebită ; dar n-o mai iubeam şi moartea ei nu însemna mai mult decît aceea a unor efemere.

— Dacă rezistă pînă dimineaţă, mai poate să scape, am spus.

Mi-am strecurat mîna sub cearşafuri şi am început, mai întîi încet, apoi din ce în ce mai zdravăn,

să fricționez trupul înghețat. Îl întinsesem pe mantia mea și îi frămîntasem cu mîinile mele mușchii tineri, îl adusesem pe lume pentru a doua oară și el părăsise lumea cu burta sfîrtecată ; îi adusesem porumb și carne uscată, și el își trăsese un glonț în cap fiindcă se prăpădea de foame. L-am fricționat vreme îndelungată și, sub degetele mele, un pic de căldură se suia spre inimă.

— S-ar putea să reziste, am spus.

Afară, oameni trecură în goană pe sub ferestre ; desigur se duceau să ceară ajutor la postul din colțul străzii, luminat de un felinar roșu. Apoi se așternu iarăși tăcerea.

— Ar trebui să plecați de aici, le-am spus. Nu-i puteți fi de folos cu nimic.

— Trebuie să stăm aici, spuse Armand. Mi-ar plăcea să-i văd pe prietenii mei alături de mine cînd îmi va veni ceasul să mor.

Se uita la Spinelle cu duioșie și știam că nu se teme de moarte. M-am întors spre Garnier ; mă intriga, în ochii lui nu era pic de tandrețe, ci numai frică.

— Gîndiți-vă bine. Riscați să vă molipsiți.

Făcu o strîmbătură din buze și, o dată mai mult, mi se păru că i-ar fi plăcut să-mi vorbească ; dar se închisese în el însuși ; aproape niciodată nu era văzut zîmbind și nimeni nu știa ce gîndește. Se îndreptă brusc spre fereastră și o deschise :

— Ce se întîmplă ?

O mare zarvă venea din stradă. În fiecare noapte se aprindea cîte un foc la răspîntii, în speranța de a se purifica atmosfera ; la lumina flăcărilor, zăririm o ceată de bărbați și de femei în haine ponosite, care tîrau o cotigă de-a curmezișul pieții. Strigau : „Moarte celor care ne înfometează !"

— Sînt strîngătorii de petice, spuse Garnier.

Printr-o ordonanță se dăduse poruncă de-a se ridica gunoaiele în cursul nopții, înainte ca ei să-și poată culege recolta ; împinși astfel în ghearele mizeriei, stri-

gau cu ură : „Moarte celor care ne înfometează !“ Strigau : „Fiul diavolului !“ și scuipau.

Garnier închise fereastra.

— Cel puțin dacă am fi avut conducători ! spuse Armand. Poporul e copt pentru o revoluție.

— Cel mult pentru o insurecție, spuse Garnier.

— Ar trebui să fim în stare să prefacem insurecția în revoluție.

— Sîntem prea dezbinați.

Cu fruntea lipită de geam visau răzmeriție, omoruri ; mă uitam la ei fără să înțeleg. Uneori mi se părea că oamenii acordă un preț ridicol vieții pe care moartea trebuia în chip fatal s-o distrugă : de ce îl priviseră pe Spinelle cu atîta disperare ? Și alteori acceptau cu prea mare ușurință să dispară pentru totdeauna : de ce stăteau fără rost în camera asta infestată ? De ce urzeau răzmeriție sîngeroase ?

Un glas șopti : „Armand !“

Spinelle deschisese ochii ; părea că pupilele i se topiseră, erau înfundate în scobitura orbitelor, dar erau ochi vii, vedeau.

— O să mor ?

— Nu, spuse Armand. Dormi liniștit. Ai scăpat.

Pleoapele i se lăsară peste ochi. Armand se întoarse spre mine :

— E-adevărat ? A scăpat ?

L-am prins pe Spinelle de mînă ; nu era rece ; pulsul bătea.

— Trebuie să treacă peste noaptea asta, i-am spus. Poate va scăpa.

Începuse să se crape de ziuă. Un camion mare, vopsit în negru, trecu pe sub ferestre, culegînd din casă în casă sicriele care erau îngrămădite unele peste altele sub perdelele funebre. De-a lungul străzii în pantă, cu caldarîm trandafiriu, căruțele treceau din casă în casă și cadavrele erau stivuite sub coviltire. Armand închisese ochii ; dormea șezînd pe scaun ; Garnier sta în picioare rezemat de perete, îngrădit în dosul chipului său. La răspîntie focul se stinsese și peticarii

se răspîndiseră. Multă vreme piața rămase pustie, apoi un portar apăru în pragul unei uși, cercetînd pavajul cu o mutră bănuitoare ; se zicea că adesea, dimineața, erau găsite sub portaluri bucăți de carne și boabe ciudate aruncate de mîini misterioase ; se zicea că unii oameni otrăveau fîntînile și carnea din măcelării, o vastă conspirație amenința poporul ; umbla zvonul că făcusem un pact cu diavolul și scuipau cu silă în urma pașilor mei.

Garnier șopti :

— A trecut noaptea cu bine.

— Da.

Obrajii lui Spinelle erau colorați de puțin sînge, mîna lui era călduță și pulsul îi bătea.

— A scăpat, am spus.

Armand deschise ochii :

— A scăpat ?

— E aproape sigur.

Armand și Garnier se priviră ; mi-am întors capul. Prin privirea aceasta își dăruiau unul altuia bucuria care le umpluse inimile : în asemenea schimburi triumfătoare își găseau ei forța de a înfrunta moartea și rațiunile de a trăi. De ce eram nevoit să-mi feresc privirea ? Chemam în ajutorul meu chipul lui Spinelle : avea douăzeci de ani, iubea viața, îmi aminteam ochii lui strălucitori și glasul lui tînăr care se bîlbîia ; îl salvasem ; înotasem în lacul cu ape reci, îl adusesem la mal și îl purtasem în brațe, mersesem pînă în satul indian să caut porumbul și carnea pe care o devora rîzînd de plăcere ; o burtă sfîrtecată, o tîmplă găurită : cum va muri acesta de aici ? În inima mea nu era nici măcar un licăr de bucurie.

*

— Și-atunci ? întrebă Garnier.

În redacția ziarului *Progresul*, comitetul central și șefii de secție din Societatea Drepturilor Omului erau adunați în jurul bătrînului Broussaud. Toți se uitau la mine, îngrijorați.

— Și-atunci n-am izbutit să iau legătura cu Societatea Galică, nici cu comitetul de organizare, am răspuns. Am vorbit doar cu cei de la Prietenii Poporului, care înclină spre insurecție, dar n-au luat încă nici o hotărîre.

— Cum vor putea să ia o hotărîre fără să cunoască hotărîrile noastre ? zise Armand. Și cum vom decide noi fără ei ?

O clipă se lăsă tăcere și Garnier spuse :

— Trebuie să luăm o hotărîre.

— Întrucît nu izbutim să ne coordonăm eforturile, rosti tărăgănat bătrînul Broussaud, mai bine să ne abținem ; în asemenea condiții este cu neputință să se declanșeze o revoluție adevărată.

— Cine știe ? spuse Armand.

— Chiar dacă insurecția n-ar fi decît o răzmeriță, ea nu va fi inutilă, spuse Garnier. Cu fiecare revoltă poporul capătă și mai mult conștiința forței lui, prăpastia care îl desparte de conducători se sapă tot mai adînc.

În sală se făcu rumoare.

— Riscăm să provocăm o mare vărsare de sînge, spuse o voce.

— Și încă zadarnic, adăugă altă voce.

O vreme discutară cu aprindere. Armand mă întrebă în șoaptă :

— Ce părere ai ?

— N-am nici o părere.

— Dar nu ești lipsit de experiență, îmi spuse. Ar trebui să ai o părere...

Am clătinat din cap. Cum puteam să-i sfătuiesc ? Știam oare ce preț dădeau ei vieții, morții ? Trebuia ca ei să decidă. De ce să trăiești, dacă a trăi înseamnă doar a nu muri ? Dar a muri pentru a-ți salva viața, nu era oare cea mai rea înșelătorie ? Nu se cădea să aleg în numele lor.

— Cert este că se vor produce incidente, spuse Armand. Dacă nu vreți să provocați insurecția, cel puțin să luăm măsuri pentru eventualitatea în care va izbucni.

— Just, spuse Garnier. Să nu dăm nici un consemn, dar să fim pregătiți, și dacă poporul începe să se miște, să mergem alături de el.

— Mă tem să nu înceapă să se miște fără să-și măsoare șansele de cîștig, spuse Broussaud.

— În orice caz partidul republican trebuie să-l susțină.

— Dimpotrivă...

Din nou glasurile li se amestecară ; vorbeau tare, ochii lor scăpărau fulgere, le tremurau glasurile ; de partea cealaltă a zidurilor în clipa aceasta milioane de oameni vorbeau cu ochi scăpărători și glasuri care tremurau ; și, în timp ce ei vorbeau, insurecția, Republica, Franța, viitorul lumii erau aici, în mîinile lor : cel puțin așa credeau ei ; strîngeau soarta omenirii la piepturile lor. Un oraș întreg clocotea în jurul catafalcului unde se odihneau rămășițele pămîntești ale generalului Lamarque, de care nu-i păsa nimănui.

Nici unul dintre noi nu dormi în noaptea aceea. Ne ocuparăm să stabilim de-a lungul bulevardelor puncte de comunicație între diferitele grupuri. Dacă insurecția izbîndea, trebuia să ne străduim a-l convinge pe La Fayette să accepte puterea, deoarece numai el singur era în stare să adune laolaltă mulțimea prin prestigiul numelui său. Garnier îl însărcină pe Armand să negocieze, în caz de succes, cu principalii șefi republicani ; în ce-l privește, își propunea să încerce a ridica la revoltă cartierul Saint-Marceau și în acest scop adunase oameni pe podul Austerlitz.

— Tu însă ar trebui să negociezi, spuse Armand. Glasul tău are mai multă greutate decît al meu. Iar Fosca, fiind mult mai aproape decît noi de muncitori, va putea apăra podul Austerlitz.

— Nu, spuse Garnier. Am vorbit destul în viața mea. De data asta vreau să mă bat.

— Și dacă vei fi ucis, o să fie o lovitură, spuse Spinelle. Ce se va întîmpla cu ziarul ?

— O să vă descurcați foarte bine și fără mine.

— Armand are dreptate, am spus. Îi cunosc pe muncitorii din Saint-Marceau ; lasă-mă pe mine să organizez răscoala.

Garnier zîmbi rece :

— Mi-ai salvat viața o dată : e de ajuns.

M-am uitat la gura lui nervoasă, la cele două cute din jurul ei, la fața lui chinuită, cu ochii duri și privirea piezișă. Fixa zarea în spatele căreia se ascundea fluviul învolburat, moțurile verzi se legănau în vîrful trestiilor înalte și aligatori dormeau în noroiul cald ; spunea : „Trebuie să simt că trăiesc, chiar dacă din asta o să mi se tragă moartea".

La ora zece dimineața, toți membrii Societății Drepturilor Omului și Prietenii Poporului, studenții de la medicină, studenții de la drept erau adunați în piața Ludovic al XV-lea. Elevii școlii politehnice nu veniseră la întrunire ; se zvonea că li se interzisese să iasă din școală. Deasupra capetelor fluturau stindarde, drapele tricolore, ramuri de verdeață : fiecare ținea în mînă cîte o insignă și unii ridicau în sus arme. Cerul era închis, burnița ; dar fumurile însîngerate ale speranței pîrjoleau inimile. Ceva avea să se întîmple datorită lor : așa credeau ei. Credeau că puteau face ceva, strîngeau în mînă revolverul, gata să moară pentru a se convinge de acest lucru, gata să-și dea viața pentru a afirma că ea atîrnă greu pe pămînt.

Carul funebru era tras de șase tineri ; La Fayette se afla în frunte ; după el urmau două batalioane de zece mii de gărzi municipale. De-a lungul parcursului, guvernul pusese străji ; această imensă desfășurare de forțe, departe de a liniști spiritele, nu făcea decît să se simtă și mai acut amenințarea răzmeriței. O mulțime de oameni se înghesuia pe străzi, la ferestre, în copaci, pe acoperișuri ; în balcoane fluturau drapele italiene, germane, poloneze, care aminteau existența tiraniilor pe care guvernămîntul francez nu știuse să le înfrîngă. Pe cînd înainta în marș, poporul cînta imnuri revoluționare. Armand cînta, și Spinelle, pe care îl salvasem de

holeră. Văzîndu-i pe dragoni, inimile se umpleau de mînie şi oamenii rupeau în trecere ramuri din copaci sau luau pietre de pe jos, spre a le sluji drept arme. Trecurăm prin faţa pieţei Vendôme şi tinerii care trăgeau carul funebru, abătîndu-se din drumul prevăzut, făcură înconjurul coloanei din mijlocul pieţei. Cineva strigă în spatele meu : „Unde sîntem duşi ?“ şi un alt glas răspunse : „Spre Republică“. M-am gîndit : sînt duşi spre răscoală, spre moarte. La urma urmelor ce era Republica pentru ei ? Nici unul n-ar fi ştiut să spună pentru ce se pregăteau să se bată ; dar erau siguri că lucrul acela costa scump, pentru că aveau să-l cumpere cu sîngele lor. Spuneam : „Ce înseamnă Rivella ?“ dar nu la Rivella rîvnea Antonio, ci la victoria lui ; murise pentru ea, murise fericit. Aceştia îşi dădeau viaţa pentru ca ea să fie o viaţă de om — nici furnici, nici musculiţe, nici bolovani, nu ne vom lăsa prefăcuţi în pietre — şi rugurile ardeau şi ei cîntau. Şi Marianne spunea : „Rămîi un om printre oameni“. Dar cum ? Degeaba mergeam alături de ei, nu-mi puteam risca viaţa împreună cu a lor.

Cînd ajunserăm în piaţa Bastiliei, îi văzurăm alergînd spre noi pe politehnicieni, cu capul descoperit şi hainele răvăşite ; fugiseră, în ciuda consemnului. Mulţimea începu să strige : „Trăiască Şcoala Politehnică ! Trăiască Republica !“ şi muzica din fruntea cortegiului intonă Marsilieza. Umbla zvonul că un ofiţer din regimentul 12 le spusese studenţilor : „Sînt republican“, şi, din gură în gură, ştirea se răspîndi de-a lungul cortegiului. „Armata e de partea noastră.“

La podul Austerlitz cortegiul se opri. Se pregătise o estradă şi La Fayette se urcă spre a rosti un discurs. Vorbi despre generalul Lamarque, pe care ne pregăteam să-l înmormîntăm. După el vorbiră şi alţii. Dar nimeni nu dădea atenţie discursurilor, nici militarului mort.

— Garnier e acolo, la capătul podului, spuse Armand.

Privirea lui scormonea mulțimea, dar nu se putea desluși nici un chip de om.

— Acum o să se întîmple ceva, spuse Spinelle.

Toată lumea aștepta, nu se știa prea bine ce. Deodată văzurăm trecînd un bărbat călare, îmbrăcat în negru, care purta un drapel roșu în vîrful căruia ședea înfiptă o bonetă frigiană ; un freamăt străbătu mulțimea ; oamenii priveau șovăitori și cîteva glasuri strigară : „Nu vrem steagul roșu !“

— E o manevră, e o trădare, spuse Spinelle bîlbîindu-se de furie. Vor să intimideze poporul.

— Crezi ?

— Da, spuse Armand. Armata și gărzile municipale se tem de drapelul roșu. Și mulțimea simte acest reviriment.

Mai așteptarăm puțin și apoi spuse brusc :

— Aici nu se va întîmpla nimic. Du-te și caută-l pe Garnier, spune-i să dea el semnalul. Mă găsești apoi la ziarul *Național*. Voi încerca să-i adun pe șefii republicanilor.

Mi-am croit drum prin mulțime. L-am găsit pe Garnier în locul pe care îl fixasem pe plan în cursul nopții ; ținea o pușcă în bandulieră ; străzile din spatele lui gemeau de oameni cu fețe întunecate, dintre care mulți aveau puști.

— Totul e gata, am spus. Oamenii sînt pregătiți de răzvrătire. Dar Armand cere să dai dumneata semnalul.

— Am înțeles.

L-am privit în tăcere. Ca în fiecare noapte, ca în fiecare zi, era cuprins de frică, știam asta, frică de moartea care se va năspusti asupra lui și îl va preface în pulbere.

— Dragonii !

Deasupra masei negre a mulțimii, li se vedeau căștile și baionetele strălucind ; intrau pe cheiul Morland și se îndreptau spre pod. Garnier strigă : „Se reped asupra noastră !“ Luă pușca în mînă și trase. Pe dată alte împușcături porniră din jurul lui și un strigăt se înălță : „La baricade ! La arme !“

Începură să se ridice baricade. Din toate străzile învecinate se revărsară oameni înarmați. Urmat de un grup imens, Garnier se îndreptă spre cazarma din strada Popincourt. Am luat-o cu asalt și soldații cedară fără prea multă rezistență. Am capturat o mie două sute de pușți, pe care le-am împărțit răsculaților. Garnier îi conduse apoi la mînăstirea Saint-Merri unde somară lumea să le aducă întăriturí.

— Anunță-l pe Armand că ținem în mîini tot cartierul, îmi spuse Garnier. Și că îl vom apăra atîta vreme cît va fi nevoie.

Pretutindeni poporul ridica baricade ; bărbații tăiau copacii pe care îi culcau de-a latul străzii ; alții scoteau din case paturi de fier, mese, scaune ; copii și femei transportau pietre pe care le scoseseră din caldarîm ; toți cîntau. În jurul focurilor de bucurie țăranii din Ingolstadt cîntau.

L-am găsit pe Armand în clădirea *Naționalului*. Ochii îi străluceau de bucurie. Răsculații țineau în mîini jumătate din oraș ; luaseră cu asalt cazărmile și depozitele de muniții. Guvernul hotărîse să facă apel la trupe ; dar nu era sigur că armata îi va fi credincioasă. Șefii republicanilor aveau să numească un guvern provizoriu, în fruntea căruia să fie așezat La Fayette ; garda națională se alătura fostului ei șef.

— Mîine Republica va fi proclamată ! spuse Armand.

Mi s-a dat sarcina să transport hrană și muniții la mînăstirea Saint-Merri, pentru a-l aprovizionа pe Garnier. Pe străzi șuierau gloanțele. La răspîntii, oameni încercau să mă oprească ; strigau : „Nu trece pe aici ! E un baraj !“ Treceam. Un glonț îmi ciurui pălăria, un altul umărul ; dar alergam mai departe. Cerul fugea deasupra capului meu, sub copitele calului pămîntul sălta. Alergam, eram eliberat de trecut și de viitor, eliberat de mine și de acel gust de plictis din gura mea. Ceva exista care nu existase încă niciodată : orașul acesta în delir, plin de sînge și de speranță, și inima lui bătea în pieptul meu. Un gînd m-a străfulu-

gerat: „Sînt viu", și îndată: „Acum poate e ultima oară".

Garnier ședea în mijlocul oamenilor săi, în dosul unui morman de bolovani, de arbori, de mobile, de pietre de caldarîm și de saci de ciment; în vîrful acestui zid înfipseseră ramuri verzi. Erau ocupați să fabrice cartușe; drept fuituială foloseau fîșii din cămășile lor și bucăți din afișele pe care le rupeau de pe ziduri. Toți erau goi pînă la brîu.

— Am adus cartușe, le-am spus.

Se năpustiră spre lăzi cu strigăte de entuziasm. Garnier mă privi cu uimire:

— Cum ai putut să treci?

— Am trecut.

Își strînse buzele; mă invidia. Aș fi dorit să-i spun: „Nu, e nedrept, mie nu-mi este îngăduit să fiu nici curajos, nici laș". Dar nu era momentul să vorbesc despre mine și nici despre el. Am spus:

— La noapte va fi proclamat guvernul provizoriu. Ți se cere să reziști pînă dimineață. Dacă vrem ca Parisul întreg să se ridice la revoltă, e nevoie ca insurecția să nu dea înapoi.

— Vom rezista.

— E greu?

— Armata ne-a atacat de două ori. Am respins-o.

— Au murit mulți?

— Nu i-am numărat.

O clipă m-am așezat lîngă el; rupea cu dinții fîșii de pînză albă pe care le îndesa cu o mînă absorbită în tuburile de carton ale cartușelor; nu avea mîini prea îndemînatice; se vedea că n-avea chef să fabrice cartușe, ci ar fi vrut să vorbească, știam asta. Dar cînd m-am ridicat să plec, nu schimbaserăm nici un cuvînt.

— Spune-le că vom rezista toată noaptea.

— Le voi spune.

Din nou m-am strecurat de-a lungul zidurilor, m-am ascuns sub portaluri, am alergat printre gloanțe. Am ajuns la clădirea *Națională* lac de năduşeală și cu cămașa năclăită de sînge. Mă gîndeam la zîmbetul lui

Armand ; ochii îi vor străluci de bucurie cînd îi voi spune că Garnier ţinea bine în mînă cartierul.

— L-am văzut pe Garnier. Vor rezista.

Armand nu zîmbi. Stătea în picioare în faţa uşii biroului, în picioare dinaintea intrării în micul fort Carlier avea ochii pironiţi în gol, şedea în barcă şi ţintuia cu privirea fluviul galben care curgea de la nord spre sud, recunoşteam privirea aceasta.

— Ce s-a întîmplat ? l-am întrebat.

— Nu vor să facă Republica, îmi răspunse.

— Cine ?

— Şefii republicanilor nu vor republică.

Atîta disperare era zugrăvită pe chipul lui, încît am încercat să trezesc înlăuntrul meu un ecou, o amintire ; dar am rămas uscat şi golit.

— De ce ?

— Le e frică.

— Carrel nu îndrăzneşte, spuse Spinelle. Zice că poporul nu poate face nimic în faţa unui regiment fidel regimului.

Glasul i se înecă în gîtlej.

— Şi armata ar fi trecut de partea noastră, dacă s-ar fi pronunţat Carrel.

— Nu se tem de o înfrîngere, spuse Armand. Se tem de victorie, se tem de popor. Îşi zic republicani, dar republica pe care o doresc ei nu s-ar deosebi de monarhia asta putredă. Îl preferă chiar şi pe Ludovic-Filip regimului pe care vrem noi să-l instituim.

— Într-adevăr n-a mai rămas nici o speranţă ? am întrebat.

— Am discutat mai mult de două ore. Totul este pierdut. Cu La Fayette, cu armata de partea noastră, am fi ieşit învingători. Dar nu putem lupta împotriva armatelor care au pornit în marş spre Paris.

— Şi-atunci ce veţi face ?

După o clipă de tăcere, Spinelle spuse :

— Ţinem în mîini jumătate din Paris.

— Nu ţinem nimic, spuse Armand. Cauza noastră nu are conducători, se reneagă singură. Toţi cei care sînt

pe cale de a fi uciși, vor fi uciși degeaba. Nu ne mai rămîne decît să oprim aceste masacre.

— Atunci mă duc să-i spun lui Garnier să depună armele fără zăbavă, spuse Spinelle.

— Se va duce Fosca. Știe să se descurce mai bine decît tine.

Era ora șase după-amiază ; se lăsa noaptea. La toate răspîntiile erau gărzi municipale și soldați. Noi regimente tocmai sosiseră și atacau cu înverșunare baricadele. Pe la colțurile străzilor zăceau cadavre și se vedeau trecînd oameni care transportau tărgi pe care erau culcați răniți ; drumul era plin de bălțoace roșii. Insurecția începea să cedeze ; trecuseră multe ore de cînd poporul nu mai auzise un cuvînt de speranță și nu mai știa bine pentru ce se bătea. Multe dintre străzile pe care mai înainte le ocupau răsculații erau acum pline de uniforme roșii. Am văzut de departe că baricada apărată de Garnier era încă în picioare ; am alergat spre ea prin ploaia de gloanțe care șuierau pe lîngă urechile mele venind din toate părțile. Garnier stătea rezemat de sacii de ciment, umărul lui gol era înfășurat în fețe însîngerate și avea fața neagră de praf de pușcă.

— Ce vești aduci ?

— N-au ajuns la o înțelegere, am spus.

— Eram sigur, spuse el cu nepăsare.

M-a mirat calmul lui, aproape zîmbea.

— Armata nu va trece de partea noastră. Nu mai e nici o speranță că vom învinge. Armand îți cere să încetezi lupta.

— Să încetez lupta ?

De data asta zîmbi cu adevărat.

— Uită-te la noi.

I-am privit. În jurul lui Garnier nu mai rămăsese decît un pumn de oameni ; chipurile lor erau pline de sînge și de funingine ; toți erau răniți. La perete erau rînduite cadavrele cu piepturile goale ; li se închiseseră ochii și li se încrucișaseră mîinile pe piepturi.

— N-ai cumva o batistă curată ?

Mi-am scos batista din buzunar ; Garnier își șterse fața înnegrită și mîinile :

— Mulțumesc.

Își opri ochii asupra mea și păru mirat că mă vede :

— Dar ești rănit.

— Simple zgîrieturi.

Am rupt tăcerea care se lăsase și am spus :

— Vă lăsați uciși degeaba.

Ridică din umeri :

— Oare omul se lasă vreodată ucis pentru un lucru anume ? Care lucru merită o viață ?

— A ! Așa gîndești ? am spus.

— Dumneata nu gîndești așa ?

Am șovăit. Dar aveam obiceiul de a nu spune niciodată ce gîndeam.

— Mi se pare că uneori se poate ajunge la unele rezultate utile.

— Crezi ? mă întrebă Garnier.

Tăcu o clipă și deodată ceva se deznodă înlăuntrul său.

— Să presupunem că negocierile ar fi fost fructuoase : crezi că victoria noastră ar fi fost utilă ? Te-ai gîndit bine la sarcinile pe care Republica ar fi avut să le ducă la bun sfîrșit : să refacă societatea, să modereze partidul, să satisfacă poporul, să supună clasa celor avuți ; și să învingă Europa întreagă, deoarece s-ar fi ridicat numaidecît împotriva noastră. Pe de altă parte, noi nu formăm decît o minoritate și sîntem lipsiți de experiență politică. Poate pentru Republică e un mare noroc că azi n-a ieșit triumfătoare.

L-am privit cu uimire. Îmi spusesem adesea toate aceste lucruri, dar nu credeam că vreunul dintre ei și le-ar fi formulat.

— Atunci de ce toată insurecția asta ?

— Nu putem aștepta ca viitorul să dea un sens actelor noastre ; altfel, orice acțiune ar fi imposibilă. Trebuie să ne ducem lupta așa cum am hotărît s-o ducem, asta-i tot.

Eu țineam închise porțile Carmonei și nu așteptam nimic.

— M-am gîndit mult la lucrurile astea, spuse el cu un zîmbet rece.

— Deci din disperare alegi moartea ?

— Nu sînt disperat, pentru că niciodată n-am sperat nimic.

— Se poate trăi fără speranță ?

— Da, dacă ai vreo certitudine.

Am spus :

— Eu n-am nici una.

— Pentru mine e mare lucru să fii un om, spuse el.

— Un om printre oameni, am spus.

— Da. Asta-i de ajuns. Merită să trăiești pentru asta ; și să mori.

— Ești sigur că tovarășii dumitale gîndesc la fel ?

— Încearcă să le ceri să se predea ! spuse. A curs prea mult sînge. Acum trebuie să ne ducem lupta pînă la capăt.

— Dar ei nu știu că negocierile n-au dus la nimic.

— Spune-le dacă vrei, rosti el cu mînie în glas. Puțin le pasă de asta ; puțin îmi pasă de deliberările lor, de deciziile și de contradeciziile lor. Ne-am jurat să apărăm cartierul și îl vom apăra, asta-i tot.

— Lupta voastră nu se dă numai pe baricadele astea. Pentru a o duce pînă la capăt, trebuie să trăiți.

Se ridică și, cu coatele pe zidul fragil de apărare, cercetă strada pustie și zise :

— Poate că nu mai am răbdare.

Am spus foarte repede :

— Nu mai ai răbdare pentru că ți-e frică de moarte.

— E-adevărat, răspunse el.

Dintr-o dată se îndepărtase de mine. Avea ochii țintuiți în capătul străzii de unde curînd avea să apară moartea, o moarte pe care și-o alesese. Rugul ardea, vîntul împrăștia cenușa celor doi călugări augustini : „Nu există decît un singur bine, acela de a făptui după cum îți dictează conștiința". Culcat în pat, Antonio zîmbea. Nu erau nici orgolioși, nici nebuni, acum îi în-

țelegeam. Erau oameni care voiau să-și împlinească soarta lor de om, alegîndu-și viața și moartea, erau oameni liberi.

Garnier căzu încă de la prima salvă. În zori, insurecția era înăbușită.

*

Armand ședea pe marginea patului meu și îi simțeam greutatea mîinii pe umăr, obrazul lui slăbit era aplecat spre mine.

— Povestește.

La tîmplă avea o vînătaie și buza de sus era umflată. L-am întrebat :

— E-adevărat că vă tîrăsc cu forța la tribunal ?

— E-adevărat. Am să-ți spun... Dar mai întîi povestește.

Urmăream lampa galbenă care se legăna în tavan. Dormitorul era pustiu ; se auzea un zgomot de pahare care se ciocneau, rîsete, glasuri de oameni cu chef : gărzile elveților dădeau un banchet muncitorilor. Curînd prizonierii aveau să intre din nou în dormitor beți pe jumătate de mîncare, de băutură, de amiciție, de rîs ; se vor baricada în dosul paturilor, se vor juca de-a revoluția și în loc de rugăciune înainte de culcare vor cînta în genunchi Marsilieza. Mă obișnuisem cu riturile acestea și mă simțeam bine stînd în pat și privind lampa galbenă care se legăna în tavan. De ce să reînvii trecutul ?

— Totdeauna e la fel, am spus.

— Cum așa ?

Am închis ochii ; cu greu m-am cufundat în noaptea aceea tulbure care se întindea la nesfîrșit în urma mea. Sînge, foc, lacrimi, cîntece. Intraseră în galop în oraș, aruncaseră torțe aprinse în case, caii zdrobiseră craniile copiilor, piepturile femeilor, copitele lor erau mînjite de sînge ; un cîine urla a mort.

— Femeile sînt strangulate, țestele copiilor sfărîmate de pereți ; caldarîmul se înroșește de sînge și acolo unde înainte erau oameni vii nu mai rămîn decît cadavre.

— Dar cum s-au întîmplat lucrurile la 13 aprilie, în strada Transnonain ? Asta vreau să știu.

Strada Transnonain, la 13 aprilie. De ce amintirea asta și nu alta ? După trei luni trecutul era mai puțin mort decît după patru sute de ani ?

— Am coborît în stradă. Ni se spusese că Thiers însuși vestise de la tribună triumful insurecției din Lyon. Atunci am ridicat baricade. Toată lumea cînta.

Se adunaseră în piață, străbăteau ulițele strigînd : „La moarte cu fiul diavolului !" Și cîntau.

— Și pe urmă ?

— De dimineață ne-a atacat armata. Au măturat baricadele, au intrat în casă și i-au ucis pe toți aceia care le cădeau în mînă.

Am ridicat din umeri :

— Ți-am spus, totdeauna e la fel !

După o scurtă tăcere Armand întrebă :

— Cum de n-ați înțeles că vi se întindea o cursă ? Thiers știa în seara de 12 că insurecția era zdrobită. Și cînd a provocat răzmerița toți conducătorii erau arestați, eram arestat și eu...

— Am aflat abia după aceea, am spus.

— Dar dumneata ai experiență, ar fi trebuit să adulmeci primejdia și să împiedici insurecția.

— Voiau să coboare în stradă : am coborît împreună cu ei.

Armand ridică din umeri sîcîit :

— Nu trebuia să li te supui, ci să-i lămurești.

— Dar nu pot vedea limpede în locul lor, am spus.

Mă privea cu expresia unui om scos din răbdări. Am spus :

— Sînt în stare să fac ceea ce mi se cere să fac. Dar cum să iau hotărîri în locul lor ? Cum să știu ce socotesc că e bine sau rău pentru ei ?

Antonio, mort la douăzeci de ani, rîdea ; Garnier își pîndea cu nesaț moartea care dădea colțul străzii ; și Beatrice își apleca asupra manuscriselor fața posacă și grasă. Ei singuri era judecătorii faptelor lor.

— Crezi că doreau acel masacru ? mă întrebă Armand.

— E o nenorocire atît de mare ? am spus.

Morții erau morți, viii trăiau ; prizonierii nu-și detestau temnița : erau eliberați de munca istovitoare, puteau în sfîrșit să rîdă, să se odihnească, să stea de vorbă. Înainte de a muri, cîntaseră...

— Mi-e teamă că te-au obosit aceste cîteva luni de pușcărie, spuse Armand.

I-am cercetat obrazul palid :

— Tu nu te simți obosit ?

— Dimpotrivă.

Atîta patimă din glasul său străpunse negura tihnită în spatele căreia mă adăposteam. M-am ridicat brusc și am făcut cîțiva pași :

— Întreaga organizație este decapitată, nu-i așa ?

— Da. Din vina noastră. Conspirațiile nu se fac sub cerul liber. E o lecție care ne va sluji.

— Cînd ? am întrebat. O să vă condamne la zece sau douăzeci de ani.

— Peste douăzeci de ani nu voi avea decît patruzeci și patru de ani, îmi răspunse Armand.

L-am privit în tăcere, apoi am spus :

— Te invidiez.

— De ce ?

— Vei muri. Nu vei ajunge niciodată să-mi semeni.

— Ah ! Aș vrea să nu mor, rosti el.

— Da. Odată am zis și eu așa.

Strîngeam în mînă sticluța verzuie, mă gîndeam : „Cîte lucruri voi putea face !“ Marianne se învîrtea repede prin cameră, spunea : „Am atît de puțin timp în fața mea“. Mă gîndeam pentru prima dată : „E copilul nostru“. Am spus :

— Te voi scoate de aici.

— Cum vei face ?

— Noaptea, în curte nu sînt decît doi gardieni ; sînt înarmați, dar dacă nu te temi de gloanțe, le poți distrage atenția destul de multă vreme pentru a-i îngădui unui om sprinten să sară peste un zid.

Armand clătină din cap :

— Nu vreau să evadez acum. Ne bizuim mult pe răsunetul pe care îl poate avea procesul nostru.

— Dar într-o bună zi pot să ne despartă, i-am spus. Și-așa e un mare noroc că ne-am găsit. Grăbește-te să profiți de el.

— Nu. Trebuie să rămîn, spuse.

Am ridicat din umeri :

— Și tu !

— Și eu, ce ?

— Și tu alegi martiriul, ca și Garnier ?

— Garnier a ales o moarte inutilă ; din cauza asta îl dezaprob. Eu cred că nu pot face nicăieri o muncă mai bună decît aici.

Privi marele dormitor pustiu ; dincolo, în jurul mesei încărcate, oamenii rîdeau tare, cîntau cîntece de pahar.

— Mi s-a spus că la închisoarea Sainte-Pélagie există un regim foarte liberal.

— E-adevărat. Burghezii chiar au camere particulare ; dormitorul ăsta nu-i decît pentru muncitori...

— Ei bine, îți dai seama ? îmi spuse. Ce prilej minunat de a lua contact cu ei, de a discuta ! Trebuie ca uniunea să fie realizată înainte de a ieși eu de aici.

— Nu te înspăimîntă zece sau douăzeci de ani de detenție ?

Avu un rîs scurt care nu-i ilumină chipul :

— Asta-i altceva.

În cîmpie genovezii mișunau în jurul corturilor roșii ; drumul prăfuit era pustiu. Mi-am ferit privirea : nu pe mine trebuia să mă întreb. Eu țineam porțile Carmonei închise... Fusesem un asemenea om și totuși nu mai înțelegeam nimic.

— De ce ai hotărît că un om trebuie să prefere cauza pe care o slujește propriei sale soarte ?

Stătu pe gînduri :

— Nu fac nici o deosebire între una și alta.

— Da ! am spus.

Țineam porțile închise ; spuneam : „Carmona va fi egală cu Florența". Nu aveam alt viitor.

— Îmi amintesc.

— Ce îți amintești ?
— Am avut și eu vîrsta ta, e foarte mult de-atunci...
Un licăr de curiozitate i se aprinse în ochii liniștiți :
— Acum nu mai e la fel ?
Am zîmbit :
— Nu întocmai.
— Cu toate acestea soarta dumitale ar trebui să se amestece cu totul cu aceea a omenirii, pentru că vei dura la fel de mult ca și ea.
— Și poate chiar mai mult, am spus.
Am ridicat din umeri și am adăugat :
— Ai dreptate. Sînt obosit din pricina închisorii. O să-mi treacă.
— Cu siguranță o să-ți treacă, îmi spuse. Și o să vezi ce treabă bună vom face.

Existau două tendințe opuse în partidul republican ; unii rămîneau legați de privilegiile burgheziei și cereau libertatea, dar numai pentru ei ; doreau numai reforme politice și respingeau ideea oricărei reglementări sociale, nevoind să vadă în ea decît o nouă formă a constrîngerii. Armand și prietenii lui, dimpotrivă, susțineau că libertatea nu putea fi apanajul unei clase și că doar venirea socialismului îngăduia muncitorilor să se bucure de ea. Nimic nu compromitea mai mult succesul revoluției decît această dezbinare și nu mă mira că Armand căuta cu atîta înverșunare să realizeze o unitate. Dar îi admiram perseverența. În cîteva zile transformă închisoarea într-un club politic ; de dimineața pînă seara și o mare parte din noapte, în camere și în dormitoare se desfășurau discuții ; ele nu duceau la nimic și niciodată Armand nu-și pierdea curajul. În acest timp, de mai multe ori pe săptămînă, jandarmii puneau mîna pe el și pe tovarășii lui, pe care îi tîrau cu forța pe coridoarele pușcăriei : uneori capetele lor se izbeau de pavajul de piatră și de treptele scării. Se întorcea de la tribunal zîmbind : „N-a vorbit nici unul". Totuși, într-o seară, cînd intră în camera lui unde îl așteptam, i-am văzut pe chip aceeași expresie ca și atunci cînd se

întorsese spre mine în fața clădirii ziarului *Naționalul*. Se așeză tăcut și după un lung răstimp spuse :

— Cei din Lyon au vorbit.

— E chiar atît de grav ?

— Au distrus tot efectul tăcerii noastre.

Își lăsă capul în mîini. Cînd mă privi din nou părea reîmbărbătat, dar glasul îi tremura.

— Nu trebuie să ne mințim singuri. Procesul se va lungi cît se poate de mult și nu va avea efectul pe care îl dorim.

— Îți amintești de propunerea mea ? l-am întrebat.

— Da.

Se ridică și se plimbă de sus în jos, nervos.

— Nu vreau să fug singur.

— Nu puteți evada cu toții...

— De ce nu ?

Nu trecură trei zile și Armand găsise mijlocul de a părăsi închisoarea Sainte-Pélagie împreună cu camarazii lui. În fața porții care dădea spre curte se deschidea o pivniță ; muncitorii care lucrau la unele reparații ale închisorii îi spuseseră lui Armand că tunelul acesta ieșea într-o grădină învecinată. Se hotărîră să încerce a-l străpunge. În fața porții era un gardian ; o parte din deținuți aveau să-i distragă atenția jucîndu-se cu mingea în curte pe cînd ceilalți aveau să lucreze : zgomotul reparațiilor avea să acopere ciocăniturile noastre. În șase zile tunelul a fost săpat aproape pe de-a întregul ; doar un strat subțire de pămînt îl mai despărțea de lumină. Spinelle, care scăpase din plasa întinsă la 13 aprilie, trebuia să vină în cursul nopții, cu arme, să aducă scări pentru ca noi să putem trece peste zidurile grădinii ; douăzeci și patru de deținuți se pregăteau să scape astfel din temniță și să se ducă în Anglia. Dar era nevoie ca unul dintre noi, renunțînd la orice speranță de libertate, să se sacrifice pentru a-l reține pe gardian cît își făcea rondul.

— Eu voi face asta. am spus.

— Nu. Vom trage la sorți, spuse Armand.

— Ce înseamnă douăzeci de ani de temniță pentru mine ?

— Nu despre asta-i vorba.

— Știu, am spus. Crezi că pot să vă fiu de folos mai mult decît oricare altul : te înșeli.

— Ne-ai fost de mare folos.

— Dar nu e sigur că voi continua s-o fac. Lasă-mă aici. Mă simt bine.

Ședeam în camera lui unul în fața celuilalt și mă privea cu mai multă atenție decît o făcuse vreodată în acești patru ani. Astăzi i se părea util să mă înțeleagă.

— Ce-i cu lenea asta ?

Am început să rîd :

— Mi-a venit așa, încetul cu încetul. Șase sute de ani... Știi cîte zile înseamnă ?

El nu rîdea :

— Și peste șase sute de ani aș continua să lupt. Crezi că azi e mai puțin de făcut pe pămînt decît odinioară ?

— Oare-i de făcut ceva pe pămînt ?

De data asta rîse :

— Așa mi se pare.

— În fond, l-am întrebat, de ce dorești atît de aprig libertatea ?

— Îmi place strălucirea soarelui, spuse el cu aprindere. Îmi plac fluviile și marea. Poți accepta să fie înăbușite forțele astea minunate care se află în om ?

— Și ce să facă omul cu ele ?

— Ce importanță are ! Va face tot ceea ce îi va plăcea. Mai întîi trebuie să fie descătușate.

Se aplecă spre mine :

— Oamenii vor să fie liberi : nu le auzi glasul ?

Auzeam glasul ei : „Rămîi un om". În ochii lor era aceeași credință. L-am prins pe Armand de braț și i-am spus :

— În seara asta te înțeleg. De aceea îți spun : primește oferta mea. Poate-i ultima noastră seară ; fiecare seară poate fi ultima. În seara asta aș vrea să vă

slujesc, dar poate că mîine nu voi mai avea nimic să vă ofer.

Armand mă privea cu intensitate şi chipul i se tulbură ; i se părea că dintr-o dată descoperă ceva pe care nu-l bănuise niciodată şi care îl înspăimînta puţin.

— Primesc, spuse.

*

Culcat pe spate, culcat pe noroiul îngheţat, pe scîndurile duşumelei, pe o plajă de nisip argintiu, ţintuiam cu privirea tavanul de piatră, simţeam zidurile cenuşii în jurul meu, în jurul meu marea, cîmpia şi zidurile cenuşii ale orizontului. Trecură mulţi ani : după secole, ani la fel de lungi ca şi secolele, la fel de scurţi ca şi orele şi eu ţintuiam cu privirea acelaşi tavan, şi o chemam : „Marianne" ; spusese : „Mă vei uita" ; împotriva secolelor şi orelor voiam s-o păstrez vie ; ţintuiam cu privirea tavanul şi uneori imaginea se lipea de fundul ochilor mei ; mereu aceeaşi imagine : rochia albastră, umerii goi, portretul acela care nu semăna deloc cu ea ; mai încercam : ca fulgerul ceva, care era aproape un zîmbet, se mişcă în mine, dar se stinse îndată. La ce bun ? Îmbălsămată în inima mea, în fundul acestui cavou îngheţat era la fel de moartă ca şi în mormîntul ei. Închideam ochii, dar nu mai puteam evada nici măcar în vis ; ceţurile, fantomele, aventurile, metamorfozele aveau tot acest gust stătut : gustul salivei mele, gustul gîndurilor mele.

Uşa scîrţîi în spatele meu ; o mînă mă atinse pe umăr şi de foarte departe cuvintele lor ajunseră pînă la mine ; mă gîndeam : „Trebuia să se întîmple odată". Mă atingeau pe umărul gol, spuneau : „Vino cu noi" şi umbra palmată dispăruse. După cincizeci de ani, sau după o zi, sau după o oră în cele din urmă tot se întîmpla aşa. „Caleaşca a tras la scară, domnule." Eram nevoit să deschid ochii ; în jurul meu erau mai mulţi bărbaţi care îmi spuneau că sînt liber.

Am mers în urma lor de-a lungul unor coridoare şi am făcut tot ceea ce îmi porunceau să fac ; am semnat

hîrtii, am luat un pachet pe care mi l-au pus cu gest autoritar în mîini. Și apoi m-au condus spre o poartă care se închise în spatele meu. Afară burnița. Marea era în reflux, în jurul insulei, cît vedeai cu ochii nu se zărea decît nisip cenușiu. Eram liber.

Am dus un picior înainte, apoi pe celălalt. Dar unde să merg ? În prerie stuful scuipa stropi de apă cu un murmur răgușit și înaintam, pas cu pas, spre zarea care se îndepărta la fiecare pas. Cu ochii pironiți în zare, mi-am așezat piciorul pe dig ; și, la cîțiva metri de mine, l-am văzut cum îmi întinde mîinile și cum rîde. Nu mai era un bărbat tînăr. Părea la fel de în vîrstă ca și mine, lat în umeri și cu barba deasă. Spuse :

— Am venit să te iau.

Mîinile lui dure și calde îmi strîngeau mîinile. De cealaltă parte a fluviului ardea un foc, un foc ardea în ochii Mariannei. Armand mă luase de braț, vorbea și glasul său era ca jarul. Îl urmam ; duceam înainte un picior, apoi pe celălalt, gîndind : „Iar o iau de la început ? Deci totul va continua ? Va continua iarăși ca la început, zi după zi, mereu, mereu ?“

L-am urmat de-a lungul unui drum ; totdeauna existau drumuri, drumuri care nu duceau nicăieri. Și apoi ne urcarăm într-o diligență. Armand vorbea mai departe. Trecuseră zece ani : o întreagă bucată din viața lui ; îmi istorisea povestea lui și eu ascultam ; cuvintele mai aveau încă un sens ; mereu același sens, aceleași cuvinte. Caii mergeau în galop ; ningea : era iarnă ; patru anotimpuri, șapte culori ; aerul închis mirosea a piele veche. Cunoșteam pînă și mirosurile. Oameni coborau din diligență, alții se urcau ; de multă vreme nu mai văzusem atîtea fețe : atîtea nasuri, guri, atîtea perechi de ochi. Armand vorbea. Povestea despre Anglia, despre amnistie, întoarcerea în Franța, străduniile lui pentru a-mi obține grațierea și bucuria lui cînd în sfîrșit a primit-o.

— Am sperat multă vreme că vei evada, spuse. Pentru dumneata n-ar fi fost prea greu.

— Nici măcar n-am încercat, i-am răspuns.

— Ah !

Mă privi și apoi își întoarse ochii. Începu din nou să vorbească fără să-mi pună întrebări. Trăia la Paris într-un mic apartament, cu Spinelle și cu o femeie pe care o cunoscuse în Anglia ; socoteau că voi locui sub acoperișul lor. Am încuviințat din cap și l-am întrebat :

— E soția ta ?

— Nu ; doar o prietenă, spuse el cam repezit.

Cînd ajunserăm la Paris trecuse o noapte întreagă ; era dimineață, străzile erau acoperite de zăpadă ; alt decor vechi : Mariannei îi plăcuse zăpada. Deodată mi se păru mai aproape și mai pierdută decît în fundul cavoului meu : exista un loc pentru ea în această dimineață de iarnă, și acest loc era gol.

Am urcat o scară ; lucrurile nu se schimbaseră în zece ani, în cinci secole ; existau mereu tavane deasupra capetelor lor și în jurul lor paturi, mese și scaune, verde ca măslina sau verde ca migdala, tapete pe pereți ; între pereții aceștia trăiau așteptînd să moară, își făureau visuri de om. În staul, vacile cu burta lor caldă și verde, cu ochii lor mari și gălbui în care se reflectă la infinit un vis de fîn și de pășune verde.

— Fosca !

Spinelle îmi strîngea mîinile și îmi rîdea în obraz ; era același, doar trăsăturile i se înăspriseră puțin. Dealtfel, după noaptea trecută, regăseam chipul lui Armand același pe care îl cunoscusem totdeauna. Mi se părea că mă despărțisem de ei în ajun.

— Iat-o pe Laura, îmi spuse Armand.

Mă privi cu o expresie gravă și îmi întinse, fără să zîmbească, o mînă mică, nervoasă și dură. Nu mai era foarte tînără ; avea o talie subțire, ochi mari și întunecați și un obraz cu pielea măslinie ; părul îi cădea în bucle negre pe umerii înveliți într-un șal cu franjuri lungi.

— Cred că vă e foame, spuse ea.

Așezase pe masă boluri de cafea cu lapte și o farfurie cu felii de pîine prăjită unse cu unt. Mîncau, iar Armand și Spinelle vorbeau cu însuflețire, păreau foarte fericiți

că mă văd din nou alături de ei. Am băut doar cîteva înghiţituri de cafea : în închisoare pierdusem obiceiul de a mînca. Încercam să le răspund şi să le zîmbesc. Dar parcă inima-mi era îngropată sub straturi reci de lavă.

— Peste cîteva zile va fi un banchet în cinstea dumitale, spuse Armand.

— Un banchet ?

— La el vor lua parte şefii principalelor organizaţii muncitoreşti ; dumneata eşti unul dintre eroii noştri... Insurecţia din 13 aprilie, zece ani de temniţă... Numele dumitale a căpătat o greutate pe care nici n-o bănuieşti.

— Într-adevăr, am spus.

— Ideea cu banchetul desigur că te miră, spuse Spinelle.

M-am împotrivit dînd din cap, dar el spuse autoritar :

— Am să-ţi explic.

Avea acelaşi glas volubil şi bîlbîit. Începu să-mi expună că în prezent se abandonase tactica insurecţiei ; violenţa era păstrată pentru ziua în care revoluţia se va declanşa cu adevărat. În aşteptarea acestui moment încercau să-i grupeze pe toţi lucrătorii într-o uniune vastă : exilaţii învăţaseră la Londra importanţa asociaţiei muncitoreşti. Banchetele erau un prilej de a se manifesta această solidaritate şi erau organizate în mare număr în toată Franţa. Vorbi multă vreme ; din cînd în cînd se întorcea spre Laura ca şi cum i-ar fi cerut aprobarea şi ea încuviinţa din cap. Cînd isprăvi, am spus :

— Înţeleg.

Se făcu tăcere ; simţeam că nu făceam gesturile, că nu rosteam cuvintele pe care le aşteptau de la mine ; dar eram incapabil să le născocesc. Laura se ridică şi spuse :

— Nu vreţi să vă odihniţi ? Sînt sigură că vă simţiţi tare obosit din pricina călătoriei.

— Da, mi-ar plăcea să dorm, am spus. Acolo dormeam foarte mult.

— Am să vă arăt camera.

Am urmat-o ; deschise o uşă şi spuse :

— Nu e o cameră frumoasă, dar vom fi foarte fericiți dacă o să vă simțiți bine în ea.

— O să mă simt bine.

Închise ușa și mă întinsei pe pat. Pe un scaun erau așezate rufe curate și haine, iar pe rafturi, cărți. De afară se auzeau voci, zgomot de pași ; uneori trecea cîte o căruță. Era Parisul, era lumea ; eram liber, liber între cer și pămînt și zidurile cenușii ale zării. În cartierul Saint-Antoine mașinile zumzăiau : mereu, mereu ; în spitale se năsteau copii, mureau bătrîni ; în fundul cerului de unde se cernea zăpada soarele era roșu : undeva exista un bărbat tînăr care privea soarele acesta, și ceva izbucnea în inima lui. Mi-am apăsat mîinile pe inimă ; bătea : mereu, mereu, și valurile mării băteau plaja : mereu, mereu. Totul începea de la capăt, totul continua, va continua să înceapă de la capăt mereu, mereu.

Se lăsase de mult noaptea cînd cineva bătu la ușă. Era Laura ; ținea o lampă în mînă :

— Vreți să vă aduc cina aici ?

— Nu vă deranjați. Nu mi-e foame.

Așeză lampa pe masă, se apropie de pat și spuse :

— Poate nu doreați să ieșiți din închisoare.

Avea o voce răgușită, puțin voalată. M-am ridicat într-un cot. O femeie : o inimă care bate sub carnea caldă, dinții lor strălucitori, ochii care adulmecă viața, parfumul lacrimilor lor ; la fel ca și anotimpurile, orele, culorile, și ele rămăseseră aceleași. Spuse :

— Am crezut că procedăm bine.

— Dar ați procedat bine...

— Nu se știe niciodată.

Îmi privi obrazul, mîinile și murmură :

— Armand mi-a spus...

— V-a spus ?

M-am ridicat, am aruncat o privire în oglindă și mi-am lipit fruntea de geam. Lampadarele erau aprinse ; în case, ei se adunau în jurul meselor. Timp de secole întregi să mănînci, să dormi...

— Presupun că-i obositor să începi din nou să trăiești, spuse.

M-am întors spre ea și am rostit cuvinte pe care le mai spusesem :

— Nu vă faceți griji pentru mine.

— Îmi fac griji pentru tot și pentru toți, îmi răspunse. Așa sînt făcută eu.

Se îndreptă spre ușă :

— Să nu ne purtați pică.

— Nu vă port pică. Sper că voi mai putea să vă fiu de folos.

— Dar oare nimeni nu vă poate fi de folos ?

— Mai presus de orice, am spus, să nu încercați.

*

— Va fi o manifestație nemaipomenită, zise Spinelle.

Cu un picior așezat pe scaun își lustruia cu sîrg pantoful strălucitor. Laura era aplecată deasupra mesei și călca o cămașă bărbătească. Murmură :

— Nu cunosc nimic mai deprimant decît banchetele astea.

— E un lucru util, spuse Armand.

— Vreau să sper, spuse ea.

Armand cerceta niște hîrtii împrăștiate pe marmura căminului în care ardea un foc firav :

— Știi cît de cît ceea ce ai de spus ?

— Cît de cît, am răspuns fără vlagă.

— Ce păcat că nu pot vorbi eu în locul dumitale, spuse Spinelle. În seara asta mă simt inspirat.

Laura zîmbi :

— Ești totdeauna inspirat.

Spinelle se întoarse repede spre ea :

— Ultimul meu discurs n-a fost bun ?

— Asta spun și eu : discursurile dumitale sînt totdeauna admirabile.

Un buștean se prăvăli în cămin ; Spinelle începuse să-și lustruiască straşnic al doilea pantof, Laura lăsa fierul să alunece pe pînza albă, Armand citea și balansierul pendulei mari oscila liniștit : tic-tac-tic-tac. Îl auzeam ; simțeam mirosul pînzei calde, vedeam florile pe care Laura le așezase în vase, flori al căror nume mi-l

spusese odinioară Marianne. Vedeam fiecare mobilă din încăpere și dungile galbene ale tapetului de hîrtie de pereți ; desluşeam fiecare freamăt de pe fețele lor, fiecare inflexiune din glasurile lor ; auzeam pînă și cuvintele pe care nu le rosteau. Își vorbeau cu voioșie, lucrau împreună și fiecare și-ar fi dat viața pentru viața celorlalți ; și totuși între ei se desfășura o dramă. Totdeauna potriveau lucrurile în așa fel încît să creeze drame în viețile lor... Spinelle o iubea pe Laura ; ea nu-l iubea, îl iubea pe Armand sau cel puțin regreta că nu-l mai iubește ; și Armand visa la o femeie care era departe sau care nu-l iubea. Îi întorsesem spatele Elianei, o priveam pe Beatrice gîndind : „De ce tocmai pe Antonio îl privește cu asemenea ochi ?“ Mîna Laurei se plimba de sus în jos deasupra pînzei netezite ; o mînă mică de culoarea fildeșului mat : de ce oare Armand n-o iubea ? Era aici, îl iubea : o femeie, o femeie întreagă ; cealaltă nu era nici ea decît tot o femeie. Și de ce Laura nu voia să-l iubească pe Spinelle ? Era oare o deosebire atît de mare între Armand și el ? Unul brun, altul șaten ; unul grav și celălalt vesel ; dar amîndoi cu ochii aceia care privesc, cu buzele care se mișcă, cu mîinile care nu stau locului...

Toți aveau aceiași ochi, aceleași buze și aceleași mîini ; erau cel puțin o sută în hangarul unde se pregătise masa, încărcată cu sticle și mîncăruri ; și ochii lor mă priveau pe mine ; unii dintre ei mă recunoșteau ; mă băteau pe umeri, îmi strîngeau mîinile, rîdeau : „Nu te-ai schimbat“. La căpătîiul patului în care zăcea Spinelle se priviseră și bucuria țîșnise fierbinte din inimile lor : îi invidiasem. Astăzi mă priveau pe mine, dar privirile lor alunecau peste mine : în inima mea nu se aprindea nici o scînteie. Adînc ascuns sub straturile de lavă rece și de cenușă, bătrînul vulcan era mai mort decît craterele lunare.

M-am așezat alături de ei ; mîncau și beau și eu mîncam și beam împreună cu ei. Marianne le zîmbea, o vielă cînta și toți repetau refrenul în cor . trebuia să cînt, cîntasem. Unul după altul se ridicau, închinau

toasturi în sănătatea mea. Povesteau întîmplări din trecut : moartea lui Garnier, luptele din strada Transnonain, închisoarea Sainte-Pélagie și cei zece ani pe care îi trăisem în subteranele de la muntele Saint-Michel ; cu vorbele lor de oameni, creau o legendă împodobită cu imagini colorate care îi exalta mai mult decît cîntecele ; glasurile lor tremurau de emoție și ochii femeilor erau plini de lacrimi. Morții erau morți ; din trecutul mort cei vii făceau un prezent înflăcărat ; cei vii trăiau.

Vorbeau și despre viitor, despre progres, despre umanitate. Armand se ridică și vorbi. Spuse că dacă muncitorii știau să se unească, știau să vrea, vor deveni stăpînii mașinilor cărora le erau înrobiți ; într-o bună zi ele vor fi instrumentul eliberării lor, al fericirii lor ; evocă acele vremuri cînd trenuri rapide alunecînd pe șine de oțel vor sfărîma barierele ridicate de protecționismul egoist al națiunilor ; pămîntul va fi atunci o piață imensă din care oamenii vor lua tot ce le trebuie fără nici o constrîngere... Glasul lui umplea hangarul ; nu mai mîncau, nu mai beau ; ascultau ; cu ochi avizi priveau peste zidurile hangarului fructele de aur, rîurile de miere și de lapte ; pe ferestrele acoperite cu flori de gheață Marianne privea, simțea în pîntece greutatea călduță și apăsătoare a viitorului, zîmbea ; femeile cădeau în genunchi strigînd, își sfîșiau hainele, bărbații le călcau în picioare ; în piețe, în fundul dughenelor, în mijlocul cîmpiilor profeții predicau : va veni vremea dreptății, vremea fericirii. Laura se ridicase la rîndu-i ; cu vocea ei înflăcărată și rănită vorbea și ea despre viitor. Sîngele curgea, casele ardeau, țipete, cîntece sfîșiau văzduhul și în preriile verzi ale viitorului zburdau miei albi. Va veni vremea... Le auzeam gîfîitul respirației. Și iată, venise vremea, astăzi era viitorul ; viitorul martirilor arși pe rug, al țăranilor cu beregata tăiată, al oratorilor cu glasuri înfocate, viitorul chemat de Marianne însemna zilele ritmate de zumzetul mașinilor, chinul prelungit al copiilor, închisorile, maghernițele, oboseala, foamea, plictisul...

— E rîndul dumitale, spuse Armand.

M-am ridicat, încă mai voiam s-o ascult : „Rămîi un om...“

Sprijinindu-mi mîinile de masă, am spus :

— Sînt fericit că mă aflu din nou printre voi...

Şi glasul mi se stinse în gîtlej. Nu eram printre ei. Viitorul acela, care pentru ei era pur, neted, inaccesibil ca seninul cerului, pentru mine va deveni un prezent pe care voi fi nevoit să-l trăiesc zi de zi, în oboseală şi plictis. 1944 : voi citi această dată într-un calendar, pe cînd alţi oameni îşi vor fixa ochii înmărmuriţi asupra anului 2044, sau 2144... Rămîi un om ; dar tot ea îmi spusese : „Nu trăim în aceeaşi lume ; tu mă priveşti din străfundul unei alte epoci...“

Cînd, două ceasuri mai tîrziu, m-am pomenit singur în faţa lui Armand, i-am spus :

— Regret.

Îşi aşeză o mînă pe umărul meu :

— Nu regreta nimic. Tăcerea dumitale a avut un efect mai răsunător decît un discurs lung.

Am clătinat din cap :

— Regret deoarece am înţeles că n-aş mai putea să lucrez cu voi.

— De ce ?

— Să zicem că sînt obosit.

— Asta nu înseamnă nimic, spuse el iritat. Care sînt adevăratele motive ?

— La ce bun ?

Ridică din umeri părînd puţin scos din fire :

— Te temi că mă vei convinge ? Nu-ţi face griji.

— O ! Ştiu bine că ai fi în stare să ţii piept diavolului sau lui Dumnezeu, am spus.

— Atunci, explică-mi.

Zîmbi :

— Poate că te voi convinge eu...

Am privit florile din vase, dungile galbene de pe perete ; balansierul oscila în acelaşi ritm egal. Am spus :

— Nu cred în viitor.

— Va exista un viitor.

— Dar vorbiți despre el ca despre un paradis. Nu va exista nici un paradis.

— Bineînțeles.

Mă scormonea cu privirea. Părea să caute pe chipul meu cuvintele pe care trebuia să mi le spună :

— Ceea ce descriem noi drept un paradis este clipa în care visurile pe care le făurim azi vor fi realizate. Știm bine că după aceea alți oameni vor avea noi exigențe...

— Cum puteți voi dori indiferent ce, știind că niciodată oamenii nu vor fi satisfăcuți ?

Zîmbi dur, așa cum făcea uneori :

— Nu știi ce înseamnă o dorință ?

— Ba da. Am avut și eu dorințe. Știu.

Am șovăit :

— Dar nu e vorba numai de dorință : luptați pentru alții, vreți să le dăruiți fericirea...

— Luptăm împreună, pentru noi, spuse.

Mă examina mereu, cu aceeași atenție.

— Dumneata spui : oamenii ; îi privești cu ochi de străin. Poate, într-adevăr, dacă aș fi fost Dumnezeu, n-aș fi găsit nici un motiv să fac una sau alta. Dar sînt unul ca ei ; vreau împreună cu ei, pentru ei, anumite lucruri împotriva altora ; le vreau astăzi...

— Odinioară am vrut ca cetatea mea, Carmona, să fie liberă, am spus. Și pentru că am scăpat-o de sub jugul Florenței și Genovei, a pierit împreună cu Florența și Genova.

Desigur că tonul meu îl scoase din răbdări, întrucît spuse repezit :

— Oh ! Cunosc și eu puțină istorie ; nu mă înveți nimic nou. Tot ce face omul, pînă la urmă se desface, știu asta. Și, încă din clipa cînd se naște, începe să moară. Dar între naștere și moarte există viața.

Glasul i se îndulci :

— Mă gîndesc că marea deosebire dintre noi este că o soartă omenească, deci efemeră, nu are prea mare importanță în ochii dumitale.

— Într-adevăr, am spus.

— Te afli încă de pe acum în străfundul viitorului, spuse. Şi priveşti aceste clipe ca şi cînd încă de pe acum ar face parte din trecut. Toate faptele trecute par derizorii dacă nu vezi decît aspectul lor mort, îmbălsămat... Faptul că cetatea Carmona a fost timp de două sute de ani liberă şi mare, nu te mai impresionează prea mult astăzi ; dar ştii bine ce însemna Carmona pentru cei care o iubeau. Nu cred că ai greşit apărînd-o împotriva Genovei.

Fîntînile arteziene susurau ; o tunică albă strălucea printre tisele negre şi Antonio spunea : „Carmona este patria mea..."

— Atunci de ce Garnier a greşit, după părerea ta, apărînd mînăstirea Saint-Merri ? Voia s-o apere şi a apărat-o.

— Era un act fără consecinţe, spuse Armand.

Chibzui :

— După părerea mea, nu trebuie să ne pese decît de viitorul asupra căruia putem avea influenţă : însă trebuie să ne străduim de a ne spori cît mai mult influenţa asupra lui.

— Faci ceea ce îmi reproşezi mie că fac, am spus. Priveşti actul lui Garnier fără să participi la el...

— Poate, spuse Armand. Poate că n-am dreptul să-l judec.

După o tăcere, am spus :

— Eşti de acord cu mine că nu lucrezi decît pentru un viitor limitat.

— Un viitor limitat ; o viaţă limitată : asta-i soarta noastră de om, e destul, spuse. Dacă m-aş gîndi că peste cincizeci de ani se va interzice folosirea copiilor în manufacturi, se va interzice ca oamenii să muncească mai mult de zece ore, că poporul îşi va alege reprezentanţii, că presa va fi liberă, aş fi satisfăcut.

Din nou privirea i se aşeză asupra mea :

— Socoteşti că soarta muncitorilor este cumplită ; gîndeşte-te la aceia pe care i-ai cunoscut, la ei doar : nu-ţi vine să pui umărul pentru a le schimba soarta ?

— Într-o zi am văzut un copil zîmbind, am spus.

Mi s-a părut foarte important ca acest copil să poată zîmbi uneori. Da ; există unele momente cînd lucrul acesta mă mişcă.

L-am privit :

— Dar există momente cînd totul se stinge.

Se ridică, îmi puse o mînă pe umăr :

— Dacă totul s-ar stinge, ce s-ar întîmpla cu dumneata ?

— Nu ştiu, am răspuns.

Florile, pendula, tapetul cu dungi galbene... dacă aş părăsi lucrurile astea, unde m-aş duce ? Dacă nu-i voi asculta cu mai multă supunere, ce aş avea de făcut ?

— Fosca, trebuie să trăim în prezent, spuse el cu glas stăruitor. Cu noi, pentru noi, înseamnă şi pentru dumneata... Trebuie ca prezentul să fie important pentru dumneata.

— Dar cuvintele mi se sting în gură, am spus. Dorinţele mi se sting în inimă şi gesturile în vîrful degetelor.

În ochii lui am regăsit atunci acea privire precisă, practică, pe care o cunoşteam atît de bine :

— Cel puţin îngăduie-ne să ne slujim de dumneata. Persoana dumitale, numele dumitale se bucură de un prestigiu foarte mare. Să asişti la banchete, să apari la reuniuni, s-o însoţeşti pe Laura în provincie.

Pentru că tăceam, spuse :

— Te învoieşti ?

— Ce motiv aş putea avea să refuz ? i-am spus.

*

— Doi franci pe lună, spuse Laura, şi toţi muncitorii din filaturi vor fi apăraţi de boli, de şomaj, de mizerie la bătrîneţe. Aţi putea chiar opri lucrul timp de mai multe zile cînd credeţi că e bine să intraţi în grevă.

Ascultau cu mutre posace şi obosite : doar un pumn de oameni. În toate oraşele era la fel ; erau prea istoviţi de munca zilnică pentru a mai avea forţa să dorească un alt viitor decît masa de seară, somnul ; şi nevestelor lor le era frică.

— Cine va mînui toți banii ăștia ? întrebă unul dintre ei.

— Veți numi un comitet care vă va da socoteală în fiecare lună.

— Comitetul ăsta o să fie foarte puternic.

— Veți controla cheltuielile pe care le va face.

— Cine va controla ?

— Toți aceia care vor veni la întruniri.

— Asta înseamnă mult bănet, repetă omul.

Ar fi sacrificat bucuros doi franci în fiecare lună, dar se temeau de forța obscură pe care o reprezentau în mîinile unuia dintre ai lor casa de ajutor : se temeau să nu se creeze noi stăpîni. Laura le predica cu glasul ei pătimaș și frînt, dar chipurile lor rămîneau închise. Cînd ieșirăm din sala de întruniri îmi spuse oftînd :

— N-au încredere în noi.

— N-au încredere în ei înșiși.

— Da, spuse. Nu-i de mirare : n-au cunoscut niciodată altceva decît slăbiciunea lor.

Își strînse șalul în jurul umerilor ; vremea era blîndă, dar cădea o burniță ; de cînd sosisem la Rouen, nu contenise să burnițeze sau să plouă.

— Am răcit.

— Vino să bei un grog fierbinte înainte de a te duce la culcare.

Șalul era prea subțire, pantofii luau apă. Cînd se așeză pe bancheta de piele, i-am văzut cearcănele adînci de sub ochi, nările înroșite. Ar fi putut să rămînă liniștită acasă, lîngă sobă, să doarmă nopți întregi, să fie frumoasă, elegantă și, fără îndoială, iubită. Și cînd colo ea bătea drumurile, mîncînd pe apucate, dormind foarte puțin, lăsîndu-și fața în părăsire, tocindu-și pantofii și forțele. Și ce cîștiga ?

— Prea te ostenești.

Ridică din umeri.

— Ar trebui să te ocupi puțin și de dumneata.

— Omul nu se poate ocupa de sine, spuse.

Glasu-i era plin de regret. Armand nu se ocupa prea mult de ea ; Spinelle nu știa cum să se ocupe,

o agasa. Eu o urmam prin toate orașele Franței, aproape fără să-i vorbesc.

— Îl admir pe Armand, spuse. Are în el o mare forță : nu se îndoiește niciodată.

— Dumneata te îndoiești ?

Își lăsă paharul pe masă ; alcoolul aburind îi ridicase un ușor val de sînge în obraji.

— N-au nici un chef să asculte ceea ce le vorbim noi... Cîteodată mă întreb dacă n-ar fi mai bine să-i lăsăm să trăiască și să moară în pace.

— Și ce vei face atunci dumneata ?

Schiță un zîmbet :

— M-aș întoarce să trăiesc în țările calde ; acolo m-am născut. M-aș cuica într-un hamac sub un palmier și aș da totul uitării.

— De ce n-o faci ? am întrebat-o.

— Nu pot. În realitate n-aș putea uita nimic. Există prea multă mizerie, prea multă suferință : nu voi suporta asta niciodată.

— Chiar dacă ai fi fericită ?

— N-aș fi fericită.

Într-o oglindă îngălbenită din fața noastră, îi vedeam chipul, buclele umede sub pălăriuța neagră, ochii de catifea pe chipul ostenit.

— Oricum ar fi, facem o treabă folositoare, nu-i așa ?

— Bineînțeles, i-am răspuns.

Mă privi și ridică din umeri :

— De ce nu spui niciodată ceea ce gîndești ?

— Pentru că nu mă gîndesc la nimic, am spus.

— Nu-i adevărat.

— Crede-mă. Nu sînt în stare să mă gîndesc la nimic.

— De ce ?

— Să nu vorbim despre mine, am spus.

— Dimpotrivă.

— Cuvintele n-au același sens pentru dumneata și pentru mine.

— Știu. Într-o zi i-ai spus lui Armand că nu faci parte din lumea asta.

Privirea i se așeză pe mîinile mele și se ridică spre fața mea.

— Însă nu-i adevărat, spuse. Iată că şezi lîngă mine, stăm de vorbă. Eşti un om : un om cu un destin straniu, dar un om al acestui pămînt.

Avea ceva stăruitor în glas : ca o mîngîiere şi o chemare ; foarte departe, în străfunduri, sub cenuşa rece şi lava întărită, ceva prinse să tremure. Scoarţa aspră a unui copac lipită de obrazul meu, o rochie liliachie care dispărea în fundul aleii. Spuse :

— Dacă ai vrea, aş putea fi o prietenă pentru dumneata.

— Nu înţelegi, am spus. Nimeni nu poate înţelege cine sînt.

— Explică-mi.

Am clătinat din cap :

— Ar trebui să te duci la culcare.

— Nu mi-e somn.

Îşi ţinea mîinile întinse cuminţi pe masă, dar vîrful unghiilor zgîria marmura. Singură alături de mine, singură lîngă tovarăşii ei, singură pe lume, cu toată povara de suferinţă cu care îşi îngreuna umerii.

— Nu eşti fericit, îmi spuse.

— Nu.

— Ei bine ! rosti cu bruscă înflăcărare. Vezi bine că aparţii şi dumneata lumii oamenilor ; poţi fi plîns, poţi fi iubit...

Respira rîzînd parfumul trandafirilor şi al teilor în floare : „Ştiam că eşti nefericit". Şi eu strîngeam trunchiul copacului în braţe : voi deveni oare iarăşi viu ? Sub lava rece tremura un abur cald. Mă iubea de multă vreme, ştiam asta.

— Într-o zi vei muri şi te voi uita, am spus. Lucrul acesta nu face orice prietenie cu neputinţă de legat ?

— Nu, spuse. Chiar dacă mă vei uita, prietenia noastră va fi existat ; viitorul nu poate face nimic împotriva ei.

Îşi ridică ochii ; privirea îi inundă faţa.

— Accept viitorul în care mă vei uita şi trecutul în care n-am existat, pentru că fac parte din dumneata ; pentru că dumneata eşti aici, cu viitorul şi cu trecutul

acesta. M-am gîndit adesea şi îmi spuneam că timpul nu va putea să ne despartă dacă...

Glasul i se înecă şi sfîrşi fraza repede :

— ...Dacă ai avea puţină prietenie faţă de mine.

Am întins mîna. Prin forţa iubirii ei, iată că pentru prima oară de secole, în ciuda trecutului, în ciuda viitorului, mă regăseam pe de-a întregul prezent, pe de-a întregul viu. Eram aici : un bărbat pe care îl iubea o femeie ; un bărbat cu un destin straniu, dar un bărbat al acestui pămînt. I-am atins degetele. Doar un cuvînt şi crusta moartă avea să crape, din nou vor irupe lavele fremătătoare ale vieţii ; lumea îşi va regăsi un chip ; vor exista aşteptări, bucurii, lacrimi.

Spuse foarte încet :

— Lasă-mă să te iubesc.

Cîteva zile, cîţiva ani. Şi iat-o culcată pe pat, cu faţa zbîrcită ; toate culorile s-au amestecat, cerul s-a stins şi parfumurile au îngheţat : „Mă vei uita". Imaginea ei încremeneşte în mijlocul ramei ovale. Nici măcar nu mai sînt cuvinte pentru a spune : ea nu mai este aici. *Unde* nu mai este ea ? Nu văd nici un gol în jurul meu.

— Nu, am spus. E inutil. Totul e inutil.

— Nu însemn nimic pentru dumneata ?

Am privit-o. Ştia că sînt nemuritor, cîntărise sensul acestui cuvînt, şi mă iubea : era în stare de o asemenea dragoste. Dacă aş mai fi ştiut să mă slujesc de cuvinte omeneşti, aş fi spus : „Dintre toate femeile pe care le-am cunoscut, e cea mai generoasă şi cea mai pasionată, e cea mai nobilă, cea mai pură". Dar toate aceste cuvinte nu mai însemnau nimic pentru mine. Laura era încă de pe acum o moartă. Mîna mi se îndepărtă de mîna ei.

— Nimic. Nu poţi înţelege.

Se ghemui pe banchetă şi cu privirea îşi ţintui imaginea în oglindă. Era singură, era ostenită ; va trebui să îmbătrînească singură şi ostenită, fără să primească nimic în schimbul bunurilor pe care le împărţea cu dărnicie şi care nici măcar nu-i erau cerute ; luptînd

pentru ei, fără ei, împotriva lor, îndoindu-se de ei și îndoindu-se de ea însăși. În inima mea ceva mai tremura încă : mila. Puteam s-o smulg din viața ei ; din bogățiile mele de altădată îmi rămăsese destul de mult pentru a o duce în țările calde ; s-ar întinde într-un hamac la umbra palmierilor și i-aș spune că o iubesc.

— Laura.

Zîmbi sfios ; în ochii ei mai rămăsese puțină speranță. Și Beatrice își apleca spre manuscrisul roșuauriu fața posacă și grasă. Spusesem : „Vreau să te fac fericită !“ și o pierdusem mai sigur decît îl pierdusem pe Antonio. Zîmbea ; dar de ce să-i prefer zîmbetul și nu lacrimile ? Nu li se putea dărui nimic. Nu se putea să vrei nimic pentru ei dacă nu voiai nimic pentru tine însuți împreună cu ei. Ar fi trebuit s-o iubesc. Nu o iubeam. Nu voiam nimic.

— Du-te la culcare, am spus. E tîrziu !

*

Pe aleea de chiparoși petele gălbui zburau în sus și în jos, trase parcă de fire nevăzute, în jos, în sus, în jos, picăturile de apă țîșneau, cădeau iarăși, mereu aceeași spumă și mereu alta, și furnicile mișunau într-un necurmat du-te-vino, mii de furnici, de mii de ori aceeași furnică. Umblau du-te-vino în birourile Reformei, se apropiau de fereastră, se îndepărtau de ea, se băteau pe umăr, se așezau, se ridicau și bîzîiau fără încetare. Rafale de ploaie se izbeau de ferestre, șapte culori, patru anotimpuri, și vorbeau toți deodată : e revoluție ? pentru izbînda Revoluției se cere ca... binele Italiei, binele Carmonei, securitatea Imperiului, bîzîiau, cu mîna crispată pe garda sabiei, pe patul revolverului, gata să moară pentru a se convinge de asta.

— Îmi vine să mă duc acolo să văd ce se întîmplă, spuse Laura. Vrei să mă însoțești, Fosca ?

— Desigur.

Strada era plină de lume. Ploaia bătea pieziș drumul, acoperișurile ; se vedeau cîteva umbrele deschise dea-

supra capetelor, dar cea mai mare parte dintre ei străbăteau nepăsători noaptea umedă. „Ziua gloriei a sosit." Cîntau agitînd în mîini drapele şi torţe ; toate casele erau luminate, de ziduri se agăţaseră lampioane, felinare de hîrtie şi la răspîntii flăcări mari luptau împotriva vîntului şi apei : „La arme, cetăţeni !" Cîntau. Urale de sărbătoare, ţipete de moarte, imnuri se rîdicau din taverne cu larmă de încăierare ; ziua dreptăţii sosise, „La arme !" Năpădeau străzile, dansau în jurul focurilor de izbîndă, agitau torţe. Mereu aceeaşi spumă şi mereu alta. Strigau : „Jos cu Guizot !" Mulţi dintre ei purtau puşti în bandulieră. Laura avea pe buze un zîmbet ciudat ; privea în depărtări ceva ce nu vedeam eu. Stînd în barcă pe apele liniştite, el fixa în depărtare nevăzutele guri ale fluviului care se vărsa în marea stacojie, sau care nu se vărsa ?

— N-o luaţi pe-acolo !

O femeie ascunsă sub bolta unei porţi ne făcea semn să facem cale întoarsă. Dinaintea noastră se întindea strada pustie ; se auzi o împuşcătură. Oamenii se opriră locului. Laura mă prinse de braţ şi mă trase după ea prin mulţimea şovăitoare.

— E prudent ce facem ? am spus.

— Vreau să ştiu ce se întîmplă.

Primul om peste care am dat era în cămaşă, cu faţa lipită de pămînt şi braţele întinse de parcă ar fi vrut să se agaţe de caldarîm înainte de a aluneca în moarte ; al doilea privea cerul cu ochii larg deschişi ; unii mai gemeau încă ; din străzile învecinate veneau oameni care purtau tărgi ; torţele lor luminau caldarîmul înroşit pe care zăceau cadavre şi răniţi, şi mormane de umbrele, bastoane, pălării, felinare rupte, drapele mototolite. Pieţele Romei erau înroşite, în şanţurile ulîţelor cîinii se încăierau disputîndu-şi ciudate bucăţi trandafirii şi albe, un cîine urla a mort şi femeile şi copiii îşi întorceau spre lună chipurile mutilate de copitele cailor, roiuri de muşte bîzîiau în jurul trupurilor întinse în bătătura colibelor de bambus, gemete se ridicau din ţărîna călcată în picioare de ostaşi. Să nu mori

vreme de douăzeci sau şaizeci de ani ; şi pînă la urmă să mori.

— Haideţi la Bastilia !

O mulţime de oameni se adunase acum în piaţă ; opriseră un furgon în care îngrămădeau cadavrele ; strigau : „Haideţi la Bastilia !“ Şi mai strigau : „Răzbunare ! Poporul este asasinat !“ Laura se făcuse albă la faţă ; degetele i se înfigeau în braţul meu ; murmură : „Acum e revoluţie !“ Clopotul bătea într-o dungă ; furgonul se urnea din loc. „La Bastilia ! Răzbunare !“ Morţii încă nu se răciseră, sîngele lor încă nu se închegase pe caldarîm ; dar erau morţi pentru totdeauna, şi viii trăiau mai departe ca şi cînd n-ar fi trebuit să moară niciodată ; cărau de-a lungul vieţii lor cadavrele docile. Clopotul bătea într-o dungă, din toate străzile năvăleau grupuri de oameni care agitau în mîini drapele şi făclii ; torţele luminau cu raze roşii caldarîmul ud. Cortegiul se umfla din ce în ce, bulevardul era inundat de un flux negru, mereu asemenea, drept, intact, imensul flux uman, din care nu lipsea nici o picătură de apă ; trecuse ciuma, şi holera, foametea, rugurile, masacrele, războaiele, revoluţiile, şi fluxul rămăsese întreg, morţii în pămînt, viii pe pămînt, aceeaşi spumă adusă de mare... Mergeau ; mergeau spre Bastilia, spre Revoluţie, spre Viitor ; tirania avea să fie răpusă şi curînd nu va mai exista mizerie, clase, frontiere, războaie, omoruri : va fi dreptate, fraternitate, libertate, curînd raţiunea va guverna lumea, raţiunea mea, o pînză albă se pierdea în zare, oamenii aveau să cucerească odihna, prosperitatea, îi vor smulge pămîntului bogăţiile sale, vor construi mari oraşe luminoase, smulgeam pădurile din rădăcini, desţeleneam pămînturile vîrgine, drumuri brăzdau globul cu pete albastre, galbene şi verzi pe care îl ţineam în mîinile mele, soarele inunda noul Ierusalim în care oamenii înveşmîntaţi în togi albe îşi dădeau sărutul păcii, dansau în jurul focurilor de sărbătoare, tropăiau de nerăbdare în fundul dughenelor, stînd în buduare parfumate, vorbeau, vorbeau din amvoane cu glas măsurat,

cu glas şoptit, cu glas tare, strigau. „Răzbunare !“ Acolo, în fundul bulevardelor negre se deschideau porţile unui paradis de purpură şi aur, în care fericirea avea lucirea arămie a mîniei ; spre acest paradis mergeau ei ; fiecare pas îi apropia de el. Eu umblam pe cîmpia nesfîrşită, stufuł scuipa picături de apă în calea mea ; înaintam pas cu pas spre zarea care se îndepărta cu fiecare pas şi unde în fiecare seară se cufunda acelaşi soare.

— Trăiască Reforma !

Se opriseră sub ferestrele ziarului. Armand apăru în balcon ; strîngea în mîini balustrada de fier, striga cuvinte acoperite de larmă, în depărtare o biserică ardea, focuri de artificii însîngerau statuile din piaţa mare. „Trăiască Antonio Fosca !“ Cocoţaţi pe acoperişuri, în copaci, strigau : „Trăiască Luther!“; şi ciocneau cupele. Carlo Malatesta rîdea, viaţa ardea ; ardea la Carmona, la Worms, la Gand, la Münster, la Paris, chiar aici, în clipa asta, ardea în inima oamenilor vii, a oamenilor muritori. Şi eu umblam pe cîmpia nesfîrşită, bîjbîind cu piciorul pămîntul îngheţat, orb, străin, mort ca şi chiparoşii fără iarnă şi fără floare.

Porneau din nou la drum, şi eu strigam înlăuntrul meu : „Marianne !“ Ea ar fi avut ochi să vadă şi urechi să audă, inima i-ar fi bătut în piept ; pentru ea de asemenea în fundul străzilor negre viitorul şi-ar fi înălţat flăcările : libertatea, fraternitatea. Am închis ochii ; şi mi-a apărut aşa cum o pierdusem de multă vreme, într-o rochie cu dungi trandafirii şi negre, cu buclele bine aşezate, cu zîmbetul ei liniştit. „Marianne.“ O vedeam ; şi iată că se ghemuia la pieptul meu cuprinsă de groază ; detesta neorînduiala, violenţa, ţipetele, s-ar fi îndepărtat de femeile astea despletite, şi-ar fi astupat urechile să nu mai audă urletele sălbatice ; visa la o revoluţie cumpătată. „Marianne.“ Încercam să mă gîndesc : azi ar fi altfel, ar cunoaşte poporul, l-ar iubi, s-ar fi obişnuit cu mirosul de praf de puşcă şi cu moartea. O priveam pe Laura ; cu părul răvăşit şi ud, îşi strîngea şalul în jurul umerilor şi ochii îi străluceau ; era Laura, nu era Marianne. Pentru a fi aici, alături de

mine, ar fi trebuit ca Marianne să înceteze a fi ea însăşi, şedea încremenită în străfundul trecutului, în epoca ei, şi eu n-o puteam chema lîngă mine, nici măcar ca o imagine.

Mi-am ridicat ochii; am văzut cerul fără lună, faţadele iluminate ale caselor, copacii şi, în jurul meu, gloata de oameni, semenii ei. Şi am ştiut că ultimul lanţ care mă ţinea legat de lume se rupsese : nu mai era lumea Mariannei ; nu mai puteam contempla lumea cu ochii ei ; privirea ei se stinsese de-a binelea ; pînă şi în inima mea bătăile inimii ei se stinseseră. „Mă vei uita." Nu eu o uitasem. Alunecase în afara lumii, şi eu mă aflam pe veci în lumea asta, şi ea alunecase în afara mea. Nici o urmă sub cer, nici pe apă, nici pe pămînt, nici o urmă în nici o inimă ; nici un vid, nici o absenţă, totul era plin. Aceeaşi spumă şi mereu alta, din care nu lipseşte nici o picătură de apă.

Mergeau ; se apropiau de Bastilia ; cortegiul era ca un imens fluviu învolburat ; veneau din toate străzile, din fundul bulevardului, veneau din străfundul vremurilor ; pe uliţele Carmonei, pe străzile din Gand, din Valladolid, din Münster, pe drumurile Germaniei, Flandrei, Italiei, Franţei, pe jos, călare, în tunici, în cămăşi, în togi de pînză, sau apăraţi de zale, înaintau, ţăranii, muncitorii, tîrgoveţii, haimanalele, mînaţi de speranţă, de mînie, de ură, de bucurie, ţintuind cu ochii paradisul viitorului ; înaintau, lăsînd în urma lor o dîră de sudoare şi de sînge, picioarele li se zdreleau de pietrele drumului, înaintau pas cu pas şi la fiecare pas orizontul se dădea un pas înapoi, orizontul unde în fiecare seară se cufunda acelaşi soare ; mîine, peste o sută de ani, peste douăzeci de veacuri ei tot vor merge mai departe, aceeaşi spumă şi mereu alta, şi orizontul va da mereu îndărăt dinaintea lor, zi după zi, mereu, mereu, călcînd în picioare cîmpia neagră veacuri în şir, aşa cum de veacuri în şir o călcau în picioare.

Seara totuşi mi-am aruncat sacul pe pămîntul îngheţat, am aprins un foc, mi-am întins mădularele ; mi-am întins mădularele ca s-o pornesc din nou la

drum a doua zi. Tot așa uneori se opreau și ei. În piața Primăriei se opriseră, strigau, își descărcau puștile în aer, o femeie stînd în picioare pe afetul unui tun cînta Marsilieza : „Trăiască Republica !“ Regele abdicase, credeau că țin victoria în mîinile lor, țineau în mîinile lor cupe pline cu vin, rîdeau, Catarina zîmbea, Malatesta rîdea, zidurile Pergolei se prăbușeau în tumultul strigătelor de bucurie, cupolele Florenței străluceau în soare, clopotele catedralei vesteau victoria. Carmona era salvată, se făcuse pace. Armand se apropie de balcon ; pe o fîșie lată de hîrtie scriseseră cu litere groase cuvintele : *Trăiască Republica !* O desfășurau în fața ferestrei și aruncau teancuri de foi scrise cu cuvinte de credință și speranță ; mulțimea aclama : „Trăiască Republica !“ „Trăiască cetatea Carmona !“ și Carmona pierise, venise războiul, întorceam spatele Florenței unde nu putusem intra, plecam cu inima strînsă din Pergola părăsită, țăranii din Ingolstadt se zvîrcoleau de durere în focurile pe care singuri le aprinseseră... Simțeam mîna lui Armand pe umărul meu.

— Știu la ce te gîndești, îmi spuse.

O clipă am stat unul lîngă altul, nemișcați, privind gloata în delir. Cu cîte un tomahawk în mînă loveau în stîlpul cel mare și scoteau țipete sălbatice, dansau, zdrobeau de pereți țestele nou-născuților, focuri de artificii luminau noaptea ; aruncau torțe în palate, caldarîmul era roșu, stindarde brodate fluturau la ferestre, spînzurate de balcoane, de felinare, trupuri țepene se legănau, țipete de groază, țipete de bucurie, cîntece de moarte, imnuri de pace, clinchetul paharelor ciocnite, zăngănitul armelor, gemetele și rîsetele se înălțau împreună către cer. Și apoi se lăsa tăcerea ; în piețele bine curățate gospodinele veneau să ia apa cea de toate zilele, legănau la sîn nou-născuții, războaiele de țesut începeau din nou să zumzăie și suveicile alergau într-un necurmat du-te-vino, morții erau morți, cei vii trăiau, Carmona stătea cocoțată pe stîncă, neclintită ca o ciupercă uriașă, plictisul tăia cerul și strivea pămîntul pînă cînd începea să sfîrîie un nou foc ; un nou glas, mereu același glas și mereu altul, țîșnea în noapte :

„Trăiască Republica !“ În picioare pe afetul unui tun femeia cînta.

— Mîine ne așteaptă o altă luptă, spuse Armand. Dar azi sîntem învingători. Orice s-ar întîmpla, e o victorie !

— Da.

L-am privit. I-am privit pe Laura și pe Spinelle. Azi. Pentru ei cuvîntul acesta avea un sens. Pentru ei exista un trecut, un viitor : exista un prezent. În mijlocul fluviului care curgea la vale — nord-sud ? sau est-vest ? — el zîmbea : îmi place ceasul acesta ! Isabella se plimba cu pas domol în grădină, soarele se juca pe frumoasele mobile patinate și el își mîngîia zîmbind barba mătăsoasă ; în mijlocul pieței se ridica rugul înconjurat de o mulțime de oameni în reculegere și ei înaintau cîntînd ; strîngeau tot trecutul lor la piept. Poporul strigase : „Jos Republica !“ și el plînsese ; pentru că plînsese, pentru că în clipa asta zîmbea, victoria lui era o victorie adevărată, și viitorul nu putea face nimic împotriva ei ; știa că mîine va trebui s-o ia de la capăt, să vrea, să refuze, să combată ; mîine o va lua de la capăt ; azi era învingător. Se priveau între ei, rîdeau împreună : sîntem învingători, își vorbeau ; și, pentru că se priveau între ei și își vorbeau știau că nu sînt nici musculițe, nici furnici, ci oameni, și că era important să trăiască și să fie învingători ; își asumaseră riscuri, își dăduseră viața pentru a se convinge de asta, și erau convinși : nu exista un alt adevăr.

M-am îndreptat spre ușă ; nu puteam să-mi risc viața, nu puteam să le zîmbesc, în ochii mei nu existau niciodată lacrimi, nici flăcări în inima mea. Un om de nicăieri, fără trecut, fără viitor, fără prezent. Nu voiam nimic ; nu eram nimeni. Înaintam pas cu pas spre zarea care dădea îndărăt cu fiecare pas ; picături de apă țîșneau, cădeau iarăși, clipa distrugea clipa, mîinile mele erau pe vecie goale. Un străin, un mort. Ei erau oameni, trăiau. Eu nu eram de-al lor. Nu speram nimic. Am ieșit pe ușă.

Epilog

PENTRU PRIMA OARĂ DE CÎND FOSCA VORBEA, glasul îi tremurase ; își plecă fruntea ; mîinile lui ședeau întinse pe mușama de o parte și de alta a ceștii albastre : le privea ca și cum nu le recunoștea ; mișcă arătătorul drept, apoi cel stîng, și apoi degetele rămaseră din nou nemișcate. Régine își feri privirea. Se făcuse ziuă ; țărani așezați în jurul meselor sorbeau supă și beau vin alb ; în lumea oamenilor începea o nouă zi ; cerul era albastru de cealaltă parte a ferestrei.

— Și de cealaltă parte a ușii, spuse Régine. mai era ceva ?

— Da. Piața Primăriei, Parisul. Și pe urmă un drum care ducea spre cîmpie, o pădure, un desiș ; somnul. Am dormit șaizeci de ani. Cînd m-au trezit, lumea era aceeași ca totdeauna. Le-am spus : „Am dormit șaizeci de ani". Atunci m-au închis într-un ospiciu. Nu mă simțeam rău acolo.

— Nu povesti atît de repede, spuse Régine.

Privea fix ușa, se gîndea : „Cînd va isprăvi, va trebui să ies pe ușa asta și în urma mea voi simți că mai este ceva. Nu voi putea să dorm și nu voi avea curajul să mor".

— Nu mai am nimic de povestit, spuse Fosca. În fiecare zi soarele a răsărit, a apus. Am intrat în ospiciu, am ieșit de acolo. Au existat războaie : după război, pace, după pace un alt război. În fiecare zi se nasc oameni, și alții mor.

— Taci, spuse ea.

Își lipise mîinile de gură. Spaima i se lăsase din gîtlej în inimă, în pîntece. Îi venea să țipe. După o clipă întrebă :

— Și-acum ce-ai să faci ?

Fosca privi în jurul său şi deodată chipul i se posomorî :

— Nu ştiu.

— Vei dormi ? întrebă ea.

— Nu. Nu mai pot să dorm.

Rosti în şoaptă :

— Am coşmaruri.

— Tu ? Coşmaruri ?

— Visez că nu mai există oameni, spuse el. Toţi au murit. Pămîntul este alb. Luna mai există încă pe cer şi luminează un pămînt alb de tot. Sînt singur, cu şoarecele.

Vorbea pe şoptite şi avea privirea unui om foarte bătrîn.

— Care şoarece ?

— Şoricelul blestemat. Nici un om nu va mai exista şi el va continua să se învîrtească în vecii vecilor. Eu l-am osîndit. E cea mai mare crimă a mea.

— Dar el nu ştie, spuse Régine.

— Tocmai. Nu ştie şi se învîrteşte mai departe. Şi într-o bună zi pe suprafaţa pămîntului nu va mai exista decît el şi cu mine.

— Şi eu sub pămînt, spuse Régine.

Îşi strînse buzele. Ţipătul se ridica din pîntece spre inimă, din inimă spre gîtlej. În creier îi tremura o mare lumină fierbinte, mai orbitoare decît noaptea. Nu trebuia să ţipe ; şi, totuşi, i se părea că, dac-ar ţipa, s-ar întîmpla ceva ; poate tremurul acela sfîşietor s-ar curma şi lumina s-ar stinge.

— O să mă duc şi eu, spuse Fosca.

— Unde vrei să te duci ?

— Oriunde.

— Atunci de ce pleci ?

— Simt în picioare dorinţa de a mă mişca, spuse el. Trebuie să profit de asemenea dorinţe.

Se îndreptă spre uşă şi ea îl urmă :

— Şi eu ? îl întrebă.

— O, tu !

Ridică din umeri :

— O să se sfîrşească odată.

Coborî cele două trepte din faţa uşii şi porni cu paşi mari pe drumul care ducea afară din sat ; mergea foarte repede, ca şi cum acolo departe, la marginea zării, l-ar fi aşteptat ceva : o lume îngropată sub o calotă de gheaţă, fără oameni, fără viaţă, albă şi goală. Régine coborî cele două trepte : „Ducă-se !“ gîndea. „Să dispară pentru totdeauna !“ Îi privea cum se îndepărtează, ca şi cum ar fi putut lua cu el vraja care o făcuse să-şi lepede fiinţa ; la colul drumului dispăru. Făcu un pas şi se opri, ţintuită locului ; el dispăruse, dar ea rămînea aşa cum o făcuse el : un fir de iarbă, o musculiţă, o furnică, un strop de spumă. Privi în jurul ei : poate mai exista o ieşire ; iute, cît ai clipi, ceva îi atinse pe furiş inima ; nici măcar nu prinse să fie o speranţă şi se spulberă ; era prea ostenită. Îşi strivi gura cu mîinile, îşi plecă fruntea, era învinsă ; cu spaimă, cu groază acceptă metamorfoza : musculiţă, strop de spumă, furnică pînă la moarte. „Şi nu-i decît începutul“, se gîndi, şi rămase nemişcată de parcă ar fi fost cu putinţă să înşeli timpul, să-l împiedici să-şi continue goana. Dar mîinile îi înţepeniră pe buzele strînse.

Abia cînd orologiul din vîrful clopotniţei începu să bată scoase primul ţipăt.

Cuprins

SUB CASCADA TIMPULUI 5
PROLOG 12
PARTEA ÎNTÎI 89
PARTEA A DOUA 177
PARTEA A TREIA 246
PARTEA A PATRA 275
PARTEA A CINCEA 337
EPILOG 396

Lector : ANGELA CISMAȘ
Tehnoredactor : ELENA BABY

Tiraj: 25 130 *ex. broșate. Bun de tipar: 20.05.1976. Coli tipar 25.*

Comanda nr. 60 165
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
București — Piața Scînteii nr. 1,
Republica Socialistă România

«Omul poartă răspunderea unei lumi ce nu e opera cuiva din afară, ci a lui însuşi şi în care se înscriu deopotrivă înfrîngerile ca şi victoriile sale.»

SIMONE DE BEAUVOIR

«Dacă Dumnezeu nu există, spune Dostoievski, totul e îngăduit.» Simone de Beauvoir afirmă, dimpotrivă, că absenţa lui Dumnezeu, departe de-a da mînă liberă, conferă angajamentelor umane un caracter absolut şi definitiv. Ea nu concepe libertatea decît în afirmarea ei concretă şi pentru toţi. «E necesar ca bucuria de-a exista să se afirme în fiecare, în fiece clipă».

PIERRE DE BOISDEFFRE

Lei 9,75